

روشهای جذب نوجوانان وجوانان به مساجد ونماز جماعت

نویسنده: محمد علی موظف رستمی

روشهای جذب نوجوانان و جوانان به مساجد و نماز جماعت

مشخصات کتاب

سرشناسه : موظف رستمی، محمدعلی، 1346 -

عنوان و نام پدیدآور : روشهای جذب نوجوانان و جوانان به مساجد و نماز جماعت/ نویسنده محمدعلی موظف رستمی.

مشخصات نشر : تهران: ستاد اقامه نماز، 1391.

مشخصات ظاهری : 327 ص.

شابک : 40000 ریال 978-964-537-062-4:

وضعیت فهرست نویسی : فاپا

یادداشت : چاپ قبلی: پرهیب، 1385.

یادداشت : کتابنامه به صورت زیرنویس.

موضوع : جوانان مسلمان

شناسه افزوده : ستاد اقامه نماز

رده بندی کنگره : BP230/165/م8ر9 1391

رده بندی دیویی : 297/483

شماره کتابشناسی ملی : 3020556

ص:1

اشاره

روش های جذب نوجوانان و جوانان

به مساجد و نماز جماعت

نویسنده:

محمدعلی موظف رستمی

ص:3

سرشناسه: موظف رستمی، محمدعلی، 1346

عنوان و نام پدیدآور: روش های جذب نوجوانان و جوانان به مساجد و نماز جماعت

مشخصات نشر: تهران، ستاد اقامه نماز، 1391

مشخصات ظاهری: 328 ص.

شابک: 4-062- 537-964- 978، قیمت 40000 ریال.

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.

موضوع: جوانان و اسلام.

شناسه افزوده: ستاد اقامه نماز.

ردهبندی کنگره: 1391 9ر8م/165/230 BP

ردهبندی دیویی: 483/297

شماره کتابشناسی ملی: 3020556

عنوان: روش های جذب نوجوانان و جوانان به مساجد و نماز جماعت

تألیف: محمدعلی موظف رستمی

ناشر: مؤسسه فرهنگی - انتشاراتی ستاد اقامه نماز

شمارگان: 5000 نسخه

نوبت چاپ: اول، زمستان 1391

چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات اوقاف

قیمت: 40000 ریال

شابک: 4-062- 537-964- 978

مراکز پخش:

1. تهران، میدان فلسطین، ستاد اقامه نماز، تلفن: 88900059 و 88896666

2. دفاتر ستادهای اقامه نماز سرار کشور

ص:4

تقدیم به روح پاک مرحوم حضرت آیت الله ایازی که نخستین نماز جماعت را به امامت آن بزرگوار اقامه نمودم و روح پرفتوح مرحوم پدرم که مرا با مسجد و جماعت

ص:5

مقدمه

مسجد کانون جوشان چشمه های فیاض معنویت و صفاست، مسجد مکانی برای همنوا شدن مؤمنین در پرستش ذات ربوبی و مکان سیر و سلوک پرنده ی روح در دنیای پر رمز و راز روحانیت و معنویت است. مسجد، جایگاه تعلیم و تربیت، تزکیه و تهذیب نفس است. مسجد خانه ی مهرورزی انسان مؤمن با خداوند و مهیا شدن برای ساختن هر چه بهتر خود و جامعه خویش است، امّا همین جایگاه مقدّس انسان ساز، به ویژه در دوران ما با بحران ها و گسست های فرهنگی مواجه شده و از سوی نسل ها، مورد کم مهری و غفلت ها و مهجوریت های تألّم بار قرار گرفته است. بحران ها و چالش های فردی، اجتماعی نسل ها، دیر یا زود سپری می شوند؛ امّا پس از آن، آسیب ها و پس لرزه های اعتقادی و فرهنگی، تأثیر خود را بر چگونگی عمل کرد مسجد می گذارند. از منظر و نگاه عالمانه، می توان در شرائط بحران و انفصال فرهنگی میان نسل ها، نخبگان و اندیشمندان و آگاهان دینی، اجتماعی و فرهنگی را برای پیشگیری، کاستن و حتّی زدودن پیآمدهای آسیب زای چنین وضعیّت هایی به میدان اندیشه، آسیب شناسی و آسیب زدایی فرا خواند. نوشتن آثار تحقیقی و تجربی مستدلّ علمی از سوی محققان، پژوهشگران، نویسندگان و مجریان مطلع و آگاه بی تردید می تواند زمینه ساز حضور فعّال نوجوانان و جوانان در مساجد باشد

ص:11

تا علاوه بر احیاء کارکردهای مختلف و متنوّع این مکان مقدّس، در ابعاد مختلف زمینه ساز گذران بهینه و شایسته اوقات فراغت آنان به نحو احسن بوده و پیوندی نزدیک و عمیق میان آنان با مساجد ایجاد نماید. چنین رویکردی ارتقای ایمان، ارزش های معنوی، اخلاقی، شکوفایی خلّاقیت های فردی، علمی و... نسل نوجوان و جوان را، در پی داشته و در دیدگاهی کلان می تواند ضمن توسعه ظرفیت ها و ارتقای کارکردهای موجود در مساجد، به صورت بنیادی، خلاءها و کاستی های نظام آموزشی را، در ایجاد روحیه معنوی و تعمیق ارزش ها و باورهای دینی و ملّی، شناسایی نموده و در صدد رفع آنها بر آید. مسجد همچنین نقش بسزایی در تهذیب نفس و ایجاد ملکات اخلاقی و تربیتی این طیف عظیم جامعه داشته و دارد.

در این راستا می توان با استفاده از جاذبه های روش شناختی، روش تلویحی و ضمنی، روش ترغیبی، روش تمثیلی و جاذبه های محتوایی و مشارکتی مساجد، با توجه به تنوّع و در دسترس بودن کارکردهایی که متناسب با شیوه های رسانه ای و فرهنگ شنیداری است، با عنایت به عدم محدودیّت زمانی و مکانی آنها، سیاستگذاری و برنامه ریزی های لازم را برای ایجاد پیوند میان دو نهاد مسجد و مدرسه سامان داد؛ چرا که ضرورت چنین رویکرد فراگیری همواره مورد تأکید و سفارش بزرگان بوده است.

در این نوشتار سعی کرده ایم به اندازه توان خود الزامات، ضرورت ها و موانع جذب مخاطبان، به خصوص نوجوانان و جوانان را به مکان مقدس «مسجد» بررسی و خاطر نشان سازیم؛ هر چند مدّعی نیستیم که این تحقیق و بررسی فراترین مرز و افق دید، در این میدان باشد؛ امّا بی گمان تکانه ای خواهد بود، بر این روزگار سراسر غفلت برخی از رسانه ها و دستگاه های مرتبط با مسجد و مدیران و برنامه ریزان فرهنگی که فرصت ها را یکی پس از دیگری با تشریفات زاید و نشست های بی حاصل ناکار آمدی، از دست می دهند.

در نگارش این کتاب تلاش بر این بوده تا علی رغم کمبودها و خلاء جدّی در زمینه منابع، کتب و مقالات تحقیقی و پژوهشی در ارتباط با موضوع مسجد؛ علاوه بر روحانیون مبُلغ، ائمّه جماعات مساجد، والدین، مدیران و مربیان پرورشی مدارس، اساتید و متولیان امور فرهنگ دینی در دانشگاه ها، طرّاحان و مجریان و بنیادهای درون سیستم آموزشی نیز از آن بهره مند گردند.

مطالب این کتاب بعد از چند بار چاپ، ضمن بازپیرایی و ویرایش مجدد در چهار فصل تبیین و تدوین شده است. در فصل اوّل سعی شده با بهره گیری از آموزه های دینی، ضمن بیان الزامات و ضرورت ها، تعاریف مناسبی از مفاهیم به کار رفته در کتاب ارائه گردد. در فصل دوم عوامل و موانعی که توسط خانواده ها، محیط های آموزشی (مدرسه- دانشگاه)، جامعه، جوان و نوجوان و

مساجد (عوامل داخلی و خارجی) ایجاد می شود، تشریح شده و فصل سوم که شامل مهمترین مطالب و مباحث کتاب می باشد به تبیین روش های جذب نوجوانان و جوانان در دو محیط اصلی (فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی) و فرعی (همسالان، تبلیغی، کار، ارتباطات و...) اختصاص یافته است. در فصل آخر نیز پیوست ها و منابع را ملاحظه خواهید نمود.

در پایان بر خویش فرض می دانم، از سرکار خانم مهین ساعدی در ویراستاری ادبی و خانم لیلا مردانی که در ویرایش علمی این اثر، بنده را یاری نموده اند؛ کمال تشکر را به عمل آورم.

اللّهم وفّقنالماتحبّ وترضی

محمد علی موظف رستمی

زمستان 1391

پیشگفتار

نماز، برترین عبادت عارفانه و ستون دین است که در گسترش فضایل اخلاقی و زدودن رذیلت ها بسیار موثر است.خداوند انسان را آفرید تا آزادانه و از روی اختیار در مسیر عبادت قرار گیرد، نه این که مانند ملایکه مجبور به عبادت و پرستش باشد که این خود، نقطه عطفی در بندگی بود.

جوانان، کانون شور و هیجان و سرمایه آینده یک ملت هستند که در برنامه ریزی ها و سیاست گذاری های دینی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به توجه ویژه ای نیاز دارند. نیم نگاهی به شرایط زیستی - غریزی، ذهنی، روانی، عاطفی، اخلاقی و دگرگونی های دوران جوانی، ضرورت در پیش گرفتن شیوه صحیح برخورد با جوانان را یادآور می شود.

سیره ورفتار پیشوایان دینی و اولیای الهی نشان می دهد که آنان با در پیش گرفتن برنامه هایی کوتاه مدت، میان مدت و درازمدت برای هدایت بشر و آموزش مفاهیم دینی، رسالت الهی خویش را به انجام رسانده و شناساندن نیاز اصلی زندگی و پاسخ گویی به آن را

ص:15

محور اساسی برنامه های پیام رسانی خویش قرار داده اند. مسجد در فرهنگ دینی اهمیت زیادی دارد و رهبران دینی بر این موضوع بسیار تأکید کرده اند. از این رو، تبیلغ مسجد، آثار و پی آمدهای فراوان دیگر را نیز به دنبال دارد؛ مسجد یعنی نماز، یعنی همراه مردم بودن، یعنی حضور در سنگر مبارزه با دشمن، حضور در تصمیمات مسلمانان و... .

با توجه به آنچه گذشت چاپ کتابی با عنوان" روشهای جذب نوجوانان و جوانان به مسجد و نماز جماعت" در راستای تحقق چشم انداز و ماموریت ذاتی ستاد اقامه نماز بیشتر از پیش ضروری می نمود.

در پایان، از تلاش های پژوهشگر ارجمند جناب آقای محمد علی موظف رستمی درنوشتن این اثر سپاس گزاریم و امید واریم اثر ایشان مقبول طبع بلند برنامه ریزان و به ویژه ائمه جماعات، مبلغین، مربیان پرورشی مدارس و والدین ارجمند قرار گیرد.

با این همه، پنجره دیدگانمان را به سوی رهنمودهای سودمند اهل نظر گشوده ایم.

سید محمد عبداللهی

معاون فرهنگ،آموزش و پژوهش

ص:16

فصل 1 بیان ضرورت ها وتعریف مفاهیم

اشاره

ص:17

قبل از تعریف مفاهیم و شناخت کلید واژه های بحث اصلی کتاب که «روش های جذب نوجوانان و جوانان به مساجد و نماز جماعت» را مورد بررسی قرار می دهد، ابتدا به بیان ضرورت ها و اهمیت موضوع اشاره می نمایم:

الف - بیان ضرورت ها:

1- هویت دینی:

هویت جوان به ویژه جوان امروز، تحت تأثیر عوامل و مؤلّفه های فراوان شناخته شده و یا ناشناخته بیرونی و درونی شکل می گیرد. مؤلّفه هایی چون: وراثت، خانواده، جامعه، ملّیت، زیستگاه، طبقه اجتماعی، فرهنگ، دیانت، گرایش سیاسی، میزان تحصیلات، نوع تخصص و بسیاری عوامل پیچیده و مؤلّفه های ناشناخته دیگر که باید با مطالعه دقیق و جامع علمی، نسبت به تبیین و تحلیل آنها اقدام نمود، هر یک منشاء و ملازم ظهور و بروز «مقتضیاتی» است که در خطاب و رابطه با جوان و تنظیم مناسبات با این نسل، باید آن را به طور عمیق و دقیق و همچنین از نظر کمّی و کیفی مورد ملاحظه قرار داد.

ص:18

تحوّل شخصیت نوجوان از نظر شکل گیری «هویت» در سه مرحله پدید می آید:

1- در مرحله نخست، «بحران هویت»، با تظاهرات روانی جزئی آغاز می شود. این مرحله به ظاهر تلخ سرآغاز طلیعه نوجوانی است. نوجوان هنوز کاملاً باورها و تلقّیات ذهنی خود را به جهت سازش یافتگی دوران کودکی، نگسسته است ولی بریدن و گسست پاره ای از آنها را آغاز کرده است. همین انقطاع اولیه موجب نخستین تکانش های روانی می شود. اضطراب، زودرنجی، ناآرامی، افسردگی، درون گرایی و نوسان خُلقی، از جمله این تظاهرات روانی و عاطفی است.

2- در مرحله دوم، همگرایی تظاهرات متعدد، پایه های سازمان یافته و ذهنیت های جدیدی را در او ایجاد می کند. نوجوان در برابر محیط خود، وضع مشخص و معین به خود می گیرد و برای روش زندگی خود طریقه رفتار معین و ثابتی را اتّخاذ می کند. این مرحله، در خود فرو رفتن و به درون خود خزیدن است. یعنی نوجوان به بازکاوی ساخت های ذهنی و تحلیل پدیده ها و وقایع زندگی خود در تعامل با دیگران و جهان خارج می پردازد.

3- بالاخره در مرحله سوم، تدریجاً یک نوع گشایش در تمرکز حالت قبلی او به وقوع می پیوندد. نوجوان فعّال و مثبت می شود. این تحوّل به مفهوم از خود برون آمدن و پایان یافتن بحران است و

ص:19

می توان گفت در این دوره شخصیت و سازمان روانی او ثبات یافته، یکپارچه شده و استقرار می یابد.

همان طور که «اریک اریکسون» در این باره ابراز نظر کرده است: «در این دوره نوجوان با یک بحران روانی، اجتماعی روبروست بحرانی که او را از سه محور احاطه کرده است: بحران بیولوژیکی، بحران روانی و بحران فرهنگی. در بحران بیولوژیکی، بدن نوجوان تغییرات قابل ملاحظه ای پیدا می کند و با تحریکات جنسی همراه می شود. در وهله نخست، نوجوان باید خود را با این تحولات و تغییرات جدید جسمی و جنسی سازگار نماید. به لحاظ روانی نیز نوجوان دارای نیازهای متنوعی می شود، نیازهایی که گاه برای او شناخته شده و گاهی نیز برای خود او ناشناخته هستند. در این دوره یکی از نیازهای مهم روانی، تعریف دوباره «خود» می باشد. نوجوان باید بتواند زندگی گذشته و هویت دوره های قبلی خویش را، با وضع فعلی و جدیدش پیوند دهد. در بحران اجتماعی نیز فرد در روابط با دیگران، دچار نوعی نگرانی و تعارض شده و در ارتباط با فرهنگی که او را احاطه کرده است دچار مشکل می گردد یعنی در مواجهه با انتظارات جهان اجتماعی و فرهنگی اطراف خویش، می خواهد خود را سازگار نماید».(1)

1- کریمی عبدالعظیم، راهبردهای روانشناختی تبلیغ، ص 32.

«هویت دینی» رابطه بین آدمی و دین را تبیین می کند و پیامد آن، احساس تعهد و مسئولیت در قبال ارزش ها و باورهای مذهبی است. برخی صاحب نظران تعهّد را به عنوان سنگ بنای هویت دینی تلقی می نمایند. با توجه به آنچه هویت دینی به نسل جوان می دهد، در طرف مقابل، اختلال و آشفتگی در هویت دینی سبب ضعف دینداری، در بین جوانان می گردد؛ چرا که تعهّد و مسئولیت پذیری فرد را در قبال گزاره های دینی کاهش می دهد و به این ترتیب ضمانت اجرایی احکام دینی کاهش می یابد.

اختلال در هویت دینی سبب می شود فرد نتواند ارزش های دینی گذشته را، ارزیابی نماید و صاحب ارزش هایی می شود که به کمک آنها بتواند آزادانه برای آینده خود طرح ریزی کند. با درهم ریختگی نظام ارزشی در جوان، او در دریافت مفاهیم دینی، زمینه مثبت و قابل قبولی را احساس کند، تا انگیزه ای برای انجام دستورات دینی داشته باشد. لذا دچار بی تفاوتی و بی مسئولیتی می گردد. تخریب نظام ارزشی _ دینی سبب می شود، تا بسیاری از افراد که دچار بحران هویت دینی می شوند، به دنبال هویت منفی بگردند و هویتی بر خلاف آنچه اولیاء دین در نظر دارند، برگزینند.

بسیاری از رفتارهای ضد اجتماعی و ناسازگاری نوجوانان را، می توان از این دیدگاه توجیه نمود. مسئولیت گریزی، دل زدگی و بی تفاوتی، هر کدام از آثار فقدان هویت هستند که در عرصه دینی، در قالب های بی توجهی به اوامر و نواهی الهی، بی علاقگی

ص:21

نسبت به شعائر، گزاره ها، اماکن، مراسم و نمادهای دینی بروز می کند. با بیان این مطالب مشخص می شود که بحران هویت دینی، سبب تضعیف باورهای دینی، اختلال نظام ارزشی مذهبی و عدم تقیّد به احکام دینی می گردد. مسجد از مهمترین مفاهیم و گزاره های دینی است که بحران عدم درک صحیح جوانان، از حقیقت وجودی آن، سبب پایین آمدن اعتقاد به آن و ضعف گرایش به حضور در جمع نمازگزاران می گردد.

2- رعایت الزامات:

حضور در مسجد، یک رفتار دینی است که مستلزم برخی پیش نیازهاست و بدون تحقّق آنها نمی توان انتظار داشت، جوانان در مسجد حاضر شوند؛ لذا گاهی اوقات مشاهده می شود «با وجود آنکه مسجد محلّه از نقاط قوت زیادی برخوردار است، برخی جوانان به سوی آن جلب نشده اند. جوانی که مشکل اخلاقی دارد و اوقات خود را به تماشای فیلم های مبتذل و سیر در اینترنت و حضور در کافی نت ها می گذراند، اعتقاد راسخ و حقیقی به مبدأ و معاد ندارد، اهل نماز نیست، از هر راهی کسب و کار می نماید، دل بسته دنیا و مظاهر آن است و دینداری را نشانه عقب ماندگی فکری و فرهنگی می داند. خلاصه با موانع شناختی و رفتاری بسیار جدی، مواجه

است که حضور او در مسجد، بعد از رفع این امور امکان پذیر است». (1)

برای ورود به هر مکانی، به خصوص مکان هایی که جنبه عمومی دارند، یک سری قوانین و مقررات وجود دارد که رعایت آنها الزامی است. در بعضی از مکان هایی که جنبه اداری و رسمی دارند، نوع الزامات و قوانین حقوقی است و مکان هایی که جنبه رسمی ندارند و جزء مراکز خدمات عمومی محسوب می شوند، اگر چه شاید دارای الزامات و تعهدات حقوقی نباشند، ولی عمل به الزامات اخلاقی و مراعات شئونات حاکم بر آنها پیش نیاز ورود به آنها می باشد. مسجد نیز به عنوان یک مکان مقدس، بیش از سایر اماکن و مراکز دینی، از قداست و پاکی خاصی برخوردار است. رعایت آداب و احکام ورود، حضور و خروج از آن، همواره مورد تأکید بوده و به ویژه بعضی از این الزامات جزء آموزه های دینی و سنّت پیشوایان دینی ما، محسوب می شوند.

3- مهمترین دلایل توجه ویژه به جوانان، در جذب به مساجد:

الف- مسجد مکان مقدسی محسوب می شود که با احکام ویژه خود به خانه خدا (بیوت الله) شهرت دارد. سابقه 1400 ساله این مکان مقدس و نقش آفرینی آن، در همه تحولات اجتماعی و دینی،

1- محمدی محسن و ...، راهکارهای مشارکت جوانان در مساجد، مجله مسجد، شماره 89.

آن را به عنوان پایگاه نشر معارف الهی معرفی نموده و همین امر سبب شده است، تا این مکان از سایر مکان های دیگر، متمایز گردد.

ب- «مسجد یک رویکرد تربیتی دراز مدت دارد. افراد از سن نوجوانی تحت تربیت مسجد قرار می گیرند و تا پایان عمر به صورت خودجوش، در چند نوبت با حضور در مسجد، مراسم مختلف را برگزار نموده و مسائل و احکام دینی را آموزش می بینند. برای یک شخص معتقد، می توان به طور میانگین تا پایان عمر محاسبه نمود که هزاران ساعت تحت تربیت مسجد قرار می گیرد، اگر در نوجوانی و جوانی این روند تربیتی به نحو شایسته برنامه ریزی شود انتظار می رود، تا پایان عمر این روند استمرار و تداوم داشته باشد». (1)

ج- با توجه به اینکه بیش از 50 درصد ترکیب جمعیتی کشور، در مقطع سنی نوجوانی و جوانی قراردارند، هر برنامه ریزی فرهنگی خاص، برای این قشر عظیم، خیل گسترده ای از شرکت کنندگان در برنامه های مساجد را به همراه خواهد داشت.

د- در این مقطع، شخصیت و هویت آنان شکل می گیرد لذا اتّخاذ رفتار مثبت و نهادینه شدن این گونه رفتارها در وجودشان، می تواند آینده آنان و جامعه را، از حیث حفظ هنجارها و ارزش ها بیمه نماید و از بسیاری انحرافات و کجروی ها جلوگیری نماید. ایجاد جامعه ای سالم برای فردا، در گرو داشتن نگاه ویژه به

1- حشمتی محمدرضا، جزوه تعاملات مسجد.

نوجوانان و جوانان امروز است و آشناسازی این قشر با مبانی دینی و معرفت شناسی، آنها را در برابر هجمه فرهنگ بیگانه مقاوم خواهد ساخت.

ه- جوهره وجودی نوجوان وجوان، تحوّل خواهی و تحوّل گرایی است. ایجاد تحوّل مثبت، رشد و حرکت به جلو از خصیصه های ذاتی آنان می باشد. حضور آنان در برنامه ریزی و برنامه سازی، مساجد را از فعالیت هایی که موجب روزمرگی خواهد شد، دور خواهد نمود و این امر خود زمینه ساز جذب جوانان و نوجوانان بیشتری به سوی مساجد خواهد بود.

و- با حضور نوجوانان و جوانان، می توان به برنامه ها، شادابی و طراوت بخشید؛ چون جوان شادی طلب و نوگراست. با هدایت هدفمند این نگرش، می توان به برنامه ریزی مثبت، در فعالیت های مسجد پرداخت. یکی از عوامل مؤثر ایجاد جاذبه در مساجد، ایجاد طراوت و شادابی در فعالیت های آن است.

ز- وجود جوان و نوجوان سرشار از پتانسیل و انرژی است. مسجد بهترین مکانی است که به دلیل داشتن تنّوع و امکان تعدّد فعالیت های آن، می تواند این انرژی و پتانسیل را به فعلیت در آورد.

ح- روح و روان نوجوان و جوان (نسبت به بقیه مقاطع سنی) لطیف تر و پاک تر است. با حضور آنان در مسجد و مشارکت فعّالانه شان در طراحی، برنامه ریزی و اجرای برنامه های مختلف انتظار می رود، برون داد و خروجی برنامه ها و فعالیت ها، نیز توأم با

پاکی و صداقت باشد. (دور بودن برنامه ها از ریا، تزویر، خودنمایی، دورویی و...)

ط- نوجوانان و جوانان به دلیل عدم وابستگی و نداشتن عُلقه زیاد به دنیا و مسائل مادی و آزاد بودن فکر و ذهنشان از این مسائل، بهتر می توانند مفاهیم دینی را درک کنند؛ به همین سبب بیش از سایرین حافظ ارزش ها و دستاوردهای مذهبی و اعتقادی می باشند. همچنان که این امر در دوران انقلاب اسلامی با حضور پر شور آنان، در برنامه های انقلابی مساجد که خاستگاه قیام و حرکت بود و همچنین در دوران دفاع مقدس، به روشنی مشهود بوده است.

ی- در این مقطع سنی، علاقه به انجام کارهای جمعی و امور اجتماعی از شدت بیشتری برخوردار است. مسجد به عنوان یک نهاد دینی و اجتماعی که بسیاری از امور اجتماعی و تعاون و همکاری در آن شکل می گیرد، بستر مناسبی برای نوجوان و جوان فراهم می سازد، تا بتواند در قالب گروه ها و اجتماعات مختلف در آنجا به انجام فعالیت بپردازند. (گروه سرود، تواشیح، نمایش، نشریه دیواری، ورزش و...)

ک- انگیزه و تمایل درونی نوجوانان و جوانان، در خود اظهاری و رقابت در زمینه های مختلف فرهنگی و هنری بهترین فرصتی است که مساجد بتوانند فضای مناسب و بسیار خوبی را، در اختیارشان قرار دهند، تا آنکه ضمن معرفی خود، بتوانند کارها و آثارشان را در

ص:26

معرض قضاوت دیگران قراردهند. (با برگزاری نمایشگاه خط، نقاشی، گرافیک، صنایع دستی، در مناسبت های مختلف مذهبی، ملّی و نیز قرائت شعر، خاطره، دکلمه، قصه در خلال برنامه ها و مراسم گوناگون و شرکت در گروه های سرود، نمایش و...)

ل- با توجه به اینکه، این قشر عظیم به عنوان سرمایه های اصلی کشور محسوب می شوند هر حرکتی که در جهت رشد و شکوفایی معنوی آنان انجام گیرد پیامدها و نتایج مثبتی را در آینده به دنبال خواهد داشت.

م- مساجد به عنوان پایگاه مقدس دینی و اجتماعی که با توجه به مقتضیات زمانی و مکانی به ایفای نقش می پردازند، نیازمند کسانی هستند که این نهاد را پر حرارت و پر شور نگه دارند؛ تا بتواند نقش حقیقی خویش را به فعلیّت برسانند. این مهم با حضور نوجوانان و جوانان در مسجد میسّر می شود.

4- سازگار شدن با تغییرات:

اشاره

«سنین نوجوانی و جوانی از نظر تربیت، دوره نسبتاً دشوار زندگی و یکی از بحرانی ترین مراحل آن می باشد که با بلوغ جنسی همراه است. تغییرات این دوره تنها در یک جنبه خلاصه نمی شود بلکه در ابعاد مختلف عاطفی، جسمی، روانی و ارزش های مختلف

ص:27

آن، صورت گرفته و تعامل آنها در فرایند زندگی یک فرد، بسیار قابل ملاحظه است». (1)

عوامل فراوانی بر آینده نوجوانان و جوانان تأثیر گذارند. مهمترین عواملی که شخصیت آنها را شکل می دهند، عبارتند از: «صفاتی که به صورت وراثتی کسب می کنند، خانواده و جامعه ای که در آن زندگی می کنند و آموزش و مراقبتی که پدر و مادر برایشان فراهم می کنند. از آن جا که نمی توان خصوصیات وراثتی را عوض کرد و یا نمی توان همه دنیا را تغییر داد، پس خانواده یک عنصر تعیین کننده در سرنوشت نوجوانان و جوانان است. به همین دلیل، یک وظیفه مهم بر عهده خانواده ها است». (2)

اگر چه گاهی فرآیند دوره رشد ممکن است برای نوجوان و جوان بسیار مشکل باشد اما همه نوجوانان بالاخره به شکلی این تجربه را تحمّل می کنند. «بیشترین تغییرات دوره بلوغ در اوایل نوجوانی (یازده تا چهارده سالگی) رخ می دهد. جهش رشدی، بایک تصور ذهنی کمال طلبانه از بدن شروع می شود و نوجوان ها با این نگرانی دست به گریبان هستند که آیا به آن چه که امیدش را دارند، تبدیل می شوند یا نه؟ آنها کم کم خودشان را از پدر و مادرشان جدا می کنند و دوست دارند که از طرف هم سن و

1- امیری نژاد فاطمه، بررسی راه های ...، روزنامه کیهان، شماره 18667، ص 10.

2- دونالد ای گریدانوس، مراقبت از نوجوانان، ص 33.

سال هایشان پذیرفته شوند. بسیاری از آنها ممکن است، در نگرانی به سر برند، چون می ترسند، به چشم دیگران متفاوت بیایند و طرد شوند. نوجوانان در اواسط نوجوانی (حدود پانزده تا هفده سالگی) معمولا دوره اوج جهش رشدی را پشت سر می گذارند. آنها در اواخر نوجوانی (هفده تا بیست سالگی)، سازگاری بیشتری پیدا می کنند. تجربیاتی در زندگی کسب کرده اند و تشخیص می دهند که باید برای تقبّل مسئولیت ها در بزرگسالی آماده شوند».(1)

وقتی نوجوان و یا جوان با افزایش رشد عقلی و شخصیتی ابراز وجود می کند، خواه ناخواه تغییراتی در خانواده اش ایجاد می کند. در چنین شرایطی نباید بعضی اصول پایه را نادیده گرفت. این اصول می توانند عملکردهای خانواده ها را در حد امکان تثبیت کنند. به عنوان مثال:

الف- «حتی اگر عقاید شما با آنها در تضاد باشد، به حرف هایشان گوش دهید.

ب- کارهایی که باعث ناراحتی شما شده است را با کسانی که این کارها را انجام داده اند، اشتباه نگیرید. بلکه بارها پیش خواهد آمد که شما از «رفتار» نوجوانتان احساس ناراحتی، خشم و حتی نفرت کنید اما نشانه این نیست که شما دیگر نوجوانتان را دوست ندارید. در حقیقت عکس این مطلب صادق است یعنی شما به

1- همان منبع، ص 107.

زندگی او اهمیت می دهید و بی تفاوت نیستید اما خشم خودتان را فقط متوجه «رفتار» او می کنید، نه «خود او».

ج- رفتار و ظاهر او، هر قدر هم شما را ناراحت کند، دائم از او انتقاد نکنید. از کنار مسائل بی اهمیت، بگذرید. در مسائل مهمتر هم اجازه دهید، بداند که اگر چه شما با آنها مخالفید، اما این حق را برای او قائل هستید که نظر متفاوتی داشته باشد و دنبال مواقعی بگردید که بتوانید صادقانه به او پاداش بدهید.

د- به کارهایی که انجام می دهد، علاقه نشان دهید. وقتی اختلاف نظرها ایجاد می شوند، سعی کنید، راهی برای مصالحه پیدا کنید که برای هر دو طرف قابل قبول باشد».(1)

نوجوانی و جوانی دوره سردرگمی است. در این دوره ارزش ها و نگرش های آنها مرتب عوض می شود. همچنین در این دوران، وجود نوسان های خُلق و روحیه در آنها کاملاً طبیعی است، (نه تنها به دلیل تغییرات هورمونی، بلکه در نتیجه اضطراب هایی که در این دوره زندگی خیلی شایع اند). این دوره زمانی است که نوجوانان و جوانان مرتکب اشتباهاتی خواهند شد، اما از آنها درس خواهند گرفت. «امروزه جوانان و نوجوانان ما، از سه مشکل بزرگ که با سه نوع احساس ناگوار همراه است، رنج می برند:

1- همان منبع، ص 114.

الف- احساس بیگانگی از خود، یا احساس ناخودبودن:

بدین معنی که جوان در عین حال که در میان اعضای خانواده، همسالان، قوم و خویشان و جامعه انسانی زندگی می کند و با یکایک آنها ارتباط دارد، از نوعی گسستگی عاطفی و ناهمزیستی روانی رنج می برد.

ب- احساس ناانسانی، یا غیر انسانی بودن:

یعنی جوان خود را در چرخه روابط اجتماعی، در حکم یک دندهٔ چرخ مکانیکی احساس می کند و دیگران نیز از نگاه او، اشیائی بی روح و مهره هایی از هم گسسته هستند.

ج- احساس بی هویتی:

یا احساس اینکه شخص خود را، در قالب موجودی می بیند که هویت خود را از دست داده است». (1)

ب- تعریف مفاهیم:

اشاره

به لحاظ آنکه در این نوشتار برخی از عناصر و مفاهیم به کار رفته است، تبیین جایگاه و نقش آنان، بسیار حائز اهمیت می باشد، جهت آشنایی بیشتر با این مفاهیم و واژه ها که هر کدام نقش کلیدی، در شناخت بهتر مطالب دارد، بایسته است در ابتدا هر کدام به طور مجزا و خلاصه تشریح گردد. مباحث مطروحه در این

1- کریمی عبدالعظیم، راهبردهای روانشناختی تبلیغ، ص 39.

نوشتار حول پنج محور اصلی: 1- مسجد 2- نماز 3- جذب (جذّابیت) 4- مخاطب شناسی 5- نوجوان و جوان، تبیین می گردد. برای شناخت بیشتر این موضوعات ضمن تعریف مفاهیم، اجمالاً توضیحاتی نیز در همین ارتباط ارائه خواهد شد.

1- مسجد:

واژه مسجد در لغت، اسم مکان از فعل (سجد، یسجد) به معنای «جایگاه سجده و محل عبادت و در فارسی مزگت، هم گفته شده است». (1) «و از قاعده معروف اسم زمان و مکان در ثلاثی مجرد، مضموم العین، مستثنی می باشد. البته لغت دانان بزرگی، چون «فراء» بر آنند که مسجد، به فتح عین نیز، جائز استٰ اگر چه با این تلفظ تاکنون استعمال نشده است». (2)

تعریف لغوی مسجد، در معاجم و فرهنگ های لغت، دارای تعابیر گوناگونی است که در واقع تمامی آنها به یک معنا باز می گردد. «زجاج» در تعریف مسجد می گوید: «کل موضع یتعبد فیه فهو مسجد» (3) و «ابن اعرابی» گفته است: «المسجد بفتح الجیم، محراب البیوت و مصلی الجماعات» (4)، «راغب اصفهانی» در

1- عمید حسن، فرهنگ فارسی، جلد سوم.
2- الطریحی، جلد سوم، 1386.
3- الزبیدی، جلد 2.
4- همان منبع ص 371.

مفردات می گوید: «المسجد موضع الصلاه اعتباراً بالسّجود». (1) به این ترتیب مسجد که در زبان عربی اسم مکان، مشتق از ریشه ثلاثی مجرد «سجد» است، در زبان فارسی به معنای جایگاه نماز و محل عبادت به کار رفته است. در این که چرا کلمه مسجد، برای مکان عبادت و محل نماز استعمال شده است، گفته اند: از آنجا که سجود شریف ترین و مهمترین ارکان نماز است، در آن بیش از دیگر افعال نماز، تأکید رفته و بر محل عبادت و نماز اطلاق شده است.

مسجد محلی است برای سجده در پیشگاه با عظمت خداوند و مکانی است برای ابراز بندگی و عرض حمد و سپاس به درگاه پروردگار عالمیان، در برابر آن همه نعمت ها و موهبت های مادی و معنوی. مسجد: «جایگاهی است برای انجام فرائض دینی و موضعی است برای ساییدن پیشانی بر خاک، به نشان عبودیت و بندگی و بالاخره مسجد جای تعیین حد و مرز مخلوق، در پیشگاه خالق یکتا و مولای بی همتا است». (2) در فرهنگ دینی، واژه مسجد یاد آور «سجده و کرنش است که زیباترین شکل و شیوه پرستش و بندگی است. مسجد، خانه خدا و مجلس پیامبران بزرگ و خانه پارسایان است. مسجد مرکز پرستش خالصانه و توحید ناب است». (3)

1- 1. اصفهانی راغب، مفردات، ص 271.
2- 2. علوی سید ابراهیم، فصلنامه مسجد، شماره 17.
3- 3. نوبهار رحیم، سیمای مسجد، جلد دوم.

در اصطلاح عرفی، مسجد عبادتگاه خاص مسلمانان است ولی در قرآن کریم، به معابد اهل کتاب نیز اطلاق شده است: «قال الذین غلبوا علی امرهم لنتخذن علیهم مسجداً»(1) (آنان که به واقع احوال اصحاف کهف اطلاع یافتند، «گفتند به یادگار آنان» برایشان مسجدی می سازیم). و «سبحان الذی اسری بعبده لیلاً من المسجدالحرام الی المسجدالاقصی...» (پاک و منزه است خدایی که شبی بنده خود محمد صلی الله علیه و آله را از مسجدالحرام به مسجدالاقصائی که پیرامونش را مبارک و پر نعمت ساختیم، سیر داد تا آیات خود را به او بنمایاند...).(2)

در اصطلاح شرعی، مسجد به مکان معین و موقوف، برای نماز اطلاق شده چنان که در متون فقهی در این باب، آمده است: «المراد بالمسجد المکان الموقوف علی کافه المسلمین للصلاه».(3) گذشته از واژه مسجد، گاه «جامع»، نیز بر این مکان اطلاق شده است. در واقع «جامع»، صفت برای مسجد بزرگی است که در آن نماز جمعه بر پا می شود: «این واژه نخستین بار، توسط خلیفه دوم هنگامی که دستور بنای مساجد جامع را، جهت برگزاری نماز جمعه به والیان و استانداران شهرهای اسلامی صادر کرد، استعمال شد.

1- 1. سوره کهف آیه21.
2- 2. قرآن کریم، سوره اسری، آیه 1.
3- 3. النجفی، 1392 ه_.ق.

خلاصه سخن اینکه «مسجد از مهمترین مفاهیم و گزاره دینی است که بحران عدم درک صحیح جوانان، در خصوص حقیقت وجودی آن، سبب پایین آمدن اعتقاد به آن و ضعف گرایش به حضور در جمع نمازگزاران می گردد».(1)

2- نماز:

اشاره

نماز از نظر لغوی، به معنای « پرستش، نیاز، سجود، بندگی و اطاعت»(2) می باشد. نماز یکی از فرائض دین مبین اسلام و از مهمترین و برجسته ترین عباداتی است که سرآمد و قلّه دیگر عبادات محسوب می گردد. دروازه ورود به بهشت، غذای روح انسان، مایه آرامش روان و بالاترین پاسخ، به برترین نیاز انسان، نماز است. نماز را جامع جمیع عبادات بر شمرده اند، از آن جهت که پذیرش دیگر اعمال و افعال انسان در گرو پذیرفتن آن از سوی خداوند است. نماز یا صلاه، به تعبیری در فرهنگ اسلامی، ستون دین می باشد. مرحوم «علامه طباطبایی» صاحب تفسیر «المیزان»، معنی جامع صلاه را میل، انعطاف و توجه می داند و البته بسته به درجات موارد آن، این میل و انعطاف تفاوت پیدا می کند. یعنی اگر از ناحیه خدای تعالی باشد، انعطاف و توجه رحمت او نسبت به بندگان است و اگر از ناحیه ملائکه باشد، استغفار و وساطت در

1- 1. محمدی محسن، راهکارهای ...، مجله مسجد، شماره 89.
2- 2. فرهنگ فارسی عمید، جلد سوم.

رسانیدن رحمت به بندگان است و نسبت به پیغمبر آن است که او را تزکیه نموده، برایش استغفار کنند و اگر از ناحیه مؤمنان باشد، دعا و تقاضای رحمت است. صاحب «مجمع البیان» گفته: صلاه، در لغت به معنی دعا است. نماز در اصطلاح شرع عبارت است از افعال مخصوص، به کیفیت مخصوص که شامل: قیام، تکبیر، قرائت، رکوع، سجود، تشّهد و تسلیم است و این دلالت می کند که این اسم، از لغت به شرع، نقل شده است. هیچ شک و تردیدی نیست که نماز به عنوان یک زبان مشترک، برای اقیانوس بیکران انسان ها از اقالیم و نژادهای مختلف، نقش بسزایی در بر آورده ساختن نیازهای مشترک آنها دارد. نماز بلندترین فریاد و اولین عملی است که در روز قیامت مورد سنجش و سئوال قرار می گیرد. نماز مهمترین و برترین طریق رسیدن به خداوند و آراسته شدن به فضائل و دوری از رذائل اخلاقی است. نماز والاترین نیایش به درگاه احدیت است که عروج آدمی از مقام عبد و بندگی به آستانه درگاه الهی، با انجام آن، ممکن می گردد و جهشی است از سَرِ عشق واخلاص، به سوی پروردگار و بارزترین جلوه احساس دینی و دین باوری و نیاز درونی و فطری انسان و زیباترین جلوه پرستش و والاترین گونه نیایش، در نماز تجلی می یابد.

نماز ذکر خدا و برای یاد اوست. چشمه سار پاک و طاهری است که روح را شستشو داده و سبب پرواز روح، در بیکران رحمت الهی و سیراب شدن، از بی نهایت لطف او می شود. ذکری که در زمانه

گسیختگی پیوندها، پیوندی محکم را با خالق هستی، برقرار می کند که نگسستن از آن، آدمی را در این جهان از طوفان های سهمگین اضطراب و غوطه ور شدن در منجلاب و گرداب فحشاء و منکرات نجات داده و به ساحلِ آرامش می رساند: (انّ الصلاه تنهی عن الفحشاء و منکر) وجود ده ها حدیث و روایت از رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و ائمّه معصومین علیهم السلام ، در بیان اهمیت و جایگاه نماز، نشان از شأن و منزلتی است که این عبادت در میان دیگر عبادات و اعمال و افعال دارد. پیامبر اسلام، نماز را نور چشمان خویش می خواند. نورانیت در دل و بصیرت و آگاهی در دیده، اخلاص و صفا و پاکی در عمل، صراحت و صداقت در زبان و... همه، در اقامه و برپایی نماز محقّق می شود.

نماز دارای آداب و دستورات فراوانی است که برای نوجوانان و جوانانی که در ابتدای راه دین ورزی قرار دارند شایسته نیست، عمل به این آموزه ها، به یک باره از آنها درخواست شود. به نظر می رسد تکیه بر سه محور اصلی که شالوده، اساس و فلسفه وجودی اقامه نماز است در انجام این عمل مهم، ضروری می باشد. اگر این سه عامل اصلی توسط نوجوانان و جوانان به صورت مستمر و درست و صحیح انجام گیرد، دسترسی به دیگر آداب و دستورات عملی اسلام، در ارتباط با نماز سهل الوصول خواهد شد:
الف- نماز به صورت جماعت باشد.

ب– در اوّل وقت اقامه شود.

ج- در مسجد خوانده شود.

در ادامه بحث به اختصار اهمیت و جایگاه هر یک از این عوامل تشریح می گردد:

الف - نماز جماعت:

دین مبین اسلام، دین مدنیت و اجتماع است. اساس و بنای فرهنگ اسلام، بر زدودن خودخواهی و رهایی انسان از تنهایی و حصار خود استوار است. هر یک از تعالیم دینی و الزامات شرعی، به نحوی جامعه اسلامی را، به سوی همراه شدن تمامی انسان ها پیش می برد. نماز جماعت یعنی مبارزه با تک روی، با مردم بودن، نزدیک کننده دل ها و تقویت کننده روح اخوت و اُنس گرفتن انسان ها با هم و مقدمه ایجاد وحدت امّت اسلامی در میان سایر عبادات، چه واجب و چه مستحب است. هیچ عبادتی به اندازه نماز جماعت ثواب ندارد تا جایی که ثواب تمام اعمال را ملائکه ثبت می نمایند امّا ثبت و ضبط نماز جماعت را خداوند بر عهده گرفته اند. نماز جماعت در واقع هم نماز است و هم راه و روشی برای اقامه نماز. به عبارت بهتر، نوعی عرضه نماز در جامعه و نمادی از اجتماعی بودن آن است. بدیهی است که این عرضه و در معرض دید قرار گرفتن نماز، هم معتقدان را خوشحال می کند و هم زمینه ای برای جذب و تمایل دیگران برای حضور در نماز جماعت می باشد. اقامه نماز جماعت بهترین راه و روش برای تثبیت، تقویت و حاکمیت نماز، در

جامعه و از عوامل تأثیرگذار، در بر پایی نماز است؛ زیرا حضور در مسجد و دیدن مراسم اقامه نماز جماعت، به طور طبیعی نوجوانان و جوانان را به سوی نماز جلب می کند و این جماعت تبلور عینی ارزش ها و نمایش زیبایی ها و یکی از برجسته ترین صحنه های تعاون و همکاری جمعی است. نماز جماعت مصداق بارز «یدالله مع الجماعه» بوده است و استجابت دعای جمعی، در نماز جماعت از سوی ائمّه اطهار مورد تأکید قرار گرفته است.

ب - اهمیت اقامه نماز در اوّل وقت (اوقات شرعی):

اذان، شعار اسلام است و ندای «حی علی الصّلوه» مؤذّن، همه را فرا می خواند، تا به سوی برپایی نماز بشتابند. شتاب برای نماز دستوری است که از سوی خداوند به پیامبر صلی الله علیه و آله ابلاغ شده است تا مؤمنان به محض شنیدن این شعار هر کاری که دارند، کنار بگذارند و دل ها و روانشان را متوجه عالم بالا و معنا نمایند. در واقع وقت نماز آن میقاتی است که خداوند متعال برای مؤمنین قرار داده تا جهت خدمتش برپا خیزند و برای شبیه شدن به حضرتش، شایستگی یابند و به مقام فرمانبرداری رسند. کسی که در اوّل وقت تعیین شده، برای نماز خویش را مهیای دیدار و گفتگو با خدا می کند، نشان از آن دارد که برای این دیدار، لحظه شماری می کرده است و این ملاقات را با عشق و دلبستگی انجام داده و برای آن ارزش و قربی خاص قائل بوده است. خداوند رحمان نیز،

برای این قدرشناسی از این وقت شناسی بنده خود، او را از خاصّان درگاه خویش قرار می دهد.

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و ائمّه معصومین علیهم السلام ، نسبت به رعایت زمان نماز، بسیار تأکید و سفارش می نمودند و سیره عملی آن بزرگواران نیز مؤید این تاکیدات است. پیامبر مکرّم اسلام صلی الله علیه و آله همیشه انتظار وقت نماز را می کشیدند. همچنین آن حضرت شدیداً به نماز شوق و رغبت داشت و همیشه مراقب بود که چه هنگام، وقت نماز فرا می رسد و در آن هنگام به مؤذّن می فرمودند: «ای بلال، با اذان گفتن راحتم کن!» این گفتار گرانسنگ، مبین آن است که: شوق به نماز و انجام تکالیف الهی، آن حضرت را به آرامش می رساند، به طوری که راحتی خویش را در فرا رسیدن وقت نماز می دیده است. حضرت علی نیز چون وقت نماز می رسید، مضطرب گشته و بدنش می لرزید. چون علّت این اضطراب را پرسیدند، آن حضرت فرمود: «وقت اداء امانتی رسیده است که خداوند بر آسمان ها و زمین و کوه ها عرضه نمود و آنان از قبول آن سر باز زدند و ترسیدند که نتوانند آن را حمل کنند».

ج- اهمیت اقامه نماز در مسجد:

مسجد از جایگاهی ویژه و منزلتی والا در میان مسلمانان برخوردار است. این تقدّس، نه به معنای بُعد مکانی آن؛ بلکه به عنوان فضایی معنوی که پرستش و نیایش در آن انجام می گیرد،

می باشد. اگر چه مسجد دارای کارکردهای متنوع، مختلف و خرده نقش های متعدّد است، ولی مهم ترین و اصلی ترین کارکرد آن انجام امور عبادی، در آن می باشد. بنا به دستورات و آموزه های اسلامی، خداوند متعال لامکان و لازمان می باشد. رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله در روایتی مشهور می فرماید: «مساجد خانه های خدا در زمین هستند و آنها بر اهل آسمان نور افشانی می کنند هم چنانکه ستارگان بر زمین نورافشانی می کنند». هدف از بیان این کلام گران سنگ، ترسیم جایگاه رفیع مساجد و بیان اهمیت این مکان مقدس الهی، در نزد مسلمانان است تا آنها بتوانند با بهره گیری از این آموزه بیش از پیش، به این کانون اجتماع و وحدت توجه نموده و در تمام امور (به ویژه اعمال عبادی که در رأس آن اقامه نماز قرار دارد) آن را محور قرار دهند. با توجه به رهنمودهای مؤکّد معصومین علیهم السلام در خصوص اقامه نماز جماعت، جهت عملی نمودن منویات آن حضرات نیاز به مکانی است تا این اجتماع شکل بگیرد. در این راستا بهترین مکان جهت انجام این مهم، مساجد می باشند. به همین دلیل و با هدف ایجاد انگیزه و رغبت و نیز ترویج این اندیشه، اجر و پاداش اقامه نماز، در مسجد را چندین برابر برپایی آن در خانه ذکر کرده اند. تا بدین طریق با حضور مؤمنین در مساجد، امور مسلمین نیز سازماندهی شده و شکل بگیرد. همان گونه که مساجد از آغاز تاکنون به عنوان مرکز اجتماع و تعاون و مهد افکار و نیز بستر اندیشه سازی و اندیشه پروری، در

محیطی با صفا و معنوی به شمار می آیند، مهمترین عامل در ایجاد این فضا وجود اجتماعی مخلص و مؤمن می باشد و اصلی ترین برنامه ای که موجب می شود تا این همایش معنوی شکل بگیرد و هر روز پنج وعده تکرار شود، برپایی نماز جماعت است. به همین دلیل مسجد و نماز جماعت لازم و ملزوم یک دیگرند و بسان دو بال کبوتر، امکان پرواز مؤمنان و نمازگزاران را به عالم بالا فراهم می سازند.

3- مفهوم جذب و جذّابیت:

معنای لغوی «جذب»، در فرهنگ عمید، کشیدن، به سوی خود کشیدن، کشش و ضد دفع می باشد. چنانچه می دانیم قدرت جذب کنندگی هر مکانی یا موقعیتی به میزان ارضاء کنندگی آن مکان، در رابطه با نیازهای پیرامونش بستگی دارد. جذب کنندگی یک موقعیت ممکن است به دو جهت مورد توجه قرار گیرد. گاهی بعضی ها بر این باورند که یک موقعیت جذّاب است به خاطر اینکه فی نفسه جذّاب است، چه آن موقعیت نیازی را ارضاء نماید و چه ارضاء نکند. در این جا ارزش فی نفسه امور و موقعیت، یا مکانی مستلزم این است که خود آن موقعیت واجد ویژگی ها و خصائصی باشد که به نظر بینندگان زیبا و ارزشمند به نظرآید. عده ای دیگر بر این باورند که ارزشمندی امور و یا جاذب بودن موقعیتی، به ارزش بیرونی و عینی آن است و آن موقعیت باید واجد ویژگی هایی

ص:42

باشد که به واسطه آن بخشی از نیازهای آدمی ارضاء شود. بر اساس دیدگاه دوم (چنان چه ما نیز برآن تأکید می ورزیم)، موقعیتی همچون مسجد، باید واجد ویژگی هایی باشد که آن ویژگی ها به ارضاء نیازهای مردم منجر شود. بین میزان ارضاءکنندگی مسجد و میزان جذّاب بودن آن، رابطه مستقیمی وجود دارد. آدمی نیز رو به موقعیت هایی دارد که این نیازها را ارضاء می کنند. نیازهایی چون:

الف- امنیت، محبت و تعلّق:

نیازهایی همچون امنیت، محبت و تعلّق به اجتماع نیز، از سنخ نیازهای بشری است امّا متمایز از نیازهای فیزیولوژیک. اساساً آدمی به واسطه برخورداری از نیازهایی چون امنیت، محبت و تعلّق از حیوانات متمایز می شود. «مزلو» نیز نیازها را به دو دسته کلی:

1- نیازهای فیزیولوژیک

2- نیازهای روانشناختی تقسیم نموده است. بنابراین هویت یابی و معنی بخشی، به زندگی انسانی مستلزم تأکید بر ارضاء نیازهای روانشناختی اوست، نه صرفاً نیازهای فیزیولوژیک آدمی. مکان هایی که در ارضاء این نیازها موفقیت بیشتری دارند، از جذّابیت بیشتری نیز برخور دارند. البته باید اشاره کنیم که این نیازها نیز بیشتر، ناظر بر وضعیت موجود افراد هستند، چرا که نیازهای فوق از جمله نیازهای عینی و واقعی افراد است که باید ارضاء شوند.

ب- نیاز به خود شکوفایی:

نیاز به خود شکوفایی نیازی است: «در عین اینکه در قلمرو نیازهای روانشناختی است، اما به لحاظ ماهیت و موقعیت خاص خود، بیشتر در قلمرو نیازهای مطلوب هنجاری و آرمانی قرار دارد. تمامی انسان ها برای رسیدن به جایگاهی، غیر از جایگاه موجود و برای ارضاء نیازی، غیر از نیاز موجود (فیزیولوژیک، امنیت، و...) تلاش می کنند و آرمان خواهی آدمی نیز، اساساً ناظر بر تأکید او بر ضرورت ارضاء نیاز خود شکوفایی است. تبیین جایگاه واقعی آدمی و اینکه انسان، به چه درجاتی می تواند نائل آید، نیز زمینه ارضاء و شکوفایی این نیاز را فراهم می نماید».(1)

محور اساسی دیگر در جذب جوانان به مساجد، تشخیص نیاز و انگیزه های آنان می باشد. پر واضح است که آنها به انحاء مختلف در پی ارضاء نیازهای گوناگون خود بر می آیند و در این مسیر به مکان ها و محافلی می روند که در آنجا پاسخی به یکی از نیازهای گوناگون خود بیابند. پس باید دید مساجد و متولّیان آن تا چه اندازه، از نیازهای جوانان آگاهی دارند و در صورت آگاه بودن تا چه میزان در برآوردن این نیازها، برنامه ریزی و کار کرده اند.

بدین ترتیب، تشخیص نیازهای مختلف نوجوانان و جوانان از جمله: نیازهای جسمانی، روانی، عاطفی، اجتماعی، معنوی، اخلاقی

1- 1. سجادی سید مهدی، جاذبه های مسجد، مسجد نقطه وصل، ص 276.

و شناختی می تواند، گام مؤثری در جذب آنان به مساجد باشد. وقتی خصوصیات نوجوان و جوان شناخته شد، آنگاه برنامه ریزان امور فرهنگی مساجد، قادر خواهند بود، برنامه هایی تدوین کنند که متوجه ارضای نیازهای گوناگون آنان بوده و مطابق با سلیقه ها و روحیه شان باشد. چنین برنامه هایی برای جذب و پرورش جوانان در مساجد می تواند مؤثر باشد.

4- مخاطب شناسی:

واژه «مخاطب» در فرهنگ عمید،این گونه تعریف شده است: طرف خطاب، طرف صحبت، کسی که دیگری با او سخن بگوید. در این بحث مخاطبان، شامل تمام اقشار جامعه اسلامی می باشند. نوجوانان و جوانان درصد بالایی از جمعیت کشور را تشکیل داده و از پتانسیل بالقوه بالایی برخوردارند و میزان اثر بخشی برنامه ها، در آنها بیش از سایر مقاطع سنی می باشد؛ به همین دلیل مباحث مربوط به آنان از ویژگی خاصی برخوردار است.

هر برنامه ریزی که اختصاصاً برای نوجوان و جوان در نظر گرفته می شود تبلیغ آن، راه و روش خاصی را می طلبد. شناخت دقیق خصوصیات مخاطب و توجه به تمام اضلاع و زوایای شخصیتی و رفتاری او، می تواند ما را در رسیدن به نتایج مطلوب یاری کند. «زمانی تبلیغ در حدّ بر انگیختن احساسات و عواطف و آماده ساختن آنها برای پذیرش اندیشه، سلیقه و روش خاصی بود؛ اما

امروزه تبلیغی که با هدف خاص و برای قشری خاص (با هدف افزایش دایره جذب مخاطبان) صورت می گیرد، از محدوده ارتباط یک سویه و تلقینی فراتر رفته و به یک فرآیند دو سویه و تعاملی، بین «گیرنده» و «فرستنده» تبدیل شده است؛ تا آنجا که مقوله تبلیغ، متأثّر از رویکردهای نوین، در پهنه فن آوری، ارتباطات، روانشناسی، جامعه شناسی، مردم شناسی و... گسترده شده و کارکرد خود را توسعه داده است. حال آنکه تبلیغ، فرآیندی است که محتوا، روش، ابزار و چیستی و چگونگی آن، در تعامل با دو قطب سیال «گوینده» و «شنونده» تعیین می شود. در چنین تعامل پیچیده و چند جانبه ای، حداقل پنج عامل به صورت فعّال دخیل است که عبار تند از:

الف- چه کسی؟ (پایگاه، منزلت، شأن و خاستگاه اجتماعی شخصیت گوینده).

ب- چه چیزی را؟ (محتوا، ماهیت، جذّابیت و کارکرد موضوع و مضمون تبلیغ).

ج- به چه کسی؟ (نوع مخاطب از نظر سن، جنس، قشر، طبقه اجتماعی و فرهنگ گیرنده یا شنونده).

د- از چه طریقی؟ (روش تبلیغ، رسانه و ابزار انتقال پیام، رهیافت های درونی و بیرونی، روش مستقیم و غیر مستقیم).

ه- در چه موقعیتی؟ (وضعیت روحی و روانی، شرایط عاطفی و احساسی مخاطب، فضای میدانی ذهن و عین).

به عبارت دیگر، «هر یک از مؤلّفه های فوق را می توان بر حسب ساختار عناصر فعالیت های تبلیغی، جهت جذب مخاطبان به گونه های زیر بیان کرد:(1)

الف- مخاطب شناسی؛ (شناخت ویژگی های گیرنده و یا شنونده).

ب- نیازشناسی؛ (شناخت نیازها، رغبت ها و علائق مخاطب).

ج- روش شناسی؛ (شناخت و گزینش روش های مؤثر و کارآمد).

د- موقعیت شناسی؛ (شناخت فضای روحی و روانی مخاطب و محیط او).

ه- زبان شناسی و واژه گزینی؛ (زبان آگاهی و هشیاری بر ادبیات و گفتمان روز).

ز- زمان شناسی؛ (زمان آگاهی و توجه به ضرورت ها و مقتضیات زمان).

ح- پیامدشناسی؛ (ارزشیابی، بازخوردگیری و ارزیابی اثربخشی فرآیند تبلیغ).

با توجه به اینکه یکی از مهمترین دلایل تأسیس مسجد، توسط نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله حضور گسترده و انبوه مؤمنین، در این مکان مقدس، جهت عبادت و آموزش مفاهیم و معارف اسلامی و آموزه های دینی بوده است، نتیجه می گیریم که مسجد بدون حضور مردم معنا و مفهومی آن چنان که باید داشته باشد، پیدا نمی کند؛

1- 1. کریمی عبدالعظیم، راهبردهای روانشناختی تبلیغ، ص 14.

پس بایسته است تمام ابزارها و لوازم برای افزایش استقبال مخاطبان مسجد، به ویژه نوجوانان و جوانان فراهم گردد. در همین ارتباط، با دو نوع مخاطب مواجه هستیم:

«الف- مخاطبین عام (بالقوه): به مجموعه ای از مردم اطلاق می شود که نسبت به خدمت خاص، نوعی علاقه مندی نشان می دهند.

ب- مخاطبین خاص (هدف): قسمتی از مخاطبین بالقوه که دسترسی و امکان تهیه خدمت خاص را دارند و مساجد را برای فعالیت انتخاب می کنند».(1)

به طور خلاصه توجه به نکات، عوامل، موارد زیر و رعایت آنها، می تواند در ترویج پیوند مسجد با مخاطبان به ویژه نوجوانان و جوانان مؤثر باشد:

«الف- تقسیم بندی مخاطبان و شناسایی خصوصیات هر یک از آنها.

ب- انتخاب افراد مناسب برای ارتباط با آنها (انطباق ویژگی های طرفین).

ج- پیام درست (شکل، محتوا، مضمون، اندازه، تعدد، گیرایی، رسایی، تناسب با نیازها و شرایط روز).

د- کانال های ارتباطی: (حضوری، کتبی، تلفنی، نوار، فیلم، ویدئو، رایانه و...).

1- 1. جزوه طرح بازسازی کارایی مساجد – کانون شعائر الهی.

ه- اثرسنجی: (ارزیابی نتایج، شناخت دلایل و عوامل، نوع آثار ارتباطی و تبلیغ بر مخاطب و اصلاح آنها)».(1)

باید به این نکته مهم توجه داشت که: «محتوا، هدف و پیام های تبلیغی، باید جوشیده از نیازها و رغبت های درونی مخاطب باشد. از این طریق است که فرآیند درونی سازی مفاهیم و ارزش های اخلاقی و فضائل انسانی، در فرد انجام می شود. چه بسا اهداف و پیام های به ظاهر خوب و درستی که در نزد پیام دهنده، از منزلت و جایگاه مقدسی برخوردار است؛ اما به خاطر انتقال ناپذیری با درون مخاطب، فاقد وجاهت و جذابیت لازم می گردد. بنابر این آنچه منشأ و منبع تأثیرگذاری یک پیام تربیتی است، وابسته به نیاز و علاقه و تمایل درونی مخاطب است.(2)

5- نوجوان و جوان:

جوان در لغت به معنای «برنا، تازه، نو و چیزی است که از عمر آن چندان نگذشته باشد».(3) براساس آمارهای موجود، پس از انقلاب اسلامی میزان رشد جمعیت جوان و نوجوان کشور «در شهرها 109 درصد و در روستاها 63 درصد بوده است».(4) بنابر این می توان

1- 1. مسجد نقطه وصل، ص 9.
2- 2. کریمی عبدالعظیم، راهبردهای روانشناختی تبلیغ، ص 81.
3- 3. دهخدا اکبر، لغت نامه دهخدا.
4- 4. میرباقری داود، تعریف جوانی.

گفت جمعیت کثیر نوجوانان و جوانان، بخش عظیمی از مخاطبان دستگاه های فرهنگی، مذهبی و تربیتی کشور را، در بر می گیرند.

در سیر زندگی انسان ها، خواهش جمال روحانی و گرایش به فضائل اخلاقی در مقطع نوجوانی و جوانی بیدار می شود، به همین سبب اولیای دین، همواره از مبلّغان آموزه های دینی می خواهند که به آمادگی روح آنها که مهمترین بخش، برای پذیرش صفات والای انسان است توجه ویژه نمایند. حضرت امام صادق علیه السلام در این خصوص می فرماید: «بر شما باد پرداختن به جوانان زیرا آنان نسبت به دیگران به سوی کار خیر شتاب گیرنده تر هستند».(1)

از سویی فراهم آوردن زمینه های حضور شاداب نوجوانان و جوانان در مساجد، علاوه بر آنکه می تواند تأثیری بسزا در بهبود روند برنامه های آن ایجاد نماید، همین شرایط مناسب سبب می شود تا توانایی های جسمی و فکری آنان در جهت صحیح قرار گیرد، چرا که اگر آنها احساس نمایند که نمی توانند از تمامی این ظرفیت ها و توانایی ها استفاده کنند، احساس بیهودگی و اهمال می نمایند.

در همین راستا و با هدف تقویت مبانی اعتقادی و غنا بخشی ابعاد معنوی شخصیت نوجوانان و جوانان، مساجد به عنوان یکی از

1- 1. کلینی محمد بن یعقوب، روضه کافی .

بارزترین کانون های تبلیغ و نشر معارف دینی، کلید واژه این مهم محسوب می شوند.

به همین جهت شناخت ویژگی ها و پیچیدگی های شخصیتی نوجوانان و جوانان، اولین گام در راستای ایجاد تعامل، تأثیرگذاری و جذب این قشر حسّاس و عاطفی، به مساجد خواهد بود.

دوره نوجوانی از نظر علمی دارای نقاط ابهام فراوان است و بسیاری از جوانب آن هنوز خوب شناخته نشده است. نوجوانی دوران مهمّی از زندگی انسان است که به دو مرحله پیش از بلوغ و بعد از بلوغ تقسیم می شود. سنین پیش از بلوغ را مرحله نگرانی های بلوغ و سال های بعداز بلوغ جنسی را، مرحله وجد و شور و شباب می نامند».

در همین رابطه «هد فیلد»، مرحله بلوغ را از 12 تا 15 سالگی و مرحله نوجوانی را از 15 تا 18 سالگی دانسته و این مرحله را آغاز تخصص و تکمیل معلومات عمومی می داند: «گرایش نوجوان به امور معنوی و دینی امری فطری است که باید شکوفا گردد. با شناخت نوجوان و امکان اظهار نظر به او، می توان به شیوه های برخورد با او پی برد و برایش برنامه ریزی کرد».(1)

در خصوص موضوع نوجوان و جوان، بسیاری از دانشمندان و فیلسوفان، نظریاتی را ارائه نموده اند که تمامی آنها نشان از اهمیت و

1- 1. رخ بخش زمین محمود، روزنامه همشهری، سه شنبه 22 آذر 1379، ص 20.

جایگاه ویژه این قشر دارد. از جمله: «ارسطو»، نوجوانان را آتش مزاج و آماده برای تسلیم در برابر غرائز توصیف می کند. «ژان ژاک روسو»، این دوره را «تولّد ثانوی» می نامد. «استانلی هال»، از آن به طوفان و یا جهش ناگهانی تعبیر و «موریس دوبس»، آن را انقلاب، سرکشی و نوآوری یاد می کند. «کورت لوین»، نیز در همین ارتباط می گوید: کودک و بزرگسال، هر کدام یک بار، دوره کودکی و بزرگسالی را به دوش حمل می کنند، ولی نوجوان مجبور است هر دو را یک بار، در دوره نوجوانی به دوش خود حمل کند؛ زیرا به هر دو جهان تعلّق دارد. «فروید»، این دوره را بیداری غریزه جنسی و تجدید عقده ادیپ، می نامد و «اریکسون»، از آن تحت عنوان رشد انحلال وابستگی و شکل گیری هویت (بحران هویت)، در قالب تضاد دو جانبه: 1- درونی (با خود) 2- برونی (باجامعه) یاد می کند. «لورنس کهلبرگ»، این دوره را درون سازی اصول اخلاقی فراتر از قراردادهای سنتی و تحمیلی می نامد و «پیاژه»، این دوره را با هویت، نفی، تقابل و همبستگی متمایز می کند و «الن»، می گوید: ایجاد بحران در شخصیت نوجوان، مشابه بحران در دوره سه سالگی است. همچنین «گزل»، دوره نوجوانی را سن شکفتگی در امور عقلانی، مذهبی و هنری توصیف می کند».(1)

بنابر این دوره نوجوانی از مهمترین دوره های رشد آدمی محسوب می شود، به طوری که از یک نظر می توان چنین گفت:

1- 1. کریمی عبدالعظیم، راهبردهای روانشناختی تبلیغ، ص 33.

«واجد چهار انقلاب و تحول بزرگ است که دوره های بعدی رشد را، هویت می بخشد:

1. انقلاب هورمونی و یا تحوّل زیست شناختی.

2. انقلاب عقلانی و یا پدیدآیی تفکّر انتزاعی.

3. انقلاب عاطفی و یا ظهور عواطف و هیجانات متنوع.

4. انقلاب ارزشی، اخلاقی و دست یافتن به استقلال اخلاقی».(1)

بر اساس نظر روانشناسان، همزمان با دگرگونی های دوران بلوغ و پیدایش تمایلات غریزی، احساس روحی خاص و متفاوتی در جوانان پدید می آید که این احساس ویژه، تمایل او را جهت حرکت به سوی مسائل دینی و سیر و سلوک، شدّت می بخشد. این ارتباط و دگرگونی به گونه ای است که این دوره را دوره ی «ماوراء الطبیعی» نامیده اند. بنابر این در صورتی که خانواده، دوستان، مدرسه، محیط اجتماعی و سایر عوامل مرتبط، با جوان، نتوانند این احساس را به مسیری که شایسته ی اوست و تکامل معنوی و بلوغ فکری وی را در پی خواهد داشت، هدایت نمایند؛ آنگاه به مرور زمان و در طی سال های بعد، همین فرد، تبدیل به شخصیّتی بی هویت و فاقد اصول و خاستگاه فکری، معنوی و اجتماعی خواهد شد و در مقابل، غریزه هایی همچون: تهاجم، تخریب، شرآفرینی،

1- 1. همان منبع.

آزار رسانی، مال دوستی و شهرت طلبی می توانند، وی را از جاده ی اخلاق و انسانیّت منحرف سازند.

باید اذعان داشت که فطرت پاک نوجوان و جوان، آماده تأثیرپذیری از آموزه هایی است که از طریق خانواده، مدرسه، محیط و گروه همسالان، به آنها منتقل می گردد. علاوه بر متأثر شدن آنان از فاکتورهای یاد شده، موارد دیگری نیز در شکل گیری شخصیّت و تمایل، یا عدم تمایلشان، نسبت به مسائل دینی نقش ایفا می نماید که از جمله آنها می توان به ارضاء نیازهای غریزی و فطری و نیز انگیزه های درونی اشاره نمود. نوجوان و جوان، به طور ناخودآگاه و فطری، درصدد پاسخگویی به آنها بر می آیند.

امروزه با توجه به دگرگونی چهره شهر های بزرگ و نیز نرخ رشد بالای نوجوانان و جوانان، موفقیت برنامه ریزی ها و سیاستگذاری ها، نیازمند رویکرد همه جانبه و فراگیر، به عوامل مختلف به ویژه مؤلّفه های فرهنگی و اجتماعی روز آمد، در جامعه است. به همین جهت کارکرد مساجد، نیز نیازمند آگاهی داشتن از نگرش و خواسته های فکری نسل نوجوان و جوان است. به کارگیری سازوکارهای موقت و ناکارآمد و استفاده از پدیده های گذرا و مقطعی، واکنش منفی اقشار مختلف جامعه، از جمله نوجوانان و جوانان را که قشر تأثیرگذار جامعه هستند را در پی خواهد داشت.

ص:54

فصل 2عوامل و موانع جذب نوجوانان و جوانان به مسجد و نمازخانه ها

اشاره

ص:55

بدون تردید توجه به علل اقبال یا ادبار نوجوانان و جوانان به مساجد و بررسی تحلیلی آنها می تواند، چشم انداز روشنی از تغییرات را در گستره فرهنگ دینی جامعه در آینده بدست دهد. رویکرد گذشته نگر و آسیب شناسی مجموعه عملکردها در حوزه مسجد و منابع انسانی فعال آن به منظور اصلاح و بهبود روش های جاری و برنامه ریزی های آتی، گام مؤثری در راستای پاسخ گویی مساجد به نیازهای مختلف و متکثّر تمامی اقشار جامعه به ویژه نوجوانان و جوانان خواهد بود. پیش از ورود به بحث آسیب شناسانه و نقد عملکرد گذشته فعالان مساجد بایسته است عوامل و موانع موجود، مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد.

عوامل و موانع جذب نوجوانان و جوانان به مسجد عبارتند از:

الف- خانواده

ب- محیط های آموزشی (مدرسه و دانشگاه)

ج- جامعه

د- خودِ فرد

ه- مسجد

اکنون پیرامون هر یک از عوامل و عناصر مذکور توضیحاتی ارائه خواهد شد:

الف- خانواده:

نهادی است که پایه سعادت یا شقاوت انسان در آن پی ریزی شده و از آن نشأت می گیرد و خوشبختی یا بدبختی آینده و سرنوشت افتخارآمیز یا نکبت بار انسان از آنجا رقم می خورد. به همین سبب بخشی از موانع جذب به مساجد، در کانون خانواده ریشه دارد. از جمله موانع جذب نوجوانان و جوانان در ارتباط با خانواده عبارتند از:

1- عدم حساسیّت بعضی از والدین مسلمان و متدیّن در خصوص تربیت دینی و تکالیف الهی فرزندان، به طوری که نه تنها از همان سنین پایین بچه ها را به انجام فرائض و حدود الهی تشویق نمی کنند، بلکه حتی گاه از تأثیرپذیری فرزندان خود نسبت به آموزه های سایر نهادهای اجتماعی نیز، ممانعت به عمل می آورند. همین بی توجهی والدین به فرزندان در سنین پایین در پیوند دادن فرزندانشان با مسجد و انجام تکالیف دینی سبب می شود تا آنان در سنین بالا و در مرحله ثبات و قوام جوهره شخصیتی خود یا با مساجد و مسائل دینی بیگانه شوند و یا اگر تمایلی نیز در آنها پدید آید، عملاً مؤانست با مسجد و تقید به احکام دینی برای آنان سخت و دور از ذهن تلقّی گردد.

2- بعضی از خانواده ها توجه لازم در ارتباط با مسائل اعتقادی فرزندان خود ندارند و در برخورد با این موضوع، به گونه ای عمل می کنند که زمینه ای نا مطلوب را برای آنان ایجاد می نماید.

ص:57

والدین باید در نظر داشته باشند که ذهن نیمه هوشیار فرزندان آنها، هر اعتقادی را که انتخاب کنند، می پذیرد. آنچه در باره خود و در باره زندگی خود به خصوص در حوزه مفاهیم دینی و مسائل مذهبی می اندیشید، در خصوص فرزندانتان نیز مصداق پیدا می کند.

3- عدم رعایت ضوابط و حدود شرعی در معاشرت ها و میهمانی های خانوادگی و خویشاوندی و دوستانه، موجب می شود نوجوان و جوان که در سن آزادی مطلق و لذت گرایی و ارضای غرایز، که موافق با طبع اولیه و طبیعت اوست و از آنجا که دین و رعایت اصول اخلاقی او را محدود و مقیّد می کنند که با طبع اولیه او سازگار نیست؛ لذا قهراً تمایلی به ورود به مسجد یا هر مرکز دینی از خود نشان نمی دهند و این گونه معاشرت ها، راهنمایی ها و تلاش های عوامل سازنده بیرونی را هم خنثی و بی اثر می کنند.

4- کمتر والدین به فرزندان خویش این نکته مهم را القاء می نمایند که یکی از روش های اصلی و قابل اتّکاء در رفع ناراحتی ها و نگرانی ها، توجه به جلب رضایت خداوند باری تعالی و خشنودی آن حضرت است. زیرا آنها در این مقطع سنی به خاطر شرایط خاص این دوره، با مشکلات گوناگون روحی و روانی مواجه خواهند شد. (والدین باید به فرزندان خود این اصل مهم را یادآوری نمایند و آن را به درستی تبیین کنند که داشتن ایمان و حضور در

اماکن مذهبی سبب افزایش و تقویت ایمان درونی شده و ایمان قلبی نیز میزان «اعتماد به نفس» آنان را ارتقاء خواهد داد)

5- مراقبت و دخالت با هم فرق دارند! «پدران و مادرانی که دائم در حفظ و نگهداری فرزند خود، او را از مواجهه با هر گونه خطر و آسیبی دور می سازند و به سبک گلخانه ای، نوجوان را در زرورق ضخیم «احتیاط» نگهداری می کنند و فرصت مقابله با خطر را از او می گیرند، نوجوانانی آسیب پذیرتر و ناتوان تر تربیت می کنند. آنها به نام پیش گیری از خطر و آسیب، خود را قربانی می کنند. به همین ترتیب باید گفت فرق است میان تبلیغ و تلقین». (1)

6- «ذکر حقایق و گفتن مطالب نیک کافی نیست، مهم تر از گفتن و نصیحت کردن، نشان دادن و عمل کردن است؛ باید آنچه را که می خواهیم به زبان آوریم در رفتار خود به نمایش بگذاریم. این نمایش نه از روی ریا و تصنّع و تکلف که بر اساس ایمان و اعتقاد قلبی و با نیت الهی و خلوص درونی باید انجام گیرد. آنگاه خود به خود اثرگذار خواهد بود و تأثیرش در تمامی ابعاد شخصیت مخاطب جاری می گردد». (2)

7- «رفاه زدگی گسترده و نامحدود خانواده ها، و نیز برخورداری از امکانات ناسازگار با ارزش های اعتقادی، بهره گیری از درآمدهای

1- 1. کریمی عبدالعظیم، تبلیغ ...، ص 78.
2- 2. سجادی سید محمد کاظم، می خواهم خوشبخت باشم، ص 8.

نادرست، روشفکرمآبی و یا علم زدگی افراطی و فارغ از آموزه های دینی و یا به عبارت بهتر سکولاراندیشی در محیط خانواده و از سوی والدین، از زمینه هایی است که موجب القای کنش های انفعالی یا ناساز در اندیشه، روحیه و تصمیم نوجوان و جوان می شود».(1)

8- بسیاری از خانواده ها جهت آموزش عملی و انجام فرایض دینی برای فرزندان به دنبال بسترسازی و برنامه ریزی دراز مدت نیستند بلکه به صورت مقطعی، به دنبال تزریق آموزه های دینی به آنان هستند. در رابطه با تربیت هر عملی، نیاز به فرایندسازی و برنامه ریزی بلند مدت است که از دوران کودکی شروع و تا مراحل نوجوانی و جوانی و حتی بزرگسالی تداوم می یابد.

9- اختلاف میان زن و شوهرهایی که خود را متدیّن و پای بند به قُیود مذهبی و احکام دین می دانند، ولی در محیط خانه گاه در نزد فرزندان خود دعوا و مشاجره نموده و برخی احکام دین را بر سر هم چماق می کنند و نتیجه این گونه برخوردهای منفی و نامناسب، علاوه بر آثار سوء عدیده در روح و روان فرزندان، بدبینی و تنفّر آنان از دین و مراکز دینی همچون مسجد خواهد گشت.

1- 1. (ر.ک: نتایج بیش از 60 طرح تحقیقاتی از واحد تحقیق و پژوهش ستاد مرکزی اقامه نماز کشور)

10- والدینی با هدف جذب فرزندان خود، به مناسک عبادی و حضور در مساجد بعضاً آنها را در بند «بایدها» و «نبایدها» قرار می دهند و در انجام فرائض مستحبی و غیر ضرور، بیش از حد سخت گیری می نمایند و اصرار دارند آنان در سنین پایین و قبل از رسیدن به سن تکلیف به اجبار در بعضی از مراسم و برنامه های معنوی شرکت کنند. این عمل باعث دل زدگی فرزندانشان می شود.

11- نداشتن ارتباط والدین با مساجد موجب بروز نوعی احساس بیگانگی ناخواسته فرزندان با مساجد شده است. (بعضی از خانواده ها آن چنان ارتباط خود را با مساجد قطع کرده اند که حتی سالی یک بار هم در این مکان مقدس حضور پیدا نمی کنند تا به تبع آنان، در فرزندانشان نیز زمینه اُنس با مساجد پیدا نشود).

12- نبود هماهنگی و وحدت نظر در خصوص حضور فرزندان در مسجد و یا اقامه نماز جماعت به دلایل مختلف، از جمله: بهانه کم سن بودن فرزند، خواندن درس، دور بودن مسیر مسجد، سرما و گرمای هوا و... که باعث ایجاد تزلزل در تصمیم گیری و در نهایت، در هویت دینی آنها نیز تاثیر سوء خواهد گذاشت.

13- یکی از موانع عدم انجام فرائض دینی توسط نوجوانان و جوانان، بکارگیری روش های خشونت آمیز و قهرآمیز توسط والدین است که این رفتارها گاهی اوقات با تنبیه بدنی و ناسزاگویی و شماتت نیز همراه است و در نهایت موجب رشد زمینه های نافرمانی و لجبازی در آنان خواهد شد.

ص:61

14- بعضی از والدین ممکن است که بدون سوءنیت، مطالبی را در حضور فرزندان خود بیان کنند که ناخواسته نوعی تبلیغ منفی علیه متولیان مسجد، روحانیت و دین و هم چنین باعث بروز حس بدبینی و القای باورهای غلط به فرزندانشان خواهد شد.

15- عدم زمینه سازی لازم به منظور ایجاد آمادگی و پذیرش در نوجوان و جوان به منظور حضور در مساجد، که گاه ممکن است جاذبه برنامه های تلویزیون، بازی فوتبال، و بازی های رایانه ای و غیره، بیشتر از نماز اول وقت یا ورود به مسجد برای استفاده از برنامه های آن باشد.

ب- محیط های آموزشی (مدرسه و دانشگاه)

ب - 1) مدرسه:

1- اجبار و الزام جهت شرکت در برنامه های مذهبی مساجد به ویژه نماز جماعت و جمعه. گاهی اوقات برخی اشخاص حقیقی یا حقوقی طوری برنامه ریزی می نمایند که افراد را به اجبار به مراسم مذهبی و نماز دعوت و یا اعزام می نمایند. بدیهی است که شرکت افراد، بدون انگیزه لازم در این نوع برنامه های تدارک دیده شده، آسیبی جدی به آنان خواهد رساند. مانند شرکت دانش آموزان و معلمان مدارس در برنامه نماز جماعت و یا جمعه. «یکی از خصوصیات بارز نوجوانان و جوانان این است که مایل نیستند کسانی از موضع تحکّم و موعظه گری به آنان مستقیماً مطالبی را

گوشزد کنند، بلکه دوست دارند که مطابق با افکار و عقاید خود آنچه را که مشاهده می کنند یا می شنوند و یا تجربه می کنند، برداشت نمایند. بنابراین پیام های تبلیغی را به صورت اشاره و گذرا رها کرده، تا مخاطب بر اساس تجربیات قبلی و پردازش های ذهنی و تمایلات قلبی خود آن را بازتولید کند. در جریان تبلیغ و گفتگو با جوان هیچگاه نباید از موضع تحکّم، تحمیل و اجبار وارد شد و یا حتی بیش از حد از او تعریف و تمجید کرد؛ چرا که تعریف ها و تمجیدهای غیرواقعی و اغراق آمیز در عین حال که با نیت احترام و کرامت به جوان همراه است، در نهایت آثار تخریبی بر جای می گذارد که فضای صمیمیت، صداقت و صراحت را در فرآیند ارتباط، آلوده می سازد».(1)

2- ناتوانی علمی، بی حوصلگی، عدم آشنایی با شیوه های صحیح آموزشی و هنر معلمی برخی از معلمان و مربیان، به ویژه به هنگام ارائه آموزش های دینی، پاسخ گو نبودن به سئوالات ناشی از نیازهای فکری، عقیدتی، فرهنگی، فطرت حقیقت جویی، حس پی جویی و کنجکاوی نوجوان و جوان، موجب می شود که به تدریج حالتِ رویگردانی نسبت به دین و مراکز دینی در دانش آموزان و دانشجویان بوجود آید. (در چنین شرایطی نوجوان و جوان با توجه به خلأ فکری و مذهبی موجود، اگر با متولیان مکاتب و

1- 1. کریمی عبدالعظیم، تبلیغ ...، ص 90.

بینش هایی مواجه شوند که به گونه ای جذّاب و با بهره گیری از کنش ها و روش ها و... نیاز او را به صورت دیگری پاسخ دهند، طبیعی است که جذب اندیشه آنان خواهد شد.)

3- بهره گیری از مربیان، معلمان و اساتیدی که فاقد اخلاق حسنه و برخورد مناسب بوده و هنگام تدریس مفاهیم و آموزه های دینی دارای رفتاری تند و خشن هستند، باعث شده تا عده ای از نوجوانان و جوانان نه تنها از کلاس درس و آموزش این گونه مربیان فراری شوند، بلکه از یادگیری مبانی دینی نیز سرباز زنند.

4- یکی از مشکلات جدّی در مدارس که نقش بسزایی در عدم رویکرد مناسب دانش آموزان نسبت به مسائل دینی دارد، فقدان برنامه ریزی درست در ارائه مطالب تأثیرگذار و قابل بهره برداری، کم دقتی در تهیه متون و محتوای امور آموزشی و پرورشی در خصوص نماز و نبود نشریات مناسب کمک آموزشی، همراه با بهره گیری از قالب های مختلف هنری با موضوع نماز است.

5- بعضی از مدیران، معلمان و کادر آموزشی مدارس در اقامه نماز جماعت شرکت نمی کنند. با توجه به نقش الگودهی این افراد به دانش آموزان، عدم شرکت آنها در مناسک عبادی، زمینه نوعی بی انگیزگی و کم توجهی را نسبت به انجام فرائض دینی در دانش آموزان به وجود می آورد.

6- برگزاری امتحانات دانش آموزان در نمازخانه های مدارس، چون دانش آموزان معمولاً دلِ خوشی از امتحان ندارند، برگزاری

امتحانات در نمازخانه، نه تنها زمینه اُنس با آن را ایجاد نمی کند، بلکه نوعی گریز ناخواسته را نیز بوجود می آورد.

7- نبودن امکانات لازم و مناسب مانند: کتاب، نمازخانه ی مناسب، عدم برگزاری نمازجماعت و جلسات دینی پرسش و پاسخ، فقدان فوقِ برنامه های جذاب و مفید و اقناع کننده، خلاء حضور مبلغان لایق و آگاه و...

8- یکی از موانع حضور دانش آموزان در نمازخانه های مدارس کشور، نامناسب بودن سرویس دستشویی و وضوخانه های آن می باشد. همین معضل موجب شده است، تا دانش آموزان کمتر تمایل و رغبت به تهیّا برای نماز داشته باشند.(1)

9- بعضی از مربیان، دبیران و معلمان که واجد شخصیت کاریزماتیک نزد دانش آموزان هستند، متأسفانه خود آن چنان که باید و شاید اطلاع کافی و جامعی از آموزه ها و مفاهیم دینی و فرهنگ نماز و مسجد ندارند.

10- عدم توجه مسئولین آموزش و پرورش، به ویژه مدیران مدارس به برگزاری مراسم جشن تکلیف و عبادت در مساجد (با

1- 1. بر اساس یک تحقیق به عمل آمده در این خصوص، 34 درصد از مدارس راهنمایی و 24 درصد از مدارس متوسطه، تعداد توالت ها، با توجه به تعداد دانش آموزان آن، استاندارد نمی باشد و 44 درصد از مدارس راهنمایی و 28 درصد مدارس متوسطه از دستشویی غیراستاندارد برخوردارند (ر.ک: نتایج بیش از 60 طرح تحقیقاتی و پژوهشی پیرامون راهکارهای گسترش نمازخوانی در مدارس از واحد تحقیق و پژوهش ستاد مرکزی اقامه نماز کشور)

برگزاری این مراسم در مساجد، زمینه آشنایی و پیوند بیشتر آنان فراهم خواهد شد).

11- استفاده از روش های کهنه و منسوخ و سنتی و عدم بهره گیری از روش های نو و بدیع در دعوت به مسجد و نماز جماعت.

12- عدم هماهنگی در متن برنامه ها و ناهماهنگی در نظام آموزشی و محتویات کتب درسی و دینی و آنچه در کلاس ها مطرح می شود.

13- منحصر بودن فعالیت ها و آموزش های دینی به معلمان و مربیان دینی.

14- هماهنگ نبودن برنامه های تربیتی بین خانه و مدرسه.

ب - 2) دانشگاه:

1- در مبانی دینی و اعتقادی بین گروه ها و تشکل های اسلامی در سطح دانشگاه ها، در برخی موارد تعامل و تبادل آراء و اندیشه وجود ندارد که این امر موجب هرز رفتن پتانسیل و توان موجود دانشجویان مسلمان، در هدایت و بسط دامنه فعالیت های اسلامی جهت جذب سایر دانشجویان شده است.

2- عدم توجه کافی و وافی مسئولین وزارتخانه های دخیل در امر آموزش و تحقیقات و پژوهش (دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی و تحقیقاتی) به امر مسجد و نماز و عدم زمینه سازی مناسب، جهت

توجه ویژه به دانشجویان برای پرداختن به موضوع نماز و مسجد در کارهای عملی و پایان نامه ها.

3- کم توجهی به برنامه های غیر رسمی و فوق برنامه دانشگاه ها که نقش بسیار مهمی در شکل دهی رفتارهای مذهبی دارد، و نیز نبود برنامه رسمی متناسب با پرورش دینی و ترغیب کننده به انجام فرایض دینی در دانشگاه ها.

4- نپرداختن جدّی به مسائل فرهنگی دانشجویان (به دلیل دوری از خانواده و عدم نظارت توسط والدین و نیز مسئولین دانشگاه و...)، به ویژه در خوابگاه ها زمینه بروز برخی ناهنجاری ها در بعضی از دانشجویان به بوجود می آید؛ که منجر به کم رنگ شدن اعتقادات دینی آنان می شود.

5- ضعف علمی بعضی از اساتید معارف اسلامی (که در واقع باید ملجاء و پناهگاه دانشجویان در پاسخ گویی به شبهات دینی باشند).

6- تکراری بودن و کهنه گی درس ها و متون اسلامی و به روز نکردن مطالب و محتوای کتب آموزشی در حوزه مفاهیم دینی.

7- «تکثّر کانون ها و انجمن های اسلامی و تجزیه نیروهای فکری و مذهبی و وجود اختلاف و تشتّت آراء در میان بعضی از آنها».(1)

8- بی توجهی و سهل انگاری برخی از مسئولین دانشگاه نسبت به رعایت ارزش ها و هنجارهای دینی و عرفی.

1- 1. مجله مسجد و دانشگاه، پیش شماره ششم، دی و بهمن 81، ص155.

9- نبود انگیزه لازم از سوی برخی از دانشجویان و عدم ایجاد زمینه ی آن از سوی مسئولین دانشگاه ها، جهت انجام فعالیت دینی، علمی، اجتماعی، فرهنگی و...

10- طرح شبهات فکری و اعتقادی از سوی برخی از روشنفکرمآبان دانشگاه.

ج- جامعه:

1- تأثیرپذیری مسافران خارج از کشور از فرهنگ غیر بومی و مهاجم دیگر کشورها (به خصوص کشورهای اروپایی و غربی) و تقلید بسیاری از رفتارها و منش های عمدتاً غیر اخلاقی در جامعه، به محض ورود به داخل کشور (گشت های سیاحتی و تفریحات ناسالم، رفت و آمدهای بی حد و حصر و بدون ضابطه و...) از دیگر عواملی است که اثر سوء در سطح جامعه نسبت به ارزش های دینی و عرفی ایجاد کرده است.

2- بی ضابطه بودن و عدم نظارت جدی در ورود سوغات و ارمغان غرب، از قبیل: لباس های نامناسب و نوارهای ویدیویی ضداخلاقی و فضیلت سوز، انتشار مجلاتی با عکس های مستهجن، با توجه به کار فرهنگی هدفمند غرب در مقابله فرهنگی با جهان اسلام، بسیاری از این ابزار و لوازم به صورت هدایت شده، ایمان و اعتقاد و ارزش های مذهبی نوجوانان و جوانان را هدف قرار داده اند.

3- برگزاری جشن های عروسی در منازل و باغ های حاشیه شهرها که حتی گاه در خیابان های شهر هم به شکل زننده ای شاهد آن هستیم، زمینه ساز افزایش ناهنجاری و نادیده گرفتن ارزش ها در سطح جامعه شده است. حضور نوجوانان و جوانان در این گونه مراسم به خاطر جذّابیت کذایی و سهل الوصول بودن آن، مقدمات دین گریزی را در نوجوانان و جوانان فراهم می سازد.

4- صف بندی های اجتماعی، احزاب سیاسی، گروه های انحرافی مانند: رپ، پانک، تکنو، متالیکا و غیره که هر یک دارای مرام و تفکر و برنامه ضداخلاقی خاصی هستند و دام و تله ای برای شکار نوجوانان و جوانان معصوم می باشد. هدف این گروهک ها، روی گردان نمودن دانشجویان از اعتقادات دینی و به انحراف و فساد کشاندنشان است.

5- شیوع و گسترش روزافزون هجمه فرهنگی غرب و القاء شبهه و تشکیک در اصول دین از کانال های مختلف ارتباطی که از خارج مرز جغرافیایی و به صورت هدفمند هدایت می شود.

6- شیوع مواد مخدر و اعتیاد (ارمغان غرب در لشکرکشی به منطقه خاورمیانه به ویژه افغانستان) در سطح جامعه و کاهش سن مصرف کنندگان که اولین قربانیان این اپیدمی شوم، نوجوانان و جوانان بوده اند.

ص:69

7- سوء عملکرد برخی از دستگاه های اجرایی به خصوص دستگاه های فعّال در حوزه دین و فرهنگ و نیز بعضی از نیروهای انتظامی در برخی از برخوردها با افراد خاطی و مسئله دار.

8- آشنا نبودن برخی از برنامه ریزان اموردینی، با نیازهای خاص نوجوانان و جوانان و تحمیل سلیقه های شخصی در طراحی و برنامه ریزی فعالیت ها.

9- تساهل و جدی نگرفتن اجرای صحیح و مناسب سنت نیکو و پالاینده امر به معروف و نهی از منکر در سطح اجتماع. (توسط مسئولین یا مردم).

10- «تناقض و تعارض بین نهادهای آموزشی اجتماع در امر تعلیم و تربیت و نقش و اهمیت نماز جماعت و انجام فرائض دینی در تعلیم و تربیت».(1)

11- «نداشتن جاذبه ی مطلوب تشکل های دینی و اجتماعی فعّال جامعه، در امر نماز و مسجد، برای جذب نوجوانان و جوانان».(2)

12- فقدان سیاست گذاری جامع تربیت دینی، به ویژه در زمینه نماز و مسجد و نیز وجود معضلات اجتماعی در سطح جامعه.

13- دوستان ناباب و معاشران ناصالح در جامعه. (به ویژه در گروه های همسال)

1- 1. جزوه کمسیون مسجد ...، دهمین اجلاس سراسری نماز.
2- 2. همان منبع.

د- خودِ فرد:

منظور از موانع خودِ فرد، مواردی است که از شخصیت خودِ نوجوان و یا جوان ریشه می گیرد و مربوط به جهان بینی و نوع نگرش اوست. نگرش منفی نسبت به دین و دیانت و عدم درک صحیح جهان بینی دینی، در برخی از نوجوانان و جوانان مانع استقبال آنان از اماکن مذهبی و مساجد می گردد. در این جا منظور از عوامل فردی، بیشتر باورهای درونی افراد می باشد و پُرواضح است که اگر باورهای درونی جهت دینی نداشته باشند، در رفتارها و اعمال نوجوان و جوان نیز انعکاس لازم را نخواهند داشت و بنابراین «مسجد روی» نیز که یکی از شاخصه های رفتاری است، تعطیل خواهد شد.

عوامل فردی خود به چند مسئله بستگی دارد که به نوبه خود در جذب نوجوانان و جوانان به دین مانع ایجاد کرده و به خصوص در عدم جذب آنان به مساجد و اماکن مذهبی موثر است، این مسائل عبارتند از:

1- از جمله موانع جذب نوجوانان و جوانان به مسجد و گریز از مکان ها و مراکز دینی که از بارزترین دلایل بی علاقگی به امور مذهبی و گرایش به پوچی و انحراف در بین آنها نیز محسوب می شود، فقدان جهان بینی مطلوب و نداشتن بینش صحیح در این خصوص می باشد. اگر باورها در انسان، منفی، سراب گونه و غلط باشد؛ طبیعی است که اعمال و کردار مبتنی بر آن باورها، صحیح،

ص:71

متکامل و سعادت آفرین نخواهد بود. حرکات، سکنات، کردار، کنش های رفتاری و جلوه های عملیِ فرد، نمودی از باورهای درونی اوست، حتی از طرز لباس پوشیدن، سخن گفتن، ژست گرفتن و استعمال واژه ها در محاورات روزمره فرد، می توان به سهولت به عقاید و باورهای او پی برد. (مثلاً کسی که خدا و معاد را باور داشته و در حقیقت انسانی وارسته و مؤمن است، ایمان و باورهای دینی و مذهبی اش، حتی در ظاهر اعمال، رفتار، حرکات، سکنات نگاه، برخورد، مراوده و معاشرت های او اثر می گذارد. برای نمونه از پوشش نامناسب و حضور در مجامع، یا از ورود به مواضع اتهام و موارد احتمال لغزش و گناه می پرهیزد و خودداری می کند! چرا که آنها را با شخصیت خود سازگار نمی بیند و تناسب و سنخیتی بین خود و نحوه پوشش نامناسب یا ورود در مکان های نامناسب و آلوده، احساس نمی کند).

2- نوجوان و جوان ممکن است از لحاظ احساسات فردی و گرایش ذوقی و زیبایی گرایی، تنها به زیبایی بیاندیشد و خودنمایی و خوداظهاری ظاهری را دوست داشته باشد؛ از وسائل زینتی زننده و تبرّج(1) و همچنین از پوشش نامناسب که در شأن جامعه اسلامی و یک فرد مذهبی و مقید و اهل نماز و مسجد نیست استفاده

1- 1. تبرّج: مصدر و از ریشه «برج» به معنی زینت کردن است. این کلمه در قرآن کریم، سوره احزاب، آیه 33 آمده است.

نماید. (مُدگرایی جِلف) زیرا یکی از نشانه های مسجدی و اهل نماز بودن نوجوان و جوان، رعایت موازین اسلامی، هنجارها، ارزش های مذهبی و عرفی می باشد. بنابراین شخص به دلیل مُدگرایی و تقلید از چیزی که مناسب شخصیت او و بر اساس باورهای غلط درونی اوست، به گونه ای نامناسب لباس پوشیده و در کوچه و خیابان ظاهر می شود و با زبان پوشش و لباس، باورهای غلط خود را به رخ دیگران می کشد و تفاخر و خودنمایی می کند؛ زیرا آن چه برای او مهم است، مُدگرایی بر اساس بینش و اندیشه های غلط خود است.

3- بی اطلاعی از مفاهیم ارزشی اسلام و روی آوردن به توهّمّات و تخیّلات، موسیقی مبتذل، رمان، مجلات و جراید غیر ارزشی و قهرمان پرستی و حقیقت گریزی و خواندن داستان های افسانه ای و فرار از مسئولیت و پرکردن اوقات فراغت به نحو غیرمطلوب که در نتیجه منجر به ایجاد خلاء فکری و کمبودهای روانی شده و فرد را به ورطه فساد اخلاقی و مکتب های الحادی و التقاطی هدایت می نماید و سرانجام او را با مسجد و آثار خوب و ارزش های انسانی آن بیگانه می کند و از او موجودی غیر از آن چه در فلسفه آفرینش مطرح شده و مدّنظر بوده است، بار می آورد.

4- نداشتن معرفت لازم (ولو به اجمال) به فلسفه احکام و رموز احکام دین و دستورهای الهی، با وجود دید سطحی و اندیشه ابتدایی و داشتن چنین تصوّری از دستورهای دینی، اعمالی پوچ و بی فایده و لغو، تلّقی می گردد، پس نباید به انجام اعمال عبث

ص:73

همت گماشت. (در این رابطه امیرالمؤمنین حضرت علی(ع) می فرمایند: «الناس اعداء ماجهلو» یعنی مردم نسبت به آنچه نمی دانند دشمنی می ورزند.(1)

5- بعضی از نوجوانان و جوانان در شرایطی خاص از زندگی خویش مرتکب اشتباه یا انحراف می شوند. (اگر چه راه بازگشت توبه همیشه باز می باشد) که پیآمد آن نوعی احساس گناه و یا شرمساری درونی بوده و به همین خاطر در مراکز مذهبی و مساجد حاضر نمی شوند.

6- عقده حقارت یا احساس خود کم بینی، به ویژه در اعمال و فرائض دینی یکی از مشکلات و دغدغه های روانی نوجوانان و جوانان است که اگر به موقع پیش گیری نشود، در نهایت منجر به نوعی خودنمایی کاذب می شود.

7- تأثیرپذیری نوجوانان و جوانان از دنیازدگی محیط زندگی خویش (خانواده، مدرسه، همسالان و...) و القاء این ذهنیت که زندگی معنوی و حضور در مسجد در تضاد با زندگی دنیایی و رفاه و... می باشد.

8- سرخوردگی روانی و عاطفی فرد و وجود مشکلات شخصیتی که مانع درک درست و دریافت صحیح آموزه های دینی می شود.

1- 1. نهج البلاغه، سخنان قصارامام علی .

9- برداشت غلط از دین و نداشتن بنیان و مایه علمی لازم (معرفت دینی) و شناخت ناقص و غیر اصولی مذهب و فلسفه دین.

10- نداشتن شناخت کافی از حسنات و برکات نماز و آشنا نبودن با اصل و فلسفه انجام فرائض دینی به خصوص نماز.

11- سست بودن عقیده و جهان بینی دینی و درونی نشدن اعتقادات مذهبی، ارزش ها و هنجارهای عرفی در افراد.

12- عناد و دشمنی ورزیدن با دین و مظاهر دینی، به خاطر تبلیغات سوء دشمنان.

ه - مسجد:

اشاره

(1)

در موضوع مسجد، عوامل و موانع متعددّی وجود دارند که در ایجاد دافعه برای مخاطبان به ویژه برای نوجوانان و جوانان دارای نقش و تأثیرگذاری فراوانی هستند. موانع مربوط به مسجد، به دو عامل تقسیم می گردد:

ا- عوامل داخلی مسجد:

الف - سخت افزاری و فیزیکی

ب- نرم افزاری و برنامه ای

ج- منابع انسانی

2- عوامل بیرونی مسجد:

1- 1. ر.ک: به مقاله «عوامل و موانع جذب به مساجد» نوشته آقای عزت الله واعظی.

الف- سازمان و جایگاه

ب- مدیریت و تشکیلات

ج- محیط مسجد

ا- عوامل داخلی مسجد:

مهم ترین موانع جذب نوجوانان و جوانان به مساجد که از عوامل داخلی مسجد ناشی می شود عبارتند از:

الف-1- حوزه سخت افزاری و فیزیکی مسجد:

1- در جامعه کنونی ما سیاست مدوّن و مشخصی در زمینه ساخت مسجد و نیز تناسب بر اساس شمار نمازگزاران و شرکت کنندگان در مراسم مذهبی با فضای مسجد، وجود ندارد و در بعضی از محلات پرجمعیت، یا مسجدی وجود ندارد و یا بسیار کوچک است که جواب گوی خیل عظیم نمازگزاران نیست. برعکس در بعضی مناطق کم جمعیت، مساجد بزرگی ساخته شده که خلوت بودن بعضی از آنها هنگام اقامه نماز در شأن جامعه اسلامی نیست. پراکندگی نامناسب و در نظر نگرفتن موقعیت جغرافیایی، در ساخت مساجد متناسب با جمعیت و فضای منطقه موجب شده است، تا در یک منطقه محدود، چندین مسجد و در محدوده بزرگ دیگری، هیچ مسجدی وجود نداشته باشد. عدم رعایت آمایش سرزمینی مساجد، موجب شد در بعضی از مناطق کشور به دلیل ساخت بیش از حد نیاز مردم، تعدادی از مساجد بلااستفاده مانده،

ولی در بعضی از مناطق دیگر، مردم نیازمند داشتن یک مسجد (ولو به مقیاس کوچک) هستند.

2- در حال حاضر در ساخت مساجد، تجهیزات زیبا و پاکیزه طراحی و نصب نمی شود و معمولاً سرویس های بهداشتی مسجد، همیشه دائر نمی باشند، که در راستای شعار «النظافه من الایمان» لازم است، مجهز به صابون یا مایع دستشویی و حتی دستمال کاغذی باشند. در بعضی از مساجد، حتی برای استفاده از این اقلام، وجهی از مراجعان دریافت می شود. عدم رعایت دقیق موارد بهداشتی و نظافت سیستم های بهداشتی مسجد، وضوخانه ها، آبدارخانه ها، سرویس آشپزخانه و نداشتن کفش داری مناسب، نزدیک بودن دستشویی ها به شبستان های مسجد و ایجاد بوی نامطبوع، استفاده از مسجد فقط برای رفتن به دستشویی، بد بو بودن فرش های مسجد به دلیل عرق پای بعضی از نمازگزاران که سبب ایجاد مشکل تنفسی هنگام سجود می شود و... از جمله موانع، در جذب نوجوانان و جوانان به مسجد محسوب می گردد.

3- در طراحی و ساخت بسیاری از مساجد کشور، تأسیسات برودتی و حرارتی پیشرفته و متناسب با محیط جغرافیایی مدّنظر قرار نمی گیرد و باید تلاش شود، تا همه مساجد از چنین تأسیساتی بهره مند شوند. (متأسفانه بسیاری از مساجد جنوب کشور، از جمله خوزستان در فصل گرما از داشتن کولرگازی و بسیاری از مساجد مناطق سردسیر، در فصل سرما از داشتن

بخاری های مناسب بی بهره اند. اگر این نقص برطرف شود، قطعاً در حضور نمازگزاران، به ویژه نوجوانان و جوانان به مسجد، تأثیر چشم گیری خواهد داشت. از تعداد 60000 مسجد کشور تنها حدود 3/0 دارای امکانات تأسیساتی، رفاهی، خدماتی و... هستند.)

4- در ساخت بعضی از مساجد (البته بیشتر در مناطق روستایی و حاشیه شهرها) ساختمان آنها در برابر حوادث طبیعی مثل: سیل، زلزله، طوفان و غیره، کاملاً مقاوم نیستند. با توجه به نصّ صریح آموزه های دینی که مسجد مأمن و پناهگاه مردم، در مواقع بروز حوادث طبیعی و غیرمترقبه می باشد؛ باید در این خصوص چاره ای جدی اندیشید. (هر مسجد به پناه گاهی نیاز دارد، تا در مواقع ضروری بتوان از آن استفاده کرد که بسیاری از مساجد فاقد آن هستند.)

5- متأسفانه در بسیاری از مساجد ما، نمای بیرونی و ظاهری به گونه ای طراحی شده که، محلی برای تبلیغات مذهبی، از جمله: نوشتن آیات قرآن و احادیث نبوی و امامان معصوم لحاظ نشده است؛ تا از این طریق مانع استفاده نامناسب از این فضا گردد. (نصب تصویر، اعلامیه، نوشتن هرگونه شعار و...) انجام این موضوع نه تنها نشانه نظافت و پاکیزگی مسجد است؛ بلکه برای جلب توجه نمازگزاران نیز مؤثر واقع خواهد شد.

6- بعضی از مساجد کشور در محیط های آلوده از نظر فیزیکی (محل های مخروبه، از نظر بهداشتی کثیف و...) و هم از نظر ارزشی

و اخلاقی (منطقه سکونت معتادین، رایج بودن ناهنجاری های اجتماعی و فساد اخلاقی و...) احداث می گردند، شرایط موجود حاکم بر این محل ها، زمینه ساز عدم استقبال نوجوانان و جوانان که طبعاً به دنبال مکانی برای کسب سلامت نفس و برخورداری از اعتقادات سلیم هستند، می شود.

7- از معماری و هنر اصیل اسلامی و بومی در ساخت و ساز مساجد، بسیار کم استفاده می شود با عنایت به این مهم که هنر اسلامی یکی از ناب ترین و برترین شیوه های ساخت و ساز مساجد را شکل داده، که دارای قوه جذابیت فوق العاده زیادی می باشد. هنر همواره با مسجد عجین بوده و بسیاری از قالب های هنری خط، خوش نویسی، تذهیب، معماری و... در مسجد رشد و نمو یافته است.

8- برای حضور زنانی که دارای معذوراتی بوده و یا فرزند خردسال دارند، جایی مناسب همچون «مهدکودک، و یا مکانی در بیرون شبستان مسجد (که اشکال شرعی نداشته باشد) طراحی و یا ساخته نشده است؛ تا زمان اقامه نماز افرادی نگهداری نوزادان را عهده دار شوند و یا موقع مراسم و اجرای برنامه های فرهنگی و... این معذوران بتوانند از آن بهره مند گردند.

9- در بسیاری از شهرک های مسکونی تازه تأسیس، یا مسجد وجود ندارد و اگر هم وجود داشته باشد، متناسب با جمعیت شهرک نیست. در صورتی که این شهرک ها، با توجه به اینکه از

تنوع نژادی، قومی، فرهنگی، اجتماعی و شغلی برخوردارند بیش از سایر مکان ها به مسجد نیازمندند، تا وفاق اجتماعی، همدلی، امنیت و... توسط مسجد، در بین آنها بیش تر گردد.

10- ساخت مسجد در جامعه فعلی ما بر اساس عِرق قومی و ملی است. (برای مثال در بسیاری از شهرهای بزرگ از جمله تهران، مهاجران شهرهای دیگر برای خود مساجدی می سازند و در شهرهای کوچک و حتی روستاها نیز گروه های قومی گوناگون، مساجد مختلف و گاه نزدیک به هم می سازند که این امر اهمیت مسائل قومی و ملّی را نشان می دهد)

11- وضع ساختمانی مساجد کشور، بسیار نامناسب است، درصد بسیاری از مساجد دارای بافت کهنه و فرسوده هستند و 50٪ مساجد، بیش از 30 سال، 15٪ مساجد، بیش از صد سال و 12٪ مساجد، بین 50 تا 100 سال عمر دارند. تنها 5٪ مساجد، سالن اجتماعات دارند.

12- در طراحی و ساخت بسیاری از مساجد، متأسفانه تمهیدات لازم برای استفاده از فضای مسجد، جهت بهره مندی قشر جانباز و معلول فراهم نشده است و بسیاری از این افراد به دلیل مسائل فیزیکی و نداشتن مسیر ویژه عبور، امکان حضور در فضای شبستان را ندارند.

13- در رنگ آمیزی مساجد و نمای بیرونی آنها از رنگ های آرام بخش همراه با طرح های تلفیقی معماری سنتی و جدید

ص:80

استفاده نمی شود و در حیاط مسجد و همچنین در نمای بیرونی آن فضای سبز، آب نما، چمن و... معمولاً طراحی و ایجاد نمی گردد.

14- یکی از طرح های بسیار خوب در ارتباط با فعال تر کردن مساجد، ساخت «خانه ی عالم» برای ائمه محترم جماعت مساجد، در مناطق محروم می باشد که متأسفانه این طرح به طور جدی پیگیری نشده و یا بسیار کند انجام می گیرد.

15- یکی از موانع جدی در جذب نوجوانان و جوانان به مساجد، نبود کتابخانه (یا عدم تجهیز آنها، به کتب جدید و تازه نشر یافته)، سالن قرائت، همچنین مجلات، روزنامه ها، جزوات کنور و... در مسجد می باشد.

16- به امر ساخت و ساز مسجد و پشتیبانی از آنها در مناطق مرزی که بیش از سایر مناطق کشور تحت هجوم هدایت شده فرهنگی بیگانگان (خارج از مرزهای جغرافیایی) قرار دارند، کمتر توجه می شود.

17- غالب اوقات شبانه روز درب بسیاری از مساجد بسته می باشد و بیشتر مساجد درب های خود را برای ساعاتی خاص و محدود قبل از نماز ظهر و عصر و مغرب و عشاء باز می کنند.

18- فضای مناسب آموزشی، جهت حضور فعال تر نوجوانان و جوانان، در بهره گیری مطلوب و استفاده بهینه از فضای مسجد، تنها در تعداد کمی از مساجد ساخته می شود.

19- در شهرهای بزرگ که مشکل پارک خودرو وجود دارد، متأسفانه بسیار کم دیده می شود که در طراحی مساجد، محلی را برای پارکینگ نمازگزاران در نظر بگیرند.

20- بسیاری از مساجد موجود کشور بر اساس جمعیت دهه های قبل، ساخته شده اند و هم زمان با رشد جمعیتی، توسعه ساختمانی و برنامه ای نداشته اند.

ب-1- حوزه نرم افزاری (برنامه ها، مراسم دینی و مناسک عبادی):

1- عمده برنامه هایی که در مسجد اجرا می شود، از فضای شادی برخوردار نیستند. (روحیه نوجوان و جوان با برنامه های شاد موافق است). در حال حاضر خلاء برنامه های شادی آفرین در مساجد یکی از موانع جذب آنان می باشد. فضای شاد مسجد، دو جنبه دارد:

الف- فضای فیزیکی:

استفاده از رنگ های شاد در رنگ آمیزی در و دیوار و ساختمان مسجد و نصب متون و مطالب مناسب در پارچه های رنگی و...

ب- فضای برنامه ای:

بهره گیری از برنامه، فعالیت، مطالب، ابزار و... شاد.

2- یکی از اشکالات و معضلات اساسی که تعداد بی شماری از مساجد کشور دچار آن می باشند، عدم بهره گیری از سخنرانان، وعاظ و مبلغان زبردست، قوی و پُر مایه در مراسم و برنامه های مناسبتی مساجد است. در بسیاری از این دست موارد، امام مسجد

ص:82

خود به ایراد سخنرانی پرداخته (غالباً تکراری و کم مایه) و کمتر فرصت را به دیگر مبلغان می دهد، تا آنها مطالب تازه ارائه نمایند. این امر موجب دل زدگی و گریز نوجوانان و جوانان (به خصوص آن عده ای که اهل فهم و کمال هستند) از مساجد می شود.

3- بسیاری از مساجد ما در حال حاضر تنها از یک نقش و کارکرد برخوردارند. (کارکرد عبادی) در صورتی که در صدر اسلام، مساجد از کارکردها و نقش های متعددی برخوردار بوده اند؛ فقدان تکثّر و تنوع کارکردهای مسجد و نبود خدمات و فعالیت های جانبی (برنامه های آموزشی، کتابخانه، درمانگاه، صندوق قرض الحسنه، فروشگاه لوازم فرهنگی، اتاق مشاوره، کانون فرهنگی و...) موجب محدود شدن دائره انتخاب و زمینه فعالیت برای نوجوانان و جوانان شده است.

4- برنامه ریزی نامناسب به ویژه برای بانوان. علی رغم اینکه بانوان بیش از نیمی از جمعیّت کشور را تشکیل می دهند غالب برنامه ها و فعالیت ها، در درجه اول با نگاهی مردانه تدارک دیده می شود و بانوان نیز در حاشیه از آن بهره مند می گردند به گونه ای که کمتر برنامه ای بصورت اختصاصی و یا با در نظر گرفتن روحیات و خواسته ها و شخصیت بانوان، برنامه ریزی و اجرا می گردد.

5- ذوق و سلائق و افکار قاطبه نوجوانان و جوانانی که معمولاً حضور فعالی در مسجد دارند مورد توجه قرار نمی گیرد. با توجه به شرکت تعداد بی شماری از نوجوانان و جوانان در مساجد لازم است،

در اجرای برنامه ها سلیقه های آنان مدّ نظر قرار گیرد. اما برنامه ریزی سنتی موجب شده است، تا نظرات و خواسته های این قشر نادیده انگاشته شود که این امر موجبات دلخوری و ناراحتی آنان را فراهم می سازد.

6- متنوع نبودن برنامه های مساجد و نیز روش های تبلیغ و ناآشنا بودن گردانندگان آن با شیوه های نوین جذب نوجوانان و جوانان به مسجد و در مقابل متنوع و جذاب بودن برنامه های مراکز و اماکن تفریحی اجتماعی نظیر: باشگاه های ورزشی، کافی نت، ماهواره و غیره. باید اذعان داشت که برنامه های بعضی از مساجد اغلب یکنواخت، کسالت آور و خسته کننده است.

7- اعمال روش های خشک و مستبدانه در بعضی برنامه ها و آموزش های مذهبی و به کارگیری شیوه های غلط تعلیمی و درخواست اطاعت کورکورانه و بی قید و شرط که موجب بی علاقگی و دل سردی از دین و مراکز دینی به خصوص مساجد در میان نوجوانان و جوانان می شود.

8- ملحوظ نداشتن شاخص های مذهبی، فرهنگی، بومی، نژادی، زبانی و نیز عدم به کارگیری اولویت های اصلی در برنامه های تبلیغی موجب شده است، تا تعدادی از برنامه ها و فعالیت های اجرایی برای نوجوانان و جوانان از نتایج مثبت و مطلوبی برخوردار نباشد.

ص:84

9- کمتر مشاهده می شود که در انجام برنامه های مذهبی و اسلامی از وجود اندیشمندان و صاحب نظران بزرگوار استفاده شود. استفاده از اساتید دانشگاهی و حوزوی مطلع، موجب اقبال نوجوانان و جوانان به مساجد خواهد شد.

10- اهمیت برپایی نماز جماعت و آثار و برکات آن در اول وقت و جایگاه دعا و نیایش و نیز منزلت مسجد و اهمیت اُنس با آن و نقش این اُنس و ارتباط با زندگی انسان، برای نوجوانان و جوانان به درستی تبیین و روشن نمی گردد.

11- عرضه نکردن برنامه ی مناسب و طرح نکردن دو عامل مهم در برنامه ها:

الف- آثار و فواید مسجد و برکات آن و ویژگی های انسان های اهل مسجد.

ب- آثار سوء و پیامدهای منفی گریز از مساجد و ویژگی افراد بیگانه با مسجد.

12- محدود شدن فعالیت های فرهنگی مساجد، به ایّام خاصی از سال نظیر: ماه مبارک رمضان، یا دهه عاشورا، یا روزهای اعیاد و وفیّات ائمّه(ع) و مجالس ختم که برای نوجوانان و جوانان به صورت عادت همیشگی در آمده است.

13- بسیاری از مساجد نتوانستند با مخاطبان به ویژه نوجوانان و جوانان رابطه فکری برقرار کنند. تنها رابطه موجود فی مابین به

صورت برنامه ای و مراسم خلاصه می شود. که این ارتباط با پایان برنامه قطع می گردد.

14- در آموزه های دینی، سنت ها، مناسک و مناسبت های بسیاری در ارتباط با مسجد و نماز جماعت وجود دارند که متأسفانه بسیاری از آنها در حال حاضر مغفول مانده و در جامعه ما به فعلیت نرسیده و مرسوم نشده اند.

15- «یک سونگری در اجرای برنامه ها و عدم به کارگیری از روش های نوین و نیز عدم اجرای فعالیت های متنوع و جامع الاطراف در حوزه های فرهنگی، مذهبی، اجتماعی و...»(1)

16- حاکم بودن افکار عام نگر، همراه با اجرای برنامه های عامه پسند و سنتی که این گونه برنامه ها بیشتر مورد پسند بزرگسالان و سالخوردگان است.

17- گاه موانع حضور جوانان در مساجد فصلی و مقطعی است نظیر هم زمانی ایام ماه مبارک رمضان، یا محرم و غیره با اوقات امتحانات و پایان ترم دانشگاه.

18- طولانی شدن برنامه های اجرایی مساجد، به ویژه سخنرانی و خطابه وعاظ، ائمه جماعات و مبلغین و نیز اقامه نماز و اجرای مراسم دعا و زیارت.

1- 1. آسیب شناسی مسجد، مسجد نقطه وصل، ص 210.

19- فقدان بانک اطلاعات و مرکز اطلاع رسانی و نیز گروه ویژه تحقیقاتی و مطالعاتی که بتوانند در باره برنامه های مسجد، پژوهش جامع انجام دهند.

20- ناآشنایی با روانشناسی تبلیغات، موقع شناسی و نبود حُسن انتخاب در اجرای برنامه ها با هدف جذب مردم و به ویژه نوجوانان و جوانان.

21- خلاء برنامه ریزی منسجم، مرتب و منعطف در مساجد، موجب شده است تا اغلب مساجد ما دچار برنامه هایی یکنواخت و کسل کننده شوند.

22- طرح نکردن مسائل نوجوانان و جوانان و عدم جدیّت و سعی و تلاش در ارائه راه حل مناسب جهت رفع مشکلات آنان. (احساس بیگانگی)

23- حاکم نبودن روحیه جوان گرایی و تفکر جوانی و در نظر نگرفتن سلائق و نظرات جوانان، در برنامه ریزی فعالیت ها، توسط مدیریت مسجد.

24- منطبق نبودن برنامه های مساجد با نیازهای فکری و فرهنگی جوانان و متناسب نبودن با شرایط زمان و مسائل مبتلاٌ به روز جامعه.

25- وجود ناهماهنگی در زبان کاربردی مساجد، با زبان علمی که این امر، فعالیت های مسجد را شکل سنتی صِرف بخشیده است.

26- فقدان تجهیزات، لوازم و ابزار مناسب نرم افزاری مدرن در مساجد (رایانه، وسائل آموزشی و کمک آموزشی و...).

28- در اکثر مساجد کشور، تقدّم امر مهم «ترویج فرهنگ مسجد» قبل از انجام «برنامه فرهنگی مسجد» انجام نمی گیرد.

27- نبود برنامه های زمان بندی شده و تعریف شده کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت در مساجد.

ج- 1- منابع انسانی مسجد:

1- تفاوت در گفتار و عمل، نداشتن اطلاعات ضروری و کافی (برای ایفای نقش تبلیغ) عدم توانایی لازم در برقراری ارتباط با مخاطبان، داشتن شغل های متعدد، روآوردن به زندگانی مرفه، فاصله گرفتن از مردم و قشرهای کم درآمد، ارتباط بیشتر با افراد متموّل و برخوردار جامعه، دیرآمدن به مسجد و زود رفتن از آن، عدم اختصاص وقت لازم به نمازگزاران، برای طرح مشکلات و مسائل مبتلا به دینی و احکام، وضعیت نامناسب ظاهری، آشنا نبودن به زبان نوجوانان و جوانان، نداشتن برخورد صمیمی و عاطفی با مخاطبان و... همه این موارد از آسیب ها و موانعی هستند که تعدادی از ائمه جماعات و برخی از متولیان مسجد با آن درگیر می باشند. وجود برخی مسائل و مشکلات حاشیه ای زیر موجب شده است، تا عملکرد ائمه جماعات مساجد تحت تأثیر آن قرارگیرد:

ص:88

الف- بین محل زندگی آنان و مساجدی که اقامه نماز دارند، بُعد مسافت زیادی وجود دارد. (به دلیل نداشتن خانه ی عالم و یا خانه امام جماعت مسجد و نیز غالب ائمه جماعات مساجد، فاقد وسیله نقلیه شخصی می باشند) این امر مشکلاتی را در حُسن انجام امور محوله توسط آنان ایجاد کرده است.

ب- پراکنش و آمایش نامناسب ائمه جماعات در مساجد (بعضاً مشاهده می شود که در یک مسجد، امام جماعت حداکثر با 10 نفر نماز می خواند، ولی مسجد دیگر با ده ها نفر نمازگزار فاقد امام جماعت می باشد.

ج– از حقوق و درآمد ماهیانه مستمر و مشخص برخوردار نیستند و همین امر موجب شده است که بیشتر ائمه جماعات، مشکل معیشتی داشته باشند.

د- جایگزینی ائمه جماعات سالخورده، با طلبه های جوان کمتر انجام می گیرد. (البته این امر به منزله حذف آنها نمی باشد بلکه شایسته است طلبه های جوان در کنار ائمه جماعات سالخورده قرار گیرند تا ضمن انتقال تجربات به آنها مساجد نیز از پویایی لازم و فعالیت بیشتر برخوردار شوند).

ه- به روز نبودن اطلاعات و داشته های علمی بعضی از آنان.

و- تحت آموزش مستمر و دائمی هیچ مرکزی قرار ندارند.

ز- بسیاری از ائمه جماعات، تحت پوشش بیمه نمی باشند.

ح- برخوردار نبودن ائمه جماعات، از مزایای بازنشستگی شغلی.

2- یکی از مشکلات جدی که بعضی از نوجوانان و جوانان، در برخورد با متولیان و اهالی مسجد با آن مواجه هستند، وجود نوعی نگرش منفی نسبت به موضوع شیک پوشی آنان است. دوره نوجوانی و جوانی مقطع سنی و مرحله ای از زندگی است که در آن، افراد توجه بیشتری نسبت به نوع پوشش داشته و وسواس و دقت بیشتری در انتخاب لباس دارند؛ به همین خاطر القای این مفهوم که جوان مسجدی نباید شیک پوش باشد، توسط بعضی از متولیان مسجد، موجب ایجاد نوعی دافعه در بین آنان خواهد شد.

3- عدم برنامه ریزی مناسب در به کارگیری نیروهای توانمند و پتانسیل بالقوه نیروهای مسجدی و علاقمند به فعالیت در حوزه مسجد، به ویژه نمازگزاران. با توجه به این که مسجد فضایی است که در انحصار هیچ قشر و صنف خاصی نمی باشد و محدودیتی نیز برای حضور کسی وجود ندارد، بالطّبع افراد برجسته و مطلع به امور مختلف نیز در میان آنها حضور دارند که بایسته است به نحو مطلوب از آنها استفاده شود.

4- اطلاع رسانی درست و دقیق نسبت به مسائل و مشکلات مربوط به مسجد، از سوی هیأت امناء به نمازگزاران و اهالی محل صورت نمی گیرد، (اطلاع رسانی شفاف و برخورد صادقانه با مردم و در جریان قرار دادن آنان در ضعیت مالی و هزینه کرد، ضمن رفع اتهامات احتمالی، موجب سهیم شدن مردم در اداره امور مسجد و رفع اشکالات و ابهامات موجود خواهد شد.)

ص:90

5- جایگاه امام جماعت در بعضی از مساجد، بدرستی و مناسب تبیین نشده که این امر، موجب به حاشیه راندن و محدود شدن آنها (تنها اقامه کردن نماز جماعت توسط آنها و دخیل ندادن ایشان در برنامه ریزی فعالیت های مسجد) شده است. با توجه به نص صریح روایت وارده از پیامبرگرامی اسلام، امام جماعت، نفر اول مسجد می باشد، که لازم است جایگاه و شأن او رعایت گردد.

6- عدم برقراری ارتباط مناسب و تعامل دوسویه مسجد با هیأت ها، انجمن ها، نهادها، سازمان های مردم نهاد (سمن ها)، تشکل های مذهبی و سیاسی و حتی ادارات و دستگاه های دولتی که این خلاء ارتباط، موجب ضعف در تعامل و ارتباط فی مابین و در نتیجه کاهش بهره وری در فعالیت ها و عدم استفاده بهینه از امکانات موجود می شود.

7- بعضی از مبلّغان، به ویژه ائمه جماعات مساجد و مدیران تربیتی و پرورشی، از نیاز واقعی نوجوانان و جوانان در حوزه های فرهنگی، دینی، اجتماعی و... آگاهی کافی و وافی ندارند که این امر موجب شده است، تا بعضی از برنامه های اجرایی در سطح مساجد و مدارس، از موفقیت نسبی بالایی، برخوردار نباشد.

8- فضائل و حسنات توجه به مسجد (بیان درست و مستند خدمت به مسجد)، توسط متولیان به درستی تبیین نمی شود. (با توسل به آیات و روایات و آموزه های دینی و نیز تشریح همه فهم و

ساده ی میزان اجر، ثواب و پاداش در نظر گرفته شده، برای خادمان مسجد و فعالان امر برپایی نماز جماعت.)

9- یکی از مشکلات جدّی، در کم تحرّکی فعالیت بعضی از مساجد کشور، دائمی و همچنین طولانی مدت بودن عضویت اعضای هیأت اُمنای مسجد می باشد. عدم تعیین سقف مدت عضویت، در هیأت امناء مانعی جدی در حضور نیروهای جدید، با پتانسیل و جوان می باشد.

10- خلاء حضور روحانیون در بسیاری از مناطق مختلف کشور (علیرغم نیاز شدید این مناطق به وجود آنها، به دلیل فقدان خانه عالم و...) که این امر به طور غیرمستقیم، موجب عدم بهره مندی تعداد بی شماری از نوجوانان و جوانان نسبت به آموزه ها و تعالیم دینی خواهد شد.

11- بعضی از اعضای هیأت اُمناء، فرصت و وقت کافی برای این مسئولیت سنگین (اداره مسجد) را ندارند. با توجه به اینکه تعداد اعضای این هیأت، محدود است عملاً مانع فعالیت دیگر علاقمندان و فعالان برای عضویت در هیأت امناء مساجد می شوند.

12- نبود سازوکار مناسب، جهت تجلیل و تشویق اهالی فعال مساجد، (امام جماعت، هیأت اُمناء، نمازگزاران، بانی، واقف، خادم، نویسندگان، محققان و...) با هدف ایجاد زمینه ترغیب دیگران، جهت گرایش و استقبال به سمت مساجد.

ص:92

13- «آشنا نبودن بعضی از متولیان مساجد با چگونگی و نحوه ی برخورد و پذیرش کودکان، نونهالان، خردسالان در مسجد و ناتوانی در به کارگیری سازوکار مناسب، جهت همراهی آنها با والدین، برای اقامه نماز جماعت در مسجد».(1)

14- تعداد بی شماری از مساجد کشور، علی رغم داشتن فعالیت نسبی، فاقد امام جماعت می باشند. با توجه به نقش محوری امام جماعت در مسجد، خلاء وجود او، از عوامل بارز بی رونقی مسجد از مخاطب می باشد.

15- یکی از موانع جذب نوجوانان و جوانان به مسجد، عدم برنامه ریزی مناسب مسئولین فرهنگی، در خصوص شناخت دقیق نیاز مخاطبین و تحمیل سلیقه های شخصی خود، در برنامه ریزی ها می باشد.

16- بسیاری از مساجد و نمازخانه ها در سطح دانشگاه ها، کارخانه ها، راه های بین شهری، وزارتخانه ها و مدارس وجود دارند که فاقد ائمه جماعات بوده و به همین خاطر، از کارکرد حداکثری برخوردار نیستند.

17- عدم ارتباط منطقی و عقلانی مسئولین مساجد (مدیریت هیأت اُمناء، خدّام و کارکنان)، با اهالی محل به ویژه قشر نوجوان و

1- 1. جزوه کمسیون مسجد ...، دهمین اجلاس سراسری نماز.

جوان و عدم مشورت با آنها در برنامه ریزی و اجرای مراسم و فعالیت ها.

18- اختصاصی شدن تدریجی برخی مساجد، تنها برای قشر پیرمردان و پیرزنان و احساس ناراحتی و حقارت برای نوجوان و جوان که ناچار و مجبور می شود، بگوید: اینجا دیگر جای من نیست.

19- قانونمند نبودن شرح وظائف منابع انسانی فعّال در مساجد که این امر موجب تداخل وظائف، تشتّت فعالیت ها و در نتیجه رکود کارکردها و نقش ها ی مساجد شده است.

20- خلاء حضور نماینده ای از نوجوانان و جوانان و نیز بانوان، در هیأت اُمنای مسجد که عملاً بسیاری از خواسته ها و منویات آنها، در برنامه ریزی فعالیت های مساجد مغفول می ماند.

21- نبود ارتباط و همدلی صحیح بین امام جماعت مسجد که متولی امر تبلیغ دین است، با نوجوانان و جوانان محل. (این دو قشر با هم ارتباط ارگانیک و سازنده ندارند.)

22- بسیاری از اعضای هیأت اُمنای مساجد کشور، از سطح علمی بالایی برخوردار نیستند. این عامل در کیفیت برنامه ریزی واجرای برنامه ها مشکلاتی را ایجاد کرده است.

ص:94

23- «اداره ی مساجد به صورت تک محوری، رقابت منفی بین هیأت اُمناء با هیأت های مذهبی، کانون های فرهنگی، پایگاه بسیج، مردم، امام جماعت و... ایجاد می کند».(1)

24- همگام نبودن هیأت اُمنای مسجد با امام جماعت (در بعضی از مساجد)، که این مسئله انعکاس مطلوبی در بین نوجوانان و جوانان ندارد.

25- برخورد نامناسب و به دور از احترام بعضی از بزرگترهای مسجد، نسبت به نوجوانان و جوانان که در مسجد حضور پیدا می کنند.

26- وجود مسئولین تند و بداخلاق در بعضی از مساجد، که این امر موجب ایجاد دافعه ای قوی، در جذب نوجوانان و جوانان خواهد شد.

27- نبود زمینه لازم، جهت به کارگیری نیروهای کارآمد در مساجد.

2- عوامل بیرونی مسجد:

در محیط بیرونی مسجد، عوامل متعدّدی تأثیرگذار هستند که ذیلاً اهمّ این عوامل را که دارای نقش بیشتری در ایجاد موانع دارند، بر می شمریم:

1- 1. جزوه کمسیون مسجد ...، دهمین اجلاس سراسری نماز.

الف- 2- سازمان و جایگاه مسجد:

1- بین مساجدی که به عنوان بستر فعالیت محسوب می شوند و منابع انسانی فعال در آن تناسب و هماهنگی وجود ندارد، از مجموع بیش از شصت هزار مسجد در سطح کشور، بیش از نیمی از آنها فاقد امام جماعت ثابت و دائمی می باشند. در اغلب مساجد کشور تنها یک وعده و حداکثر دو وعده (مغرب و عشاء، ظهر و عصر) نماز جماعت اقامه می شود و در اکثریت قریب به اتفاق مساجد کشور، نماز جماعت صبح اقامه نمی شود. (حداکثر در سه هزار مسجد نماز صبح اقامه می شود) مساجد با این حجم گسترده، در گستره کشور و داشتن فرصت بیش از پنج همایش معنوی، در طول شبانه روز مثل دیگر مراکز فرهنگی، از نیروهای فرهنگی ثابت، بهره مند نشده اند.

2- با توجه به گستردگی و وسعت فعالیت های حوزه مسجد، متاسفانه یک سازمان مستقل و یا مرکز هماهنگ کننده، برای سیاستگذاری و برنامه ریزی فعالیت های مختلف که تمام همّ و غمّ آن، برنامه ریزی و هدایت امور مربوط به مساجد باشد وجود ندارد. بیش از سیزده نهاد و سازمان در امور مربوط به مساجد فعال می باشند، ولی تاکنون تولیتی خاص برای مساجد در نظر گرفته نشده است.

3- در خصوص چگونگی اداره سازمان مسجد، نه تنها وحدت رویه و نظر واحد وجود ندارد، بلکه در مسائلی چون دولتی بودن

ص:96

مدیریت و یا مردمی بودن آن، شکل و نوع برنامه های اجرائی در مسجد، دخالت و یا عدم دخالت در حوزه های دیگر (سیاسی، اجتماعی و...) اختلاف نظر وجود دارد.

4- کم توجهی به مسجد از طریق ایجاد نهادها و مراکز موازی و مجهز نمودن این مراکز به تجهیزات نرم افزاری مدرن و جدید (مراکز فرهنگی، مجتمع های فرهنگی، کانون ها، آموزشگاه ها و...) که جایگزین مسجد شده اند و پشتیبانی گسترده و وسیعی از آنها (نسبت به مساجد) صورت می گیرد.

5- حُدود و ثُغور دخالت دولت در امر مسجد و نیز چگونگی ارتباط و تعامل دولت با مساجد، تاکنون به صورت دقیق و جامع تبیین نشده و نیز شرح وظائف مشخص و مدوّنی برای مساجد و نحوه دخالت دستگاه ها و نهادهای دخیل در امر مسجد، طراحی نشده است.

6- در برنامه های پنج ساله اول و دوم توسعه دولت جمهوری اسلامی، جایگاه مسجد در برنامه ها بسیار اندک و ناچیز دیده شده است. در برنامه سوم تنها در دو بند و یک تبصره در ماده (163) به امر مسجد پرداخته شده که این برنامه های پیش بینی شده، نیز به شکل کامل و مناسب اجرا نشده است.(1)

1- 1. از جمله: تبصره بند «ز» ماده (163) قانون برنامه سوم توسعه: دولت موظف است، در مناطق روستایی در صورت 50 ٪ خود یاری مردم برای احداث مسجد، 50 ٪ باقیمانده را تأمین نماید.

7- مسجد در اسلام از جایگاهی ویژه برخوردار بوده و با تمام شئون حکومت و مدیریت جامعه اسلامی پیوند خورده است، امری که خلاء آن در رفتار مدیران و تصمیم برنامه ریزان به چشم می خورد.

8- مسجد علی رغم برخورداری از شأن و جایگاه والا، از نگاه برنامه ریزان و متولیان برنامه و بودجه کشور به دور مانده و اعتبارات فرهنگی کمتر به این مکان مقدس، اختصاص داده شده است.

9- نبود سازوکار مناسب و برنامه ای جامع، در تأمین بودجه سالانه، برای فعالیت های مسجد در دو حوزه سخت افزاری و نرم افزاری و دستورالعمل مناسب در چگونگی جذب و هزینه کرد بودجه.

10- عدم جدیت در اتخاذ سازوکاری مناسب و قابل اجرا برای فرهنگ سازی در سطح جامعه و نیز عدم ارائه آموزش های کافی و وافی در راستای ایجاد و گسترش فرهنگ مسجد و نماز جماعت.

11- احساس می شود، مساجد به دلائل مختلف (که نیاز به پژوهشی جامع در این ارتباط دارد) نسبت به دهه های قبل، از جایگاه واقعی خویش کمی فاصله گرفته اند.

12- در حال حاضر دستگاه های فعال در امر مسجد، به جای اینکه به مساجد بهره دهند و جایگاه آن را اعتلاء بخشند، بیشتر از اکانات سخت افزاری و نرم افزاری آن بهره می گیرند.

13- نبود سازوکار نظارت و پاسخ گویی به شکایات و نیز کنترل فعالیت های امور مساجد.

ص:98

ب- 2- مدیریت و تشکیلات:

1- یکی از معضلات کنونی مساجد کشور، عدم ساماندهی مدیریت و منابع انسانی مسجد (نظم بخشیدن به امور و استفاده مطلوب از امکانات موجود با نظارت مستمر و دائم، به نحوه عملکرد و وظائف) می باشد، خلاء این مهم، موجب تشتّت در آراء و تصمیم گیری نادرست، در خصوص فعالیت های مسجد و استقرار نامناسب نیروها، در جایگاه اصلی شان شده است.

2- مساجد در حال حاضر از هیچ نوع سازوکار مدیریتی برخوردار نیستند، سازوکاری مناسب و فراگیر که بتواند چگونگی انتخاب، نوع مسئولیت، نحوه فعالیت مدیریت، امام جماعت، هیأت اُمناء، کارکنان و خادم مسجد را به طور دقیق تبیین نماید.

3- مدیریت مسجد در حال حاضر به روز نمی باشد و از علوم و تکنولوژی نوین مدیریتی کمتر بهره می گیرد.

4- بسیاری از مدیران مساجد، حداقل دوره های آموزش مدیریت را ندیده اند.

5- در حال حاضر غالب مساجد به شکل سنتی مدیریت و اداره می شوند.

ج-2- محیط مسجد:

- در حال حاضر از سوی دشمن، سئوالات انحرافی راجع احکام شرعی، شبهه افکنی و تشکیک در مبانی دینی، ولایت فقیه و نیز نظام اسلامی، ترویج می گردد. وظیفه مساجد، زمینه سازی مناسب

جهت پاسخ شایسته و منطقی، توأم با سعه صدر به این گونه جوسازی های دشمن می باشد. برخورد نامناسب بعضی از متولیان مسجد، با افرادی که فقط با هدف آگاهی و شناخت بیشتر موضوع، طرح مسئله می کنند (و عمدتاً نوجوان و جوان نیز می باشند) بعضاً توأم با نگاه بدبینانه و انگ زدن های ناصحیح می باشد که موجب روی گردانی آنان از مسجد و تقویت شبهات در اذهان آنان می شود.

2- یکی از لوازم ضروری در برنامه ریزی زیر بنایی و اصولی جهت شناخت دقیق وضعیت و امکانات مساجد، داشتن اطلاعات جامع و مانع از آن می باشد که در حال حاضر اطلاعات دقیق، در ارتباط با مسجد وجود ندارد.

3- علی رغم اینکه مسجد به عنوان یک مکان عمومی محسوب می شود (مثل بوستان ها، فرهنگ سراها، ترمینال ها و...) ولی برنامه ریزان شهری، نه تنها هیچ نیروی خدماتی برای آن در نظر نمی گیرند، بلکه نسبت به نظافت و بهداشت و خدمات عمومی، مثل دیگر مراکز عمومی با آن برخورد نمی کنند.

4- مسجد متعلق به همه مردم از هر قشر، طایفه، نژاد و... می باشد. نگاه قشری در مسجد، صدمات جبران ناپذیری را متوجه جامعه خواهد کرد.

5- کم اطلاعی عموم مردم به ویژه نوجوانان و جوانان از مناسبت ها، سنت ها، آیین ها و مناسک عبادی، به دلیل عدم وجود

تقویم جامع، مانع و تاریخی (با هدف اطلاع رسانی) از آنها، در سطح جامعه.

6- عدم به کارگیری و استفاده بهینه از تمام ظرفیت های قابل احصاء در محیط اطلاع رسانی (صدا و سیما، مطبوعات و...) جهت بسط و گسترش مفاهیم و فرهنگ نماز و مسجد.

7- برخورد جناحی و تبعیض برخی از مساجد، در ارائه خدمات به احزاب، گروه ها و تشکل هایی که همگی به اصل نظام و ولایت فقیه معتقد می باشند.

ص:101

فصل 3عوامل مؤثر در جذب نوجوانان و جوانان به مساجد و نماز جماعت

اشاره

ص:103

در خصوص جذب نوجوانان و جوانان به مساجد عوامل مختلفی تأثیرگذار می باشند که ما در یک تقسیم بندی، این عوامل را در دو بخش قرار می دهیم. ترتیب قرارگرفتن این عوامل به معنی داشتن اولویت و تقدّم آنها نیست:

الف) بخش اول:

عواملی هستند که در جذب نوجوانان و جوانان به مساجد، در میان دیگر عوامل بیش ترین نقش را دارا می باشند:

1- خانه و خانواده (والدین)

2- مسجد

3- مدرسه

ب) بخش دوم:

این بخش که خود به دو محیط تقسیم می شود اگر به صورت هدفمند و برنامه ریزی شده و متناسب با محیطی که در آن قرار گرفته ایم، فعالیت شود؛ به نتایج مثبتی در جذب نوجوانان و جوانان به مساجد دست خواهیم یافت. این محیط ها عبارتند از:

1- محیط های اصلی شامل: فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی

2- محیط های فرعی: با توجه به موضوع این کتاب محیط های دیگری که منبعث از این چهار محیط اصلی می باشند، جهت تبیین

و شناخت بیشتر خوانندگان مطرح می شود که عبارتند از: همسالان، تبلیغی، کار، ارتباطات و اطلاع رسانی، آموزشی و علمی، تفریحی، هنری، امنیتی و انتظامی، بهداشتی، اداری، شهری، ورزشی.

الف- بخش اوّل:

اشاره

در مباحث این بخش سعی می گردد، ابتدا عوامل تأثیرگذار برشمرده شود و در ادامه روش های اثربخش، در جذب نوجوانان و جوانان به مساجد ارائه شود:

1 نقش خانه و خانواده (والدین)

اشاره

خانواده در این تعریف به دو شاخه تقسیم می شود:

1- افراد نسبی خانواده

2- افراد سببی خانواده (فامیل ها)

1-1- افراد نسبی خانواده (پدر، مادر، خواهر، برادر)

آغاز زندگی هر فرد در کنار خانواده شکل می گیرد، بتدریج با آداب و هنجارهای حاکم بر آن آشنا می شود و با رفتارهای رایج خو می گیرد. بنابراین بیشترین زمان حضور و دوره زیست او در کنار خانواده است و در اثر این تعامل و برخورد، هویت و شخصیت او کم کم شکل می گیرد.

خانواده از مهم ترین نهادهای اجتماعی است که نقش بسیار مهم و سرنوشت سازی، در شکل گیری شخصیت نوجوان و جوان ایفا می نماید. اغراق نیست اگر بگوییم دستورالعمل چگونه زیستن و چگونه بودن هر فرد بر لوح سفید فطرت او در دوران کودکی و توسط خانواده نگاشته می شود و آموزه هایی که در این دوران توسط شخص دریافت می گردد، تا حدود زیادی مسیر زندگی وی را مشخص می سازد. از سوی دیگر، انسان ها در تمامی جوامع و بخصوص در جامعه دین مدار ما، تا پایان عمر ارتباط خود را با خانواده حفظ می نمایند؛ به گونه ای که توجه و الزام به اوامر و نواهی والدین، جزء لاینفک خصوصیات اخلاقی ایرانیان محسوب می گردد.

«بدون شک جوّ تربیتی خانواده، در مذهبی و یا غیرمذهبی شدن فرزندان، بسیار مؤثر است. خانواده هایی که مقیّد به انجام احکام و فرائض دینی می باشند، از همان ابتدا فرزندان خود را با تکالیف دینی آشنا نموده و شرایع دین را به آنان گوشزد می نمایند، در نتیجه چنین فرزندانی در هنگام جوانی مشکلی حادّ پیدا نمی کنند؛ ولی خانواده هایی که اصولاً پای بند به احکام دینی نبوده و احساس مسئولیتی در قبال پرورش معنوی فرزندان خود نداشته باشند، ضریب آسیب پذیری و شکست در انجام امور مذهبی را در آنان افزایش می دهند.

جنبه بسیار مهم، مربوط به تربیت خانوادگی در خصوص جذب فرزندان به مساجد، نقش الگویی و سرمشق دهی خود والدین است.

ص:106

پدر و مادری که خود به ندرت به مسجد می روند و در انجام تکالیف شرعی مشکل دارند، پُر واضح است که نمی توانند فرزندانی مسجدرو و مسجددوست تربیت نمایند و این یکی از معضلات فعلی بسیاری از خانواده ها است». (1)

2-1- افراد سببی خانواده (فامیل ها):

نقش خویشان و فامیل های سببی نزدیک، به خصوص در دوران کودکی و خردسالی، تا مرحله نوجوانی و حتی تا اندازه ای جوانی را، نمی توان نادیده انگاشت. در سنین پایین، فرزندان بعد از اعضاء اصلی خانواده بیشترین ارتباط را با خویشان و نزدیکان دارند.

«در جو فامیلی و رفت و آمدهای درون فامیلی، اصولاً خانواده های مذهبی با خانواده های مذهبی بیشتر مراوده دارند و بالعکس، در موارد زیادی دیده شده است، جوانی که گرایش به مذهب و مسجد ندارد، اغلب هم سنخ اقوام و نزدیکان خود می باشد که در بین آنان نیز چنین گرایش هایی دیده نمی شود. در بین چنین خانواده هایی، مواردی از اعمال خلاف شرع و عرف و نیز معاشرت های نامشروع و ضد اخلاقی، به ویژه در میان دو جنس مخالف وجود دارد که همگی حمیّت دینی را ضعیف کرده و مسلماً در کردار ظاهری افراد نیز تأثیر می گذارد و در نتیجه مانع از جذب نوجوان و جوان به مساجد می گردد. جوانی که سرشار از صمیمیت

1- 1. رهنما اکبر، تبیین جایگاه مسجد در نظام اسلامی، مسجد نقطه وصل، ص 205.

و پاکی است، افرادی او را به خود جذب می کنند که از آلایش های گفته شده به دور باشند».(1)

- مراحل تغییرات در افراد:

«از بدو تولد تا مرحله جوانی، فرد تغییراتی به ترتیب زیر طی می کند:

الف) تغییرات بدنی و فیزیولوژیک

ب) تغییرات عاطفی و هیجانی

ج) تغییرات رفتاری و شخصیتی

د) تغییرات اخلاقی و ارزشی

ذ) تغییرات اعتقادی و مذهبی

مد نظر قرار دادن این تحولات و برخوردهای مناسب از سوی والدین، با این دگرگونی ها، زمینه رشد سالم و به هنجار نوجوانان و جوانان را در تمامی زمینه های ذکر شده فراهم می کند و بالعکس، بی توجهی به آن ها نیز موجب شکل گیری بحران های مختلف نوجوانی و جوانی و ناهنجاری های متعدد فردی و اجتماعی می شود.

باید توجه داشت که رشد اجتماعی نوجوانان و جوانان بسیار مهم است، چون «اگر آن ها دارای رشد اجتماعی مناسب نباشند و انزوا طلبی و دوری از دیگران را ترجیح دهند، مسلما از حضور در جمع ابا خواهند داشت و نمازجماعت که یک فعالیت اجتماعی و

1- 1. همان منبع.

جمعی است، طبیعتاً در صورتی که نوجوان، خصلت و خوی معاشرت اجتماعی را فراگرفته باشد، در آن شرکت خواهد کرد. پس خانواده ها باید سعی کنند، نوجوانان را علاقه مند به جمع، پرورش دهند و تشویق آنان به حضور در صفوف نمازجماعت یکی از مواردی است که ضمن این که بیشترین تأثیر را در جمعی بار آمدن نوجوانان خواهد داشت، به باروری اعتقادات اسلامی آنان نیز کمک می کند».(1)

مراقبت خانواده از فرزندانشان از همان دوران کودکی، خردسالی و نوجوانی تا سنین جوانی می تواند، نقش بسیار تأثیرگذاری بر مسجدی شدن و به قول روایات، صاحب مسجد شدن آنها ایفا نماید. مراقبت در این مقوله نه به عنوان تجسّس و کار پلیسی، بلکه مراقبت از نگاه مثبت و خیرخواهانه است که در نهایت می تواند، ایمان فرزندان را بیمه کند. نقش پدر و مادر در همراه کردن فرزندان، با اماکن مذهبی، به خصوص مسجد که مقدس ترین مکان روی زمین می باشد، بسیار با اهمیت است. حضور فرزندان در سنین پایین و آشنایی آنها با این محیط معنوی، ضمن ایجاد عادت مثبت در آن ها، موجب خواهد شد که این حضور، استمرار و دوام پیدا کند و در نهایت نهادینه شود. با نهادینه شدن این حضور، فرزندان مساجد را به عنوان خانه دوم خود دانسته و به همین دلیل، با

1- 1. (ر.ک: نتایج بیش از 60 طرح تحقیقاتی از واحد تحقیق ستاد مرکزی اقامه نماز کشور).

عشق، محبّت و علاقه خاصی به آن نگاه می کنند. ایجاد محبّت در دوران کودکی و نوجوانی باعث مانایی این محبت شده و با هر بادی عشق آنان به مساجد، خزان نخواهد شد. البته پدران و مادران باید جهت ایجاد انگیزه و افزایش رغبت در فرزندان خود، از هر وسیله ای که اسباب افزایش این علاقه را فراهم می کند، بهره جویند. به عنوان مثال دادن هدیه به کودک به خاطر رفتن وی به مسجد و نماز و همراهی پدر در مسجد می تواند بر جذب و افزایش حضورآنان در مساجد بیفزاید.

«خانواده به عنوان هسته مرکزی تعلیم و تربیت از جهات مختلف، در امر تحکیم و تحریض نوجوانان و جوانان، به نماز و حضور در مساجد، نقش دارند. پدر و مادری که خود دارای تربیت صحیحی باشند، به طور طبیعی فرزندانی معتقد و مؤمن تربیت خواهند کرد و فرزندان خانواده نیز در یک تعامل فکری و عملی می توانند، در نحوه رفتار یک دیگر مؤثر باشند. همچنین پدر و مادرانی که به طور مرتّب در فعالیت های اجتماعی و مذهبی حضور پیدا می کنند، فرزندانشان نیز اجتماعی هستند و از همین رو در نماز جماعت مساجد که نماد برترین و زیبا ترین حرکت اجتماعی است، نیز قطعاً فعالانه شرکت خواهند کرد.

تحقیقات اخیر نشان داده است، نماز جماعت به عنوان یکی از مناسکی که جلوه اجتماعی دارد، نه تنها در فرآیند رشد اجتماعی مؤثر است، بلکه آن را تسریع و تسهیل نیز می سازد. بدون شک

نمازجماعت می تواند، به هویت نوجوانان و جوانان که در حساس ترین برهه زندگی خود قرار دارند، شکل و قوامی مطلوب ببخشد.

«البته باید توجه داشت که تشویق فرزندان به نماز از سوی پدر و مادری که خود اهل نماز نیستند، مسلماً نتیجه مطلوبی نخواهد داشت. هم چنین خویشاوندان نیز در تشویق فرزندان به انجام فرائض دینی مؤثرند. اگر آن ها عامل به احکام اسلامی باشند و در برنامه های مساجد فعالانه شرکت نمایند، سخن و گفتارشان بی تأثیر نخواهد بود. در نتیجه، تشویق پدر و مادر (و در کنار آن تشویق خویشاوندان نزدیک)، به فرزندان، نسبت به جماعت یا غیر جماعت اقامه کردن نماز، زمانی تأثیرگذار بوده و از اهمیت بالایی برخوردار است که خودشان اهل مسجد و نماز باشند و نماز بخوانند». (1)

به هر میزان، خانواده ها نسبت به مسائل اسلامی و مذهبی آگاه تر باشند و جایگاه و منزلت مسجد، در نزد آنان روشن و مشخص باشد، به همان میزان فرزندان آنان نیز از رشد و آگاهی بیش تری برخوردار خواهند بود و خانواده ها می توانند با توصیه به فرزندانشان، آنان را در گرایش بیشتر به مسجد سوق دهند.

1- 1. همان منبع (با تغییرات).

متولیّان برنامه های مسجد، در این خصوص می توانند با تهیه جزوات آموزشی و فرهنگی و... نسبت به افزایش آگاهی خانواده ها، به ایجاد نقش آفرینی (زمینه سازی جهت حضور فعال والدین همراه با فرزندانشان در برنامه های مساجد به ویژه مراسم عبادی) اقدام نمایند.

- مراحل نهادینه سازی اُنس با مسجد و نماز توسط والدین:

1. آشناسازی

2. همراهی

3. تشویق (پاداش)

4. ترغیب

5. تکلیف (اجبار – تأکید - مقید کردن)

6. مراقبت و محافظت

7. تبیین و تشریح

8. هدایت و راهنمایی

هر مرحله از مراحل فوق، در یک مقطع سنی خاص، دارای کارآیی هستند که به ترتیب، از سن کودکی تا جوانی و بزرگسالی، لازم است اقدامی متناسب با این مراحل انجام پذیرد. جهت آشنایی بیشتر خانواده ها در انجام رفتاری بایسته و مطابق با فهم و درک فرزند و نیز بکارگیری هر مرحله، در مقاطع سنی خاص، به طور خلاصه هر یک از مراحل فوق تشریح می گردد:

ص:112

1- مرحله آشناسازی:

در این مرحله که از سن کودکی، تا پنج سالگی را شامل می شود والدین باید سعی نمایند، فرزندان را تنها با اصل نماز آشنا سازند. در این مرحله کودک، تنها با حرکات و نحوه خواندن نماز والدین آشنا می شود. (البته والدین طوری عمل نمایند که نماز آنها دچار اشکال نشود) کودک با مشاهده رفتار والدین، تمام این حرکات را در ذهن خود ضبط می کند. این مرحله برای پسران از سن 2 تا 5 سالگی و برای دختران از 2 تا 4 سالگی، در نظر گرفته شده است. (به عنوان مثال یکی از راه های عملی که والدین می توانند، جهت آشناسازی فرزندان انجام دهند، این است که سجاده مخصوص کودک را در حین نماز در کنار خود پهن نمایند و کودک را به روی سجاده بنشانند.)

2- مرحله همراهی:

در این مرحله شایسته است، والدین به دو طریق عمل نمایند:

اوّل: فرزندان خود را، در همراهی و هماهنگی با رفتار و حرکات خویش در حین نماز، راهنمایی نمایند. (نیازی به قرائت و ادای الفاظ و کلمات توسط کودکان نمی باشد.)

دوم: همراه آوردن فرزندان به هنگام حضور در مساجد و اماکن مذهبی. این مرحله تکمیل کننده مرحله آشناسازی است. فرزندان بر خلاف مرحله اوّل که تنها با اصل نماز آشنا می شدند، در این مرحله علاوه بر آشنایی با نماز، با جماعت و مسجد نیز آشنا

خواهند شد. این مرحله در پسران از سن 5 تا 7 سالگی و در دختران از سن 4 تا 6 سالگی می باشد.

3- مرحله تشویق (پاداش):

یکی از راه های موفقیت والدین، در جذب فرزندان به مسجد و اقامه نماز جماعت، تعیین پاداش و جایزه به شکل مادی و معنوی و با هدف تشویق فرزندان است. با توجه به اینکه از نظر روان شناسی تربیتی، پاداش و تشویق، نقش ارزنده ای در ایجاد رفتار و یا تغییر رفتار دارد، مناسب است والدین از این روش تأثیرگذار بهره جویند. باید توجه داشت که نوع تشویق بر اساس نوع رفتار و اعمال فرزندان در نظر گرفته شود. (با توجه به این که زمینه های بسیار متعددی در تشویق فرزندان وجود دارد، در بحث روش های عملی جذب نوجوانان و جوانان در محیط های مختلف، مفصلاً به این موضوع پرداخته خواهد شد) مرحله تشویق در پسران از سن 7 تا 10سالگی و در دختران از سن 6 تا 8 سالگی می باشد.

4- مرحله ترغیب:

مرحله ترغیب، فراتر از تشویق صِرف است. اگرچه در بطن آن نوعی تشویق نهفته است، اما در طی این فرایند والدین باید به ایجاد رغبت و تمایل درونی، در فرزندان اقدام نمایند. در این مرحله احساس و غریزه درونی فرزندان، دخالت دارد؛ زیرا ایجاد رغبت در

فرزندان برای رفتن به مسجد، نوعی جواب مثبت به تمایل درونی فرزندان نیز می باشد.

در مرحله ترغیب، والدین می بایست ضمن در نظر گرفتن پاداش مادی، به تشریح و تبیین پاداش های معنوی و نقشی که عبادت و دعا و نیز حضور در اماکن مذهبی و دینی (به خصوص مساجد)، در ایجاد آرامش روحی و بهداشت روانی انسان ایفا می نماید، بپردازند. این مرحله، سنین 10 تا 15 سالگی برای پسران و 8 تا 9 سالگی برای دختران را شامل می شود.

5- مرحله تکلیف:

در این مرحله والدین برای فرزندان، نوعی تکلیف در انجام عبادت و اقامه نماز و حضور در مسجد را ایجاد می نمایند. با عنایت به این مسئله مهم که سن 15 سالگی، شروع انجام تکالیف شرعی، برای فرزندان پسر و 9 سالگی برای دختران می باشد، بر خلاف مراحل قبل که تنها تشویق و ترغیب و پاداش برای ایجاد جاذبه در فرزندان مؤثر بود. از این پس، تنبیه و مجازات نیز به آن اضافه می شود. باید در نظر داشت که نوع مجازات و تنبیه به فراخور نحوه عملکرد و رفتار فرزندان در نظر گرفته شود و طوری نباشد که ایجاد دافعه کند و یا ذهن فرزندان را نسبت به انجام تکالیف شرعی، بدبین و منفی سازد. (به عنوان مثال محدود کردن نوع

امتیازات در نظر گرفته، برای فرزندان، خود نوعی تنبیه محسوب می شود.)

6- مراقبت و محافظت:

در این مرحله باید بر ادامه و استمرار حضور فرزندان در مساجد، محافظت و مراقبت به عمل آید و تمام عوامل منفی و مثبت که در جذب یا گریز نوجوان و جوان مؤثرند، ابتدا شناسایی شده و در ادامه ضمن تقویت نقاط مثبت، در کاهش و در نهایت، حذف عوامل منفی اقدامی بایسته، صورت گیرد. در این مرحله نقش همسالان، مدرسه، محیط اطراف، مدیریت مسجد، فامیل های نسبی، رسانه ها (تلویزیون، ماهواره، اینترنت و...) در جذب و یا گریز فرزندان به مساجد، بسیار قابل توجّه و تأثیرگذار خواهند بود. با توجه به اهمیّت عوامل مؤثر در این مرحله، در مباحث بعدی و به طور مجزا، مفصلاً به موضوعات فوق پرداخته خواهد شد.

نکته مهم و اساسی این است که بعد از مرحله تکلیف، والدین باید دقّت و نظارت بیشتری بر رفتار و عملکرد فرزندان داشته و مراقبت جامع تری نسبت به آنان داشته باشند، تا از آن چه که در مراحل قبل با زحمت و تلاش فراوان به دست آورده اند، محافظت شود. (کوتاهی در این مرحله، نتایج سوئی در تربیت دینی فرزندان بر جای خواهد گذاشت.)

7- مرحله تبیین و تشریح:

در این مرحله، با توجه به این که فرزندان در حال گذار از مرحله نوجوانی به جوانی بوده و از قدرت فهم و درک بالاتری، نسبت به مراحل قبل برخوردار شده و شخصیت و هویت آنان نیز در حال تکوین و شکل گیری می باشد، ضروری است والدین و مربیان با زبان علم و منطق، با آنان صبحت کرده و اهمیتی که عبادات و مناسک عبادی در زندگی بشر دارند و نیز منزلت و جایگاه اماکن مقدس به خصوص مساجد را، برای آنان با زبان علمی و منطقی (نه احساسی) تبیین نمایند. در این راستا بایسته است، از نکته های صریح و روشن آموزه های دینی و نیز آیات و روایات پیشوایان دین و دانشمندان مسلمان و غیرمسلمان، در خصوص اهمیت جایگاه عبادت استفاده شود.

با توجه به اینکه ذهن جوان در این مرحله نسبت به هنجارها و ارزش های دینی و نیز آداب و رسوم و سنن اجتماعی حاکم بر جامعه، حساس می شود و نوعی خانواده گریزی و اجتماع پذیری در آنان نمود پیدا می کند؛ شایسته است آنان را با مساجد که بهترین مکان اجتماعی و دوست یابی و محل بروز و شکوفا شدن استعدادهاست، پیوند دهیم تا آنها بتوانند پتانسیل های بالقوه خویش را در جهت مثبت به بالفعل تبدیل نمایند.

ص:117

8- مرحله هدایت و راهنمایی:

این مرحله از سنین اواخر جوانی شروع شده و تا مرحله بزرگسالی ادامه می یابد. اگرچه در این مرحله نقش و تأثیرگذاری والدین بر فرزندان، به دلیل ازدواج و تشکیل خانواده و نیز برخورداری از شعور و فهم اجتماعی، به قدر رشد آنان؛ کم رنگ می شود، ولی والدین با هدایت و راهنمایی فرزندان خود در مواقع مورد نیاز، به خصوص مواقع بحرانی زندگی آنان، می توانند هم چون گذشته به ایفای نقش بپردازند.

در این مرحله والدین با توجه به نقش ریش سفیدی که در خانواده ها دارند و نیز فرزندان آنان که در مرحله سنی بزرگسالی قرار دارند و از زندگی احساسی و هیجانی گذر کرده اند، می توانند، به عنوان بزرگ خانواده، هم چنان به ایفای نقش بپردازند و با راهنمایی های خویش، فرزندان را به سوی اعمال خیر و انجام فرائض و انس با مساجد هدایت و رهنمون سازند.

در همین ارتباط رسول گرامی اسلام حضرت محمد صلی الله علیه و آله می فرمایند: «فرزند تا هفت سال آقا و فرمان گذار و تا هفت سال دیگر غلام و فرمان بر و هفت سال سوم، وزیر و کارپرداز است. پس از این مدت اگر صفاتی پسندیده داشت، زحمات چند ساله به ثمر

رسیده وگرنه، رنج بیهوده مَبر که وظیفه ات را به کار بسته ای. (دیگر تربیت پذیر نیست)».(1)

حضرت امام محمد باقر، در روایتی «وظایف پدران و مادران را در تربیت ایمانی فرزندان، در دوران گوناگون چنین بیان می فرمایند:

در سه سالگی کلمه توحید «لا اله الا الله» را به کودک بیاموزید. در چهار سالگی «محمد رسول الله» را به او یاد دهید. در پنج سالگی صورت او را به سوی قبله نمایید و به او دستور دهید، سر بر سُجده گذارد. در شش سالگی رکوع و سجود را به طور کامل به او بیاموزید و در هفت سالگی به او بگویید وضو بگیرد و نماز گزارد».(2)

- راه کارهای تربیت دینی:

در کتاب های معتبر تربیت دینی، روش های زیر (پنج روش اول) به عنوان راه کارهای تربیت دینی اشاره شده است:(3)

الف) الگویی

ب) محبت

ص:119

1- 1. وسایل الشیعه، ج 15 ص، 195.
2- 2. مکارم الاخلاق، ص 115.
3- 3. در کتاب 313 روش توسعه و ترویج نماز، نوشته خسرو کی منش پنج روش: الگویی - محبت - تکریم شخصیت - موعظه و نصحیت - تشویق و تنبیه اشاره شده است. روش های تنبیه و مجازات و هدایت از سوی نگارنده اضافه شده است.

ج) تکریم شخصیت

د) موعظه و نصیحت

ه) تشویق و ترغیب

و) تنبیه و مجازات

ز) هدایت

روش های تربیت دینی فوق الذکر، تماماً مواردی هستند که توسط والدین قابلیت اجرایی و عملی شدن دارند. شاید بتوان گفت در بعضی از عوامل تأثیرگذار، تعدادی از این روش ها دارای کاربرد بیشتری می باشند؛ ولی در ارتباط با خانواده به کارگیری این شیوه های تربیتی و روش های پیشنهادی (با تنوّع بخشی به آن) می توانند، به عنوان راه کار اساسی، در جذب فرزندان به مسجد و نماز جماعت مطرح باشند.

«برای تربیت دینی و فرهنگ مذهبی نسل نوجوان و جوان مراتبی وجود دارد که باید والدین، مبلغان و مربیان این مراتب و مراحل را به صورت پلکانی طی نمایند، تا تأثیرات عمیق و لازم را داشته باشند:

الف- اُنس دینی: ایجاد تعلّقات معنوی، از طریق شرطی شدن اعمال و افعال مذهبی.

ب- عادت دینی: ایجاد عادات مذهبی، به کمک تکرار اعمال و احساس مسئولیت در عبادات.

ص:120

ج- معرفت دینی: فهم و استنباط معرف دینی، به کمک تفکر، تعقّل و تحلیل مسائل مذهبی.

د- شاکله دینی: تجلّی و تبلور فرهنگ مذهبی، در وجود و شخصیّت نوجوان و جوان.

ه- خودجوشی دینی: در جستجوی عشق، عرفان و معنویت برتر، به کمک جاذبه های قدسی».(1)

- روش های اجرایی توسط والدین جهت جذب فرزندان به مسجد و نماز جماعت:

1- والدین در تربیت دینی فرزندان باید مفهوم واقعی و اهمیت عشق را برای آنان تبیین نمایند. «عشق» بنا به تعریف، عبارت است از: «وابستگی با صمیمیت زیاد یک نفر نسبت به فرد دیگر» همه ما عشق را تجربه کرده ایم، هرچند که این احساس رایج انواع و درجات مختلفی دارد. عشق به فرزند به هنگام تولد، معمولاً به طور غریزی و خود به خود ایجاد می شود. بدون شک عشق برای زندگی خانوادگی سالم، ضروری است و در خلال سال های پرورش فرزند و احترام دو جانبه میان والدین و فرزندان رشد می یابد. عشق نسبت به فرزند باید بدون قید و شرط باشد. گفتن یا القا کردن این مسئله که «من دوستت ندارم مگر این که...» یک اشتباه جدی است و هرگز نمی تواند پایه و اساس محکمی برای یک رابطه با دوام

1- 1. دبیرخانه شورای عالی جوانان، جایگاه جوانان در پرتو منشور ...، ص 34.

و سالم باشد. البته ظاهرا «عشق در یک خانواده در خلال رشد فرزندان دائماً» در معرض تهدید قرار دارد. نوجوان و یا جوان ممکن است غالبا به روش هایی نادرست رفتار کنند و والدین را عصبانی یا غمگین و حتی نزد اقوام و آشنایان سرافکنده سازند، به هر حال وجود یک عشق خالص، در محیط خانوادگی سبب می شود که والدین به رغم مخالفت با رفتارهای نادرست فرزندان همواره توانایی ابراز دوستی و همدلی نسبت به آنان را داشته باشند.

در خلال این اختلاف نظرها، والدین باید به پرتوهای عشق شان اجازه بدهند که هم چنان تابنده باشند. فرزندان اگر عشق والدین را احساس کنند، قادر خواهند بود که سخت ترین تجربه ها را تحمل نمایند و بر عکس، فرزندانی که احساس می کنند از طرف والدین شان طرد شده اند، عصبانی و آسیب رسان تر خواهند شد. هرگز این کار را با فرزندتان نکنید! حتی در زمانی که شدیدترین اقدامات را برای تنبیه و یا دستور به او، برای انجام فرائض دینی انجام می دهید، عشق خودتان را به او نشان دهید. گاهی اوقات ممکن است این طور به نظر برسد که فرزند شما به خاطر تنبیه و یا عصبانیتی که نسبت به او داشته اید دیگر شما را دوست ندارد، نااُمید نشوید! در اغلب موارد این مسئله گذرا و سطحی است و در

نهایت خواهید دید که عشق او مجدداً از پرده بیرون خواهد آمد و خودش را نشان خواهد داد». (1)

2- نقش پدر و مادر در ترغیب فرزندان به انجام فرایض دینی این است که به آنان کمک کنند، تا با کمترین صدمات جسمی و روحی، دوره آموزش و دریافت مفاهیم دینی را طی کنند. لازم است در این مدت، بهترین شرایط را برای رشد جسمی، شناختی و روانی آنها فراهم کنند. در ضمن در قامت یک پدر و مادر، آماده باشید که نوجوانتان شما را هدف مناسبی برای سرزنش های خود بداند. شما تبدیل به کسی می شوید که مسئول تمام مشکلات اوست، کسی که جلوی پیشرفت و رشد او را گرفته و مانع تفریح او شده است و نگذاشته که او با بقیه بچه ها جور شود.

به هر حال بیشتر انتقادهای او را به دل نگیرید و نوجوانتان را رها نکنید. در بسیاری اوقات، والدین نتیجه گیری می کنند که: «انگار هیچ کدام از حرف های من روی فرزندان اثری ندارد، دیگراختیار بچه ام دست من نیست» اما نااُمید نشوید. شما بالغ هستید و تجربه بیشتری دارید، فرزند شما هنوز در حال رشد است؛ پس به تلاشتان ادامه بدهید. نوجوانان و جوانان بیشتر از آن چه که فکرش را بکنید، در حال دیدن، شنیدن و یاد گرفتن هستند». (2)

1- 1. مراقبت از نوجوانان ص 51.
2- 2. همان منبع، ص 115.

3- یکی از موارد مهمی که خانواده ها باید در پرورش دینی فرزندان، به طور جدی آن را مدّ نظر قرار دهند، چگونگی برقراری ارتباط با آنان می باشد. «ارتباط در هر نوع رابطه ای ضروری است و وقتی نوجوانان و والدین شان مطرح اند، این امر کاملاً ضروری می شود. روش ارتباط والدین در نحوه ایجاد انگیزه، در فرزندانشان (در گرایش به سمت معنویات و انجام فرائض دینی)، نحوه ابلاغ ارزش ها و نحوه ایجاد احساس مسئولیت در آن ها، نقش تعیین کننده ای دارد. والدین معمولاً روش ارتباط شان را زمانی که فرزندان آن ها به سن نوجوانی می رسند، تعیین می کنند و ارتباط برقرار کردن در خلال سال های سخت نوجوانی می تواند کاملا مشکل باشد؛ مگر این که قبلاً در زمانی که نوجوان خیلی کوچک تر بوده، برای کسب مهارت ارتباط برقرار کردن با وی، تلاش و کار کرده باشند».(1)

4- بعضاً مشاهده می شود که والدین به خاطر اشتباه یا سهل انگاری و یا خطای متولیان امر دین و مذهب (مدیران مساجد، امام جماعت، هیأت اُمناء، یا خادم)، البته به زعم خویش، در حضور فرزندان شروع به بدگویی نسبت به آنها می کنند. ذهن فرزندان مانند آینه ای پاک است که به تدریج بر اثر نشستن گرد و غبار تهمت و افتراء زنگار گرفته و به مرور زمان نوعی بدبینی و بدانگاری

1- 1. همان منبع، ص 54.

نسبت به آنها، در آنان بوجود خواهد آمد. که این امر می تواند در آینده، دین گریزی را در آنان تقویت نماید. به همین دلیل به پدر و مادرها توصیه می شود، حداقل در حضور فرزندان از بیان این سخنان تحریک آمیز خودداری نمایند و یا حداقل از دیگر فعالان امر دین به خصوص اهالی مسجد که صادقانه فعالیت و تلاش می نمایند، با هدف الگو سازی و ایجاد نگاه مثبت در فرزندانشان تعریف نمایند، تا به این طریق ناخواسته، زمینه ساز مسجدگریزی در فرزندانشان نشوند.

5- توجه جدّی و اهتمام ویژه ی والدین، در معاشرت فرزندان با دوستان و نیز ایفای نقش مثبت و فعال تر در دوست یابی فرزندان، می تواند سلامت اخلاقی و رفتاری آنان را در آینده تضمین نماید. والدین سعی نمایند در انتخاب دوستان فرزندان خویش، تأمّل جدی داشته و زمینه ی دوستی با بچه های مسجدی را فراهم نمایند و بر عکس نسبت به ارتباط با دیگر دوستانی که به نحوی کمتر در مسائل مذهبی مقیّد می باشند، به طور غیر مستقیم، رفتاری سخت گیرانه (و نه به صورت مستقیم و ملموس) داشته باشند. نفس انسان به گونه ای است که به سمت مسائل منفی کشش بیش تری دارد. پس باید سعی شود که زمینه هایی که موجب می شود، تا این کشش و جاذبه افزایش یابد (که مهم ترین آنها دوستان هستند) کاهش پیدا کند. کم ترین کار در این خصوص،

معیار قرار دادن اقامه نماز و یا حضور در مسجد، برای انتخاب دوست برای فرزندان می باشد.

6- یکی از کارهایی که والدین باید با هدف تشویق و ترغیب فرزندان خود (چه به صورت تشویق کلامی و یا دادن هدیه) فرزندان به حضور در مساجد انجام دهند، این است که برنامه تفریحی و فرآیندی را که نزد آنها از محبوبیت و مقبولیت خاصی برخوردار است به عنوان امتیاز و تشویق به فرزندی اختصاص دهند که اهتمام بیشتری نسبت به حضور در مسجد و یا همنوایی با دوستان مسجدی از خود بروز داده است و به دیگر فرزندان نیز تفهیم نمایند که علّت ارائه این امتیاز، حضور منظم آنان، در مسجد و اقامه نماز جماعت بوده است و اگر احیاناً تمام فرزندان آنان در مساجد حضور پیدا می کنند، این امتیاز را به کسی بدهند که از نظم و استمرار بیشتری در رفتن به مسجد برخوردار است.

7- والدین سعی نمایند در خصوص چگونگی رفتن به مسجد و محل نشستن در شبستان و نیز نوع جا نماز، مهر و نحوه پوشش لباس و... از فرزندان، نظرخواهی کنند و تلاش نمایند تا آنجا که ممکن است ضمن قبول کردن نظرات آنان، خواسته های آنها را عملی کنند.

بعضاً مشاهده می شود که نوجوان یا جوان،در مسجد برای اقامه نماز جماعت، دوست دارد که در بین رفقا و همسالان خود باشد؛ ولی والدین آنها را از این کار منع می کنند و مصر هستند که آنها را

در کنار خویش که عمدتاً افراد مسن و یا بزرگسال هستند، جای دهند. این امر در نهایت اسباب دل زدگی و بی انگیزه شدن فرزندان را نسبت به نماز و مسجد، فراهم خواهد ساخت.

8- والدین سعی نمایند در مناسبت ها به خصوص اعیاد و مراسم و جشن های اسلامی که مساجد دارای برنامه های شاد و جذاب تری می باشند، ضمن حضور خود، حتماً فرزندان خویش را نیز، در این مراسم شرکت دهند تا خاطرات خوب برنامه های شاد مسجد، در ذهن فرزندان باقی بماند. یکی از دلائل عمده عدم حضور خانواده ها، مشغله کاری و نداشتن فرصت است. بنابراین حداقل شرکت در برنامه های اعیاد اسلامی که در ایام تعطیل است، جرقه هایی از آشنایی و اُنس را در فرزندان ایجاد می نماید و سبب می گردد تا فرزندان، نسبت به مساجد بیگانه و ناآشنا بار نیایند.

9- با توجه به اینکه فرزندان در سنین نوجوانی و جوانی، غالباً محصّل می باشند و فصل تابستان فصل تعطیلی مدارس و اوقات فراغت محسوب می شود، والدین حتی المقدور تلاش نمایند که در کلاس های غنی سازی اوقات فراغت مساجد، فرزندان را ثبت نام نمایند و اگر احیاناً به دلیل عدم امکان تشکیل بعضی از کلاس ها (مانند رشته موسیقی و...) در مساجد، فرزندان را در مراکز دیگر ثبت نام می کنند، سعی نمایند حداقل، برای یک رشته و فعالیت هم که شده، آنان را در فعالیت و برنامه های مساجد شرکت دهند تا حلقه اتصال فرزندان با مساجد، گسسته نشود.

ص:127

10- والدین در هنگام همراهی فرزندان در مساجد از خطای جزئی یا اشتباه کوچک چشم پوشی نمایند و یا حتی الامکان به طور غیر مستقیم، موارد اشتباه را به آنان تذکر دهند. مخصوصاً در مواقعی که فرزندان در مسجد، با همسالان و هم کلاسی ها و یا هم گروه های فعال مسجد همکاری و تعامل دارند. به هنگام بروز اختلاف احتمالی میان آنان، والدین باید در چنین مواقعی، اختلافات آنان را به حداقل رسانند و با پادرمیانی، تلاش نمایند که این دوستی بچه های مسجد از بین نرود؛ در غیر این صورت این اختلاف موجب گریز و روی گردانی از مسجد خواهد شد.

11- وقتی کودکان و نوجوان و حتی جوانان به نماز و انجام دیگر فرائض و مناسک مذهبی توجه می نمایند، باید به نحو شایسته ای تقدیر شوند و این عمل باید بلافاصله پس از رفتار صورت گیرد تا آن ها دلیل و ارتباط آن را، با رفتار مثبت درک کنند. این تقدیر، در ابتدای شکل دهی رفتار به شکل مرتب و از نوع اولیه باشد؛ اما تدریجاً از مقدار اولیه کاهش و به جای آن تقدیر ثانویه را اعمال کنید. هم چنین لازم است، این تقدیر به شکل ثابت و یک نواخت و منظم ارائه نشود؛ بلکه از شکل ثابت به شکل متغیر و نامرتب ارائه شود، تا فرزندان به آن وابسته نشوند.

12- در ارتباط با تأثیرگذاری والدین بر فرزندان، جهت جذب آنان به مسجد، نقشی که مسجد در این خصوص می تواند، با هدف تقویت و ارتباط بین خانواده ها و مساجد ایجاد کند را نباید نادیده

گرفت. مساجد با برگزاری کلاس های ویژه خانواده ها و انجام مشاوره برای آن ها و نیز ارائه راه کارها و الگوهای عملی و روش شناسی رفتاری در برخورد با فرزندان، می توانند ضمن افزایش آگاهی والدین به طور غیر مستقیم، از طریق این تعامل و هم کاری متقابل ایجاد شده، راه را برای حضور بیشتر فرزندان فراهم سازند.

13- هنگامی که والدین، فرزندانشان در مسجد حضور دارند و به هر دلیلی قصد در میان گذاشتن مطلبی و مخاطب قرار دادن وی را دارند، سعی نمایند با کلمات زیبا و با احترام، او را صدا کنند. این مفهوم در مواقعی که فرزندشان در جمع دیگر بچه های مسجد است، دقّت نظر بیش تری را می طلبد. (البته نباید از نظر دور داشت که عدم تعادل و صداقت در رفتار والدین و دوگانکی رفتاری در درون و بیرون از محیط خانواده تأثیری منفی و غیر قابل جبران بر فرزندان دارد، لذا بایسته است این مهم مورد امعان نظر قرار گیرد.)

14- تهیه یک کارت ماهانه که در آن زمان های حضور فرزندان در مسجد به صورت روزانه ثبت شود، از روش هایی است که می تواند، ایجاد جاذبه نماید. تعیین ارزش جایزه و هدیه بر اساس تعداد دفعات حضور در مسجد، نیز مؤثر خواهد بود. به هر میزان تعداد دفعات شرکت فرزندان در نماز جماعت مساجد، در طول یک ماه بیشتر باشد، نوع پاداش آخر ماه نیز با ارزش تر در نظر گرفته شود. در تعیین نوع پاداش، سعی شود از نظرات آنان نیز استفاده شود که این روش از کارایی بالاتری برخوردار خواهد بود.

15- والدین با هدف تشویق و ترغیب فرزندان لازم است، در حضور دیگر اعضاء خانواده، فامیل های سببی، نزدیکان و آشنایان به خاطر حضور منظم فرزندان، در مسجد و نیز شرکت در برنامه های مختلف مذهبی، ضمن تشویق آنان به نحوی این موضوع را اطلاع رسانی کنند، چرا که تشویق در حضور دیگران، برای فرزندان بسیار با اهمیت و مهم می باشد. اگر این تشویق ها در مواقعی که به یک مناسبت خاص، تمامی خویشاوندان و نزدیکان حضور دارند و نیز با هدیه ای همراه باشد، بسیار مناسب و کارسازتر خواهد بود.

16- همانندسازی رفتار والدین با سطح رفتاری فرزندان، با توجه به مقاطع سنی مختلف آنها و با هدف عمق دهی و بسط نفوذ کلامی و رفتاری (در حوزه مبانی، مفاهیم و معرفت دینی) در فرزندانشان. « تی اچ موریس»، در کتاب درس هایی برای والدین، می نویسد: «با فرزندان خود رفیق باشید و با آنان بازی کنید. برای شان داستان بگویید و با آن ها گفتگوهای صمیمانه داشته باشید. به ویژه پدران و مادران باید بدانند که خود را هم سطح بچه ها قرار دهند. و با زبانی سخن گویند که آنان درک کنند و بفهمند».(1)

17- والدین سعی نمایند در برقراری ارتباط با دیگر دوستان و

1- 1. چنارانی محمد علی، رفتار امامان با کودکان و نوجوانان، ص 28.

خانواده ها دقیق تر عمل نمایند. برقراری ارتباط و دوستی والدین، با خانواده های مذهبی و مسجدی به طور غیر مستقیم، بر فرزندان آنان نیز تأثیرگذار خواهد بود. حضور چندین ساعته در منازل یک دیگر، نوع گفتمان به کارگیری شده در برقراری ارتباط، نوع فیلم هایی که نگاه می کنند و نوع برداشت و نگرش خانواده ها نسبت به پای بندی به امور دینی و مذهبی، در درازمدت تأثیرات مثبت و یا منفی خود را بر جای خواهد گذاشت.

18- والدین در فواصل زمانی مختلف، به خصوص در مواقعی که احساس می کنند نوع نگرش فرزندشان، نسبت به مسجد و اهالی آن منفی شده و یا به هر دلیلی دچار مشکل شده است، به محض دریافت نشانه های بروز چنین ذهنیتی ضروری است با صحبت و گفتگو، از نظرات آنان راجع به مسجد، فعالیت های آن، نمازگزاران، امام جماعت، هیأت امناء و... مطلع شوند، تا قبل از این که این نگرش منفی در ذهن آنان ثبت و بایگانی شود، آن را رفع نموده و یا زمینه ایجاد آن را مرتفع سازند.

19- والدینی که به هر دلیل، کمتر در مساجد حضور پیدا می کنند، شایسته است فضای درونی خانه را طوری سازماندهی کنند که بزرگسالان خانواده، مخصوصاً پدر و مادر (هم چنین پدربزرگ و مادربزرگ)، هنگام اقامه نماز، فرزندان را نیز با خویش همراه سازند، تا در سنین پایین، آن ها را به نماز جماعت عادت دهند. در واقع با ترتیب دادن نوعی نماز جماعت کوچک در درون

خانواده، فرزندان را با چگونگی برگزاری و نیز جذابیت این مراسم عبادی، آشنا سازند.

20- والدین سعی نمایند در راستای تشویق فرزندان و نیز ایجاد نگاه مثبت در آنها، نسبت به اهالی مسجد در مناسبت های مختلف، مخصوصاً در اعیاد و جشن های ملّی و مذهبی، هدایایی تهیه نمایند و از طرف مسئولین مسجد و با امضاء آنها (امام جماعت، هیأت امناء، مدیر فرهنگی و حتی خادم) به فرزندانشان هدیه نمایند، تا دل بستگی فرزندان به اهالی مسجد زیادتر شود که همین امر، زمینه ساز استمرار و حضور بیش تر آنان در مساجد خواهد شد.

21- والدین سعی نمایند برای ترغیب ذهنی فرزندان به مساجد، هر نوع سازوکاری که بتواند زمینه تقویت ذهنی فرزندان را فراهم آورده و یا به اهداف مورد نظر نزدیک کند، نظیر تهیه کتب داستان، بیان خاطرات، حکایت، بازگویی قصه های جالب و خواندنی، شعر، ادعیه، زیارتنامه ها و... در ارتباط با مسجد و نماز جماعت اقدام نمایند. اگر این کتب همراه با تصاویر و عکس های زیبا و در عین حال، مرتبط با موضوع باشد، از تأثیرگذاری بیش تری برخوردار خواهد بود.

22- در صورتی که از سوی مدارس، برنامه جشن تکلیف، برای دانش آموزان مکلّف در نظر گرفته نشده و در مسجد محل نسبت به برگزاری چنین مراسمی اقدام شده است، والدین می توانند برای ماندگاری این خاطره در ذهن فرزندان و اُنس بیشتر با مسجد، آنها

را جهت شرکت در این برنامه، تشویق نموده و خود نیز ضمن حضور مؤثر و انگیزه بخش، و دادن شیرینی و شکلات و نیز هدیه ویژه (البته به دست امام جماعت)، در این امر خداپسندانه و هدف دار سهیم باشند.

23- در تربیت و پرورش فرزندان برای انجام فرائض دینی «اجازه ندهید که عواطف، در خارج از مرزهای مشروع و معقول سیر کند و عنان اختیار به دست احساسات، سپرده شود چرا که شما تبدیل به فردی احساساتی خواهید شد. غلبه احساسات سبب محرومیت از تفکر منطقی می شود و این امر، در افکار و قضاوت های آن ها به شدت اثر می گذارد و در نهایت نتایج مطلوبی در پی نخواهد داشت».(1)

24- والدین سعی نمایند با هدف ترغیب فرزندان، به حضور در مساجد ضمن عضویت آنان در کتابخانه مسجد، فرزندان را جهت مطالعه نیز به سالن مطالعه مساجد، هدایت نمایند (ولو این که نیازی به عضویت در کتابخانه و یا مطالعه، به دلیل مهیّا بودن شرایط خانه برای مطالعه نباشد) این کار برای اُنس بیش تر آنان با مساجد، مناسب و از روش هایی است که کارساز خواهد بود.

25- خانواده ها و مساجد به تعبیری می توانند، «نهادهای مکمل یک دیگر باشند؛ به گونه ای که اگر خانه محل تجلّی ارزش های دینی

1- 1. مراقبت از نوجوانان، ص 27.

باشد، مسجد رونق پیدا می کند و اگر مساجد در جذب و تربیت افراد موفق باشند، خانواده سلامت و قداست خود را حفظ خواهد کرد. لذا هم والدین و هم مساجد باید برای ارتباط منظم، با یک دیگر برنامه های مناسبی را طراحی و اجرا کنند».(1)

26- والدین سعی نمایند «اصول و مبانی تربیت دینی و مهارت های اجتماعی، دینی را در خانواده شکل دهند. اگر این امر ضروری صورت نپذیرد، بسیار بعید است که در دوره های بعدی و به هنگام حضور جدی، در بطن اجتماع بتوانند، این مهم را انجام دهند. یکی از مهم ترین موارد این مهارت های اجتماعی، دینی پدیده مسجدروی و استقبال از اماکن متبرکه است».(2)

27- والدین با توجه به رشد شناختی فرزندان، در بدو کودکی، از طرح مسائل انتزاعی و شرح امور ذهنی مثل قیامت و معاد بپرهیزند و جهت آشنا کردن کودکان به موضوعات دینی، به طرح مسائل عینی و مشهود اقدام کنند و طرح امور انتزاعی مثل فرشته و... را به اواخر دوران کودکی و اوائل دوره نوجوانی، موکول کنند.

28- والدین، درصورتی که مسجد محل را، به هر دلیلی (ظاهری، بهداشتی، مدیریتی و...)، مناسب تشخیص نداده اند، شایسته است فرزندان را به مساجد و زیارتگاه هایی رهنمون سازند

1- 1. جزوه کمسیون مسجد ...، دهمین اجلاس سراسری نماز.
2- 2. رهنما اکبر، مسجد نقطه وصل، ص 206.

که دارای جاذبه بیش تری (از نظر نمای ظاهری، بهداشت و معماری) باشد، تا دل زدگی از مسجد محل، مانع حضور آنها در دیگر مساجد نشود.

29- اختصاص مکانی خاص از خانه، برای انجام فرائض توسط والدین، حضرت امام صادق می فرمایند: «حضرت علی اتاقی را در خانه اش، برای خواندن نماز اختصاص داده بود، هنگامی که پاسی از شب می گذشت، یکی از کودکانش را که بیدار بود، همراه خود به آن اتاق می برد و مشغول نماز می شد».(1)

30- برای تقویت اراده فرزندان، در انجام مناسب و مطلوب امور دینی و مناسک عبادی، توجه آنها را به مسائل ریز و کوچک مرتبط به این امور بیش تر معطوف نمایید. داشتن نگاه ویژه به این مسایل به ظاهر ریز، در نهایت زمینه تقویت اراده و مقاومت و پایداری فرزندان را در انجام امور مهم تر مهیا می سازد.

31- والدین، در مواقعی که به همراه فرزندان در مراسم دینی و عبادی شرکت می کنند به خصوص هنگامی که به مسجد می روند، سعی کنند در مدت زمانی که در حال عزیمت و بازگشت از مسجد می باشند، از حرکات تند و خشن پرهیز نموده و لطیف ترین و ملایم ترین سخن ها را، بر زبان جاری سازند.

1- 1. وسایل الشیعه، جلد سوم، ص 555.

32- هماهنگی والدین در ترغیب و تشویق فرزندان به مساجد، بسیار مؤثر می باشد. بعضاً مشاهده می شود که فرزند خانواده، با تشویق پدر، مایل به عزیمت به مسجد است ولی با مخالفت مادر مواجه می شود و یا بالعکس. (این امر در شخصیت و هویت دینی فرزند تأثیر سوء و منفی خواهد داشت.)

33- والدین می توانند جهت ایجاد دافعه در اذهان فرزندان، نسبت به افراد فاسد و منحرف (و با هدف ایجاد جاذبه، برای آنان، به سوی مساجد و معارف دینی)، علت انحراف این افراد را، ناشی از دوری از مسجد و عبادت معرفی کنند. (کما اینکه چنین چیزی، در سطح جامعه نیز دارای واقعیت می باشد.)

34- والدین قبل از این که در موضع امر به انجام فرائض دینی، توسط فرزندان قرار گیرند، می بایست راه های اصولی و صحیح تربیت دینی فرزندان را، به صورت کلاسیک و هدفمند آموزش ببینند، تا درک صحیحی از عبادت و مفاهیم دینی داشته باشند و آن را به صورتی درست به فرزندان انتقال دهند.

35- ترغیب فرزندان به انجام کارهای گروهی، در مساجد می تواند ضمن اینکه نوعی تمرین، نسبت به زندگی اجتماعی برای آنان باشد در جهت صحیح و کانالیزه منجر به افزایش اجتماع پذیری در آنان گردد. (تهیه نشریه دیواری مساجد، گروه سرود، گروه نماز گزاران، گروه تئاتر و...)

ص:136

36- یکی از روش های غیر مستقیم آموزش نماز به فرزندان، اقامه نماز با صدای بلند، قرائت صحیح و صوت زیبا، توسط والدین است که در این روش، ضمن ایجاد جذبه و توجه به روح و جوهره نماز، روش صحیح اقامه و صحّت قرائت آن نیز، به فرزندان یاد داده می شود.

37- والدین می توانند بهترین خاطره ی حضور در مسجد را، که در ذهن فرزند باقی است با دست نوشته و به نحو مناسبی تذهیب کرده، در یک قاب زیبا جاسازی و در محل مناسبی در خانه نصب نمایند، به طوری که در معرض دید میهمانان و آشنایان نیز قرار گیرد.

38- والدین باید به عوامل انگیزشی بیشتر توجه نمایند، فرزندان را نسبت به ثواب و پاداش و حسناتِ خواندن نماز جماعت و نیز نماز در مسجد که دارای چند برابر ثواب و پاداش اقامه در خانه است، آگاه سازند. در این خصوص مناسب است، از آیات و روایات ائمّه بهره جویند.(1)

39- والدین می توانند در اتاق فرزندان خود، تابلو نقاشی، پوسترهای بسیار زیبا، از مساجد معروف جهان اسلام و هم چنین تصاویر نمازهای جماعت مسلمانان را، با جلب تمایل و رضایت آنها

1- 1. پیامبر مکرم اسلام صلی الله علیه و آله می فرمایند: ریاض الجنه المساجد. (مساجد، باغ های بهشتند) و نیز: من الف المسجد الفه اللّه تعالی. (کسی که با مسجد انس گیرد، خدای تعالی نیز با او انس بگیرد.)

نصب کنند. این کار می تواند زمینه ساز اُنس بیشتر آنان، با مساجد در سنین پایین باشد.

40- ضروری است والدین هنگام صحبت و یا نصیحت به خصوص در مواقعی که در ارتباط با موضوع نماز و عبادت و انجام فرائض دینی می باشد، از کلمات و جملاتی بهره گیرند که دارای بار عاطفی روحی و روانی مثبت باشد، تا از عمق تأثیرگذاری بیش تری برخوردار شود.

41- والدین باید از طرح اشتباهات نوجوانان و جوانانی که تازه شروع به خواندن نماز کرده اند، بپرهیزند و با تسامح به اشتباهات آنها و الگودهی در انجام صحیح نماز و تعلیم غیر مستقیم، سبب تغییر و اصلاح رفتار نوجوانان و جوانان خود شوند.

42- والدین شایسته است «در سفرهای زیارتی، تفریحی، نسبت به خواسته های فرزندانشان توجه ویژه داشته، لوازم خریداری شده، مرتبط با موضوع زیارتگاه و یا مسجد و نماز را در اتاق او قرار دهند».(1) تا رؤیت مستمرآن، تداعی کننده خاطرات معنوی باشد.

43- والدین لازم است ضمن «عمل به موازین دینی و ارائه الگو به فرزندان، از همان سال های کودکی به آنان، فرصت اندیشیدن و آزادی انتخاب را بدهند و با روش های همراه با احترام به نگرش

1- 1. کی منش خسرو، 313 روش توسعه و ترویج نماز، ص 48.

آن ها، با آنان برخورد شایسته ای داشته باشند».(1)

44- والدین نسبت به شناسایی عوامل منفی و حسّاسیت انگیز که موجبات گریز و عدم حضور فرزندان در مساجد را سبب می شود، اقدام نموده و سعی کنند این عوامل را پس از شناسایی و بر اساس نوع حساسیت آن، مرتفع سازند.

45- چه خوب است در مراسمی که برای فرزندان ترتیب داده می شود (جشن تولد و...) سعی شود بیش تر از دوستان مسجدی او دعوت به عمل آید، یا حداقل بیش ترین دوستان دعوت شده او، از میان نمازگزاران مسجدی باشد.

46- با توجه به اینکه امام جماعت بالاترین مقام را در مسجد دارد، بایسته است که والدین زمینه ارتباط دوستانه فرزندان، با امام جماعت را فراهم نمایند ولو این ارتباط، در حد یک مصافحه بعد از اقامه نماز جماعت باشد.

47- می توان فرزندان را ترغیب نمود، تا هر وقت مشکلی برای آنان پیش آمد (مثل امتحان، آزمون،...) با توجه به آموزه های دینی و تأکید پیشوایان دین، نسبت به ادای دو رکعت نماز حاجت در منزل و یا مسجد اقدام نمایند.

48- والدین باید محبت خود را به طور مشهود و با بیان این جمله: دوستت دارم و بوسه زدن به صورت فرزند و...، در مواقعی که

1- 1. امیری نژاد فاطمه، بررسی راه های ...، روزنامه کیهان، شماره 18667.

آنها توجه ویژه ای نسبت به نماز و یا دیگر فرائض و مناسک نشان می دهند، ابراز نمایند.

49- والدین در برنامه ریزی دینی برای نوجوانان و جوانان سعی نمایند، آن ها را در اوقات فراغت، به سمت فعالیت هایی هدایت کنند که هوش و فکرشان را درگیر خود نموده و به پرورش عناصر مذکور کمک نماید.

50- والدین سعی نمایند با نزدیک شدن فرزندان به سن تکلیف، احکام مسجد و نماز جماعت را برای آنها تبیین کنند. در این رابطه، استفاده از کتاب های احکام، ویژه نوجوانان و جوانان بسیار مناسب خواهد بود.

51- والدین لازم است از همان اوان کودکی به صورت حساب شده، نسبت به ترغیب فرزندان به انجام فرائض دینی اقدام نمایند و در مراحل بالاتر، به تقویت و بسط دامنه آموزه های دینی در آنان بپردازند.

52- اطاق بازی کودک می تواند، علاوه بر وسائل بازی، حاوی عکس یک کودک نمازگزار، تصویر قاب گرفته خود کودک در حین نماز و یا یک جانماز، یک مهر، یک تسبیح، یک چادر نماز و یا یک قرآن کوچک باشد.

53- والدین می توانند با توجه به درخواست فرزندان جهت تهیه کتاب، مجله، روزنامه و... حتی المقدور کتاب یا مجلاتی که دارای

محتوای دینی بوده و به امر مسجد و نماز می پردازند، برای آنها تهیه نمایند.

54- والدین سعی نمایند در گردش و سفرهای تفریحی و زیارتی، حتماً برنامه بازدید از یک مسجد تاریخی و یا اماکن مذهبی را که دارای برجستگی خاص بوده و مشهور و معروف می باشد، بگنجانند.

55- والدین می توانند وسایل نماز مثل: مهر، تسبیح، جانماز، چادر نماز کودکان را به شکل بازی گونه، در آورده و در صدد طرح بازی هایی باشند که در آن بچه ها به طور نمایشی نماز بخوانند.

56- والدین می توانند در توضیح و پاسخ به سئوالات فرزندان «در مورد خدا و مسائل انتزاعی و متافیزیکی، از مثال ها و مصادیق عینی که قابل تشبیه به رفتار والدین و دیگران است، استفاده کنند».(1)

57- والدین باید با تغییر و اصلاح رفتار و اندیشه خود (انگاره های شناختی خود)، الگوی درست رفتار کردن و درست اندیشیدن را به کودکان و نوجوانان خود آموزش دهند.

58- والدین سعی نمایند افراد فعال و موفق مسجدی را، به عنوان الگو برای فرزندان خود برگزینند و یکی از علت های موفقیت آنان را حضور مستمر در مسجد، معرفی نمایند.

1- 1. (ر.ک: نتایج بیش از 60 طرح تحقیقاتی از واحد تحقیق ستاد مرکزی اقامه نماز کشور)

59- ترغیب فرزندان توسط والدین، جهت شرکت درکلاس هایی که توسط مساجد در زمینه های مختلف آموزشی، تقویتی، مذهبی، فرهنگی، هنری و... برگزار شده است.

60- یکی از راه های عادت دادن فرزندان به اقامه نماز جماعت، برپایی نماز در خانه به صورت جماعت است که این امر می تواند این عادت مثبت را، در فرزندان ایجاد نماید.

61- والدین می توانند در هنگام مسافرت برای گردش، تفریح و یا زیارت، به گونه ای برنامه ریزی نمایند که نماز بین راهی را حتماً در مسجد مناسب اقامه کنند.

62- ایجاد یک حسّ روحانی و افزایش علاقه و احترام و محبت در بین اعضای خانواده، از عوامل مهم جذب فرزندان، به انجام فرائض دینی است.

63- والدین می توانند حضور فرزندان را در برنامه های دینی، فرهنگی و فوق برنامه و هم چنین فعالیت های حاشیه ای مسجد، تسهیل نمایند.

- یافته های نظرسنجی پیرامون نقش خانواده، در جذب نوجوانان و جوانان به مساجد و نماز جماعت:

*- طبق یک نظرسنجی از دانشجویان، عمده ترین مشوّق آنها در مورد نماز، اولاً مادران و ثانیاً پدران بوده اند. در این مورد، میزان تأثیر مادران با تمامی عوامل دیگر به اضافه پدر، برابری می کند. لذا مادران باید به نقش با اهمیت خود آگاه باشند. بنابراین پیشنهاد

ص:142

می شود از قدرت تأثیر روحانی و عاطفی مادران استفاده شود. این مهم با ارتباط مستمر آموزشگاه ها با خانواده و راهنمایی فردی مادران و استمرار کلاس های آموزش خانواده، قابل اجرا می باشد.

*- بررسی مطالعات اکتشافی و پیشینه پژوهش نشان داده است که «چه در داخل و چه در خارج از کشور نوجوانان و جوانان (منظور گروه سنی بین 13 تا 24 سال است) نسبت به دیگر گروه های سنی، به ارزش ها، گرایش ها و رفتارهای مذهبی، تعلق خاطر کم تری نشان می دهند».(1)

*- در یک نظرسنجی، دانش آموزان، خانواده اعم از پدر یا مادر، برادر یا خواهر، پدربزرگ و مادربزرگ و اقوام درجه یک را، مهم ترین عامل در فراگیری و آموزش نماز دانسته اند و پس از آن مدرسه و بعد کتاب، اعم از کتاب درسی، دینی سال چهارم دبستان و یا کتاب های نماز دیگر را در فراگیری نماز خود مؤثر دانسته اند، لذا شایسته است خانواده ها به این امر مهم توجه کنند.

*- جهت شناخت بیشتر و اهمیت نقشی که والدین در تربیت فرزندان و توجه به مناسک عبادی و اماکن مذهبی به خصوص مساجد دارند، با «انجام یک نظرسنجی که در آن نقش والدین، اولیاء و مربیان و... مورد پرسش قرار گرفته، مشخص گردید که تشویق والدین و شرکت دوستان و همسالان، نقش مهم و بسزایی

1- 1. همان منبع.

را در جذب نوجوانان و جوانان به مساجد، نشان می دهد». (1)

*- «در یک نظرسنجی از دانشجویان، آن ها علل ترک نماز را به ترتیب عوامل زیر دانسته اند:

1- به علت اینکه والدین آن ها اهل نماز نبوده اند. (4/50٪)

2- ستیز (با هر انگیزه ای)، یا قهر (8/14٪)» (2)

2- مسجد:

اشاره

قبل از وورد به بحث، باید اذعان داشت که مسجد، تنها جایی است که به همه مردم تعلّق دارد و مالک واقعی آن خداوند است؛ آن گونه که حضرت امام صادق، می فرمایند: المساجد لا نها بیوت الله فی الارض. (3) (همانا مساجد خانه های خدا در روی زمین هستند)، چون مالک اصلی آن خداوند است، پس نباید به گونه ای تصوّر شود که می توان نوعی مالکیت شخصی یا جناحی برای آن اعمال نمود. وجود مسجد در هر محله، باید نماد وفاق و همبستگی، بین تمامی اهالی منطقه باشد. این کانون مقدس باید نقطه ثقل ایجاد هم گرایی بین اقوام، نژاد، زبان ها، تیره های مختلف باشد که اگر این عامل وحدت آفرین در آن رعایت شود، نتیجه ای که از آن حاصل خواهد شد، افزایش حس دوستی و مودّت می باشد؛ در

1- 1. همان منبع.
2- 2. همان منبع.
3- 3. وسایل الشیعه، ج 3، ص 485.

نتیجه اگر این کارکرد در مساجد روزآمد شود، با افزایش استقبال مردم از مساجد مواجه خواهیم شد.

- عناصر مهم هویت مکانی:

هویت هر مکان به سه عنصر مهم بستگی دارد:

1- «قرارگاه فیزیکی مکان که همان مولّفه فیزیکی آن است و آن چیزی است که ساخته دست بشر است.

2- معنای مکان، که خصلت انگیزه ها و تجربیات انسانی اند و می توانند تغییر یابند.

3- فعالیت های مکان که می توانند اجتماعی، فردی، دینی و... باشند». (1)

نکته حائز اهمیت این است که موقعیت فیزیکی مکان ها، از جمله مساجد، چگونه باید باشد و اصولاً چگونه ساخته شده باشند (حتی نمای ظاهری و معماری آن، اندازه و ابعاد آن، قدمت و اصالت آن و...)، تا بتوانند نقش مؤثری در شکل گیری رفتار خاص، در افراد و احساس تعلّق افراد به آن داشته باشند. «انسان ها به لحاظ زیبایی شناسی، به جلوه هایی که حاوی معانی خاص اند و ریشه در سمبل ها، نمادها، فرهنگ و تمدن و آداب و رسوم قومی دارند، تعلق خاصی نشان می دهند. گاهی صدای یک ناقوس یا گلدسته هایی که بر آن اذان گفته می شود، حسّ خاصی را در فرد بر می انگیزاند که به لحاظ کالبدشناسی و معماری، می توان به

1- 1. افروغ عماد، جدایی گزینی فضایی و فقر در محله های ...، (پایان نامه)، 1376، ص 50.

اثرات مثبت آن توجه خاصی نمود».(1)

بحثی که در خصوص مساجد، در این بخش، از آن بهره گرفته خواهد شد و مطمح نظر ما قراردارد، تنها فضای فیزیکی و سخت افزاری آن نیست، بلکه به معنای گسترده شامل تمام عناصر و اجزاء فعّال در آن می باشد که در این امر مهم تاثیرگذار بوده و نقش اساسی را انجام می دهند. مهم ترین عوامل مؤثر در این موضوع که مرتبط با مسجد می باشد، شامل موارد ذیل می باشد:

1. محیط فیزیکی مساجد و حوزه سخت افزاری آن.

2. محیط فعالیت ها و برنامه ها و مراسم اجرایی در آن.

3. محیط انسانی و منابع موجود فعال در آن.

این سه عنصر اساسی به مفهوم عام، نقش و وظیفه مسجد را، در ارتباط با افزایش جذب و استقبال از آن تبیین می کند. در فضای فیزیکی و ساخت مساجد، عناصر زیر در جذب، یا رویگردانی مخاطبان، به مساجد مؤثر می باشند؛ به همین دلیل لازم است، در تعیین مکان و انتخاب محل احداث مسجد، این موارد در اولویت انتخاب قرار گیرند:

- محیط فیزیکی مساجد و حوزه سختافزاری آن (روش های جذب نوجوانان و جوانان در این محیط)

در این بحث تنها عناوین و محورهای اصلی و مهم مرتبط با

1- 1. همان منبع.

فضای فیزیکی و معنوی مساجد و نیز حوزه سخت افزاری آن، ارائه خواهد شد:(1)

الف موقعیت جغرافیایی محل احداث مسجد:

1- حضور مسجد در محل هایی که شاهراه مواصلاتی روستا یا شهر بوده و دسترسی به آن سهل الوصول باشد، زمینه ساز افزایش مخاطبان به مساجد خواهد شد. یکی از سنت های کهن ایرانیان، احداث مساجد در مرکز روستاها و شهرها بوده است؛ بطوری که مسجد را محور قرار می دادند و بقیه مراکز خدماتی روستا یا شهر، نهایتاً به آن ختم می شدند. حتی در مواقع زیادی مشاهده شده است که محل اتصال راه های ارتباطی و نقطه اتّصال سایر راه ها در حیاط مسجد شکل می گرفت و اهالی مجبور بودند، خواسته یا ناخواسته، حداقل روزی یک یا چند بار به حیاط مسجد ورود داشته باشند که این امر، زمینه ساز اُنس و خوگرفتن آنها با فضای معنوی مسجد بوده است. گسترش فضای مسکونی روستایی یا شهری، از مرکزیت مسجد، شروع می شد و همانند شعاع دایره ای، به دیگر نقاط ادامه پیدا می کرد. این موضوع در گذشته دارای اهمیت فوق العاده ای بوده است، که متأسفانه، امروزه کمتر به این مهم توجه شده و بیش تر مساجد مهجور مانده و در حاشیه شهرها

ص:147

1- 1. در این مبحث، جهت جلوگیری از اطاله کلام و نیز با توجه به گستردگی مطالب و تنوع موضوعات بند 2 و 3 ، تنها بند 1 مورد بررسی قرار می گیرد.

و روستا قرار می گیرند. در همین ارتباط، متولیان و بانیان ساخت مساجد، صرفاً به دنبال مکان های بلااستفاده، یا رایگان هستند. مسجد می تواند، در صورت احداث، بیش ترین فضاسازی معنوی و حضور فیزیکی در میان فضای روستایی یا شهری را داشته باشد. از نکات مثبت دیگر، در این خصوص، شکل گیری محل های برقراری ارتباط و دوستی گروه های همسالان، در این میادین و نقاط با اهمیت روستایی و شهری می باشد که به خاطر نزدیکی این محل ها با مسجد، ناخواسته پیوند تنگاتنگی با آن، در طی زمان شکل می گیرد.

2- ساخت مسجد در محیط های سالم شهری و در محل هایی که اهالی آن از حسن شهرت برخوردارند، در جذب نوجوانان و جوانان تأثیرگذاری مستقیم دارد و خانواده ها، در تشویق و ترغیب فرزندان خود، به این مساجد رغبت بیش تری نشان می دهند. ساخت مسجد در محله هایی که از نظر فرهنگی و اجتماعی و مذهبی ساکنین آن، دچار مشکل و آسیب های اجتماعی هستند، زمینه دفع و روی گردانی مخاطبان را فراهم می سازند. مثلاً آن چنان دقتی در تعیین موقعیت جغرافیایی، برای ساخت مسجد، باید صورت گیرد تا برخی از عوامل منفی و مشکل ساز، در آن ایفای نقش نکنند. آنچه که در این راستا مهم است حفظ وضعیت موجود و حفظ حضور فعالین در مسجد است و جذب دیگران و ایجاد مخاطبان جدید، در وهله بعدی قرار دارد.

3- وجود مسجد در محل هایی که از تراکم جمعیتی بالایی برخورداراست، در افزایش جذب مخاطبان می تواند، تأثیرات مثبتی داشته باشد. در تمامی روستاها و شهرها و بخش ها، معمولاً محل هایی وجود دارد که از لحاظ جمعیتی،از تراکم نسبی بالاتری، نسبت به بقیه جاها، برخوردارند. با اولویت قراردادن این محل ها برای ساخت مسجد، تعداد کسانی که از این مساجد بهرهمند خواهند شد، افزایش بیشتری نسبت به بقیه محلها خواهد داشت. احداث مساجد در مناطقی که بیشتر به صورت خانه باغ بوده و فواصل ساختمانهای مسکونی آن، بسیار زیاد است، موجب میشود تا مساجد کم مخاطب باشند. در صورت رعایت اولویت موارد ذکر شده فوق، احداث مسجد، از نوع «مسجد محله»، در این مناطق مناسب میباشد.

4- با توجه ب_ه اینکه در گ_ذشته مس_اجد، نقش مح_وری در شه_رس_ازی و شکلگیری روستاها داشتهاند، ولی امروزه این نقشها کمرنگ شده و کمتر به این اصل مهم، در جلب و جذب به مساجد توجه میشود، شایسته است در تعیین مکان فیزیکی برای احداث مساجد، مجاورت با مراکز مهم فرهنگی، آموزشی، تفریحی و... در اولویت قرار گیرد که این امر در افزایش جذب مخاطبان به ویژه نوجوانان و جوانان به مسجد مؤثر خواهد بود. اح_داث مسج_د در کنار مدارس و دانشگاه، مجتمعهای فرهنگی، زیارتی و... می

ص:149

تواند، این نقیصه موجود (عدم محور قرار دادن مسجد) را، در دوران فعلی تا اندازهای جبران کند.

5- با توجه به اینکه عصر کنونی ما، عصر ارتباطات و رسانه میباشد؛ غالب مساجد به دلیل عدم پشتیبانی مالی، از سوی دولت و نیز وضعیت اقتصادی مردم که توان حمایت مالی چندانی را، برای تقویت و تهیه امکانات مساجد ندارند، شایسته است مساجد با هدف بهرهمند شدن از این پیشرفتها، به خصوص بهرهگیری از رایانه و دیگر امکانات و تجهیزات مدرن ارتباطی روز، حداقل در کنار مراکزی قرار گیرند که بتوان با برنامهریزی مناسب از امکانات آن ها استفاده بهینه نمود.

6- در تعیین بُعد مکان برای ساخت مسجد، ضروری است وضعیت ترافیک نیز مورد توجه قرار گیرد. (به خصوص در مراکز پر رفت و آمد شهرهای بزرگ) امروزه عدم عنایت جدی به این معضل شهری، در هنگام ساخت مسجد، مشکلات فراوانی را در هنگام برگزاری مراسم در مساجد به وجود میآورد. با توجه به گسترش روز افزون وسایل نقلیه و عدم توجه جدی به این مشکل شهری، این معضل میتواند در جذب و حضور مخاطبان، تأثیر نامطلوبی ایجاد نماید. بنابراین لازم است در هنگام طراحی و ساخت و ساز مساجد، ضمن توجه به این مهم راهکاری اصولی، برای آن چاره جویی شود.

ص:150

ب)- امکانات و تجهیزات مساجد:

یکی از عوامل مهم در جذب مخاطبان به مساجد، وجود امکانات و تجهیزات میباشد. در صورتی که امکانات زیر در مساجد و یا حاشیه آن وجود داشته باشد، زمینه افزایش مخاطبان فراهم خواهد شد:

1- یکی از اقدامات بسیار خوبی که در راستای تکریم نمازگزاران و بهداشت مساجد میتوان انجام داد تعبیه صندوقچههایی به نام «صندوق صلاه»، در فضای شبستان و یا مکان مناسب دیگری در سطح مسجد میباشد. این صندوق حاوی: سجاده، مهر، تسبیح، عطر، شانه، آینه، ادعیه مشهور، سمباده کوچک برای تمیز کردن مهر و... می باشد. چون 70تا80 درصد نمازگران مسجد، کسانی هستند که حداقل سه وعده در هفته، در نماز جماعت شرکت مینمایند، مدیریت مسجد برای آنها این صندوقچهها را تهیه و کلیدش را در اختیار آنها قرار میدهد و یک کلید نیز در اختیار خادم مسجد قرار میگیرد. این صندوقچهها، در واقع صندوق شخصی نمازگزاران به معنای آنچه در عرف جامعه رایج است، نمیباشد (فقط وسایلی که مرتبط با نماز میباشد در آن قرار میگیرد) هدف از دادن کلید به خادم مسجد برای این است که:

- اولاً : این صندوقچهها جنبه شخصی پیدا نکنند،

- ثانیاً : بعد از مدتی تمام سجادهها را به خشکشویی دهد، تا پاکیزه شوند،

ص:151

- ثالثاً: در مراسم اعیاد و جشنها، بستههای کوچک شیرینی و شکلات توسط خادم در داخل تمامی صندوقچهها قرار گیرد تا نمازگزاران برای خانوادههایشان ببرند،

- رابعاً: دعوتنامه مراسم، جزوات و متون تبلیغاتی، اطلاعیه و... برای ارتباط و تعامل بیشتر، با نمازگزاران، در داخل آن گذاشته شود (شاید بعضی از نمازگزاران به دلیل مشکلات نتوانند چند روزی در نماز جماعت شرکت کنند، لذا از طریق این صندوقچهها و اطلاعرسانی صورت گرفته شده، در جریان روند اجرای گستردگی فعالیتها و امکانات مسجد، از نقاط قوت آنهاست. روحیات و نیازهای نوجوانان و جوانان، با فضای سنتی مساجد که فقط مکانی برای برپایی نماز جماعت و مراسم دینی است، تفاوت دارد. با توجه به ابزارها و شیوههای نوین فرهنگی، امروزه مساجد بدون امکانات و فعالیتهای گوناگون و حساب شده، قادر به رقابت با سایر مراکز و ابزار به ظاهر فرهنگی، نخواهند بود. با توجه به روحیات و فضای فرهنگی جامعه، مسجد برای جلب نوجوانان و جوانان میبایست، دو نوع امکانات داشته باشد:

الف- امکانات فرهنگی:

کانون فرهنگی، روزنامهها و مجلات، کامپیوتر، کتابخانه، نوارخانه، بانک سیدی و ویدئوکلوپ و... از امکانات فرهنگی مسجد است که با مدیریت صحیح میتواند، برای مسجد درآمدزا نیز باشد.

ص:152

ب- امکانات ورزشی:

«امکانات ورزشی، مثل: توپ و دروازه فوتبال، میز تنیس، راکت بدمینتون، فوتبال دستی، توپ و تور والیبال. اگر در محدوده مسجد، مکانی برای ورزش جوانان در نظر گرفته شود یا با برنامهریزی و هماهنگی هیئتامناء، جوانان مسجد امکان استفاده از امکانات ورزشی در سطح شهر را با تخفیف ویژه داشته باشند، بسیار خوب است».(1)

3- یکی از راههای ایجاد انگیزش در توجه ویژه به مساجد در بین آحاد جامعه، پاسداشت و گرامیداشت گذشتگان، پیرخادمانی که در حوزههای مختلف مسجد (خادم، بانی، واقف، هیأت اُمناء، امام جماعت و...)، زحمات زیادی را متحمّل شده و سالیان سال برای روشن نگه داشتن چراغ مسجد، زحمت کشیده و اکنون در قید حیات نیستند، میباشد. نکوداشت این عزیزان در خلال و حاشیه برنامهها و مراسمی که برای شهادت و وفیات ائمه اطهار علیهم السلام برگزار میگردد (همراه با دعوت رسمی از بازماندگان آنها)، این معنا را در اذهان جامعه ایجاد میکند که اهالی مسجد، هیچگاه گذشتگان را فراموش نکرده و همواره در راستای حدیث « من لم یشکر المخلوق، لم یشکر الخالق» عمل میکنند. این حرکت زمینهساز نگرشی نوین در بین مردم، برای توجه ویژه به مسجد و قدرشناسی از تلاش آنها خواهد شد.

1- 1. محمدی محسن، راهکارهای مشارکت جوانان ...، مجله مسجد، شماره 89، ص 14.

4- یکی از مهمترین راهکارها، در خصوص امکانات، تنوعبخشی به آنهاست. گرچه مسجد در آغاز شکلگیری، در زمان پیامبر اعظم، تنها شبستان داشت؛ اما به مرور زمان با کارکردهای جدیدی رو به رو گردید و مسائل مبتلاٌبه جامعه آن زمان، روز به روز در حال گسترش و توسعه بود. بر اساس این نیازها، در حاشیه و بطن این فضای آسمانی امکانات جدیدی بوجود آمد. امروزه با توجه به گستردگی علوم و فنون، دانش و آگاهیهای بشر، ایجاد این امکانات در حاشیه مساجد بسیار ضروری و تأثیرگذار میباشد.

5- نوع فعالیت و خدماتی که در مساجد ارائه میشود نیز در جذب نوجوانان و جوانان، به مساجد مؤثر است. (در یک نظر سنجی از نوجوانان، آنان جلسات دعا را که توسط مداحان اهلبیت علیهم السلام برگزار میشود، مهمترین عامل جذب خود دانسته بودند. البته عوامل دیگری چون کتابخانه و نوارخانه، برگزاری جشن و فعالیتهای فرهنگی، مذهبی، وجود کلاسهای آموزشی و عقیدتی نیز، در رتبههای بعدی جای دارند و همچنین مؤلّفههایی همچون گفتمان سیاسی، برگزاری نماز وحدت مدارس در مساجد و وجود امکانات ورزشی را نیز، میتوان از عوامل تأثیرگذار بهشمار آورد.)

6- در خصوص بحث تقویت و غنیسازی کتابخانه مسجد، به کتب و منابع جدید و تازه نشر یافته، این نکته مهم باید مدّ نظر قرار بگیرد که کتابها، با توجه به نوع نیاز فضاهای فرهنگی، آموزشی و علمی همجوار مسجد، تهیه گردد. اگر غالب فضاهای

ص:154

موجود را مدارس تشکیل میدهند، کتابهای درسی، کمک درسی و جزوات کنکور، اگر غلبه این فضا، با حوزه علمیه است، کتب مربوطه و ذیربط با مدارس دینی و اگر فضای موجود، دانشگاه و مراکز آموزش عالی باشد، کتب دانشگاهی تهیه گردد.

7- نصب قاب عکس چهرهها و خادمان و پیرخادمان مسجد، از زمانهای دور تا به امروز در جای مناسب (همراه با درخواست ذکر صلوات، برای شادی روح آنان) و همچنین عکس یا تصویر چهرههای ماندگار و برجسته محل که در زمینهها مختلف علمی، فرهنگی، اجتماعی، ورزشی و... دارای برجستگی هستند، در مکان مناسب مسجد، زمینه ترغیب و تشویق دیگر نمازگزاران به خصوص نوجوانان و جوانان را به مسجد فراهم میسازد.

8- مساجد میبایست با هدف افزایش مخاطب و زمینهسازی برای جذب کودکان و نونهالان، در جهت حفظ شئون مسجد و رعایت نظم و کنترل مناسب آنان برنامهریزی نمایند، در صورت امکان شایسته است «در محلات پر جمعیت حاشیهی مساجد، مهد کودک موقّت در نظر گرفته شود تا والدین به بهترین وجه، امکان عبادت را داشته باشند و فرزندان آنها نیز با علاقه در این مکان حضور پیدا کنند. با توجه به کراهت حضور اطفال و مجانین در مسجد».(1)

1- 1. جزوه کمسیون مسجد ...، دهمین اجلاس سراسری نماز.

9- ایجاد امکانات رفاهی و پشتیبانی (بیمه و...) برای منابع انسانی فعال مسجد (حتیالمقدور عناصر انسانی ویژهی مسجد مانند امام جماعت، خادم و...)، موجب خواهد شد تا آنها با دلگرمی بیشتری انجام وظیفه نمایند و به همین دلیل خدمات بیشتر و بهتری را به مخاطبان و نمازگزان ارائه دهند. این امر سبب خواهد شد، درصد رضایت و در نهایت افزایش حضور عامّه مردم به ویژه نوجوانان و جوانان در مسجد بیشتر شود.

10- وجود مراکز فرهنگی و امکانات جانبی که برای جوانان و نوجوانان جذابیت خاصی دارند در کنار مساجد، یکی دیگر از روشهای جذب آنها به مسجد و آشنا کردنشان با محیط مسجد و اهل مسجد است، زیرا جوانان و نوجوانان دارای سلائق مختلف هستند و همه را نمیتوان تنها از یک راه جذب و یا با مسجد آشنا کرد.

11- داشتن امکانات و مکانهای تفریحی و سرگرمی. مساجد فعال، با هدف تشویق و ترغیب نمازگزاران نوجوان و جوان لازم است اردوگاهها و مکانهای تفریحی را برای آنان مهیا نمایند تا در زمان فراغت بتوانند با برنامهریزی منسجم و منظم، زمینه ترغیب نوجوانان و جوانان را، برای افزایش اقبال و حضور، در مساجد فراهم سازند.

12- تشکیل و تقویت کتابخانههای مناسب و مفید برای مساجد که حاوی کتابهای متنوعی باشند، یکی دیگر از روشهای جذب نوجوانان و جوانان به مسجد میباشد. برای استفاده بیشتر از

امکانات کتابخانه، میتوان به برگزاری مسابقات کتابخوانی و قصهنویسی و خلاصهنویسی کتاب اقدام کرد.

13- ایجاد محلی به نام کارگاههای نماز، در کنار مسجد که در آن امکانات فیزیکی لازم از جمله محراب، قبله، نوارهای تنظیم صفوف، وضوخانه و... گنجانیده شده، جهت آموزش نماز بهویژه نماز جماعت میتواند، در جذب نوجوانان و جوانان مؤثر باشد.

14- ایجاد سازوکار مناسب برای برگزاری سالانه و یا فصلی تجلیل و تقدیر از فعّالان حوزه مسجد (امام جماعت، هیات امناء،بانی، نمازگزاران، واقف، خادم، نویسندگان، محققان و...) با هدف الگودهی به دیگران جهت پرداختن به موضوع مسجد.

15- هماهنگی با مؤسسات و مراکز فرهنگی، آموزشی، هنری، خانواده و... جهت دایر کردن بخشی از کلاس های آموزشی، در مساجد که این امر می تواند بر تعدّد و تنوع فعالیت ها و در نتیجه میزان جاذبه های مسجد بیفزاید.

16- ایجاد امکانات جانبی و ارائه خدمات از سوی مسجد (درمانگاه، کتابخانه، فروشگاه، صندوقهای قرضالحسنه و...)، با هدف افزایش عرصه و زمینههای استقبال و جاذبه مساجد، برای عامه مردم.

17- یکی از راههای افزایش مشارکت مردمی در پشتیبانی و توسعه مساجد، ترویج فرهنگ وقف، در بین آحاد مردم به خصوص افراد برخوردار و متموّلین جامعه می باشد.

ص:157

ج)- فضای تربیتی مساجد:

باید ملاحظه داشت، «فضای معنوی مسجد و تأثیر شگرف آن در شخصیّت نوجوان و جوان، مسجد را به عنوان یک کانون تأثیرگذار، در هویتیابی آنان مطرح کرده است. دوران نوجوانی و جوانی فصل شورانگیز زندگی، شکوفایی استعدادها و سازندگی ابعاد گوناگون شخصیت انسان است. به عبارت دیگر این بُرهه از زندگی را، مرحله شکلگیری تاروپود شخصیت انسان دانستهاند. در این مرحله از زندگی است که برای استحکام شخصیت نوجوان و جوان به عنوان سرمایههای کشور، ایجاد علاقه و روابط مستحکم با فضای معنوی مساجد، ضرورت مییابد».(1)

محیط معنوی مساجد، به لحاظ اینکه برنامههای جاری در آنها، جنبه تربیتی دارد، باید دارای شرائط زیر باشند:

الف- بُعد عبادی آن نسبت به دیگر ابعاد، بیشتر لحاظ شود (با عنایت به اینکه اصلی ترین کارکرد مسجد، کارکرد عبادی است و دیگر کارکردها جنبه فرعی دارند.)

ب- نیازها و خواستههای معنوی و تربیتی تمام اقشار و طبقات مسجدی، بخصوص قشر نوجوان و جوان در نظرگرفته شوند.

ج- با دیگر نیازهای ضروری مخاطبان، در تضاد و تعارض نباشد؛ بلکه در راستا و هماهنگ با رشد کمال جویانه آنان باشد.

1- 1. مسجد از گذشته برای آینده، مجله مسجد، شماره 73، ص 22.

د- دارای نقش تعیین کننده و تأثیرگذار در تعادل روحی و روانی مخاطبان به ویژه نوجوانان و جوانان باشد.

ه- زمینه بروز و شکوفایی خلاقیت و استعدادهای بالقوه مخاطبان را در مسیر کمال و رشد فراهم سازد.

و- تقویت کننده عواطف و احساسات مثبت، در کنار آگاهیبخشی به مخاطبان باشد.

ز- فرصت مناسب برای فکر کردن و اندیشیدن را برای مخاطبان فراهم سازد.

ح- برنامهریزیهای آن عقلانی و خردمندانه باشد و در تقابل با آن نباشد.

ط- جنبه سازندگی و تکامل بخشی به شخصیت مخاطبان داشته باشد.

ی- روزآمد و نو باشد. (بر اساس اقتضائات زمانی طراحی شده باشد.)

ک- الگوسازی و الگودهی برای مخاطبان را مدّ نظر قرار دهد.

ل- تمام ابعاد و اضلاع وجودی مخاطبان را مدّ نظر قرار دهد.

م- خواستههای روحی و روانی مخاطبان را در نظر بگیرید.

ن- مطابق با نیازهای ضروری و اولویت دار مخاطبان باشد.

ق- از جامعیت لازم برخوردار بوده و جامعالاطراف باشد.

ر- سازمانیافته و از انسجام مناسب برخوردار باشد.

ش- این برنامه ها جنبه کاربردی و عملی داشته باشد.

ت- کارکرد تکمیلی و جبرانی داشته باشد.

س- از تأثیرگذاری لازم برخوردار باشد.

ص:159

- روش های اجرائی مشترک بین مسجد و مدرسه (در جذب نوجوانان و جوانان به مسجد و نماز جماعت):

از مهم ترین روش های عملی در پیوند دانش آموزان مدارس با نماز جماعت و مساجد، در وهله نخست ایجاد پیوند و برقراری تعامل و ارتباط بین مسجد و مدرسه و در وهله بعدی، ایجاد هماهنگی و ارتباط برنامه ای و برگزاری مراسم در مناسبت های مختلف توسط طرفین در سطح مساجد و مدارس (به صورت مشترک، با هم کاری متقابل و دو سویه) می باشد.

در این خصوص زمینه های تعامل مسجد و مدرسه را که می تواند، تأثیرات عمیق در ارتقاء کمی و کیفی اعتقادات دینی و مناسک عبادی دانش آموزان و نمازگزاران و نیز سطح فعالیت های مسجد و مدرسه داشته باشد، به شرح ذیل می توان بر شمرد:

1- مساجد ترتیبی اتخاد نمایند که از دانش آموزان مدارس هم جوار، به عنوان «خادمین افتخاری مسجد» بهره جسته و در مناسبت های مختلف، من جمله در ایّام دهه تکریم، نکوداشت و بهداشت مساجد که هر ساله در ده روز آخر ماه شعبان در سطح مساجد کشور برگزار می شود، استفاده نمایند. هم چنین در دیگر ایّام تعطیل یا روزهای جمعه و عصر پنج شنبه، از وجود این عزیزان بهره جویند. در این ارتباط لازم است از ابزارهای انگیزشی و تشویق دانش آموزان و با هم کاری مدارس استفاده نمایند. ضمناً بایسته است مسئولین مدرسه نیز با هدف تعمیم و تحکیم بعضی از

برنامه های مرتبط با مسجد، آن دسته از فعالیت هایی را که جنبه فراگیر دارد، در داخل مدرسه اجراء نمایند. یکی از این برنامه ها، انجام مراسم عطرافشانی و غبارروبی و تنظیف نمازخانه های مدرسه، در ایّام دهه آخر ماه شعبان المعظم می باشد. برنامه های فراوان دیگری نیز هستند که توان عملی کردن چنین اهدافی را دارند.

2- مساجد در یک برنامه ریزی منظم و در طول سال، مدارس هم جوار را با یک تقسیم بندی به عنوان میهمان، یا میزبان تعیین نمایند. فرضاً مسئولیت برگزاری جشن نیمه شعبان را، به یک مدرسه به عنوان میزبان واگذار نمایند و مدیریت این مدرسه، با هم کاری مسجد و به صورت مشترک از دیگر مدارس هم جوار، برای شرکت در این مراسم دعوت به عمل آورد و این حرکت، در طول سال به صورت چرخشی به دیگر مدارس واگذار شود. این روش دارای مزایای زیر است:

الف- رغبت دانش آموزان مدارس دیگر، برای دیدن برنامه های اجرائی هم کلاسی ها و یا هم مدرسه ای و یا هم نوعان خود.

ب- تنوع بخشی در برنامه های اجرائی، با توجه به این که سلیقه های مختلفی در بین دانش آموزان وجود دارد.

ج- شخصیّت دادن به نوجوانان و جوانان دانش آموز.

د- مشارکت فعالانه آنان در طراحی و اجرای برنامه.

3- هیأت اُمناء مساجد ضمن شناسایی مکان های مناسب، جهت راه اندازی خواب گاه شبانه روزی دانش آموزی، یا دانشجویی و یا

مسکن معلمان و دبیران مسجدی، می توانند ضمن کمک به آنان در تأمین مسکن، از وجود دانش آموزان یا دانشجویان و معلمان در امور مربوط به مساجد استفاده نمایند. در همین ارتباط مسئولین آموزش وپرورش نیز بایسته است در هنگام ساخت مدرسه، مکانی را انتخاب کنند که در آن منطقه مسجد، به عنوان محور فعالیت های آموزشی و تربیتی باشد. نزدیکی به مسجد، به عنوان یکی از اولویت های ساخت مدرسه، می تواند در ایجاد انس و جاذبه بین دانش آموزان مدرسه، با مسجد مُثمر ثمر باشد.

4- چون دانش آموز در مقطع سنیّ ای قرار دارد که نیازمند خوداظهاری و نشان دادن آثار، سلائق و هنر خود به دیگران است؛ مسجد می تواند بهترین فضای شکوفایی استعدادهای دانش آموزان را فراهم نماید. آثاری چون نقاشی، عکاسی، خطاطی، طراحی، نشریه دیواری، شعر، قصه، خاطره، نمایش هنری و... در مناسبت های مختلف و برنامه های متنوعی که مساجد دارند، می تواند به راحتی در معرض نمایش در آیند. این امر هم به فعّال تر شدن و غنی سازی برنامه های مساجد کمک می کند و هم زمینه بروز استعدادهای بالقوه دانش آموزان را فراهم خواهد ساخت.

5- متولّیان اداره مساجد با هدف تربیت نخبگان علمی مسجد، شایسته است ضمن شناسایی دانش آموزان مستعد و برقراری ارتباط با آنها (به طُرق مختلف)، در زمینه تأمین هزینه تحصیل دانش آموزانی که جزو نمازگزاران مسجد بوده و شرکت دائمی در

نماز جماعت مدرسه و مسجد دارند، نسبت به کمک مالی به آنان اقدام نمایند و نیز دانش آموزانی که در مقطع دانشگاهی پذیرفته شده اند و توان تأمین هزینه دانشگاه را ندارند، از طریق کمک مالی یا پرداخت وام قرض الحسنه، نوعی تعهّد اخلاقی، در ادامه همکاری آنان با مساجد بوجود آورند.

6- شرکت دانش آموزان مدارس نزدیک به مسجد محل، در فواصل زمانی خاص و در مناسبت های مختلف (هفتگی یا ماهانه)، جهت اقامه نماز در مسجد محل. این حرکت می تواند به آشناسازی دانش آموزان و اُنس بیش تر آنان با مسجد مؤثر باشد. در مواقع حضور دانش آموزان در مسجد، مسئولین و هیأت امناء در صورت پذیرایی از آنان، با یک شاخه گل یا شکلات و نیز انجام سخنرانی کوتاه (همراه با تمثیل و طنز و حکایت های جذاب)، می توانند بر شیرینی خاطرات نوجوانان و جوانان بیافزایند.

7- تسهیل در ایجاد وب سایت و ایمیل، برای دانش آموزان فعال و ساعی در برگزاری نماز جماعت، توسط مساجد. باید توجه داشت هدف از انجام این کار، افزایش زمینه حضور دانش آموزان به عناوین مختلف در فعالیت های مساجد است. در این خصوص، طوری باید برنامه ریزی کرد که این مراکز فرهنگی و هنری و... پل ارتباطی بین دانش آموزان، با فضای داخل مساجد (انجام عبادت و شرکت در برنامه های مساجد) گردد. اگر این مهم صورت نگیرد، هزینه ای بی مورد صرف می شود.

8- تعیین و معرفی رابط فرهنگی به مسجد محل، توسط مدیران مدارس، با هدف اطلاع رسانی برنامه های تدارک دیده شده در مساجد، به کلیه دانش آموزان. در این خصوص باید دانش آموزانی انتخاب شوند که:

الف- از حُسن شهرت در مدرسه و میان هم کلاسی های خود، برخوردار باشند.

ب- از نمرات درسی بالایی برخوردار و از شاگردان ممتاز مدرسه باشد.

ج- وقت کافی و علاقه لازم، برای انجام این کار را داشته باشند.

د- مقیّد و پای بند و عامل، به احکام اسلامی باشند.

9- برگزاری ویژه برنامه های جشن اعیاد اسلامی و ملّی و نیز مراسم عزاداری ایام محرّم و...، به صورت سمبلیک و نمادین مخصوص دانش آموزان مدارس که توسط مسجد محل و با دعوت از دانش آموزان مدارس همجوار، تدارک دیده شده باشد. حضور والدین، مربیان، انجمن اولیاء و مربیان و مدیریت مسجد، باعث افزایش رونق بخشی به مساجد خواهد شد. سعی شود در این برنامه ها از وجود دانش آموزان برای اجرای این مراسم بهره گرفته شود.

10- با توجه به اینکه فعالیت های فرهنگی و برگزاری اردوها و سفرهای زیارتی و تفریحی، از جمله برنامه های جذّاب مسجد می باشد و این نوع برنامه ها معمولاً در ایام تعطیل و تابستان ها

برگزار می گردد، شایسته است مساجد در این برنامه ها با هدف ترغیب و ایجاد انگیزه در دانش آموزان مدارس هم جوار، از وجود دانش آموزان ساعی و فعّال در برگزاری نماز جماعت مدرسه و نیز نمازگزاران دانش آموز مسجد، استفاده بهینه و مطلوب نمایند.

11- با توجه به اینکه شبکه اینترنت در تعدادی از مدارس کشور به خصوص در مقطع دبیرستان، در حال راه اندازی می باشد، ترتیبی اتخاذ گردد تا اعضای فعّال دانش آموزی مدرسه به عنوان خبرنگار افتخاری برای خبرگزاری ها و رسانه های ارتباط جمعی موجود کشور که در زمینه دینی و در امر مساجد فعّال هستند، انتخاب شوند. در این خصوص لازم است تمهیدات این کار، از سوی خبرگزاری هایی چون شبستان، مسجد، مهر و... انجام پذیرد.

12- مسئولین مسجد هر ساله پس از پایان فصل امتحانات و مشخص شدن نفرات ممتاز و برجسته مدارس هم جوار مسجد در زمینه های علمی، درسی، ورزش و.... با هدف ایجاد ارتباط دو سویه و نیز آشناسازی آنان با فضای مسجد و ترغیب و تشویق، طی نامه ای کتباً از این دانش آموزان دعوت نمایند و در یک مراسم ویژه از آنان تجلیل به عمل آورده و هدایایی به آنان اهداء کنند. این امر موجب خواهد شد تا یک نگاه مثبت در آنان، نسبت به مسجد بوجود آید.

13- مدارس می توانند با راه اندازی «نشریه دیواری ویژه مساجد» توسط دانش آموزان، که محتوای غالب آن، بیان اهمیت و

ص:165

جایگاه مسجد و نیز فعالیت ها و برنامه های مرتبط با آن باشد، زمینه ی ایجاد نگرش مثبت آنان را در خصوص مساجد فراهم سازند. تهیه این نشریه به صورت هفتگی یا ماهانه و نصب آن در تابلوها ضمن اطلاع رسانی مناسب، ذهن دانش آموزان را نیز نسبت به مساجد آگاه تر خواهد کرد.

14- مساجد شایسته است در هنگام انتخاب هیأت امناء، نمایندگان دانش آموزانی را که از توان علمی بالایی برخوردارند، به عنوان عضو هیئت امناء مسجد در جلسات شرکت دهند. این نمایندگان به عنوان رابط مدرسه و مسجد می توانند به ایفای نقش بپردازند. از دیگر تأثیرات حضور آنان، ایجاد شادابی و جوان گرایی در برنامه های مسجد و افزایش جاذبه برای نوجوانان و جوانان است.

15- برگزاری مسابقات ورزشی و اردوهای تفریحی و زیارتی توسط مدارس. حتی المقدور تلاش شود که محل تجمع برای اعزام و انجام مسابقه (شروع و پایان آن) مساجد باشد. تجمّع اولیه دانش آموزان در مساجد در هنگام وقت شرعی نماز صبح، برای شروع و مغرب و عشاء برای پایان اردو، در نظر گرفته شود. این امر می تواند در آشنایی و ارتباط آنان با مساجد مؤثر باشد.

16- «ایجاد هماهنگی در فعالیت های مساجد و مدارس، در جهت پرورش معنوی نوجوانان و جوانان و ترغیب آن ها به نماز، چشم اندازی روشن برای برنامه های مساجد به دست می دهد لذا شایسته است بین برنامه های مربوط در مدارس و مساجد هم سویی

ص:166

لازم بوجود آید. هم کاری و مشارکت نمایندگان فرهنگیان منطقه، در اداره مساجد می تواند در ایجاد این ارتباط مؤثر باشد».(1)

17- اعزام روحانی جوان توسط مسجد محله جهت اقامه نماز جماعت در مدارس موجود محله و در صورت عدم حضور ائمه جماعات، به میزان کافی، حداقل هفته ای یا ماهی یک بار. امام جماعت مسجد، باید در مدارس نزدیک به تناوب اقامه نماز جماعت نماید و یا در مناسبت های ویژه مذهبی و ملّی، ضمن اقامه نماز جماعت، سخنرانی کوتاهی نیز ایراد نماید.

18- تجهیز کتابخانه های مساجد به کتب کمک درسی، آموزشی، جزوات کنکور و نشریات آموزشگاه های علمی آزاد و کتب روز، با توجه به این که غالب خانواده های دانش آموزان از فقر نسبی برخور دارند و توان خرید جزوات و کتب کمک درسی و... را ندارند، تهیه این کتب از کتابخانه مساجد می تواند در جذب آنان به مسجد مؤثر باشد.

19- نواختن «زنگ نماز» و یا زنگ محراب، در یکی از روزهای خاص در طول سال. این زنگ، زنگ یادآوری و ایجاد تلنگر معنوی در افکار و اذهان دانش آموزان است. نواخته شدن زنگ نماز یا زنگ محراب، به گونه ای که به اقامه نماز جماعت در نمازخانه مدرسه، یا مسجد محل ختم شود، بسیار شایسته و نیز مناسب خواهد بود.

1- 1. جزوه کمسیون مسجد ...، دهمین اجلاس سراسری نماز.

20- ساخت خانه ی عالم در کنار مساجد و هم جوار با مدرسه، ضمن ایجاد زمینه حضور دائمی و بیشتر امام جماعت، در ارائه خدمات دینی و معنوی به این دو نهاد اجتماعی، فرهنگی و دینی موجب افزایش اُنس نمازگراران به ویژه نوجوانان و جوانان با آن ها خواهد شد. ائمّه جماعات نیز پل ارتباط این نوجوانان و جوانان با مسجد خواهند بود.

21- مساجد در برگزاری کلاس های فرهنگی، آموزشی و هنری بهتر است از معلمان و مربیان مدارس که دارای وجهه مناسب از حیث اخلاق و علم در بین دانش آموزان می باشند، استفاده نمایند. حضور این دبیران و مدرّسان می تواند به تبع، حضور علاقمندان و دانش آموزان را، به سمت مسجد در پی داشته باشد.

22- در اختیار گذاشتن شبکه اینترنت مساجد برای دانش آموزان مدارس هم جوار، همراه با تعیین اولویت، برای دانش آموزانی که اهل نماز جماعت و مسجد می باشند. (با توجه به راه اندازی طرح پورتال ملی مساجد کشور و نیز طرح هزار مسجد و تجهیز مساجد کشور، به شبکه جهانی اینترنت و اینترانت، این امر امکان پذیر می باشد.)

23- تشکیل گروه نمازگزاران در مدرسه با عناوین مناسب، یا دانش آموزان هم سنخ که دارای شخصیت خاص هستند، از دیگر موارد تأثیرگذار در جذب دانش آموزان می باشد. (مثلاَ گروه نمازگزاران کلاس فلان، گروه نمازگزاران فلان مدرسه، گروه

ص:168

نمازگزاران ورزش کار و فوتبالیست و...)

24- هدایت هدفمند و غیرمستقیم فعالیت های فوق برنامه دانش آموزان. چون محل اجرای این برنامه ها در مساجد است و بدلیل تقدس خاص این مکان، آنان مجبورند نوع برنامه های اجرائی را، با فضای معنوی و دینی مساجد هماهنگ سازند و به همین جهت از اجرای برنامه های لغو و بیهوده پرهیز کنند.

25- برگزاری مشترک مسابقات دانش آموزی در زمینه های مختلف، با هم کاری مسجد و مدرسه. بهتر است مکان برگزاری این مسابقات در صورتی که به شکل امتحان کتبی برگزار می شود، در شبستان مسجد بوده و حتی الامکان از فضای فرهنگی مسجد استفاده به عمل آید.

26- «بازنگری اصولی در مورد عوامل و عناصر مؤثر در پیوند و ارتباط مسجد و مخاطبان (به ویژه در محیط آموزشی و مدارس)، شامل ویژگی ها و وظایف کلیه نیروهای انسانی مرتبط با مساجد، ویژگی های گوناگون مساجد، ابزارها و شیوه های ترویج و تبلیغ».(1)

27- تنوع بخشی به برنامه ها و فعالیت ها، داشتن نگاهی جامع الاطراف در اجرای این برنامه ها و شناخت دقیق مخاطبان (به ویژه نوجوانان و جوانان)، از جمله موارد مهمی است که در جذب مخاطبان مؤثر واقع خواهد شد.

ص:169

1- 1. مسجد نقطه وصل، ص 12.

28- عضویت افتخاری کلیه دانش آموزان مدارس هم جوار، در کتابخانه های مساجد، جهت بهره مندی از کتب موجود و تسهیل سازی این امر توسط مدیریت مسجد، با هدف افزایش رفت وآمد و ارتباط آن ها با مسجد.

29- از سوی امام جماعت مسجد با هماهنگی مدیریت مدارس هم جوار، کتاب هایی در خصوص احکام نماز (ویژه نوجوانان و جوانان)، تهیه و به دانش آموزانی که به سن تکلیف رسیده اند، اهداء گردد.

30- استفاده از فضای مسجد برای برگزاری امتحان رسمی پایان سال و غیر رسمی، در قالب مسابقات، جشنواره ها و یا کارگاه های آموزشی که مساجد می توانند، این فضا را تأمین نمایند.

31- مساجد جهت افزایش توان مادی و معنوی، شایسته است از امکانات و پتانسیل بالقوه دیگر دستگاه ها و سازمان ها و ادارات و نیز موسسات و نهادهای غیردولتی و مردمی، استفاده نمایند.

32- برگزاری جشنواره نمازگزاران برتر از بین دانش آموزان مدارس هم جوار، توسط مساجد می تواند در گرایش بیش تر جوانان به امر نماز و مسجد مؤثر واقع شود.

33- تشکیل بعضی از کلاس های فوق برنامه مدرسه، در مساجد و استفاده از سالن اجتماعات، کانون فرهنگی، کتابخانه، واحد سمعی و بصری، سالن ورزش و... در مساجد.

ص:170

34- برگزاری کلاس های تقویتی، تجدیدی، کنکور و دوره های آموزش فوق برنامه در مساجد با هدف ایجاد رغبت در دانش آموزان برای افزایش اقبال به مساجد.

35- برگزاری جشن تکلیف ویژه دانش آموزان دختر و پسر به طور مجزّا، در مسجد محل، با حضور والدین و اعضاء انجمن اولیاء و مربیان و معلمان.

36- بهره گیری از نظرات و پیشنهادهای مخاطبان مسجد (از صنوف و اقشار مختلف)، جهت بهبود وضعیت موجود فعالیت ها و برنامه های اجرایی مساجد.

37- توانمندسازی و تقویت مساجد در استفاده بهینه و بهره گیری مطلوب از تکنولوژی نوین ارتباطی، در انجام فعالیت ها و برنامه ریزی های اجرائی.

38- گسترش فضای ذهنی دانش آموزان و وسیع تر کردن محدوده فعالیت های آنان از مدرسه، تا سطح اجتماع و حضور در جمع مردم.

3 - مدرسه:

اشاره

مدارس در جذب نوجوانان و جوانان به مساجد، تأثیر زیادی دارند و در واقع نقش پل ارتباطی با مساجد را ایفا می نمایند. به هر میزان در مدارس به موضوع نماز جماعت و نمازخانه ها پرداخته شود، میزان رویکرد دانش آموزان به مساجد بیش تر خواهد بود. در

ص:171

مدارس می توان، فرهنگ نماز جماعت را نهادینه کرد. با نهادینه سازی این سنّت، آینده نوجوانان و جوانان و استمرار حضور در مساجد، بیمه خواهد شد. آشناسازی دانش آموزان با نمازخانه های مدارس که دارای آداب و احکام کمتری در ورود، حضور و خروج نسبت به مساجد هستند، می تواند نوجوانان و جوانان را برای ورود، به عرصه های عبادی و مکان های مقدس و الهی مهیا نماید.

قبل از پرداختن به چگونگی و نحوه حضور دانش آموزان به مساجد و اقامه نماز جماعت، باید نکاتی را ملحوظ داشت. «در برنامه ریزی آموزش اقامه نماز جماعت درمدارس، باید به سه نیاز مهم آنان توجه داشت:

الف- نیاز به راهنمایی و رهبری سالم دینی و تشخیص حقایق از موهومات.

ب - نیاز به درک ضرورت قبول مسئولیت.

ج - مسئله دین و اخلاق»(1)

- روش های اجرائی توسط مدارس (در جذب نوجوانان و جوانان به مسجد و نماز جماعت)

1- یکی از روش هایی که در نظام آموزشی کشورهای پیشرفته، مورد توجه قرار می گیرد و در واقع از اهداف راهبردی آنان در

1- 1. ر.ک: نتایج بیش از 60 طرح تحقیقاتی از واحد تحقیق ستاد مرکزی اقامه نماز کشور

مدارس محسوب می گردد، ایجاد و تقویت روحیه پرسش گری و برنامه ریزی هدفمند کلیه مبانی نظری آنان در این خصوص می باشد. با توجه به این که جامعه ما جامعه ای دین مدار می باشد و عقاید و اعتقادات مردم، به ویژه نسل جوان و نوجوان، در معرض هجوم اندیشه های غلط و شبهات مختلف قرار دارد، ضروری است مدیران مدارس، سازوکاری را اتخاذ نمایند که در وهله اوّل فضای پرسش گری در مبانی اعتقادی و عبادی دانش آموزان فراهم آمده و راه کارهای مناسب جهت ارائه پاسخ به آن را نیز فراهم سازند، تا در آینده این شبهات در هویت دینی و شخصیت درونی آن ها، تأثیرگذار نباشد. طرح سؤال در این خصوص نیز می تواند مُثمر ثمر واقع شود، سؤالاتی چون:

الف- چرا دین اسلام برترین ادیان است؟

ب- نقش عبادت، در بهداشت روان چیست؟

ج- فلسفه حجاب و مصونیت چیست؟

د- چرا نماز می خوانیم؟

2- از علل موفقیت جذب نوجوانان و جوانان در هر طرح و برنامه فرهنگی و مذهبی، ارائه راه کار عملی، ایجاد انگیزه و شوق و نیز زمینه سازی، جهت ترغیب و تشویقِ در خورِ توجه برای آنان می باشد. دانش آموزان با توجه به قرار گرفتن در مقطع سنی نوجوانی و جوانی، از این قاعده مستثنی نبوده بلکه بیش از سایر گروه های سنی، از این امر تأثیرپذیر می باشند. تهیه دستورالعمل

ص:173

جامع از سوی وزارت آموزش وپرورش، جهت ایجاد نگاه ویژه به این موضوع می تواند، در درازمدت تأثیر مطلوبی ایجاد نماید. نوع امتیاز در نظر گرفته شده، نباید به گونه ای باشد که در دانش آموزان توهّم سود و پاداش مادّی برای انجام عمل عبادی ایجاد نماید. بلکه به صورت غیرمستقیم، در تمامی برنامه ها، نگاه اولویت در تقدّم و تأُخّر حضور مستمر و فعال در مناسک عبادی و نیز مساجد، گنجانیده شود و این مهم می تواند حتی در رفتار دانش آموزان نیز، تأثیر لازم را بگذارد. (مثلاً شرکت رایگان در کلاس تقویتی مدرسه، اولویت در اعزام دانش آموزان به اردوها و سفرها و...)

3- بعضاً مشاهده می شود در بعضی از مدارس، مدیران و کارکنان مدرسه در نماز جماعت شرکت نمی نمایند و در برخی مواقع، تنها کسی که از مسئولان مدرسه در نماز جماعت شرکت می کند معلم پرورشی یا تربیتی است که این امر می تواند، نتائج نامطلوبی داشته باشد. زیرا تنها حضور معلم پرورشی، در ذهن دانش آموزان نوعی انجام وظیفه توسط ایشان تلقی خواهد شد و عدم شرکت دیگر کارکنان و مسئولان نوعی نگاه بی تفاوتی و عدم جدیت را تداعی خواهد نمود. میزان تأثیری که این مهم می تواند در جذب دانش آموزان به نماز جماعت ایجاد کند، بسیار چشم گیر و قابل توجه می باشد؛ به عبارت بهتر «اقامه نمازجماعت و شرکت جستن در مراسم مختلف، توسط عوامل مدرسه (مدیر، معاونان، مربی و معلمان) بسیار اهمیت دارد. این اهمیت زمانی بیشتر

خواهد شد که آنها سعی کنند با دانش آموزان رابطه ای ملموس، صمیمی و دوستانه تر برقرار کنند و آنان را در این امر واجب و مهم تشویق و راهنمایی نمایند». (1)

4- فعال شدن انجمن اولیاء و مربیان، انجام یک برنامه ریزی صحیح و مدوّن و فراخوانی اولیاء برای شرکت در کلاس های احکام و اعتقادات، می تواند به طور مؤثر در تعیین رفتار مذهبی اولیاء نقش ایفا کند. تشکیل کلاس های آموزشی خانواده، به عنوان یک تجربه مفید و موفق، می تواند مورد توجه برنامه ریزان واقع شود. «معمولاً خانواده ها علاقه مند به شرکت در این گونه کلاس های آموزشی می باشند. از سوی دیگر نکته حائز اهمیت در این میان مهارت افراد آموزش دهنده، و ارائه آموزش های مورد تأکید ما است، زیرا در صورتی که تعلیم دهنده، احاطه کافی بر موضوع مورد بحث نداشته باشد؛ قطعاً در آینده تشکیل کلاس های آموزش خانواده دچار خلل جدی خواهد شد. هم چنین بیان ساده و عامیانه ی احکام و مسائل اعتقادی نیز، عامل ترویج حضور در نمازهای جماعت و انجام فرائض است». (2)

5- از دیگر عوامل مؤثر و مهم در جذب دانش آموزان، متولیان امر برگزاری نمازجماعت و نیز مسئولین نمازخانه ها و مساجد در

1- 1. همان منبع، ص 9.
2- 2. (ر.ک: نتایج بیش از 60 طرح تحقیقاتی از واحد تحقیق ستاد مرکزی اقامه نماز کشور)

سطح مدارس کشور می باشند. از آن جایی که خلق وخوی مجریان اقامه نماز و مهارت اجتماعی آنان، در برقراری ارتباط با نمازگزاران، به ویژه نوجوانان و جوانان در مدارس، فوق العاده حساس و مهم است؛ لذا انتخاب افرادی به عنوان مجریان اقامه نماز در مدرسه که از لحاظ ظاهری، اخلاقی، درسی و رفتاری مورد علاقه دانش آموزان باشند، توصیه می شود. طبق تحقیقات انجام شده تأثیر نماز جماعت بر رشد اجتماعی دختران، بیش تر از پسران است، چون شروع بلوغ دختران زودتر از پسران است و تفاوت سن بلوغ در دختران و پسران نیز، در نگرش مذهبی با تفاوت در سن تکلیف آن ها، مشخص می گردد.

6- معمولاً در مدارس دانش آموزانی هستند که از نظر علمی، اخلاقی یا شخصیتی دارای امتیازات ویژه ای نسبت به بقیه می باشند. این افراد به عنوان الگو، رهبر یا لیدر دیگر دانش آموزان قرار می گیرند. برخورداری از برجستگی خاص، طبیعتاً گروه دیگری از دانش آموزان، را به عنوان پیرو قرار خواهد. در این راستا، در وهله اوّل مدیران مدارس سعی نمایند این افراد ممتاز را در قالب یک گروه فعّال و ویژه (یا به هر عنوان دیگر)، درگیر فعالیت ها ی مذهبی مسجد کنند، آنان را در امر برگزاری نماز جماعت مدرسه مشارکت دهند و مسئولیت امور نمازخانه و ارتباط مسجد را به آنان واگذار نمایند. حضور آنان در این نوع فعالیت ها، جذب دیگر دانش آموزان را به همراه خواهد داشت.

ص:176

7- دعوت از امام جماعت مسجد هم جوار مدرسه، برای ایراد سخنرانی در مناسبت های مختلف به خصوص ایام میلاد و برگزاری جشن های اسلامی و ملّی، یکی از راه هایی است که می تواند زمینه آشنایی و اُنس بین دانش آموزان و مدیر مسجد (امام جماعت) را فراهم سازد. اگر ائمه جماعات مساجد، با برنامه ریزی دقیق و ارائه سخنرانی پُرمحتوا، هدفمند و جهت دار (آمادگی کامل)، در این جلسات حضور پیدا کنند و از نظر ظاهری با چهره ای خندان، آراسته و پاکیزه در مراسم شرکت نمایند، زمینه استمرار این ارتباط را بیش تر فراهم خواهند نمود.

8- «استفاده از تابلوهای زیبا حاوی عکس، طرح و تصویری از مساجد مشهور جهان اسلام که از حیث مذهبی، تاریخی و اعتقادی از ارزش و اهمیت ویژه ای در بین مسلمانان برخوردار باشند و نصب آنها در مکان های مناسب مدرسه، جهت تبلیغ بصری حائز اهمیت خواهد بود. هم چنین نصب پوسترها، پلاکارت، آویز، دیوارنویسی و... حاوی مطالب و اشعاری که جنبه عاطفی داشته و فریضه نمازجماعت را به شکل خوشایندی نشان داده، استفاده کنند، تا احساس خوب و مطلوبی از نماز جماعت در نظر دانش آموزان پدید آید».(1)

9- مدیران مدارس شایسته است بسترهای لازم و گام های عملی در جهت آشناسازی دانش آموزان، با مبانی دینی را فراهم سازند.

1- 1. (ر.ک: نتایج بیش از 60 طرح تحقیقاتی از واحد تحقیق ستاد مرکزی اقامه نماز کشور)

(مصادیق معروف نماز جماعت و منکر ترک نماز) «مسئولین مدارس با مشارکت دانش آموزان بعضی معروف ها را در تابلوی مدرسه نصب کنند و پس از تعیین زمان مناسب، از آن ها مسابقه ای برگزار کنند. هم چنین می توانند کتب مناسب را، در این زمینه برای مسابقه معرفی کنند تا بدین وسیله دانش آموزان با این فرائض آشنا شده و از این طریق زمینه برای تربیت و تزکیه آن ها فراهم شود».(1)

10- در مراسم و ویژه برنامه های مذهبی و ملی، که در نمازخانه یا مسجد مدرسه برگزار می شود؛ شایسته است ضمن این که کلیه امور اجرائی را به دانش آموزان واگذار می کنیم، برای هر برنامه ی اجرائی، متولی آن را از میان کلاس ها، یا مقاطع تحصیلی معیّن از دانش آموزان، انتخاب کنیم. در واقع میزبانی آن برنامه را یک کلاس خاص و یا دانش آموزان مقطع معیّن بر عهده گیرند و به تناسب به صورت دوره ای، متولی هر برنامه را تغییر بدهیم، به طوری که امکان مشارکت کلیه دانش آموزان در اجرای مراسم و یا اقامه نماز مهیّا گردد.

11- شناخت و آگاهی لازم دانش آموزان در خصوص نمازجماعت و مسجد، بسیار مهم تلقی می شود. «چه بسا علت اصلی بسیاری از بی رغبتی های دانش آموزان نسبت به نماز، نداشتن آگاهی و شناخت

1- 1. همان منبع.

کافی نسبت به نماز است. پس خانواده در درجه نخست و مربیان و معلمان مدارس در درجه بعدی، باید سعی کنند تا در فرصت هایی که به دست می آید و با برنامه ریزی دقیق و منظم، آگاهی های صحیح و سالم، در مورد احکام نماز و ضرورت و اهمیت نماز در زندگی فرد را، برای آنان شرح و توضیح دهند».(1)

12- با توجه به این که امروزه یکی از بهترین روش های گفتمان، چهره به چهره (رو در رو) است که در امر نهادینه کردن و فرهنگ سازی بسیاری از ارزش ها و هنجارها، دارای کاربرد بسیار زیادی می باشد، استفاده از این روش تبلیغی با حضور اساتید فن و آگاه، در حوزه دین که در میان دانش آموزان، دارای حُسن شهرت و وجهه خوب می باشند؛ همراه با پرسش و پاسخ با آنان می تواند در گرایش دانش آموزان در استقبال از مناسک عبادی و مراکز دینی به خصوص مساجد بسیار سودمند باشد.

13- به هیچ عنوان از ابزار نمره، برای ایجاد علاقمندی (کاذب) در دانش آموزان برای اقامه نماز جماعت استفاده نشود، چرا که ارائه مفاهیم دینی و نیز تبیین جایگاه نماز، اگر با اجبار و اکراه همراه باشد، نه تنها نتایج مثبتی در پی نخواهد داشت بلکه آثار و تبعات منفی نیز پیامد آن خواهد بود. نمره در زمره مسائل مادی است، در حالی که نماز و عبادت جزو معنویات به حساب می آیند. در جذب

1- 1. همان منبع.

مخاطبان به ویژه دانش آموزان، باید از روش های فراتر از عوامل مادی بهره برد.

14- برقراری ارتباط عاطفی مدیران، معلمان و والدین با دانشآموزان و فرزندان، یکی از مهم ترین روش های جذب نوجوانان و جوانان به مساجد محسوب می شود. «به هر میزان این ارتباط (توأم با برخورد عقلانی)، گسترش یابد زمینه حضور با نشاط تر و گسترده تر آنان به مساجد مهیا می گردد. «نوجوان را باید در جوّی از عاطفه، عشق، اُمید و مسئولیت پروراند، تا با عجین شدن عواطف با مسئولیت، نوجوان با رغبت خاص، به انجام فرائض دینی بپردازد».(1)

15- مدیریت مدرسه تلاش نماید تا از طریق انجمن اولیاء و مربیان به صورت هفتگی، ماهانه و یا مقطعی، جلسات مشترکی را با امام جماعت مسجد هم جوار و یا مدیران مساجد برگزار نماید. تعامل ایجاد شده موجب پیوند مدرسه، خانواده و مسجد خواهد شد و در سایه این هماهنگی، در چگونگی تشویق و ترغیب نوجوانان و جوانان به نماز و مسجد ایجاد خواهد شد و در نهایت زمینه جذب آنان را فراهم خواهد نمود.

16- رسیدگی به وضعیت سیستم بهداشتی مدارس. (با توجه به این که یکی از دلایل استقبال کم، دانش آموزان از نمازخانه ها و یا

1- 1. رخ بخش زمین محمود، روش های ترغیب نوجوانان ...، روزنامه همشهری، ص20.

مساجد سطح مدارس، نا مناسب بودن سرویس دست شویی و وضوخانه های آن می باشد و همین معضل موجب شده است تا دانش آموزان تمایل کمتری به تهیّا برای نماز داشته باشند). یکی از ضروریات مهم در راستای ایجاد جاذبه برای مسجد و نمازخانه ها، رسیدگی به معضل فوق و رفع این مشکل می باشد.

17- نوجوانان و جوانانی که در پایه های تحصیلی بالاتری هستند، چنان چه در نماز جماعت شرکت کنند نسبت به نوجوانان شاغل به تحصیل در پایه های پایین تر، از رشد اجتماعی بالاتری برخوردار می باشند. به بیان دیگر، سن و افزایش آن نسبت مستقیمی با تأثیرگذاری نماز، در رشد اجتماعی دارد. این مهم می تواند، اولیاء و مربیان را نسبت به توجه بیش تر به سطوح بالاتر تحصیلی، در اقامه نماز جماعت هدایت کند.

18- مدیران مدارس به دبیران و معلمان توصیه نمایند، تا در سَرِ صف، کلاس درس و در خلال تدریس، از ضرب المثل، شعر، حکایت و داستان کوتاه و جذاب که باعث افزایش معارف دینی و انگیزه دانش آموزان در انجام اعمال عبادی می شود، استفاده نمایند. در این خصوص شایسته است از سوی معاونت پرورشی وزارت آموزش وپرورش، متون و جزوات حاوی این گونه مطالب، تهیه و در اختیار دبیران و معلمان قرار گیرد.

19- مهم ترین مکان برای آشناسازی نسل جوان و نوجوان با آموزه های دینی، مساجد و نمازخانه ها در سطح مدارس می باشند.

ص:181

با توجه به این که جامعه ما جامعه ای دینی است، مهم ترین و مقدس ترین مکان برای عبادت، مسجد است. (متأسفانه در حال حاضر تعداد بی شماری از مدارس ما نه تنها دارای مساجد ولو در وسعت کم نمی باشند، بلکه حتی از داشتن نمازخانه نیز محروم می باشند.)

20- محیط مدرسه و نوع آموزش هایی که در آن ارائه می شود، تأثیر زیادی بر حضور در مسجد و انجام فرائض دینی دانش آموزان دارد؛ چون در این محیط شخصیت فکری آنان شکل می گیرد. «از آن جا که زندگی اخلاقی نوجوان و جوان، بازتابی از نفوذ و تأثیر محیط آموزشی بر رفتار اوست، هر گونه نقش راستین یا انفعالی و ناسازگاری محیط، تعیین کننده ایده گیری و رفتاریابی نوجوان و جوان خواهد بود.

21- از آن جایی که اعتقادات دینی با سلامت روانی و قدرت زندگی نوجوانان و جوانان رابطه مستقیمی دارد، «اگر بخواهیم آنان مستندات دینی محکمی داشته باشند، بهترین راه آن است که:

- اولاً: تمام موانع موجود در راه سلامت روانی آنان (خصوصاً در محیط خانواده و مدرسه)، را از پیش پایشان برداریم.

- ثانیاً: تمام کوشش های لازم، در جهت تأمین سلامت روانی و افزایش قدرت زندگی آنان به عمل آید».(1)

1- 1. امیری نژاد فاطمه، بررسی راه های ...، روزنامه کیهان، شماره 18667.

22- اختصاص بهترین و زیباترین مکان در مدرسه به نمازخانه، همراه با تزیین و رنگ آمیزی مناسب، به طوری که در دانش آموز برای ورود به این مکان ایجاد رغبت و تمایل درونی نماید. (نوجوان و جوان در مقطع سنی قرار دارند که از حس زیباشناسی بالایی برخوردار بوده، به همین دلیل زیبایی مکانی که در آن حضور پیدا خواهند کرد، برای شان بسیار مهم است و نقش تعیین کننده ای دارد.)

23- اگر معلمین علوم پایه (فیزیک، شیمی، ریاضی) در لابلای درس، بحثی از خداشناسی و بیان جایگاه عبادات و فرائض دینی، به خصوص نماز داشته باشند، نتیجه بخش خواهد بود. «دراین نوع دروس، استدلال به معنی واقعی کلمه وجود دارد و ذهن نوجوان و جوان، آنان را به راحتی می پذیرد. ارتباط منطقی این دروس با اصول دین، ذهن آنان را زودتر قانع می کند». (1)

24- «مسئولان مدارس به خصوص در مقطع راهنمایی و دبیرستان، باید با تکیه بر دستاوردهایی که در گذشته ایران وجود دارد، عظمت فرهنگ چند هزارساله ایرانی، خاصّه در دوره اسلامی را، به نوجوانان و جوانان بشناسانند و زندگی و شخصیت و روحیات و اندیشه ها و آثار انسان های بزرگ تاریخ تمدن و فرهنگ ایران را

1- 1. همان منبع.

به آنان معرفی کنند و برای آن ها الگو قرار دهند».(1)

25- مدیران مدارس به نحوی برنامه ریزی و اطلاع رسانی نمایند که موفقیت دانش آموزان نمازگزار در دروس مباحث علمی و اخلاقی، متأثر از حضور منظم آن ها در انجام فرائض عبادی و مساجد و نیز تمسّک آنها به عبادت و معنویات معرفی گردد و بر همین اساس علت تنبلی و تکاسل برخی دانش آموزان را، ناشی از دوری آنان از مناسک عبادی و معنویات معرفی نمایند.

26- تدارک ویژه برنامه های مناسب در ایام و مناسبتهای مختلف سال، با حضور کلیه دانش آموزان در نمازخانه مدرسه و اجرای مراسم جشن در اعیاد اسلامی و ملّی. (که این برنامه ها از جاذبه و تأثیرگذاری بیش تری برخوردار هستند) اگر این مراسم در پایان همراه با اقامه نماز جماعت باشد، بسیار مطلوب و در جذب دانش آموزان مؤثرتر خواهد بود.

27- اطلاع از نظرات دانش آموزان در خصوص نماز جماعت و مساجد، می تواند عامل تعیین کننده ای در برنامه ریزی و تصمیم گیری، جهت ایجاد رغبت و تمایل در آن ها باشد. این امر مستلزم انجام نظرسنجی هدفمند و جامع می باشد. بهره مندی از نتایج حاصل از تحقیقات صورت گرفته نیز می تواند ما را برای رسیدن به این مهم رهنمون سازد.

1- 1. همان منبع.

28- «حضور دانش آموزان در نمازخانه ها و مساجد موجود در سطح مدارس دارای برخی الزامات است که به مدیریت مدارس بر می گردد، لذا لازم است این لوازم ضروری و اولیه فراهم گردد تا شرائط حضور آنان سهل الوصول و راحت تر انجام پذیرد. مهمترین الزام اولیه و حداقل این شرایط، داشتن یک نمازخانه می باشد».(1)

29- تبیین جایگاه و منزلت مساجد در اذهان دانش آموزان و نیز بیان آثار و نتایج حضور در مساجد، با تمسّک به ذکر آیات و روایات به طریق مقتضی و سودمند (به خصوص در مواقعی که فضای لازم برای بیان آن توسط سخنرانان، مدیران، دبیران و مسئولین تربیتی مدرسه وجود دارد)، از دیگر عوامل افزایش کمّی نمازگزاران خواهد بود.

30- مسئله دیگری که در جذب دانش آموزان بسیار مؤثر می باشد، سهیم نمودن آنان در مدیریت و برنامه ریزی اقامه نمازجماعت و فعالیت های نمازخانه ها و مساجد، در سطح مدارس می باشد. بدیهی است ایجاد چنین بستری، باعث می شود تا نوجوانان و جوانان با قبول مسئولیت ها به مساجد و نمازخانه های مدارس بیش تر روی آورند.

31- به دلیلِ جذابیت خاص مدرسه برای دانش آموزان و نیز ساعات حضور نسبتاً طولانی آنان در مدارس، باید فضاسازی لازم را

1- 1. ر.ک: نتایج بیش از 60 طرح تحقیقاتی از واحد تحقیق ستاد مرکزی اقامه نماز کشور.

جهت تبلیغ و اطلاع رسانی مناسب در خصوص مسجد و نمازجماعت فراهم نمود. (فضاسازی از طریق دیوارنویسی با تصاویر و متون جذاب، تهیه پلاکاردهای زیبا، تراکت و...).

32- اگر بتوانیم اُنس با مسجد را در مدرسه برای جوانان و نوجوانان ایجاد کنیم، قطعاً ناظر حضور پرشورتر آنان در مساجد محل و مساجد شهر خواهیم بود. وجود نمازخانه های جذاب در مدرسه، با حضور امام جماعت آشنا با روحیه نوجوانان و جوانان و تبلیغات مناسب، نقش مهمی را در این زمینه ایفا خواهد نمود.

33- تشکیل گروه های گردش گری و سفرهای زیارتی دانش آموزی، با هدف بازدید از اماکن تاریخی و مذهبی. ضروری است در این سفرها، بازدید از مساجد تاریخی و مساجدی که به نحوی دارای امتیاز ویژه در فعالیت ها هستند، مورد توجه قرار گیرند. دانش آموزان نمازگزار جهت این سفرها در اولویت خواهند بود.

34- از نظر امکانات، نمازخانه های موجود در مدارس، به جز فرش در مابقی موارد (حرارتی، برودتی، بهداشتی و...) در حد بسیار محدود و نامطلوب قرار دارند، لذا بایسته است تا آموزش وپرورش حداقل برای مدارس واجد نمازخانه، به برنامه ریزی جهت تهیه امکانات اولیه برای آن ها بپردازد.

35- «ضرورت اصلاحات در برنامه های دینی آموزش وپرورش، در صدر برنامه های این نهاد آموزشی قرار دارد، تا با تصحیح نگرش خود نسبت به نوجوانان و جوانان و نیز عملکرد مربیان و معلمان

ص:186

دینی در مدارس، نظر آنان را نسبت به دین و اعتقادات دینی مساعدتر کنند».(1)

36- در چگونگی اداره و برنامه ریزی مراسم عبادی و فرهنگی و هم چنین اقامه نمازجماعت و نگه داری نمازخانه ها و مساجد مدارس، از نظرات دانش آموزان به خصوص کسانی که حضور مستمر و بیش تری نسبت به بقیه دارند، استفاده شود.

37- تشویق دانش آموزان نمازگزار و فعال در امور اجرائی برنامه های مسجد و نمازخانه، به هنگام مراسم صبحگاهی یا در برنامه هایی که کلیه دانش آموزان حضور دارند (همراه با اعطای هدیه)، موجب ترغیب دیگر دانش آموزان نیز خواهد شد.

38- برگزاری مسابقه یا جشنواره با محوریت نماز و نماز جماعت (جشنواره نمازگزاران برتر) در رشته های مختلف فرهنگی و هنری زمینه سازی خوبی برای آماده سازی اذهان دانش آموزان برای پرداختن به این موضوع می باشد.

39- می توان عکس کلیه دانش آموزانی که در برنامه های مسجد و امور نمازخانه مدرسه فعال هستند و نیز حضور مستمر در اقامه نمازجماعت دارند را، در یک قاب مناسب و زیبا در ورودی نمازخانه و یا مکان های مناسب نصب نمود.

40- تشکیل ستاد اقامه نماز دانش آموزی، با عضویت

1- 1. امیری نژاد فاطمه، بررسی راه های ...، روزنامه کیهان شماره 18667، ص 10.

دانش آموزان مدارس همراه با واگذاری کلیه مسئولیت های اجرائی ستاد به آن ها، راه کاری است که می تواند در افزایش جلب و جذب آن ها به مسجد و نمازخانه مؤثر واقع شود.

41- تجهیز کتابخانه و نوارخانه مدرسه، به کتب و نوارهای مذهبی و دینی به خصوص کتبی که در اهمیت نماز و جایگاه مسجد نوشته شده است و نیز فیلم های آموزشی با مفاهیم دینی جهت بهره برداری دانش آموزان.

42- هماهنگی مدیریت مدرسه برای پخش اذان حلقومی و زنده، در ساعات شرعی به صورت چرخشی که دانش آموزان بیش تری را در بر بگیرد، از دیگر راه های جذب نمودن دانش آموزان به نماز جماعت می باشد.

43- با توجه به حضور فعال انجمن های اولیاء و مربیان مدارس، استفاده بهینه از توان مالی و فکری آن ها، در امر ترویج فرهنگ نماز و مسجد می تواند در افزایش زمینه جذب نوجوانان و جوانان مؤثر واقع شود.

44- شناسایی باورهای غلط و موانع حضور دانش آموزان در نمازخانه ها و مساجد سطح مدارس، همراه با ارائه راه کار عملی برای حذف موانع و تقویت موارد جذب کننده و تبیین باورهای عقلانی.

45- توجه مدارس بر هر دو مقوله هویت دینی و هویت ملی نوجوانان و جوانان که دو ویژگی مهم اساسی در ساختار شخصیتی آنان و مایه اصلی دوام و اعتلای کشور است، متمرکز باشد.

46- یکی از روش های مهم ایجاد جاذبه در دانش آموزان، استفاده از روش هایی است که ایجاد انگیزه می نماید. (استفاده از تشویق های غیرمستقیم.)

47- برگزاری نمایشگاهی از کتب، فیلم ها، عکس ها و... مرتبط با موضوع نماز و مسجد در سطح مدارس، به خصوص در مقطع دبیرستان.

48- برگزاری اردوی تفریحی با هدف تشویق و ترغیب دانش آموزانی که به طور مستمر و فعّال در نماز جماعت مدرسه شرکت می کنند.

- نتایج پژوهش و تحقیقات انجام شده در مدارس (در خصوص جذب نوجوانان و جوانان به مسجد و نماز جماعت)

1- در یک نظرسنجی به عمل آمده از دانش آموزان، اهم عواملی که در جذب آنان به نماز جماعت و حضور در نماز خانه و مساجد مدارس مؤثرند، به شرح ذیل ذکر شده است:

الف- مشخص شد که ارائه آموزش های لازم در باره نماز، از سوی مدرسه در جذب دانش آموزان به نماز جماعت مؤثر است. هم چنین اهتمام و جدیت مدارس، در مورد شرکت دانش آموزان به نماز جماعت نیز در جذب آن ها به نماز جماعت مدارس مؤثر است.

ب- در این نظرسنجی مشخص شد که بین ایجاد رابطه صمیمی اولیای مدرسه با دانش آموزان، با حضور دانش آموزان در نمازجماعت مدارس، ارتباط و تأثیر مثبت وجود دارد.

ص:189

ج- میان میزان مسئولیتی که مدرسه، به دانش آموزان واگذار می کند و تأثیری که این موضوع بر جذب آن ها به نمازجماعت مدارس دارد، نیز رابطه مستقیمی وجود دارد.

د- ارائه آموزش های لازم در باره نماز، از سوی سازمان ها و نهادهای جامعه، در جذب دانش آموزان به نماز جماعت مدارس مؤثر است.

ه- «هماهنگی سازمان ها و نهادها با مدارس، جهت برگزاری نماز، در جذب دانش آموزان به نمازجماعت مؤثر است».(1)

و- مشارکت دادن دانش آموزان در فعالیت های فرهنگی، هنری در جذب آن ها به نماز جماعت در مدارس مؤثر است.

ز- مشارکت دانش آموزان در مراسم و جلسات مذهبی مدرسه، با حضور آن ها در نماز جماعت مؤثر است.

ح- دعوت دانش آموزان از سوی دوستان، جهت خواندن نماز، در جذب آن ها به نماز جماعت مؤثر است.

ط- تأثیر فرهنگ غرب روی دانش آموزان، در عدم جذب آن ها، به نمازجماعت مدارس مؤثر است.

ی- وجود امکانات لازم در نمازخانه، در جذب دانش آموزان به نماز جماعت مؤثر است.

1- 1. همان منبع، ص 13.

ک- مناسب بودن فضای نمازخانه، در جذب دانش آموزان به نمازجماعت مدارس مؤثر است.

ل- احترام قائل شدن برای نمازگزاران در جذب مخاطبان به نمازمؤثر است.

م- برنامه ریزی مناسب مدرسه درباره نماز، در جذب دانش آموزان مؤثر است.

ن- داشتن امام جماعت واجد شرایط، در جذب دانش آموزان به نماز مؤثر است.

2- در یک تحقیق به عمل آمده، در خصوص دانش آموزان و نگاه آنان به نماز و مسجد «مهم ترین عوامل ایجاد جاذبه نسبت به نماز، به ترتیب چنین است:

درمورد خواهران:

الف- جذاب و کوتاه بودن برنامه نماز (1/35٪).

ب- برخورداری از دوستان مؤمن و مقید به نماز (9/33٪).

ج- تشویق از سوی مدرسه یا والدین (٪ 9/12).

در مورد برادران:

الف- جذاب و کوتاه بودن برنامه نماز (٪ 3/43).

ب- برخورداری از دوستان مؤمن و مقیّد(٪ 3/27).

ج- تشویق از سوی مدرسه یا والدین (٪ 9/10)».(1)

ص:191

1- 1. همان منبع، ص 15.

3- در یک تحقیق میدانی از دانش آموزان در رابطه با عوامل جذب یا عدم جذب به نماز جماعت در مدارس، آن ها محیط زیبا و خوشبو و بهداشتی و تمیز در مدرسه را مورد توجه قرار داده اند. لذا «مسئولین مدارس می بایست همان طور که در تمیز کردن کلاس و مدرسه اهتمام دارند به تمیز کردن محیط و موکت های نمازخانه نیز همت گمارند و چه از نظر بهداشت و چه از نظر خوشبو کردن فضای نمازخانه ها، علی الخصوص در فصل گرما (بهار و تابستان) آن را مورد اهمیت قرار دهند. هم چنین با سرکشی و نظارت مداوم از سرویس های بهداشتی، در استفاده کردن از آن همراه دانش آموزان باشند، تا هر کجا نقص و عیبی پیدا شد نسبت به مرتفع ساختن آن اقدام ورزند».(1)

4- بر اساس تحقیقات انجام شده «نمازخانه های مدارس راهنمایی در مقایسه با متوسطه، از امکانات کم تری برای برپایی نماز برخوردار می باشند. با توجه به این که در دوره راهنمایی، پایه های اعتقادی افراد رشد می یابد و تجربه این مرحله از زندگی دارای تأثیر مضاعف در نحوه نگرش به موضوع نماز، نسبت به دوره متوسطه و بالاتر می باشد، پیشنهادات ذیل به مدیران و برنامه ریزان اقامه نماز در مدارس ارائه می شود:

1- 1. همان منبع.

الف- برای نظارت و سایر برنامه های نماز مدارس، بودجه ای خاص در مدارس در نظر گرفته شود.

ب- بازدید کنندگان مدارس از نمازخانه مدارس نیز بازدید کنند و آن جا را مهم و حیاتی بدانند.

ج- بر بهداشت و نظارت در نمازخانه مدارس توجه خاصی مبذول شود.

د- برای نمازخانه های مدارس جاکفشی مناسب تهیه و تعبیه شود.

ه- بهترین مکان مدارس به نمازخانه اختصاص یابد».(1)

5- طبق تحقیقات انجام شده «در 52 ٪ از مدارس راهنمایی و 60 ٪ از مدارس متوسطه، مسئولیت اجرای نماز بر عهده کارکنان مدارس می باشد و دانش آموزان نقش کم تری در اجرای این برنامه دارند. حال آن که نوجوانان اهل مشارکت و تعاون و هم کاری هستند و در فعالیت های گروهی شرکت می کنند و این نیز برای رشد شخصیت آن ها، سودمند و مفید است؛ لذا استفاده از نوجوانان و دانش آموزان در برنامه ریزی و اجرای اقامه نماز و اداره مساجد و نمازخانه های مدارس توصیه و تأکید می شود».(2)

6- «طبق یک نظرخواهی از دانش آموزان مبنی بر میزان تأثیر

1- 1. همان منبع .
2- 2. همان منبع.

نماز در ایجاد اخلاق نیکو و نقش آن در رعایت مقررات اجتماعی و پای بندی به ارزش ها از قبیل فداکاری و بردباری»، دانش آموزان دختر 100 ٪ مقیاس عالی و خوب را نظر دادند و دانش آموزان پسر 6/88 ٪ این مقیاس را ارزیابی کردند و این گروه به اتفاق، نماز را مهمترین عامل باز دارنده از زشتی و ناپاکی دانستند».(1)

7- «بر اساس نتایج تحقیقات به دست آمده 49 ٪ از مدارس راهنمایی و 35 ٪ از مدارس متوسطه فاقد نماز خانه هستند».

ب- بخش دوم

اشاره

در مباحث این بخش بر آنیم تا به بررسی مهم ترین عوامل محیطی که تأثیر بسزایی در جلب و جذب نوجوانان و جوانان به مساجد دارد، بپردازیم. در ابتدا لازم است تعریفی از محیط ارائه گردد.

محیط به معنای عام شامل تمام چیزهایی است (اعم از مادی و معنوی) که اطراف ما را در برگرفته اند. این موارد هم فضای فیزیکی و هم موجودات زنده که انسان به عنوان کامل ترین آن هاست را، شامل می شود. در این بحث منظور از محیط، کلیه عوامل و نیروهای پیرامون و کلان مسجد، در محیط بزرگ تری از زندگی انسان است که در ایجاد و گسترش و یا تحدید فرصت ها و

1- 1و2. همان منبع.

قابلیت ها و تهدیدات و محدودیت ها، عوامل درونی مسجد متأثر از آن است.

محیط، بعد از نهاد خانواده، مدرسه و مسجد، مهم ترین عامل در جذب نوجوانان و جوانان به مساجد می باشد. در این بخش سعی شده است ابتدا روش هایی که قابلیت اجرا شدن، با هدف جذب نوجوانان و جوانان به مساجد و نماز جماعت را دارند، در هر یک از محیط های اصلی (فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی) به طور مفصّل ارائه شوند. در ادامه محیط های فرعی (منبعث از محیط های اصلی) به طور مجزا و به تفصیل بیان می گردد. قبل از ورود به بحث محیط، بیان این نکته ضروری است که نوجوان و جوان در ابتدا باید خود را و سپس محیط را بشناسد تا بتواند در برخورد با محیط و پذیرش عوامل محیطی و نیز رویدادها و رخدادها، توأم با استدلال و منطق عمل نماید. اگر آن ها بتوانند به جایگاه واقعی و خویشتنِ خویش، در ارتباط با محیط اطراف به خصوص دیگران بپردازند، از وسعت ذهنی برخوردار شده و در این حالت می توان انتظار داشت که در انجام فرائض دینی و مناسک عبادی اقدام عملی نمایند.

1- محیط های اصلی:

اشاره

براساس استانداردهای موجود در بحث محیط،آن را به چهار محیط تقسیم می کنند:

الف- فرهنگی

ب – اجتماعی

ج – سیاسی

د - اقتصادی

روش های جذب در هر یک از آن ها به شرح زیر می باشد:

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط فرهنگی :

1- مسجد با توجه به نقش و کارکردهای متنوع در عرصه های اعتقادی و تربیتی و...، محیط مناسبی را برای تعالی نسل نوجوان و جوان فراهم می کند و می تواند با مشارکت در رشد و تعالی این نسل پر شور در همه ابعاد شخصیتی، نقش خود را در تضمین سعادت دنیوی و اخروی آن ها ایفا کند. از این رو است که توجه به راه کارهای عملی و تهیه و تدوین برنامه ها و اجرای آن ها باید مورد توجه خاص امامان جماعت و متولیان مساجد قرار گیرد. دست یابی به این مهم، مستلزم فراهم شدن شرایط و بسیج امکانات لازم است. تامین این امکانات نیازمند سازماندهی و برنامه ریزی به عنوان یک سیاست ملی و با رعایت جنبه های علمی، فرهنگی و تمدن اسلامی و ایرانی است.

2- هر ان___دازه شناخت ما از محیط پیرامون با در نظر گرفتن تقابل ها، تضادها، تناقض ها، ضرورت های عصری و تحولات جهانی همراه باشد، به چشم انداز روشن و شفاف تری در برنامه ریزی

فعالیت های فرهنگی دست خواهیم یافت. این چشم انداز مثبت رابطه نزدیکی با میزان رشد و بالندگی هر جامعه و چگونگی ظهور و ورود نسل جوان به عرصه های فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در آینده دارد.

3- یکی از روش های بسیار موثر در بررسی و تحلیل نتایج و بازخورد فعالیت های اجرا شده در مساجد (با هدف شناسایی نقاط ضعف و قوت آن ها) به کمیّت در آوردن فعالیت های کیفی است. زیرا از این طریق می توانیم به راحتی و با استفاده از ریاضیات و آمار و احتمالات، دورنمای آینده برنامه ها و فعالیت ها را بر اساس آنالیز و واکاوی فعالیت های گذشته ترسیم نماییم.

4- تشکیل شورای فرهنگی محله به منظور بررسی وضعیت فرهنگی عامه مردم به ویژه نوجوانان و جوانان و ارایه راه کارها و پیشنهادهای کاربردی برای بهبود وضعیت فرهنگی محله، که این امر نهایتاً در افزایش انسجام فرهنگی و توجه ویژه به فرهنگ بومی و سنتی که ریشه در عقاید و باورهای مذهبی دارد و زمینه حضور مردم را در مساجد هموار می سازد موثر است.

5- بهره گیری از متدهای نوین علوم مرتبط (علم روانشناسی و تربیتی روز) در ایجاد تغییر رفتار و نگرش در شیوه ی صحیح ارضای نیازهای نوجوانان و جوانان، به طوری که این تغییر نگرش، زمینه ساز حضور فعال تر آنان به سوی مساجد که بدون اغراق تنها

پایگاه واقعی ارضای نیازهای روحی و روانی در جهت کمال و سعادت بشریت است خواهد بود.

6- به کارگیری روش های نوین علوم اجتماعی، روانشناسی و تربیتی در اتخاذ شیوه های کاربردی و اجرایی در حوزه فرهنگی با هدف ایجاد تعادل در نیازهای روحی، روانی و فرهنگی اقشار جامعه به ویژه نوجوانان و جوانان؛ که از این طریق و با تقویت نیازهای متعالی، زمینه نفوذ و گسترش فرهنگ مهاجم و مادی از میان برداشته می شود.

7- ایجاد روابط مستحکم میان نوجوانان و جوانان و مساجد در شرایط کنونی یک گام اساسی و در نهایت متضمن توسعه و امنیت پایدار ایران اسلامی است. موارد فوق و هرگونه ساماندهی در روابط میان نوجوانان و جوانان و مساجد با مطالعه و بررسی های عمیق در فرهنگ، کارسازتر خواهد بود.

8- در اجرای فعالیت های متنوع فرهنگی، توجه به سلایق مختلف و تنوع دیدگاه های فرهنگی، (حتی المقدور تا جایی که به اصل موضوع مسجد لطمه وارد نکند) مورد توجه قرار گیرد. جذب مخاطبان مختلف با گرایش های متنوع، تنها با ملحوظ داشتن آن در انجام فعالیت های مسجد امکان پذیر است.

9- ایجاد هماهنگی و هم سویی در مدیریت و بدنه کارشناسی دستگاه های جایگزین، جهت ایجاد نگاه ویژه در آن ها با هدف سوق دادن برنامه ها و طرح های اجرایی آن ها به سوی فعال تر کردن

مناسبت های مساجد و برنامه ریزی برای افزایش حضور مردم در مدیریت مشارکتی مساجد.

10- به کارگیری شیوه های مناسب فرهنگی و بهره گیری از متغیرهایی که می تواند تغییر نگرش مثبت نسبت به ارزش ها و هنجارها ایجاد کند. به طوری که هدف غایی این تغییرات، برتری نسبی نیازهای مبتنی بر ارزش های الهی و متعالی بر دیگر ارزش های مادی باشد.

11- تشکیل شورای فرهنگی مسجد، با حضور چهره های فرهنگی محل (معلمان، مدرسان، کارشناسان و اساتیدی که در امر فرهنگی صاحب نظر بوده و یا در دستگاه های فرهنگی مشغول هستند) با هدف بهره گیری از تجربیات آن ها.

12- یکی از گام های اساسی که می توانیم در محیط فرهنگی برداریم تدوین سیاست ها، برنامه های عملی و نیز، طراحی و مهندسی از فضای مسجد برای نوجوانان و جوانان با توجه به ابعاد روحی، روانی، فکری و عاطفی آنان است.

13- با توجه به این که یکی از کارکردهای اصلی مسجد، فعالیت های فرهنگی می باشد. لازم است در جهت افزایش این امور از تمامی ظرفیت های موجود، چه در سطح منطقه، شهر و چه در سطح دستگاه های دخیل در امر فرهنگ بهره برد.

14- بومی سازی فعالیت های فرهنگی سازمان ها و نهادهای فعال در امور فرهنگی و نیز بکارگیری متدهای کاربردی در دیگر کشورها

ص:199

و همانندسازی آنها با برنامه هایی که زمینه ی ارتقاء سطح فعالیت مسجد را در پی خواهد داشت.

15- امام جماعت قبل از تصدی امر امامت مسجد، حتما باید از وضعیت فرهنگی محله، منطقه، شهر یا روستا آگاهی لازم را داشته باشد تا متناسب با وضعیت فرهنگی موجود، شیوه های مناسب برای فعالیت در مسجد را طراحی نماید.

16- به نظر کارشناسان شناخت مفاهیم ملی و دینی در راستای حفظ وحدت و استقلال فرهنگی ضروری است. از این دیدگاه، لازمه فرآیند توسعه، ایجاد روابط و مناسبات منسجم بین نسل نوجوان و جوان با مساجد است.

17- حتی المقدور از افرادی در هیأت امناء مساجد استفاده شود که حداقل از شمّ فرهنگی برخوردار، و یا مسئولیت امور فرهنگی مسجد با فردی باشد که دارای تجربیات فرهنگی بوده و یا در نهاد و دستگاه فرهنگی شاغل باشد.

18- بهره گیری از تجربیات و برنامه های کارشناسی شده، دستگاه های ذی ربط فرهنگی، که این امر می تواند در وضعیت موجود فعالیت های مسجد بهبود ایجاد نموده و تغییراتی مثبت و روندی صعودی را طی نماید.

19- «برنامه ریزی در امر توسعه فرهنگی و علمی در مساجد با هدف افزایش کمّی مخاطبین به ویژه قشر نوجوان و جوان باید بر

اصول علمی و کارشناسی باشد تا در روح و اندیشه جوان، تاثیر مثبت و سازنده بگذارد.

20- استفاده از روش های برنامه ریزی کاربردی به ویژه «مهندسی فرهنگی» در طراحی و اجرای برنامه ها، می تواند ما را در دست یابی سریع تر و آسان تر به اهداف مان در خصوص نوجوانان و جوانان رهنمون کند.

21- از امکانات و پتانسیل واحد فرهنگی پایگاه بسیج و هم چنین نیروهای فرهنگی آن، استفاده بهینه به عمل آید. انجام این مهم در ارتقاء کمّی و کیفی برنامه های فرهنگی مسجد تاثیر زیادی دارد.

22- استفاده از تکنولوژی و ابزار نوین فرهنگی در ارائه مناسب فعالیت های فرهنگی مسجد، که بهره گیری از این ابزار موجب تسریع در انتقال مفاهیم و آموزه ها به مخاطبان خواهد شد.

23- برگزاری اردوهای فرهنگی برای مقاطع سنی و اقشار مختلف و مخاطبان مسجدی (کوتاه مدت و بلندمدت) در شهرهای مختلف به ویژه در شهرهای مذهبی و اماکن مقدس و تاریخی.

24- تاکید بر بکارگیری روش های کارآمد در ایجاد افزایش انسجام فرهنگی در سطح محلّه (شهر و روستا) که این امر زمینه ساز افزایش ضریب امنیت و وفاق اجتماعی خواهد بود.

ص:201

25- هماهنگی با مراکز و مجامع فرهنگی جهت بکارگیری توان فرهنگی و برنامه ای و فعالیت های هم سو با هدف محوریت قرار دادن مسجد به عنوان پایگاه اول و مهم فرهنگی.

26- شناسایی نیازهای عینی و واقعی در حوزه ی فرهنگ (با نگاه ویژه به نوجوانان و جوانان) و استفاده از اساتید مجرب و آگاه که دارای تخصص لازم در حوزه « نیاز» می باشند.

27- روزآمد نمودن کارکردهای فرهنگی مساجد با در نظر گرفتن مقتضیات زمان و مکان و نیز نوع علاقمندی نوجوانان و جوانان به فعالیت های فرهنگی.

28- برگزاری مسابقات فرهنگی در مناسبت های مختلف ملی و مذهبی همراه با اهداء جوایز ارزنده به شرکت کنندگان (توسط مساجد).

29- احیاء کارکرد فرهنگی مسجد. (در زمان حیات پیامبر اسلام، کارکرد فرهنگی مسجد نمود خاصی داشته است.)

30- حضور ائمه جماعات در اردوگاه های هم جوار مسجد و انجام نشست صمیمی با شرکت کنندگان آن.

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط اجتماعی:

1- شناخت دقیق و جامع نیازهای رشد اجتماعی نوجوانان و جوانان:

«به نظر بعضی از متخصصان تربیتی، نیازهای رشد اجتماعی نوجوان عبارتند از:

ص:202

الف- آموختنِ چگونگی گسترش احترام به اشخاص دیگر و کسب بینش نسبت به ارزش های دینی و اصول اخلاقی و توانایی خدمت به دیگران. آموختن این که عاقلانه بیندیشد؛ افکارش را به روشنی بیان نماید و بتواند آن چه را که می خواند و می شنود و می بیند درست بفهمد.

ب- رشد گسترش مهارت های اجتماعی و شناخت گرایش هایی که نوجوان را یک مولّد و شریک هوشمند در زندگی اجتماعی بار می آورند. به همین دلیل نوجوان نیاز دارد که با افراد و گروه های مختلف آشنا شود و مهارت های ارتباطی سالم را یاد بگیرد.

ج- بدست آوردن قدرت یا توانایی استفاده معقول از اوقات فراغت، پول توجیبی و متعادل ساختن رضایت خاطر شخصی با رضایت خاطر جامعه.

د- آشنایی با چگونگی خرید و کاربرد هوشمندانه اشیاء و وسایل زندگی، همچنین درک ارزش کار و کارگر در زندگی اقتصادی و اجتماعی.

ه- آشنایی با روش های علمی، تاثیر علم در زندگی انسان و حقایق علمی مهم مربوط به جهان و انسان.

و- فرصت هایی برای گسترش توانایی های ارزیابی و قدرشناسی زیبایی های ادبی، هنر، موسیقی و طبیعت.

ز- شناخت حقوق و وظایف خود در جامعه و عضو مفید آن شدن.

ح- شناخت اهمیت خانواده، جامعه و شرایط تشکیل خانواده ی موفق.

ص:203

ی- برخورداری کافی از بهداشت خوب و تندرستی».(1)

2- مرزبندی و تقسیم مخاطبین در محیط اجتماعی:

الف- تعیین مبنا برای تقسیم و مرزبندی مخاطبین مستقیم و سازمانی:

- تعیین خصوصیات مشترک هر قسمت.

- تعیین فاکتور جذابیت مخاطب و اولویت بندی قسمت های مختلف آن.

- تعیین مخاطب یا مخاطبین هدف.

- تعیین جایگاه برای هر قسمت از مخاطبین هدف.

- تعیین مطلوبیت نهایی خدمات مساجد (تحلیل عوامل داخلی و محیطی مؤثر بر تصمیمات تعیین مطلوبیت - طراحی خط مشی های مطلوبیت).

ب- شناسایی رقبای مسجد در سطح اجتماعی از طریق:

- تحلیل نقاط قوت و ضعف رقبا.

1- 1. کورت لوین می گوید: کودک و بزرگسال هر کدام یک بار دوره کودکی و بزرگسالی را به دوش حمل می کنند ولی نوجوان مجبور است هر دو بار را یک جا در دوره نوجوانی به دوش خود حمل کند، زیرا به هر دو جهان تعلق دارد. فروید این دوره را بیداری غریزه جنسی و تجدید عقده ادیب می نامد، و اریکسون از آن تحت عنوان رشد انحلال وابستگی و شکل گیری هویت (بحران هویت) در قالب تضاد دو جانبه 1. درونی (با خود) 2. برونی (با جامعه) یاد می کند. لورنس کهلبرگ، این دوره را درون سازی اصول اخلاقی فراتر از قراردادهای سنتی و تحمیلی می نامد، و پیاژه این دوره را با هویت، نفی، تقابل، همبستگی متمایز می کند. و الن می گوید: ایجاد بحران در شخصیت نوجوان مشابه بحران در دوره سه سالگی است. گزل دوره نوجوانی را سن شکفتگی در امور عقلانی، مذهبی و هنری توصیف می کند.(منبع کریمی عبدالعظیم راهبرهای روانشناختی...)

- برآورد الگوهای واکنشی رقبا.

- طراحی استراتژی و خط مشی رقابت و جایگاه مسجد، در مخاطبین خدمات.

- مدیریت تلاش های مخاطب.

ج - « برنامه ریزی هدفمند در طراحی سیستم عرضه و ارائه خدمات به مخاطبین هدف توسط مساجد:

- طراحی کانال های ارائه خدمات.

- طراحی روش های ارائه خدمات.

- خط مشی های ائمه جماعت و هیأت اُمناء و سایر فعّالان در مساجد.

-کارآمدسازی و بهبود اعتماد و اعتبار عمومی مساجد در سطح اجتماع، با نگرش به جامعه سنتی ایران و روش های جدید در ارائه خدمات مسجد». (1)

3- با توجه به نیازمندی های عاطفی نوجوانان و جوانان و احتیاج آنان به کسب موقعیت های اجتماعی، آن ها مجبور به همانندسازی خود با بزرگسالان هستند. به خصوص بزرگسالانی که با او رابطه عاطفی و قلبی دارند. نوجوان و جوانی که سیگار می کشد، لباس مردانه یا زنانه می پوشد، مانند بزرگسالان رفتار می کند و به طور کلی خود را در وضع و هیأت فرد بزرگسال در می آورد، در پی آن

1- 1. طرح بازسازی کارآیی مساجد، کانون شعائر الهی، ص 7.

است که با کسب موقعیت اجتماعی بالاتر خود را ارضاء کند. مسئولین مسجد و نیز اولیاء مدرسه باید با ایجاد ارتباط عاطفی و تعاملی منطقی به صورتی زیبا و گیرا آن ها را به جای همانندسازی با شخصیت های منفی و انجام کارهای نامناسب، به افرادی مثبت بدل نمود و انجام فرایض و مناسک عبادی را برای آن ها ارائه، معرفی و تبیین نمایند.

4- رعایت و ملاحظه ی آداب اجتماعی حاکم بر مردم، در برنامه ریزی و انجام فعالیت های دینی و فرهنگی.

از آن جا که انسان موجود اجتماعی است، دوست دارد زندگی جمعی داشته باشد. از سوی دیگر، زندگی جمعی آداب و شرایطی دارد که باید بدان عمل شود تا محیط، برای زندگی سالم و بهتر آماده گردد. از این رو امام علی با سفارش و با رفتار خویش، رعایت آداب اجتماعی را مورد تاکید قرار می دهد. آن حضرت در سفارش به فرزندش امام حسن چنین می فرماید:

«حسن جان، هر گاه در شهری غریب بودی با آداب و رسوم آن محل زندگی کن، عقل خود را به کار گیر. در میان آنان فخر و مباهات منما، زیرا هر جمعیتی عقلا و خردمندانی دارد که آداب و رسوم خود را محترم می شمارند».(1)

1- 1. دیوان امام علی ، ص 70.

5- نوجوانی و جوانی معمولاً پلی است بین کودکی و بزرگسالی، بنابراین فرد در این مرحله از رشد و تکامل طبعاً می خواهد خود را برای زندگی بزرگسالی آماده کند و برای همین منظور نیازهای خاصی دارد که این نیازها در محیط اجتماعی باید مدّ نظر قرار گیرد:

الف- آموختن راه های معنی دار کردن زندگی خود از طریق ایدئولوژی دین، عرفان، خداپرستی، معنویت، عشق ورزی، نوع دوستی، و...

ب- کسب معرفت و شناخت های پیچیده، توانایی ها و گرایش های ضروری برای زندگی دوران بزرگسالی.

ج- رشد و تکامل استعدادها و توانایی کار کردن و انتخاب شغل مناسب.

د - آمادگی برای انجام وظایف زناشویی، انتخاب همسر و تشکیل خانواده.

ه - آموختن مهارت های ارتباطی در زندگی اجتماعی.

6- انسان در مراحل مختلف حیات خویش به الگو نیاز دارد که با افزایش سن و تجارب ذهنی، تقلید به صورت آگاهانه صورت گرفته و در حیطه ی اراده قرار می گیرد. «در این حال فرد سعی می کند؛ با شخص یا اشخاصی که به نظرش شخصیتی قابل قبول دارند همانندسازی کرده، نگرش ها و ویژگی های رفتاری و اخلاقی آن فرد یا اشخاص را برای خود سرمشق قرار دهد. جوان نیز یکی از خواسته های اجتماعی اش، الگوپذیری است. او در جامعه خواستار

کسانی است که در رفتار و گفتار برای او الگو باشد. هیأت امناء می بایست شخصیت های محبوب جوانان را شناسایی کرده و آن ها را به مسجد دعوت کند تا در جمع نمازگزاران حاضر شوند و یا در مراسم خاص سخنرانی کنند. این کار با مشورت و همکاری جوانان امکان پذیر است». (1)

7- شاید بتوان گفت از مؤثرترین و مهم ترین عوامل جذب نوجوانان و جوانان به مساجد، شرکت دادن خود جوانان در اداره ی امور مساجد می باشد. «این امر یعنی دخالت دادن جوانان در اداره امور مذهبی و فرهنگی خودشان، ضمن اینکه به آنان هویت مشخص و شخصیت می بخشد، قابلیت مسئولیت پذیری را در آنان افزایش داده و موجبات افزایش اعتماد به نفس و اطمینان به خود را در آن ها فراهم می سازند. در این صورت جوانان برنامه های مساجد را برنامه های خود تلقی کرده و احساس نمی نمایند که این برنامه ها از بالا به آن ها دیکته می شود و آنها فقط مجبور به اطاعت هستند». (2)

8- در محیط اجتماعی یکی از معضلاتی که نوجوانان و جوانان با آن مواجه هستند احساس خود کم بینی است. بهره گیری از مبلغان و مدرسان و نیز معلمان آگاه که توانایی و شناخت کافی از

1- 1. محمدی محسن، راه کارهای مشارکت جوانان در مساجد، مجله مسجد، شماره 89

2- 2. مسجد نقطه وصل، ص 211.

عواقب این معضل داشته و راه صحیح درمان آن را نیز بدانند ضروری است. بکارگیری روشی هدفمند در این ارتباط (به خصوص زمانی که مبلغین، اَئمّه جماعات و مربیان در این زمینه پیش گام شوند) می تواند ضمن آشناسازی و اُنس آنان با مساجد، در رفع این رفتار نامناسب موثر واقع شود.

9- مسجد در قالب یک نهاد اجتماعی، در صورتی می تواند به دقت و منطقی و کارآمد به وظایفش عمل کند که تعریفی جامع الاطراف از شرح وظایف فعالان و منابع موجود انسانی آن اعم از هیأت امناء، امام جماعت، خادمان، نمازگزاران و... صورت پذیرد. با قانونمند کردن وظایف، حدود و اختیارات منابع انسانی این نهاد مقدس، ضمن افزایش کارایی و ارتقاء سطح فعالیت های کمی و کیفی بر تعداد مخاطبان به ویژه نوجوانان و جوانان افزوده خواهد شد.

10- یکی از عوامل مهم در جذب مخاطبان به مسجد، زندگی امام جماعت مسجد در همان محل می باشد. حضور ایشان نه تنها موجب آشنایی بیشتر با مسائل و مشکلات و معضلات محل خواهد شد بلکه زمینه افزایش ارتباط و تعامل و اُنس و اُلفت ایشان با اهالی را فراهم خواهد نمود. این هم دلی و ارتباط در نهایت، اهالی را به سوی مسجد سوق خواهد داد؛ چرا که آن ها دیگر احساس غربت و دوری و حس غریبه بودن را نسبت به امام جماعت نخواهند داشت.

ص:209

11- اصلاح و بهبود رفتار اجتماعی منابع انسانی مسجد به خصوص اداره کنندگان آن، در عمل کردن به تعهدات و وعده های داده شده. این مهم، نقش بسزایی در جذب و افزایش کمی مخاطبان به مسجد دارد. در بررسی شاخص رفتار انحراف آمیز نمازگزاران معلوم گردید که شاخص وفای به عهد، دارای اهمیت ویژه ای است. در واقع کنش اجتماعی نمازگزاران در مقوله تعهد اجتماعی و وفای به عهد نقش معنی داری دارد.

12- شرکت در مراسم استقبال، بدرقه، بازدید و زیارت از حجاج بیت الله الحرام و زائران عتبات عالیات و نیز مسافرانی که برای مدت طولانی به خارج از محل، عزیمت می نمایند. (خارج از کشور یا مناطق دور داخل کشور) این اقدام را در راستای ایجاد اُلفت بین مسئولین و نمازگزاران مسجدی با مسافران و خانواده آنان می باشد و همواره خاطره ای خوب را از این عمل در اذهان آنان ایجاد خواهد کرد.

13- با توجه به این که غالب ساکنان بعضی از محلات هم جوار مسجد معمولا از طایفه و یا از مناطق جغرافیایی خاصی هستند، برگزاری نمایشگاه توسط مسجد که در آن جلوه ای از آداب، رسوم، سنت و آثار دستی آن ها در معرض دید دیگران قرار گیرد، ضمن این که افزایش جاذبه مسجد را در بر دارد، زمینه اُنس، افزایش وفاق اجتماعی و نزدیکی مردم را به مسجد در پی خواهد داشت.

ص:210

14- مسجد همواره در طول تاریخ بشریت، محل کمک به هم نوعان و نیازمندان بوده است. اکنون که کمک به این اقشار آسیب پذیر اجتماعی از جامعه به نهادهای خاص واگذار شده است، جهت احیای نقش تعاون و اجتماعی مسجد، شایسته است سازوکاری ترسیم و اتخاذ گردد تا تمام این کمک ها از طریق مسجد هدایت و حمایت و ارسال شود.

15- با توجه به این که «کارکرد اصلی مسجد، عبادی می باشد و اقامه ی نماز جماعت، محور اصلی اعمال عبادی است و به عنوان یکی از مناسکی که جلوه اجتماعی دارد و در فرایند رشد اجتماعی نوجوانان و جوانان مؤثر است و می تواند به هویت وی شکل و قوامی مطلوب ببخشد»(1) بایسته است در برنامه ریزی و فعالیت های مساجد، این مهم مورد عنایت جدی قرار گیرد.

16- در برنامه ریزی فعالیت های مختلف در سطح مساجد، ضمن جلوگیری از دخالت و تأثیرپذیری از حساسیت های قومی و قبیله ای، تنها از نظرات بزرگان و صاحب نظران آن ها که برخوردار از خرد جمعی و عقلانیت و به دور از افکار احساسی است، استفاده شود و برای افزایش جاذبه ی مسجد این پیشنهادها، به طور غیرمستقیم در برنامه ریزی دخالت داده شود.

17- یکی از مشکلات رایج جوانان «بی تفاوتی، بی خیالی و فقدان

1- 1. همان منبع، ص 9.

احساس مسئولیت، نسبت به تکالیف اجتماعی و مذهبی» خود است. بنابراین برای فردی که با این مشکل مواجه شده است، هرگونه اقدام تربیتی و تبلیغی بدون سبب شناسی و ریشه یابی، نه تنها سودی ندارد بلکه فرد را نسبت به حقایق و واقعیت های موجود منزجر می گرداند.

18- یکی از مهم ترین شیوه های جذب مخاطب به مساجد، نهادینه کردن فرهنگ احترام و رعایت حال و حفظ حرمت و شخصیت افراد است. رعایت احترام به بزرگ ترها به خصوص در میان افراد مسن، دارای جایگاه مهمی است. ایجاد نگاه ویژه در این خصوص در بین نوجوانان و جوانان می تواند پیآمدهای مثبت و مطلوبی در آتیه در پی داشته باشد.

19- برگزاری مراسم سال تحویل در مسجد می تواند به جاذبه آن بیفزاید. برای هر نوجوان و جوان، آغاز سال جدید پر از خاطرات خوب، شیرین و به یادماندنی است. اگر با برنامه ریزی درست و اجرای مراسمی شاد بتوانیم زمینه ی ایجاد یک خاطره ی خوب را در اذهان آنان بوجود بیاوریم، نگرشی مثبت در افکار آنان نسبت به مسجد ایجاد خواهد شد.

20- برگزاری مراسم ویژه ی خانواده های محل در مناسبت های مختلف (به ویژه مراسم اعیاد و جشن های اسلامی و ملی)، با دعوت رسمی و حضوری و یا ارسال کارت دعوت. انجام این کار ضمن آشناسازی خانواده ها با یک دیگر، زمینه ی اُنس آنان با مسجد نیز

ص:212

فراهم خواهد شد. نهایتاً این فضا فرزندان آنان را نیز تحت تاثیر قرار خواهد داد.

21- رعایت تقدّم دوستی و صمیمی شدن با نوجوان و جوان قبل از انجام هرگونه امربه معروف و یا نصیحت، این روش بسیار کارساز و مُثمرثمر خواهد بود، زیرا اگر هر نصیحت و پندی را با حالت دوستی و رفاقت بشنود بهتر می تواند آن را قبول کند و در صدد تقابل و یا موضع گیری در برابر آن بر نمی آید.

22- سرکشی به خانواده های بیمار، ناتوان، بچه های یتیم و کسانی که به نحوی دارای مشکل می باشند. با تشکیل گروه های مسجدی، که هر گروه مسئولیت رسیدگی تعدادی از این خانواده ها را عهده دار می شوند. این عمل می تواند در ایجاد اُنس و اُلفت بین این خانواده ها و مسجد نقش مهمی ایفا نماید.

23- تقویت رابطه خانواده های محل با مسجد و به کارگیری روش های مختلف و قابل اجرا در این راه (توجه جدی به سلایق مختلف خانواده ها) که تعمیق ارتباط فی مابین می تواند در افزایش ارتباط و تعامل آنان با مساجد موثر واقع شود و از این طریق، زمینه جذبشان به مسجد فراهم و تسهیل گردد.

24- در برنامه ریزی باید موقعیت اجتماعی جامعه مدّ نظر قرار گیرد. در مناطقی از جامعه ی شهری و مناطق روستایی که بافت سنتی آن حفظ شده است، گرایشات دینی و اعتقادات مذهبی در

نوجوانان و جوانان قوی تر بوده و در نتیجه مساجد این مناطق، فعال تر بوده و از رونق بیش تری برخوردار هستند.

25- «برگزاری مراسم و برنامه هایی که جنبه عمومی و اجتماعی دارند در مسجد، به دلیل برخورداری از طرح مسائل و فعالیتی که عامه ی مردم از آن بهره مند می شوند، دارای جاذبه خاصی است. با اجرای این برنامه می توان مخاطبان بیش تری را به سمت مساجد سوق داد».(1)

26- برقراری ارتباط حسنه بین مدیریت مسجد و همسایگان آن. رعایت حقوق همسایگان باید در درجه اول اهمیت مسجد باشد. تعامل نزدیک و دوستانه با همسایگان، ضمن الگوسازی برای دیگران، زمینه ساز افزایش نفوذ و گستره تعامل و تبادل با دیگر خانواده های محل خواهد شد.

27- رسیدگی به اختلافات خانوادگی، دعواهای محلی و مواردی که توسط مسئولین مسجد امکان حل و فصل آن وجود دارد. (سعی شود انجام این امور حتی المقدور در شبستان مسجد و در زمان هایی که پایان و حل موضوع به اقامه نمازجماعت ختم شود؛ صورت پذیرد).

1- 1. بر اساس نتایج یک نظرسنجی از مجموع 1201 نفر پاسخ به پرسش «میزان اهمیت مراسم عمومی برای جلب مخاطب» 539 یا 9/44 درصد این افراد گزینه «با اهمیت» را انتخاب کرده اند یعنی در مجموع بیش از 85 ٪ پاسخگویان نقش این مراسم در جذب مخاطب را با اهمیت می دانند. (پروژه مطالعاتی دین و برنامه سوم توسعه، 1380، معاونت فرهنگی سازمان تبلیغات اسلامی).

28- با توجه به اینکه مقطع سنی نوجوانی و جوانی سرشار از تحولات درونی و است و در این دوره، آرامش روحی و روانی از نیازهای اصلی و مهم آنان محسوب می شود لازم است نقش مسجد و عبادت در ایجاد آرامش روحی و روانی برای آنان تبیین گردد.

29- برای شناسایی و بکارگیری بهترین و مناسب ترین راه حل ها، توجه به ظرفیت مخاطب، نگرش مثبت و منفی آن ها نسبت به طرح مسائل، باور و پذیرش آن، بهترین شاخص ارزیابی و خودسنجی در کیفیت ارائه مطالب است.

30- بهره گیری مناسب از توان و پتانسیل شوراهای اسلامی شهر و روستا (با توجه به مردمی بودن این نهاد) در جهت ترویج فرهنگ نماز و مسجد و هدایت کمک های مادی و معنوی مردمی از طریق این شورا به مساجد.

31- مساجد باید بر نیروهای مردمی، به ویژه نوجوانان و جوانان، خلاقیت و استعداد آنان و گسترش فعالیت اجتماعی در سطح محل تکیه کنند؛ این امر موجب رشد نیروها و حل معضلات اجتماعی و فرهنگی خواهد شد.

32- «نیازسنجی شناخت مُدل رفتار مخاطب، خصوصیات فردی موثر در رفتار مخاطب و عادات بهره گیری از خدمات وی، شناسایی

و تحلیل فرایند تصمیم گیری مخاطب پیش از بهره گیری از خدمات و رفتار پس از آن».(1)

33- تحت پوشش قرار دادن خانواده هایی که سرپرست خانواده ی آن ها به دلایلی در زندان به سر می برد (با هدف این که عیال و فرزندان آن ها در دامن فساد و نابهنجاری اجتماعی کشیده نشوند و با مسجد اُلفت نمایند).

34- ایجاد جریانی که بتواند نقش دستگاه های دولتی در کمک به مساجد را مددکارانه تلقی کند و از کمک مستقیم به مساجد که برداشت ذهنی: مساجد دولتی و حکومتی را در ذهن متبادر می سازد، جلوگیری نماید.

35- برگزاری کلاس های مشاوره خانواده به ویژه برای خانم ها و نوجوانان و جوانان که بیش تر در معرض خطر تهاجم فرهنگی و نابهنجاری های اجتماعی قرار دارند؛ توسط کارشناسان با تجربه و کاردان.

36- برگزاری سالانه ی مراسم تجلیل از نمازگزاران با عناوینی چون خردسال ترین، مسن ترین، منظم ترین نمازگزار همراه با حضور مستمر در مسجد، فعال ترین نمازگزاران در عرصه های مختلف و...

37- بهره گیری مناسب و صحیح از نیروها و منابع انسانی مسجد در ارایه خدمات دینی و اعتقادی و... به نحوی که در راستای

1- 1. طرح بازسازی کارایی مساجد، کانون شعائر الهی، ص 7.

کارکرد خدمت رسانی مساجد، بر افزایش انگیزه ی مخاطبان تأثیر مثبت داشته باشد.

38- برگزاری سلسله جلسات ماهانه یا هفتگی با دعوت از عموم مردم در سطح مساجد، جهت بررسی وضعیت رفاه عمومی محل، همراه با ارائه راه کار و اخذ پیشنهادها و نظرات اهالی (به ویژه جوانان).

39- مراعات حال همسایگان مسجد و عدم ایجاد مزاحمت به هر شکل آن نظیر سروصدای ناشی از بالا بودن میزان صدای بلندگو، رفت وآمدهای غیر ضرور و کارهایی که موجب اذیت و آزار آنان می شود.

40- شناسایی نوجوانان و جوانانی که نیازمند راهنمایی و مشاوره هستند توسط مساجد و مدارس محل و سعی در برقراری رابطه با آن ها برای در اختیار گذاشتن مشاوره، راهنمایی و کمک لازم.

41- برنامه ریزی هدفمند و طراحی سازوکار مناسب و اجرایی به منظور ایجاد نگاه ویژه نزد افکار عمومی در خصوص مسجد، تا آن را به عنوان مرکز ارائه خدمات دینی و مذهبی تلقی نماید.(1)

1- 1. نتایج یک نظرسنجی نشان می دهد از مجموع 1201 نفر افراد پاسخ گو، بیش ترین نسبت از افراد پاسخ گو، یعنی 666 نفر یا 5/55 ٪ رسیدگی به امور مردم را در جذب مخاطب «خیلی با اهمیت» اعلام کرده اند و کم ترین نسبت از ایشان یعنی 35 نفر یا 9/2 ٪ افراد، رسیدگی به امور مردم را در جذب مخاطب «خیلی کم اهمیت» ذکر نموده اند. (منبع پروژه مطالعاتی دین و برنامه سوم توسعه، 1380، معاونت فرهنگی سازمان تبلیغات اسلامی).

42- تشکیل شورای محله توسط مسجد با هدف ایجاد بستر مناسب جهت هم فکری و مشورت اهالی محل، برای اتخاذ تصمیم سازی و پیشنهاد راه کار به مسئولین ادارات و مبادی ذیربط.

43- تعریف دقیق و تبیین کارکرد اجتماعی و جایگاه فعالان حوزه مسجد به ویژه منابع انسانی اعم از امام جماعت، هیأت امناء، بانی، واقف، خادم، و...

44- فراهم آوردن زمینه و فضای گفتگو و مصافحه و احوال پرسی نمازگزاران در مسجد؛ که این امر موجب اُنس و اُلفت بیش تر آنان با یک دیگر خواهد شد.

45- سرکشی به همسایگان مسجدی که به نحوی نیازمند توجه مادی و عاطفی و روحی هستند، مانند خانواده های بی سرپرست، بیمار، از کار افتاده و...

46- ایجاد جوّ رقابت سالم در محیط اجتماعی محل، برای کمک به مسجد و بهره گیری از این فضا در ساماندهی فعالیت ها و کمک در انجام بهتر آن.

47- شناسایی و به کارگیری راه های وفاق در محله توسط امام جماعت که این امر می تواند در محوریت بخشیدن به مسجد در تمام امور کمک نماید.

ص:218

48- برنامه ریزی جهت گسترش دامنه بهره گیری از خدمات عموم اقشار جامعه و تنوع در خدمات ویژه برای طبقات خاص که طالب آن خدمت هستند.

49- شناسایی تهدیدها و فرصت ها در محیط اجتماعی مسجد جهت تقویت فر صت ها و قابلیت ها و از بین بردن تهدیدها و محدودیت ها.

50- تهیه یک کارت تبریک همراه با هدیه ای مناسب از طرف مسجد برای جوانانی که به تازگی ازدواج کرده و تشکیل خانواده داده اند.

51- پیش قدم شدن مدیریت مسجد در اقدام سریع، سنجیده و متناسب برای مقابله با بحران ها و حوادث مستحدثه ی محل.

52- شناسایی و رفع مشکلات مختلف خانواده هایی که در جوار مسجد یا محله نزدیک مسجد قرار دارند در حد مقدورات.

53- کمک در ایاب و ذهاب افراد سال خورده و مُسن به مسجد.

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط سیاسی:

1- پرهیز از وارد شدن مسجد در جناح بندی های سیاسی، حزبی و گروهی. در این خصوص «به نحوی باید برنامه ریزی شود که تمام احزاب و گروه های سیاسی که اصل نظام را پذیرفته اند و در چارچوب قانون اساسی فعالیت می نمایند، حضور آنان در مساجد جهت تبلیغ در ایام مختلف، به خصوص کاندیداتوری مجلس شورای اسلامی، شورای شهر و ریاست جمهوری بلامانع باشد. در غیر این

صورت، دایره تعامل و همکاری احزاب با مسجد تنگ و محدود خواهد شد. در نتیجه دافعه بر جاذبه برتری خواهد داشت. با توجه به این مهم که بسیاری از سمپات ها، هواداران و اعضای احزاب سیاسی را نوجوانان و جوانان تشکیل می دهند. در این خصوص باید توجه داشت که (الطرق الی الله بعدد انفاس الخلائق) راه های منتهی به خداوند به تعداد مخلوقات است».(1) و (2)

2- در تجزیه و تحلیل موضوع نوجوانان و جوانان با ارزش های ملی در پژوهش مطروحه، این هشدار و پیام را دریافت می کنیم که آ ن ها در مسائل پیچیده سیاسی فراملی، اندیشه منسجمی ندارند و جا دارد که با پژوهش های دقیق تر هم دریافت های آنان از این مسائل پیچیده را بهتر بشناسیم و هم ریشه ها و علل نگرش های آنان و چگونگی برخورد با آن ها را آشکار سازیم.

3- برگزاری مناسب و بی طرفانه ی مراسم نشست کاندیداهای انتخابات با گرایش های متفاوت در مسجد به ویژه شورای اسلامی شهر و روستا.

1- 1. پروژه مطالعاتی دین و برنامه سوم توسعه 3، ص 140.
2- 2. «براساس نتایج یک نظرسنجی عملی از میان 1201 نفر پاسخ گو تعداد 65 ٪ به سئوال میزان اهمیت غیر سیاسی بودن برنامه های مسجد و امام جماعت گزینه «با اهمیت و خیلی با اهمیت» را انتخاب کردند (منبع بالا). هم چنین بر اساس آمار سازمان ملی جوانان 6/87 ٪ از جوانان به هویت ملی و دینی خود تعلق خاطر شدید دارند و تعصب ملی را برای حفظ آب و خاک و تمامیت ارضی و هم چنین «پای بندی» به اعتقادات دینی، عشق و محبت به اهل بیت علیهم السلام را ضروری برای نیل به سعادت انسان می دانند». (منبع: مجله مسجد، شماره 73، ص 22).

4- برگزاری سلسله نشست های سیاسی با حضور نخبگان، اندیشمندان و شخصیت ها با هدف تبیین و تعمیق فهم و اذهان (همراه با تحلیل مخاطبان).

5- زمینه سازی جهت حضور مسئولین دستگاه های اجرایی در مسجد برای رفع مشکلات و نیز پاسخ گویی به سئوالات و انتظارات مردم.

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط اقتصادی:

1- از دیگر عوامل دخیل که موجب ایجاد فاصله با نیازهای متعالی و معنوی جامعه می شود، (حضور در مسجد نمادی از دین داری افراد است) افزایش سطح انتظار مردم از وضعیت زندگی و معیشت و درآمد اقتصادی می باشد. بالا رفتن سطح انتظار اگر چه با مسئله فقر اقتصادی متفاوت است، اما از این جهت که افکار، علایق و تلاش های انسان را عمدتاً به نیازهای رفاهی معطوف می کند و انگیزه های متعالی و جمعی را به سود انگیزه های رفاهی ضعیف می نماید، تفاوتی با پدیده فقر ندارد. در این خصوص همان گونه که قبلاً نیز عنوان گردید، مسجد با برنامه ریزی صحیح برای این گونه خانواده ها سعی نماید با ابزار تبلیغی و خطابه ای که در اختیار دارد:

اولاً: سطح انتظار جامعه (در مقیاس محله) را منطقی و منطبق بر واقعیت های جامعه نماید،

ص:221

ثانیاً: با استفاده از آموزه های دینی (آیات و روایات) این شعار اسلام که «راه میانه روی و اعتدال باید در رأس امور قرار گیرد» را مورد تبیین و توجه قرار دهد؛ تا از این طریق، شاهد رفاقت و اُنس بیش تر این قشر متوقع جامعه با اهالی معتدل و معتقد مسجد باشیم.

2- افرادی که در تهیه حداقل امکانات زندگی به هر دلیلی با مشکل مواجه باشند، معمولاً تمام ظرفیت و توان خود را در امور معیشتی به کار می گیرند. این افراد بخش اعظم نگرانی و دل مشغولی خود را معطوف به نیازهای رفاهی می کنند. به همین دلیل بایسته است مسجد، خلاء نیازهای متعالی و جمعی این افراد را پُر نموده و با برنامه ریزی مناسب گُسست و شکاف بوجود آمده را مرتفع نماید. حضور فعال مسجد در این گونه موارد می تواند پیوند محکمی بین اقشار کم درآمد که تعداد قابل توجهی از جامعه ایران را تشکیل می دهند را با مسجد فراهم نماید و با فراهم سازی تمهیدات تبلیغی و اجرایی خاص و متناسب با این افراد، تعادل نیازی را به طور نسبی در آن ها حفظ نماید.

3- حضور امام جماعت و هیأت امناء مسجد در مناسبت های مختلف (به ویژه روز کارگر و یا کارمند و...) در محیط های اقتصادی و کارگری، کارگاه ها، کارخانه ها و شرکت در ویژه برنامه های تدارک دیده شده مخصوص کارگران، اصناف و بازاریان و نیز برگزاری مراسم ویژه جهت گرامی داشت این ایّام در مسجد (از طریق دعوت

ص:222

رسمی از آن ها) با هدف ایجاد اُنس و اُلفت بیش تر آنان با مساجد همراه با اجرای برنامه های هدفمند و جذّاب.

4- یکی از عوامل مهمی که می تواند در افزایش کمّی نمازگزاران به مساجد و نمازخانه ها تأثیر بسزایی داشته باشد، «برنامه ریزی کلان در سروسامان دادن به وضعیت اقتصادی و رفع مشکلات معیشتی می باشد. اختصاص زمان بیش از حد معمول و عرف جامعه به کار و کسب، موجب شده است تا اقشار کم درآمد، کم تر فرصت حضور در مساجد را پیدا کنند».(1) و (2)

5- در برنامه ریزی با هدف جذب نوجوانان و جوانان به مسجد، وضعیت اقتصادی خانواده را نیز باید مدّ نظر قرار داد، زیرا هر طبقه ای از خانواده از نظر سطح درآمد، راه کاری خاص و متناسب با وضعیت اقتصادی را می طلبد.

6- حضور یک و یا تعدادی از بازاریان و کسبه محل که از تموّل

1- 1. مجله مسجد، شماره 82، ص9. 2. با توجه به تحقیقات به عمل آمده مشخص شده است که: نوجوانانی که در نماز جماعت شرکت می کنند و درآمد خانواده آن ها در سطح متوسط قرار دارد نسبت به افرادی که در طبقات بالاتر و پایین تر از نظر درآمدی قرار دارند ثبات بیش تری در رشد آنان مشاهده می شود. «بر این اساس نتایج یک بررسی انجام شده از تعداد 1201 نفر پاسخ گو دهندگان تعداد 249 نفر یا 7/20 ٪ اعلام نموده اند که به علت مشغله کاری و زندگی، کم تر به مسجد می روند و تعداد 112 نفر یا 44/2 ٪ کمبود وقت و مشغله کاری و زندگی را دلیل استقبال کم از برنامه های برگزار شده در مسجد دانسته اند یعنی در مجموع 33 ٪ پاسخ گویان مشغله کاری را دلیل استقبال کم از برنامه های مسجد و یا کم رفتن به مساجد ذکر کردند. (پروژه مطالعاتی دین و برنامه سوم توسعه، 1380، معاونت فرهنگی سازمان تبلیغات اسلامی)

-2

مالی مناسبی برخوردار بوده و در بین مردم از جایگاه مناسبی برخوردار هستند در هیات امناء مسجد (جهت جذب کمک های بازاریان و کسبه محل).

7- تبیین و تشریح جایگاه مسجد در بین افراد متمول و برخوردار جامعه با هدف جذب و هدایت کمک های مادی این افراد به مسجد از طریق گفتگوی مستقیم و یا ارسال نشریه، اطلاعیه و بروشور به طور غیر مستقیم.

8- هماهنگی با بانک ها و موسسات اعتباری و قرض الحسنه موجود در محل برای تسهیل در پرداختن وام قرض الحسنه و تسهیلات اعتباری به مستمندان و نمازگزاران.

9- ایجاد سازوکار مناسب جهت دریافت آبرومندانه ی کمک های مالی اهالی به مسجد و با هدف جلوگیری از شائبه اجبار و اکراه و رودربایستی در پرداخت این کمک ها.

10- بهره گیری از توان مالی بازاریان و اصناف محل جهت مشارکت آن ها در اجرای برنامه های اعیاد مذهبی و ملی و یا وفیات.

11- برگزاری مراسم سالانه تجلیل و قدردانی منصف ترین و با اخلاق ترین کسبه و بازاری محل در مسجد.

12- برگزاری جلسات ویژه ی آموزش احکام معامله و تجارت، ویژه اصناف و بازاریان و کسبه محل در مسجد.

13- تشکیل صندوق قرض الحسنه ویژه نمازگزاران مسجد برای رفع نیازهای مالی اهالی محل.

ص:224

2- محیط های فرعی

اشاره

جهت تبیین و تشریح بیش تر نقش محیط در جذب نوجوانان و جوانان به مساجد، روش های موجود در این محیط ها (در ذیل محیط های اصلی) به تفکیک به شرح زیر مطرح می گردد:

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط همسالان :

شاید بتوان گفت در میان محیط های فرعی، گروه همسالان از بیش ترین میزان تاثیرگزاری در جذب نوجوانان و جوانان به مساجد و نمازخانه ها برخوردار است. به همین دلیل قبل از بیان روش های جذب در این محیط، بایسته است جهت شناخت بیشتر نقش همسالان مختصر توضیحاتی ارائه شود: گروه، این گونه تعریف شده است: «افرادی که خود را «ما» تلقّی کرده و به صورت پایدار و منظم، با یک دیگر تعامل دارند یک گروه را تشکیل می دهند. انگیزه دوستی، یا مشابهت هایی است که اعضای یک گروه با هم دارند، یا پس از دوست شدن به دست می آورند. افرادی که یک گروه را تشکیل می دهند خود را به صورت «ما» درک می کنند که فراتر از هویت های فردی «من» آن هاست».(1)

در میان عوامل محیطی تأثیرگذار در ایجاد جاذبه برای نوجوانان و جوانان به مسجد و اقامه نماز جماعت، نقش همسالان و دوستان، بسیار چشم گیر و غیر قابل انکار می باشد. دوستان و رفقا بعد از

1- 1. کتاب مطالعات اجتماعی، سال اول دبیرستان، ص 7.

خانواده (در فضای مدرسه و محیط زندگی) بیش ترین تعامل، ارتباط و نزدیکی را با هم دیگر دارند و نسبتاً مدت زمان بیش تری در کنار یک دیگر هستند. به همین دلیل میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری از هم دیگر، در بین آنان زیاد می باشد.

طرز نگرش دوستان فرد و یا الگوهای او به نماز و مسجد، در روی آوردن او به نماز و حضور در مسجد موثر است. اگر دوستان و الگوها مذهبی نباشند، احتمال اینکه اعتقادات مذهبی و انجام عبادات مناسکی او کم شود، وجود دارد. از طرف دیگر چنان چه آن ها افرادی باورمند و مقید به انجام فرایض مذهبی خود باشند، می توانند نقش موثری در تقویت و تثبیت رفتارهای مذهبی فرد از جمله اقامه نماز جماعت در مساجد و مدارس داشته باشند.

بعضی از افراد بیشترین تاثیر را از دوستان و همسالان خود می پذیرند و به نظرات آن ها در باره خود بسیار اهمیت می دهند. این اندازه اهمیت دادن به نظر همسالان در باره خود، ممکن است گاهی چنان حالت افراطی به خود گیرد که منتهی به از دست دادن استقلال شخصیت شود. روشن است که از دست دادن استقلال شخصیت تا چه اندازه می تواند آرامش زندگی را بهم بزند و او را مدام با اضطراب های روحی روبرو سازد؛ زیرا همواره باید مراقب اظهار نظرهای دیگران در باره خود باشد و خود را مطابق میل آن ها تغییر دهد. با توجه به عوامل یاد شده، می توان نتیجه گرفت که «دقت در انتخاب دوست» از اهمیت زیادی برخوردار

است. پس اگر بخواهیم دوستان خوبی انتخاب کنیم در درجه اول باید سعی کنیم خودمان خوب باشیم و اولین صفت خوبی که باید در وجود خودمان ایجاد کنیم این است که همیشه به خاطر داشته باشیم اولین دوست ما خداست. بنابراین سعی کنیم، در درجه اول همان گونه رفتار کنیم و همان گونه زندگی کنیم که این دوست حقیقی از ما می خواهد.اگر این گونه زندگی کنیم باید بدانیم که دوستان خوب بسیاری را به دست خواهیم آورد».(1)

این امری مسلم است که ما در دنیایی از روابط انسانی زندگی می کنیم که در این بین، هم بر دیگران تاثیر می گذاریم و هم تاثیر می پذیریم (تأثیرات مثبت و منفی) گاه کاملا ناخودآگاه، راهی را ما در پیش می گیریم با این تصور که فکر خودمان است، در صورتی که به ما تحمیل شده و متوجه نیستیم. امّا راه دیگران راه ما نیست به همین دلیل لازم است هر آیینه خود و حرکاتمان را بیازماییم تا راه خود را برویم. «بی همتا بودن» هر یک از ما، خود بهترین دلیل، برای کشف راه پیش رفت مختص به خودمان است. در این بین شاید بزرگ ترین آفت آن باشد که بخواهیم به الگوبرداری و نمونه گزینی از دیگران بپردازیم».(2)

اگرچه فرد در تمام مراحل زندگی در گروه زندگی می کند ولی

1- 1. سجادی سید محمد کاظم، می خواهم خوشبخت باشم، ص 49.
2- 2. همان منبع، ص 41.

در دوره هایی از زندگی گروه برای او اهمیت بیش تری می یابد. «از این دوره ها می توان دوره ی نوجوانی و جوانی را نام برد. که طی آن فرد با عضویت در گروه هایی غیر از خانواده، نقطه ی اتکایی برای عمل مستقل خویش می یابد و با پذیرفتن نقش های مختلف در گروه، در مسیر شکل دادن به شخصیّتی متکی به خود گام بر می دارد؛ برای پذیرفتن نقش های آینده در جامعه آماده می شود و به طور کلی با جهان اجتماعی بیرون از خانواده، بیش تر آشنا می گردد و آن را می آزماید. آرمان هایی که در جوانی سر بر می آورند او را به سوی یافتن هم فکر و همراه و تشکیل گروه سوق می دهند. زندگی در گروه، بر اساس آرمان ها و اعتقادات خویش و رها از امر و نهی خانواده، تجربه ای جدید است که جوان به آن دست می یازد.

در این مرحله، عضویت در گروه گامی اساسی و مهم در جهت استقلال جوان و رشد و تکامل وی محسوب می شود. گروه، واسطه ای میان زندگی فرد در خانواده و زندگی وی در جامعه است. فرد در سنین کودکی، بیشتر نقش انفعالی دارد. امّا در دوره ی نوجوانی و جوانی فعال می شود. اندیشه ها و احساس هایی او را از درون بر می انگیزاند. کشش به عمل مستقل، او را به سوی افراد هم فکر و همراه فرا می خواند، بنابراین تا حدّ زیادی به صورت هدف دار به تشکیل گروه می پردازد. در این حالت گروه، تنها مجرایی برای اجتماعی شدن او نیست، بلکه پایگاهی است که از

آن: - جهت گیری - برخورد و عمل می کند. به عبارت دیگر با زندگی گروهی به میدان رقابت، سازش و برخورد با گروه های دیگر پا می گذارد و زندگی در اجتماع بزرگ را تجربه می کند. از این مرحله به بعد فرد بر اساس علایق و منافع خویش به گروه ها می پیوندد، از آن ها جدا می شود و در قالب گروه ها عمل می کند»(1) فرد برای زندگی در گروه، همان طور که باید ارزش های گروه را بپذیرد، الگوهای عملی خاصی را نیز باید بپذیرد.

یک دوست خوب می تواند زمینه ساز رشد و تعالی دیگر دوستان باشد و آنان را به مسیر سعادت و کمال رهنمون کند و بالعکس، یک دوست نالایق و منحرف می تواند زمینه بروز و ظهور ناهنجاری ها و کجروی ها را، در دوستان و همسالان خود ایجاد و تقویت نماید. با نگاهی به آمار افراد بزه کار، که دارای فساد اخلاقی هستند می توان دریافت که غالب این افراد (عمدتاً از قشر جوان) علت انحراف و محرک اصلی روی آوردن به کارهای خلاف را دوستان ناباب خود ذکر می کنند و مقصر اصلی در انحراف و به فساد کشیده شدن خویش را، دوستان و رفقای بد و منحرف بیان می کنند.

تا توانی، می گریز از یار بد

یار بد، بدتر بود از مار بد

مار بد، تنها ترا بر جان زند

یار بد، بر جان و بر ایمان زند

1- 1. کتاب درسی مطالعات اجتماعی سال اول دبیرستان وزارت آموزش و پرورش، ص 16.

«گروه و زندگی گروهی، با وجود اهمیتی که برای فرد دارد، گاه پایگاهی می شود که او در آن به ستیزه با ارزش های اجتماع و گروه بزرگ تر بر می خیزد و به سوی تخریب نظم اجتماعی سوق می یابد؛ به عبارت دیگر، گروه ها در ارتباط خویش با جامعه شمشیر دو دم هستند که هم می توانند نظم جامعه را تحکیم بخشند و هم آن را تخریب کنند؛ هم می توانند فرد را به پاسداری از ارزش های اجتماع وا دارند و هم او را به فردی مخالف با جامعه تبدیل کنند».(1)

در دوره نوجوانی و جوانی که «دوره ی گذر از کودکی به بزرگسالی است. همراه با مشکلاتی که به دلیل تغییر نقش برای نوجوان پدید می آید، فرد با مسئله ی تغییر هویت هم مواجه می شود. تصویری که او به عنوان یک کودک، فردی وابسته به دیگران و... از خود دارد، در حال تغییر است و می خواهد جای خود را به تصویر فردی بزرگسال، مستقل و... بدهد.

هم چنین زمانی که گروه های دوستی در این دوره، اهمیتی بیش از خانواده می یابند و فرد برای مستقل شدن از خانواده، به عضویت در این گروه ها تمایل بیش تری می یابد، باید توجه داشته باشد که با این کار، در حال ساختن هویت خویش است. در صورتی که در گروه هایی عضو شود که از نظر جامعه نابهنجارند، عضویت او در این

1- 1. همان منبع.

گروه ها به شکل گیری هویتی منجر می شود که بعدها تغییر دادن آن دشوار است».(1)

از این رو شناخت آسیب های گروه، حالت هایی که گروه، هماهنگ با جامعه عمل نمی کند یا دچار حالاتی غیر عادی می شود، به اندازه شناخت گروه اهمیت دارد. «مواردی چند از آسیب های گروه عبارتند از:

الف- دوگانگی ارزشی،

ب - بیگانگی با جامعه،

ج - مطلق گرایی،

د - تقلید و شخصیت تابع».(2)

باید توجه داشت که میزان تأثیر همسالان بر یک دیگر، در مرحله جوانی بیش تر از مرحله نوجوانی است. در مرحله نوجوانی، آن ها در حال گذر از نهاد خانواده به نهاد اجتماع می باشند و بیش تر از جوانان از خانواده تأثیر می پذیرند. ولی در مرحله جوانی، آن ها ضمن طی کردن مرحله گذر از خانواده، دارای روحیه استقلال طلبی شده و اجتماعی تر می شوند. به همین دلیل بیش از خانواده، از محیط اجتماعی (که در این محیط همسالان حرف اول را می زنند) تأثیر می پذیرند.

1- 1. کتاب درسی جامعه شناسی، سال دوم آموزش متوسطه، ص 104.
2- 2. کتاب درسی مطالعات اجتماعی، سال اول دبیرستان، ص 17.

جوانان در روی آوردن به فریضه مهم نمازجماعت و حضور در مسجد به عملکرد و رفتار الگوها توجه خاص دارند و در این مقطع سنی، ذهن پرسش گر آنان برای سئوالات گوناگون خود در خصوص مسایل مذهبی، به دنبال پاسخ قابل قبول و قانع کننده است.

از این رو است که استاد شهید مرتضی مطهری می گوید: «نسل جوان فعلی نسبت به نسل ماقبل خود برتری ها و عیب هایی دارد» به گفته ایشان «این نسل ادراکات و احساساتی دارد که در گذشته نبوده است. بنابراین باید به او در عدم پذیرش بسیاری از سنت ها، آداب و رسوم ملی و مذهبی که گذشتگان به راحتی می پذیرفتند، حق داد». این فیلسوف معاصر می افزاید: «در عین حال این نسل، انحرافات فکری و اخلاقی دارد که باید برای حل آن ها چاره جویی کرد. که البته یافتن این راه، بدون احترام گذاشتن به احساسات، پرسش گری ها و تعارضات او میسر نیست». شهید مطهری معتقد است: «اسلام به این تعارضات و پرسش گری ها احترام گذاشته و تأکید دارد. باید شک و تردید نسل جوان را بر طرف کرد.

«روح جوان ظرفی است پُر از چراها و جامعه جوان ما ایجاب می کند که برای این چراها پاسخ مناسبی بیابیم و در اختیار جوانان بگذاریم در این راه همه ارگان ها و نهادها و همه خانواده ها و بالاخره تمامیّت جامعه باید با عزم و اراده عمومی همت نهند تا جوان در حصار چگونگی ها نماند و به دریای چراها نپیوندد. به

یقین در دو راهی چگونگی و چراها آن که از دومین راه می رود به یقین و حقیقت خواهد رسید».(1)

با ایجاد شبهه در مبانی دین توسط یک جوان، سریعاً اذهان آماده ی دوستان همسال وی، جذب موضوع شده و یا دچار تحلیل احساسی می شوند. اگر نتوانیم پاسخ عقلانی و به طریقی مقتضی به آن ها بدهیم، شاهد بسط و گسترش سریع این شبهات، در بین دیگر جمع های دوستانه خواهیم بود. در این راستا هدایت فکری و گروهی، همراه با توجیه عقلانی گروه رهبر (گروه مرجع) در جمع های دوستانه، می تواند در کاهش اثرات مخرب افکار و اندیشه های دین زدا و دین گریز موثر واقع شود. در این زمینه، ایجاد ارتباط دوستانه گروه های فعال مسجد با جمع های دوستانه

1- 1. (ر.ک: نتایج بیش از 60 طرح تحقیقاتی از واحد تحقیق ستاد مرکزی اقامه نماز کشور) 2. براساس نتایج یک نظرسنجی از میان 1201 نفر جوان یا نوجوان پاسخ گو، بیش ترین نسبت به افراد یعنی 2/50 ٪ (603 نفر) برقراری ارتباط دوستانه توسط اهالی مسجد و گروه های فعال را با مخاطبین «خیلی با اهمیت» داشته اند و کم ترین نسبت از ایشان یعنی 9/1 ٪ (23نفر)، برقراری ارتباط دوستانه با مخاطب را «خیلی کم اهمیت» اعلام نموده اند. (پروژه مطالعاتی دین و برنامه سوم توسعه، 1380، معاونت فرهنگی سازمان تبلیغات اسلامی) بر اساس نتایج یک نظرسنجی از جوانان تهرانی به نظر آنان مهمترین مکان عمومی در محلات، مسجد و اماکن مذهبی (با 5/29 ٪ نظرات) پارک و اماکن تفریحی (7/27 ٪) اماکن ورزشی (3/11 ٪) در مجموع تقریباً یک سوم، مسجد را مهم ترین مکان عمومی می دانند با افزایش سواد پاسخگویان از میزان مهم قلمداد کردن مسجد در محله کاسته می شود. مناطق شمال تهران کمتر از سایرین، مسجد را مهم قلمداد می کنند (نظرسنجی از جوانان تهران، معاونت پژهشی سازمان تبلیغات اسلامی 1376)

خارج از مسجد، تأثیرگذاری عمیق تر و نقش موثرتری می توانند ایفا نمایند.

«نوجوانان، ابتدا در خانه از والدین، سپس در خانه دوم که همان مدرسه است، از مربیان مدرسه جهت آموزش و پرورش مطلب می آموزند و در این میان نزدیکترین دوستان نیز، در گرایش آنان به نماز جماعت نقش مهمی دارند. در صورتی که انحرافات اخلاقی در بین دوست و هم نشین وجود داشته باشد، زمینه کاهش رغبت و تمایل دیگران را به نماز جماعت فراهم خواهد آورد؛ پس سه رکن اساسی خانه، مدرسه و محیط در تربیت نقش اساسی و مهم دارند»(1) با توجه به یافته های حاصل از نظرسنجی به عمل آمده، جوانان.

مسجد را، به عنوان مهم ترین مکان عمومی می پندارند. بنابراین راحت تر می توان از این گرایش و سلیقه آن ها بهره مناسب برد و آنان را به سوی اقامه نمازجماعت و آموزه های دینی رهنمون کرد. چون بسیاری از برخوردهای دوستانه و سپری شدن اوقات فراغت جوانان در اماکن عمومی مثل پارک ها و اماکن ورزشی صورت می گیرد، بایسته است فضاسازی تبلیغی لازم با استفاده از عناصر فرهنگی، هنری و... صورت گیرد تا به محض ورود به این اماکن، فضای روحی و روانی غالب بر آن، نوجوانان و جوانان (گروه های

1- 1. (ر.ک: نتایج بیش از 60 طرح تحقیقاتیی از واحد تحقیق ستاد مرکزی اقامه نماز کشور)

همسال) را تحت تأثیر قرار دهد. به عنوان مثال با به کارگیری آیات، روایات و جملات نغز ادبی و برگزیده بزرگان و دانشمندان برجسته جهان اسلام و... در قالب: نقاشی، تصویر، گرافیک، آثار دستی، آثار هنری، خط و خوشنویسی و...

وجود نگاه جمع گرا به جای فردگرایی در بسیاری از مفاهیم و آموزه های دینی و هم خوانی این نگرش و برنامه الهی با فطرت و ذات انسان ها (با هدف ایجاد انگیزه دوستی در نوجوانان و جوانان، جهت پیدایش روحیه اجتماعی، در روی آوردن و اقبال آن ها به اعمال عبادی) در بهره جستن از این گرایش فطری بسیار کارساز و موثر می باشد. در نماز ما به کلماتی بر می خوریم که به صورت جمع بیان شده یا از آن معنای جمع استنباط می شود: «ایاک نعبد و ایاک نستعین» و «حی علی الصلوه» این کلمات که سنگ بنا و اساس اعتقادات دینی ما را تشکیل می دهند خود، بیان گر وجود روحیه جمع پذیری در انسان است. به همین جهت این اصل، با روحیه جوانان که بیش تر تمایل دارند در جمع های دوستانه باشند و بنا به مقتضیات سنی که از انجام کارهای فردی و انزواگونه پرهیز نمایند، کاملاً سنخیت و سازگاری دارد. در صورت ارائه راه کاری هدفمند، می توان از گرایش فطری آن ها در ایجاد جاذبه به سوی مساجد که نماد نهاد اجتماعی و کار جمعی است استفاده نمود. احتمالا صدها بار یا بیشتر شاهد این منظره بوده اید که نوجوان ها در رستوران ها و گاهی در گردش گاه ها و محل های خرید یا

زمین های اسکیت، پاتوق هایی دارند آن ها برای صحبت کردن، دید و بازدید، جلب توجه و وقت گذرانی دور هم جمع می شوند و گاهی هم اهداف خاصی را دنبال می کنند. (مثلا حضور در یک مسابقه ورزشی با یک مراسم دینی) باید با این واقعیت مواجه شویم که نوجوان ها دوست دارند با افراد هم سن خود باشند و این گروه ها قسمتی از زندگی آن ها را تشکیل می دهند آن ها اغلب، دار و دسته یا جمعیت هایی با دوستانشان تشکیل می دهند و کوشش می کنند سبک زندگی، قوانین و روش های رفتاری متحدی داشته باشند. (به طوری که ممکن است افراد غریبه، رفتار آن ها را تکبّرآمیز بدانند) انواع زیادی از این دسته ها و یا گروه ها وجود دارند. برخی از نوجوانان و جوانان در چند دسته از این گروه ها، که هر کدام اهداف و اعضای مخصوصی دارند، عضو هستند.

هر فرد خاص، بیش تراحتمال دارد در چه گروهی عضو شود؟ از دیدگاه نظری، گروه ها از افراد هم سن و سال و اقشار هم رده با فعالیت ها و علایق یک سان تشکیل می شوند. اما در حقیقت هر گروه، مقام و مرتبه خاصی به هر کدام از اعضا اعطا می کند و بنابراین برخی از نوجوانان و جوانان، برتر از بقیه هستند و هم چنین قوانین تدوین نشده ای برای ورود به گروه وجود دارد که یکی از آن ها، ثابت بودن در و فاداری نسبت به فعالیت ها و اعضای گروه است.

گروه های افراد هم سن و سال در سنین مختلف نوجوانی، نقش ها و عملکردهای متفاوتی دارند. در اوایل نوجوانی که فکر و ظاهر نوجوان ها به سرعت در حال تغییر است. گروه افراد همسال، الگوی خود را با آن تطبیق می دهند و محلی برای آن ها فراهم می کنند که در آن جا، احساس می کنند در خانه هستند. با عضویت در گروه، برای آن ها اثبات خواهد شد که توسط سایر نوجوان ها پذیرفته شده اند.

«وقتی نوجوان ها رشد می کنند و تکامل می یابند ممکن است این گروه ها را ترک کنند و به گروه های دیگری بپیوندند (گروه هایی که بیش تر آن را جوان ها تشکیل می دهند) که عقاید و علایق در حال تکامل آن ها را بهتر منعکس می سازند. اما برخی اوقات نوجوانان بعد از ورود به گروه های جدید، در می یابند که فعالیت های آن گروه ها مغایر با انتظارات و ارزش های آن هاست در نتیجه مجبور می شوند که تصمیم مشکلی بگیرند، یا خود را با گروه سازگار کنند یا با آگاهی کامل از مزایای واضح، ترک گروه و بهایی که باید در این راه بپردازند، گروه را ترک کنند».(1)

بعضی از گروه ها می توانند تاثیر مثبتی داشته باشند. اما برخی دیگر ممکن است دارای آثار منفی باشند. «نظام ارزشی این گروه ها، بر اساس دیدگاه ها و فعالیت های اعضای آن شکل می گیرد و معمولاً

1- 1. مراقبت از نوجوانان، ص 221.

تغییرات کمی پیدا می کند. کسانی که به آن ها تعلق دارند، می دانند چه توقّعاتی وجود دارد. با گروه راحت اند، و در داخل گروه مورد حمایت واقع می شوند. آن ها از نوع لباس، مدل مو و رفتار مورد تایید گروه، پیروی می کنند. اگرچه ممکن است برخی فردگرایی ها، تا زمانی که گروه را تحت تاثیر قرار ندهند، مجاز باشند».(1)

برخی گروه ها روی رفتارهای دیگران هم تاثیر دارند به عنوان مثال «افراد جوان را به تجربه کردن مواد مخدر و داروهای غیر قانونی یا شرکت در فعالیت های تبهکارانه و غیر قانونی تشویق می کنند. این باندهای تبهکاری شهری و آثار منفی آن ها در سال های اخیر بیشتر دیده می شوند. این باندها افراد جوانی را جذب می کنند که در جست وجوی کسانی هستند که احساسات آن ها را درک کنند. تعلق داشتن به این باندها، حتی اگر (این باندها) در فعالیت های جنایی شرکت داشته باشند، به آن ها این احساس را می دهد که مورد درک و پذیرش واقع می شوند».(2)

«در محیط همسالان، نوجوانان و جوانان باید به این نکته مهم واقف بود که اغلب آنان رویکردی نرم و غیر تهدید آمیز را ترجیح

1- 1. تحقیق در مورد حاملگی دوران نوجوانی نشان داده است که چگونه گروه های افراد همسال می توانند در این مورد متقاعدکننده باشند. هم چنین عواملی که نوجوان ها را از لحاظ جنسی فعال می کنند مورد بررسی قرار گرفت نتایج نشان دادند: نوجوان هایی که دوستانشان و یا اعضاء گروهی که در آن بودند از نظر جنسی فعال بودند، بیش تر احتمال داشت که از نظر جنسی فعال باشند.(همان منبع)

2- 2. همان منبع، ص 222.

می دهند. بنابراین بسیار مخاطره آمیز است که بیش از حد سخت گیرانه و منجمد با آن ها برخورد شود. هم چنین باید به آن ها فهماند که گرچه بعضی رویکردها ممکن است که در فیلم و تلویزیون کارگر باشد، امّا در زندگی واقعی کمتر کارگر می افتد.

نوجوانان و جوانان هم چنین باید به این حقیقت در محیط همسالان آشنا باشند که داستان های مربوط به دوستی های موفق که از دوستانشان می شنوند یا در مجلات می خوانند بیش تر در قلمرو خیال است تا واقعیت. سر صحبت های فریب انگیز را ممکن است، باز کنند تا استفاده کننده را از پذیرش تنهایی و میل ارتباط شخصی محافظت نمایند، اما احتمال دارد که مشکلات دیگری برای افراد ایجاد کند»(1) در اواسط نوجوانی، بعد از این که عمده تغییرات جسمانی کامل شد و اعتماد به نفس نوجوان ها افزایش یافت، این مشکل کم تر خواهد بود. «آن ها در رفتارهایشان آزادی بیش تری خواهند داشت و با گروه بزرگ تری از همسالانشان ارتباط برقرارمی کنند و یا دوستی ها اغلب خیلی راحت تر شکل می گیرند. سپس در اواخر نوجوانی، این ماجرا دست خوش تحولاتی می شود، نوجوانان برای مواجهه با آینده، دوستان قدیمی خود را ترک خواهند کرد و دوستان جدیدی در محیط کار یا دانشگاه پیدا می کنند. وقوع حوادثی از قبیل وصال، فراق و جدایی در حین

1- 1. همان منبع

پیمودن راهی که به بزرگسالی منتهی می شود، عادی است» (1) چون سنین نوجوانی مرحله آغاز بلوغ است و «نوجوان در این سن، تمایل زیادی به گروه همسالان و دوست یابی دارد لذا انتخاب دوستان، اثر زیادی در جذب دانش آموزان به نماز جماعت دارد، اگر دانش آموز دارای دوستان اهل نماز و مقید باشد در جذب او به سوی نماز جماعت مؤثر خواهد بود. در نتیجه داشتن دوستان خوب و اهل نماز بسیار مؤثر است و خانواده ها می بایستی به این مهم توجه نشان دهند».(2) با توجه به این که یکی از روش های مهم تربیتی در نهادینه کردن ارزش های دینی و هنجارهای اجتماعی، الگوپذیری است و این روش تربیتی، بیش ترین کارآیی و کاربرد را در محیط همسالان دارد و نوجوانان و جوانان سعی دارند که در انتخاب الگو برای آینده، بیش تر از کسانی استفاده نمایند که از لحاظ سنی و فکری به آنان نزدیک باشند. به همین دلیل، نقش بارز الگو دهی در محیط همسالان بسیار روشن و مبرهن می باشد. بنابراین اتخاذ ساز و کاری که بتوان به این مهم نایل شد، بسیار حائز اهمیت می باشد.

توجه به امر همسالان و ایجاد زمینه جهت جذب آن ها به مساجد و نماز جماعت، در جنسیت های مختلف فرق می کند. نقش

1- 1. (ر.ک: نتایج بیش از 60 طرح تحقیقاتی از واحد تحقیق ستاد مرکزی اقامه نماز کشور)

2- 2. نریمانی محمد، کاربرد روانشناسی در خانه و مدرسه، ص 77.

همسالان در دختران به دلیل این که زودتر از پسران به سن تکلیف و بلوغ می رسند از مقاطع سنی پایین تری آغاز می شود. به همین دلیل آنها نسبت به پسران زودتر مراحل زمانی دست یابی به رشد اجتماعی را کسب می نمایند. دختران به دلیل این که بیش تر در خانه و در کنار خانواده حضور دارند، با همسالان خود در بیرون از خانه کمتر ارتباط دارند در نتیجه کم تر تحت تأثیر نگرش ها و طرز تفکرات گروه همسالان خود قرار می گیرند. برعکس، پسران بیش تر از روحیات و رفتار دوستان تأثیر می پذیرند. یکی از مشکلات کنونی جامعه ما عدم به کارگیری شیوه های فراگیر، برای معرفی الگوهای مناسب به نوجوانان و جوانان جامعه است که این مهم می تواند از سوی رسانه های ارتباط جمعی صورت پذیرد. انتخاب و معرفی الگو در محیط همسالان، باید با ملحوظ داشتن شیوه های نوین و روز جامعه باشد و نوعی هم خوانی با افکار و اندیشه های رایج جوانان جامعه داشته باشد. یکی از ضروری ترین و بدیهی ترین اقدامات اولیه در این راه، این است که تعامل و برقراری مناسبات با نسل نوجوان و جوان در چارچوب قواعد درست تنظیم گردد.

مهمترین روش های جذب در محیط همسالان (گروه دوستان) عبارتند از:

1- شناسایی گروه های موجود به خصوص گروه دوستان و بررسی زمینه های مناسب جهت حضور در بین این گروه ها با هدف برقراری ارتباط و تعامل با آنها توسط مساجد.

ص:241

برای دست یابی به این مهم، موارد زیر مورد توجه قرار گیرد:

الف) مرحله اول:

1- زمینه های بوجود آورنده و پیوند دهنده گروه و دوستی.

2- شناسایی اهداف و انگیزه های تشکیل گروه.

3- محورهای اولویت دار در ارتباط با آن ها.

4- حساسیت ها و نکات چالش زا در گروه.

5- تفکرات و نگرش های غالب بر گروه.

6- شناسایی اعضاء گروه.

7- راهنما و رهبر گروه.

ب) مرحله دوم:

1-القاء نظرات و تفکرات دینی، توسط آن فرد در آن گروه به شیوه های مناسب و بدون ایجاد حساسیت.

2- شناسایی فردی از مسجد که در هماهنگی نسبی با تفکرات و گرایش های این گروه ها می باشد.

3- برنامه ریزی جهت دار و هدفمند در سوق دادن گروه به سمت مسجد.

4- زمینه سازی برای عضویت فرد شناسایی شده در داخل گروه ها.

5- برنامه ریزی با هدف چگونگی نفوذ آرام در این گروه ها.

2- در بیش تر موارد، رفتارهایی که تحت تاثیر گروه های همسال ایجاد می شوند، کوتاه مدت بوده و دوام ندارند و شامل کارهای خلاف قانون نمی شوند و اغلب با ارزش های خانوادگی همسو هستند. در حقیقت انتخاب نوجوان در مورد گروه های افراد همسال، به طور وسیعی

به تجارب اولیه زندگی، خودباوری، اعتماد به نفس، تمایلات مذهبی، زمینه فامیلی و وضعیت اقتصادی و اجتماعی او بستگی دارد».(1) و(2)

3- تهیه بروشور یا ویژه نامه حاوی زندگی نامه و بیوگرافی نوجوانان و جوانانی که از تاریخ صدر اسلام تاکنون دارای ویژ گی و برجستگی خاص در زمینه های دینی، اخلاقی، علمی، هنری و... بودند به صورت هدفمند و جهت دار (به طوری که علت و زمینه ایجاد این ویژ گی و تمایز در عمل به آموزه های دینی و انجام مناسک عبادی توسط آنان القاء شود) و توزیع آن بین نوجوانان و جوانان محل و در گروه های دوستی مختلف.

4- تشکیل هیأت مذهبی ویژه نوجوانان و جوانان توسط مساجد با عناوینی چون هیأت حضرت علی اکبر، حضرت علی اصغر، حضرت قاسم و... (که همگی این شهدای کربلا، نوجوان و جوان بوده اند) به خاطر سنخیت سنی با اعضاء هیأت های مذهبی و تشکل های دینی، که ضمن الگوسازی نقش برجسته ای در گرایش آن ها به سمت مسجد دارد.

ص:243

1- 1. همان منبع، ص 222.
2- 2. «بر اساس یک نظرسنجی از مجموع تعداد 1201 نفر که مورد سئوال واقع شده اند: 3/41 ٪ یا 496 نفر در گروه سنی 10 تا 20 سال قرار دارند از این تعداد بیشترین نسبت از افراد یعنی 603 نفر یا 2/50 ٪ ایجاد ارتباط دوستانه با مخاطب را در جذب مخاطب خیلی با اهمیت دانسته اند و کم ترین نسبت از ایشان یعنی 23 نفر یا 9/1 ٪ بر قراری ارتباط دوستانه با مخاطب را خیلی کم اهمیت اعلام نموده اند». (پروژه مطالعاتی دین و برنامه سوم توسعه، 1380، معاونت فرهنگی سازمان تبلیغات اسلامی)

5- تهیه مجلات و روزنامه های جوان پسند و قابل استفاده (ورزشی، حوادث، جدول و...) و در اختیار گذاشتن آن ها برای استفاده نوجوانان و جوانان می تواند زمینه ساز استقبال از مسجد باشد. مخصوصاً نشریاتی که به صورت روزانه انتشار می یابند. جهت خواندن این نشریات، حداقل روزی یک بار نوجوانان و جوانان در مساجد حضور پیدا می کنند.

6- معمولاً گروه های دوستی، دارای محل های خاص هستند که وعده گاه و قرار دوستی و صحبت روزانه آنان در این مکان مشخص می باشد. شناسایی این مکان و ایجاد فضاسازی تبلیغی به انحاء و شیوه های مختلف به طوری که فضای دینی و معنوی را القاء کند (در واقع در اذهان آن ها نوعی ایجاد تلنگر نماید) می تواند تأثیرگذار باشد.

7- تربیت جوان های متعهد، خوش فکر و باسواد از سوی مساجد و برنامه ریزی جهت به کارگیری آنان در محل های تجمع جوانان (میادین، پارک ها، باشگاه های ورزشی و...) برای برقراری ارتباط و تعامل با روش های مناسب و کارساز که ایجاد جاذبه نماید، می تواند در نهایت این جمع های دوستانه را به سمت مساجد سوق دهد.

8- با توجه به اینکه غالب گروه های دوستی و همسالان را نوجوانان و جوانان تشکیل می دهند، تشکیل شورای جوان در مساجد برای ایجاد ارتباط دوسویه و مورد توجه قرار دادن نظرات و

نگرش های آنان لازم می باشد. اگر اعضاء این شورا از میان گروه های دوستی فعال محله انتخاب شوند، بسیار کارساز خواهند بود.

9- برگزاری همایش یا گردهمایی سالانه یا فصلی از سوی انجمن دوستی مسجد با شرکت گروه های مختلف دوستی محلات که در زمینه های مختلف علمی، ورزشی، ادبی، فرهنگی و هنری فعالیت می نمایند. (با هدف تبیین جایگاه مسجد و نماز جماعت، البته سعی شود این امر به روش های غیر مستقیم بیان شود).

10- در داخل هر یک از گروه های دوستی، افرادی بر جسته هستند که نسبت به دیگر همسالان خود، برتری دارند. شناسایی این افراد خاص و دعوت به همکاری آنان در برنامه های مساجد، می تواند پل ارتباطی دوستانش باشد.

11- برگزاری سلسله جلسات و نشست های علمی، فکری، روان شناسی، سیاسی با حضور اساتید فن، برای گروه های دوستی و القاء غیرمستقیم آموزه های دینی در خصوص مسجد و نماز.

12- تهیه ویژه نامه، کتاب و نوارهای آموزشی با هدف ارائه الگوی عملی برای گروه های دوستی (از طریق معرفی یک گروه دوستان موفق در تمامی زمینه های علمی، اخلاقی، دینی و...)

13- ارسال ایمیل و پیامک، برای کلیه گروه های دوستی و انجمن های مختلف محل، در مناسبت های مختلف و دعوت از آن ها برای شرکت در برنامه های مساجد.

ص:245

14- تشکیل واحد «معرفی دوست یا سکوی دوستی» در مسجد، برای تازه واردین و نوجوانان و جوانانی که دنبال گروه های دوستی و دوستان متعهد و مؤمن هستند.

15- تلاش در برقراری ارتباط با کمیته جوانان و نوجوانان احزاب و نهادهای مدنی موجود در سطح جامعه (به ویژه کمیته های دانش آموزی و دانشجویی).

16- تهیه کارت سینما، استخر، مراکز فرهنگی و تاریخی و... از سوی مسجد و اهداء آن در مناسبت های مختلف به گروه های دوستی و همسالان فعال.

17- دعوت از NGO های مختلف محل، برای انجام کارهای عام المنفعه و خیرخواهانه، از زمینه های ایجاد ارتباط گروه ها با مسجد می باشد.

18- معرفی سالانه بهترین گروه دوستی محلات، توسط مسجد محل، با هدف الگوسازی برای دیگر گروه های همسال.

19- حضور امام جماعت مسجد در جمع گروه های دوستی با بهره گیری از روش های مختلف اعتماد ساز.

20- تشکیل انجمن دوستان مسجدی، با هدایت و راهنمایی امام جماعت و مدیریت مسجد.

ص:246

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط تبلیغی :

1- مبلغین و مربیان تربیتی می بایست این نکته را مورد امعان نظر قرار دهند که نوجوان و جوان خواستار آن است که بر اساس تفکر و برهان عقلی و دلایل منطقی، مطالب و مسائل مذهبی را بررسی و قبول نماید، زیرا مسائل مذهبی غالباً در این دوره، ارزش واقعی پیدا می کنند و در نظام های زندگی ادغام می شوند؛ لذا نشان دادن واقعیت های دینی به آن ها در گرایش بیش تر آنان به مذهب، مؤثر است و تعصبات غلط، باعث سرخوردگی آنان از مذهب و مذهبی ها می شود. بنابراین شیوه ی ارائه مسائل مذهبی به آن ها بسیار اهمیت دارد. باید دانست که چه مسائلی را در این دوره به آن ها گفت که دین زده نشوند و در عین حال باید تصوری تطبیقی از آن مسائل با زندگی بدست داد، به گونه ای که مسائل دینی با تجربه و عمل توأم شود تا به سادگی از ذهن نوجوان و جوان محو و خارج نشود و اثرش در رفتار او ثابت بماند؛ یعنی دین و علم را با هم به آنان تعلیم و آموزش داد. «اشپرانگر» معتقد است که در دوره نوجوانی و جوانی، ارزش های اساسی زندگی به ترتیب اهمیت به صورت قطعی تر و پایدارتر شکل می گیرند و ارزش های حاکم بر فرد، تعیین کننده نوع شخصیت او به شمار می روند.(1)

2- در محیط تبلیغی، دانستن این نکته مهم است که جوان،

1- 1. امیری نژاد فاطمه، بررسی راه های ...، روزنامه کیهان شماره 18667.

دوست دارد همواره تصویر مثبتی از خود داشته باشد. این نگاه مثبت به خود، باعث می شود که او به دیگران نیز نگاهی مثبت داشته باشد و همین طور به آینده خویش، چنین احساس خوشایندی موجب رونق زندگی و نشاط و شادابی روان او می شود و اگر این چنین شد، بهترین زمینه رشد و تعالی فراهم می شود. در چنین شرایطی است که می توان با او ارتباط سازنده برقرار کرد. قبل از بوجود آوردن چنین احساس و تصویری از خود، هرگونه اقدام تربیتی و تبلیغی، نه تنها به شکست می انجامد بلکه بر ضد خود عمل می کند و نتایج وارونه ای را به دنبال خواهد داشت. بنابراین یکی از جلوه های زیباشناسانه هنر تبلیغ، به کار بستن هنر ترغیب است. این مهم زمانی به نتایج مثبت و کارآمد می انجامد که مخاطب، احساس مثبت و نگرش خوشایند به خود و آینده خویش داشته باشد.

3- برای تقویت روحیه مشارکت مردم در فعالیت های جمعی مسجد، لازم است «تبلیغات صحیح و دامنه داری برای نشان دادن مساجد و بهره برداری های چند منظوره از آن صورت گیرد. سنت بهره برداری چند منظوره از مسجد، ابتکار رسول اکرم صلی الله علیه و آله در صدر اسلام بود. ایشان برای پیشبرد اهداف، مسجد را تبدیل به مرکز تبلیغات کرده بودند؛ چنان چه خود حضرت رسول صلی الله علیه و آله در فضای مسجد به حل و فصل مسائل مسلمانان و تشکیل شوراهای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی اقدام می کردند. امروزه نیز وظیفه

اسلامی مسلمانان حکم می کند روش پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله را در باره مساجد ادامه دهند. در این باره لازم است امور تبلیغی در مساجد، از سوی ائمه جماعات و مسئولین مسجد با جدیت و تنوع بیشتر و هدف نشان دادن قدرت معنوی مساجد و جایگاه این پایگاه در اسلام، اتخاذ شود». (1)

4- هدف هر تبلیغ باید برخاسته از نیاز اصلی و سازنده مخاطب باشد «هرگونه هدف تراشی، هدف سازی بیرونی و تحمیلی نه تنها اثر فعالیت و اصالت تربیتی آن را از بین می برد، بلکه خود به تدریج به ضد آن تبدیل می شود؛ چنان که اگر کودک از فعالیتی مانند بازی که یک فعالیت طبیعی است و ذاتاً واجد لذت درونی است از طریق مشوق های بیرونی و پاداش های مادّی تقویت شود به تدریج لذت های بیرونی، جای گزین لذت های درونی می شود و این فعالیت خود انگیخته را از اصالت تهی می سازد. در ارتباط با رفتارهای دینی و عبادی که خود ذاتاً واجد لذت معنوی هستند، در صورتی که تشویق های بیرونی و به شکل افراطی و مداوم آن افزایش یابد، پس از چندی اساس و ریشه درونی این گونه رفتارها تضعیف می شود». (2)

ص:249

1- 1. آسیب شناسی گرایش جوانان به مساجد و نماز جماعت، مجله مسجد، شماره 82، ص 9.
2- 2. کریمی عبدالعظیم، تبلیغ راهبرد های روانشناختی، ص 80.

5- در جلسه گفت وگو با جوانان، محورهای مهم زیر مد نظر قرار گیرد:

الف- چگونگی ورود به بحث از لحاظ زمینه سازی و فضاسازی و تحرک اذهان و تشویق مخاطبان برای شنیدن فعال.

ب- پیش بینی روش های بازخورد سنجی از مطالب ارائه شده و اصلاح و تقویت روش های تبلیغی.

ج- توجه به علائم و نشانه های غیر کلامی مخاطبان، در نحوه دریافت مطالب.

د- کیفیت طرح مطالب از نظر پرسش انگیزی و رغبت زایی در فضای جلسه.

ه- اتخاذ شیوه مناسب اداره جلسه از نظر روش های گروهی - تعاملی.

6- در محیط تبلیغی نباید تنها به یک انگیزه خاص توجه داشت «اصولا بسیاری از کارهای انسانی مبتنی بر چند هدف و منظور است و برای اقدام به آنها باید چند انگیزه با هم انسان را پیش براند. کسی که انگیزه معنوی او چندان قوی نیست که او را به سوی مسجد هدایت کند، انگیزه های سیاسی، فرهنگی یا رفاهی می تواند، تمایل بیش تری برای حضور در مسجد در او ایجاد کند. همچنین کسی که انگیزه های معنوی و فرهنگی در او قوی است و در مسجد حاضر می شود، افزوده شدن انگیزه های سیاسی و رفاهی،

دفعات حضور یا کیفیت حضور او در مسجد را افزایش خواهد داد».(1)

7- دینی کردن جوانان و تبلیغ دین برای آن ها، صرفاً در دادن اطلاعات دینی و وادار کردن آن ها به حفظ روایات اسلامی و آیات قرآنی محدود نمی شود، بلکه مهم تر و فراتر از آن، باید هنر «زیستن دینی» را به آنها یاد داد زیرا دینداری به یک معنا یعنی زیستن طبق اعتقادات دینی و نه صرفاً داشتن و حفظ کردن مطالب دینی! چه بسا جوانی که از نظر اطلاعات و حفظیات مطالب دینی ضعیف است، اما منش و سیرت او بسیار نیک و متعالی است. کسی که چنین منش و شخصیتی داشته باشد خود به خود در کسب دانش دینی نیز علاقمند و مشتاق می گردد. مشروط بر آن که زبان او را به همراه نیاز او بفهمیم و پیام های دینی را بر آن بر افرازیم.

8- برجسته ترین نمای زندگی یک جوان، امید به آینده است. جوانان، هنگامی به حال و شرایط موجود خود عشق می ورزند و از اراده و پشت کار برخوردار می گردند که افق آینده خود را شفاف و روشن ببینند. نشاطی که از این امید سر می زند به منزله نیروی محرکه ای برای زندگی و لذت بردن از کار و کوشش می باشد. توجه به این نیاز و متمرکز کردن صحبت ها و مطالب تبلیغی و تربیتی در این محور می تواند در هدایت جوانان، بسیار مؤثر واقع شود. اگر

1- 1. رشاد علی اکبر، روش شناسی رفتار با جوانان، مجله مسجد، شماره 53، ص 20.

چنین توجهی به جوانان از زاویه آینده نگری و آینده بینی بشود، از بروز بسیاری از انحرافات اخلاقی، اجتماعی جلوگیری به عمل می آید.

9- در محیط تبلیغی نباید صرفاً به بیان مجازات، توصیف جهنم و کیفر گناه برای نوجوانان و جوانان پرداخت، چرا که با توجه به اقتضائات سنی در این مقطع، آن ها گناه یا اشتباهاتی را مرتکب می شوند. باید راه بازگشت و توبه را برای آنان تبیین کنیم تا با اطمینان خاطر، به سرعت از اشتباهشان برگشته و با توبه دوباره به اعمال صالحه برای محو گناه بپردازند. قطعاً بهترین وسیله ی برقراری ارتباط با خداوند نیز نماز است. این مهم، دقیقاً باید برای آن ها تشریح گردد. رسول گرامی اسلام حضرت محمد صلی الله علیه و آله می فرمایند: «هیچ چیز نزد خداوند، محبوب تر از جوان توبه کار نیست». (1)

10- هر معلم یا مبلغی باید به یاد داشته باشد که به موقع نصیحت «کند»، به موقع «کنار بکشد» به موقع «سکوت» کند و... این هنر پرهیز، و هنر اقدام نکردن و حرف نزدن بسی دشوارتر و ظریف تر از هنر صحبت کردن و اقدام کردن و حرف زدن است. کسی که خواهان یادگیری چنین حکمت رازآلودی است باید از بنیاد هنری درخشان در سیمای گفتار و کردار خود داشته باشد. البته باید اقرار نمود که کمتر کسی است که بتواند در جریان تبلیغ

1- 1. میزان الحکمه، ج 5، ص 9.

و تربیت، واقعیت را جانشین نصیحت کند! و «حکمت سکوت» را جایگزین «کثرت گفتار» نماید.

11- از مهم ترین عوارض کار تبلیغ، در نظر داشتن مقتضیات است. بهره گیری از گفتمان رخ به رخ با جوانان اثرات بسیار مثبتی در روند پذیرش آموزه های دینی توسط آنان دارد. «برای این که بتوانیم به آن مقتضیات، پاسخ صحیح بدهیم، می بایست مختصات را درست، سمت و سامان ببخشیم و به استخدام اهداف انسانی الهی خود در آوریم. لازم است مناسبات خود را با نسل نو در چارچوب قواعد و شیوه های دقیقی تنظیم کنیم تا از ارتباطی منطقی، بارور، نسبی، کارساز و مطلوب با جوان بر خوردار شویم».(1)

12- مربی و مبلغ موفق کسی است که نه فقط به دانش و علم روان شناسی، بلکه به توانایی در درک و دریافت ویژگی های فردی مخاطب که او را منحصر به فرد ساخته است نیز مجهز باشد. آن کس که خواهان ارتباط فعال و صمیمی با نوجوانان و جوانان است، قبل از آن که در پی آن باشد که چه مطالب و پیآمدهایی را به آن ها منتقل کند باید به فکر چگونگی انتقال آن از نظر جاذبه، کیفیت و قدرت نفوذی آن باشد. رمز بزرگ تبلیغ، نه در تکرار و تعدد پیام که در رسایی و بلاغت آن نهفته است.

13- تبلیغ و شیوه های تربیتی با جوانان باید به گونه ای باشد که

1- 1. همان منبع.

آن ها را آماده و مهیای برخورد با مسایل زندگی آنان کند. آنچه مهم است شناخت راه های معنی دار کردن مشکلات زندگی است و نه حذف کردن مشکلات. نوجوانان و جوانان نباید از دشوارهای زندگی هراس به خود راه بدهند. هراس واقعی زمانی است که آن ها خواهان زندگی بدون رنج و دشواری باشند. چنین تصوری از هستی و خوشبختی یعنی مرگ تدریجی و فاجعه فرهنگی در نسل آینده ساز یک جامعه.

14- در محیط تبلیغ، قبل از فعالیت باید محرک های بازدارنده از محیط درونی و بیرونی مخاطبان، شناسایی و حذف گردد. از جمله عوامل باز دارنده در فرآیند گوش فرادادن، اشتغال ذهنی، موانع عاطفی، انتقال شباهت، (عوامل درونی) و یا محرک های محیطی از جمله سروصدا، مزاحمت های مکانیکی و فیزیکی فضای نامساعد و آلوده می باشد. قبل از هرگونه اقدام تبلیغی و تربیتی باید با مخاطب در لطیف سازی و آرام سازی محیط موعظه بکوشیم.

15- «در انجام کار تبلیغی در مسجد از لحاظ روان شناختی و ذهنیت شناسی، فاصله زدایی و جلب اعتماد مخاطب، از اصلی ترین بایسته های کارآمدسازی مناسبات است. ذهنیت شناسی مخاطب، به این معناست که بدانیم مخاطب ما به چه می اندیشد؟ و درباره ما چگونه می اندیشد؟ تا وقتی که ذهن مخاطب را نخوانیم، تلاش های ما نه تنها اثر مثبت نخواهد داشت، بلکه اغلب اقدامات ما اثر منفی

و معکوس به جای خواهد گذاشت».(1)

16- در تبلیغ امور دینی باید به این نکته توجه داشت که جوانان، حساس و زودشکن هستند. رویت فاصله میان گفتن و بودن در جامعه، زمینه رمیدن نوجوانان و جوانان است. آنها کم تر می توانند به تحلیل عمیق بپردازند و مرز میان رهروان حقیقی و منتسبان به «راه» را دریابند. بر این اساس خیانت هیچ کس به اندازه آنان نیست که منتسب به روحانیت دین باشند». (2)

17- ایجاد ارتباط با مداحان، نوحه سرایان و تمامی کسانی که دارای صوت و لحن خوب بوده ولی ارتباطی با مساجد ندارند. با توجه به این که این گونه افراد دارای طرف دارانی در میان نوجوانان و جوانان بوده، اجرای برنامه های ویژه در مناسبت های خاص، برای این افراد، ضمن ایجاد ارتباط آن ها با مسجد، زمینه حضور طرفدارانشان را (به مسجد) فراهم خواهد ساخت.

18- تبلیغ دو گونه است: «هادی» و «عایق» و یا رسانا و نارسانا. رمز هادی سازی تبلیغات نه در تراکم و فزونی کلمات و صحبت ها بلکه در کیفیت انتقال است، حتی اگر بدون کلام هم باشد و تنها با زبان عواطف و به زبان اشاره و در نماد نگاه ظهور یابد؛ چرا که گفته اند: «الکنایه ابلغ من التصریح» یعنی چه بسا کنایه و اشاره ای

1- 1. هادیان الهه، مجله مسجد، شماره 64، ص 27.
2- 2. مجله فاطر، شماره 41.

که از صراحت هم رساتر و نافذتر باشد.

19- کسی که در مقام تبلیغ کننده قرار می گیرد، باید طوری عمل کند که مخاطب و یادگیرنده، منزلت و پایگاه علمی و معنوی او را به عنوان مرجع و منبع مورد اتکاء و اطمینان بپذیرد. بدون فراهم کردن چنین شرایطی و بدون توجه به میزان اقتدار معنوی و نه قدرت سیاسی و فیزیکی، امکان تأثیرگذاری بر مخاطب بسیار ضعیف و ناپایدار خواهد بود.

20- نیاز طبیعی و مشترک انسان ها به ویژه در دوره ی نوجوانی و جوانی، شنیدن مطالب در قالب داستان و تمثیل و شعر و... می باشد. هر قدر بتوانیم پیام های تبلیغی را از طریق سر گذشت شخصیّت ها و داستان های آموزنده، آن هم به شیوه های جذّاب و قابل لمس و متناسب با دنیای عاطفی و ذهنی آن ها بیان کنیم به بلاغت و فصاحت پیام افزوده ایم.(1)

21- بهره گیری از قاریان، مداحان و نوحه سرایان خوش صدا و خوش چهره و جوان پسند (ترجیحاً جوان باشند) برای قرائت ادعیه و قرآن کریم در مراسم اعیاد و وفیات. این افراد به خاطر مقبولیت در میان نوجوانان و جوانان می توانند با اجرای برنامه های خوب زمینه حضور فعال تر هم قطاران خود را در مسجد فراهم نمایند.

1- 1. بندهای 20، 19، 18، 14 ، 12 ، 10، 7، 6 ، 5 و 2 از کتاب تبلیغ ، راهبردهای روان شناختی صفحات 90 تا 94 نوشته آقای دکتر عبدالعظیم کریمی.

22- ترسیم درست از حقیقت نماز، بخصوص نماز جماعت و بیان این نکته که عمل عبادی باید نماد و ظهور بیرونی داشته باشد. اظهار به دین داری و داشتن عملکردی متضاد با آموزه های دینی، موجب ایجاد دافعه در ذهن نسل جوان خواهد شد. اهالی مسجد باید به شدت از تناقض در رفتار و کردار جلوگیری نمایند.

23- با عنایت به این که یکی از مهم ترین عوامل پذیرش و تاثیرپذیری مخاطبان از فعالیت های تبلیغی امام جماعت مسجد، شناخت کافی و وافی از شخصیت اجتماعی، علمی، اخلاقی و... ایشان می باشد، بایسته است این موضوع به نحو شایسته و مطلوب به اطلاع عمومی نمازگزاران و اهالی محل رسانیده شود.

24 – کار تبلیغاتی در حوزه ی دین دارای گستردگی فراوانی است. امام جماعت و یا مدیریت مسجد به تنهایی از انجام احسن آن ناتوانند. شایسته است از افراد متدین و علاقمند بهره مند شد تا دامنه ی فعالیت مسجد را گسترش داد. در این صورت، افراد بیش تری تحت تأثیرآن قرار خواهند گرفت.

25- تشکیل اتاق پرسمان مسجد، جهت تبلیغ چهره به چهره با مخاطبان، انجام مشاوره ی دینی و پاسخ گویی به شبهات. «در برنامه ریزی فعالیت های تبلیغی مسجد باید جایگاه و آثار نماز را به شیوه ی امروزی و هماهنگ با اندیشه نوگرا و سیال جوان به او

آموزش داد و این نکته مهم را تقویت کرد». (1)

26- امام جماعت مسجد، برای آگاهی از بازخورد فعالیت تبلیغی خود، لازم است هر از چند گاه به طور خصوصی از نوجوانان و جوانان، در خصوص تأثیرگذاری و مطلوب بودن برنامه های اجرایی خود سئوال نماید تا به رفع نواقص احتمالی و تقویت نقاط قوت خود بپردازد.

27- در محیط تبلیغی مسجد، فقط به امور عبادی و واجب بسنده نشود. به فعالیت ها و اموری که مباح و مستحب هستند می توان تکیه کرد و آن را مقدمه ی ایجاد انگیزه در نوجوانان و جوانان در جذب به مساجد قرار داد.

28- از جمله ارکان اساسی تبلیغ با مخاطبین جوان، تکریم شخصیت، تلطیف عواطف و برقراری روابط مهرآمیز با ایشان می باشد. مهرورزی مهم ترین عامل تحکیم و تقویت آثار موعظه و نصیحت حکیمانه در میان جوانان می باشد.

29- برنامه ریزی جهت راه اندازی جلسات قرآن، هیأت محلی و جلسات مذهبی خانگی وابسته به مسجد و هدایت هدفمند این جلسات جهت ایجاد ارتباط تنگاتنگ و تعامل نزدیک تر این تشکل ها با مسجد و...

30- حضور صمیمی امام جماعت به عنوان مبلغ دینی در جمع ها

1- 1. مسجد نقطه وصل، ص 46.

و گروه های محلی، تشکل ها، فرهنگ سرا، مراکز فرهنگی، آموزشی، ورزشی، انجمن های محلی، اصناف، NGO (سمن ها) و...

31- برگزاری سالانه ی مراسم تجلیل از خدمت گزاران فعال مساجد و نیز مساجد نمونه با هدف معرفی ویژگی ها و دلایل نمونه شدن آن ها جهت تبلیغ این امر و ارائه تجربیات به دیگر مساجد.

32- تبیین آموزه های دینی و سیره ی عملی پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام به روش و شیوه ای جذاب و ظریف در افزایش جاذبه مساجد تاثیرگذار می باشد.

33- اهداء یک جلد کتاب پیرامون احکام نماز ویژه نوجوانان و جوانان، توسط امام جماعت مسجد به کسانی که تازه به سن تکلیف شرعی رسیده اند.

34- رعایت زمان انجام تبلیغات گفتاری (لسانی) و اختصار در سخنرانی.

کم گوی و گزیده گوی چون درّ تا زاندک تو جهان شود پر (سعدی)

35- هماهنگی با مراجع عظام تقلید (مساجدی که غالب نمازگزاران آن از مقلدین ایشان هستند) جهت صرف سهم امام در انجام امور تبلیغی مسجد.

36- ر فع نیازهای روحی نوجوانان و جوانان با پر بارکردن سخنرانی ها، منابر وعظ و خطابه با انتخاب موضوعات مرتبط با امر نماز و مسجد.

37- استفاده از ابزار و لوازم تبلیغی (بیل بورد، بنر، پوستر، تراکت، پلاکارت و...) در امر ترویج فرهنگ نماز و مسجد.

38- بهره گیری از تجربیات تبلیغی حوزه های علمیه ی منطقه و نیز استفاده از مدرسین این حوزه در سطح مساجد.

39- در مباحث امور تبلیغی از تبشیر و انذار به طور هم زمان و متعادل استفاده شود. (رعایت اعتدال)

40- از واعظان و سخن رانان خوش بیان و مطلع برای امر وعظ و خطابه و سخن رانی استفاده شود.

41- تشکیل جلسات تبلیغی با نگاه ویژه به نوجوانان و جوانان در قالب کلاس، اردو، همایش و...

42- بهره گیری از مبلّغان و واعظان مشهور و برجسته در مناسبت های مختلف در مساجد.

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط کار:

1- صنایع مختلفی اعم از کارخانجات کوچک و بزرگ در اطراف مساجد و به ویژه در شهرهای صنعتی وجود دارند. فرهنگ کار، تلاش و صنعت در هر محیطی اقتضائات خاص خ_ود را دارد. مسج_د نسبت به مسائل کارگری و مشکلات بخش صنعت، می تواند در زمینه های زیر، مؤثر و مفید باشد و در این تعامل ایجاد شده به طور غیرمستقیم زمینه حضور کارگران و صنعت گران و دیگر شاغلان در این بخش ها به مساجد فراهم سازد:

ص:260

الف- رفع نیاز شرعی کارگران و پاسخ به سئوالات آنان اعم از مسائل روزه و نماز و دیگر امور ذی ربط.

ب- اقامه نماز جماعت به کمک مسجد در واحدهای صنعتی و کارگری.

ج- تبلیغ فرهنگ کار و تبیین آموزه های دینی در این خصوص و نیز بیان مناسب نقش اعتقادات مذهبی در انجام درست و دقیق کارهای محوله برای کارگران و صنعت گران.

2- راه اندازی سفرهای ویژه برای آشناسازی نوجوانان و جوانان مسجدی (و یا مدرسه) با محیط های کارگری و صنعتی، این امر موجب خواهد شد تا آنان از نزدیک با سختی کار و فشار روحی و فعالیت پدرانشان آشنا شوند، تا در آینده از این طریق؛ زمینه آسایش آنان را در منزل فراهم سازند. البته ضروری است جهت احصاء نتایج مثبت از این سفرها و هدفمند کردن آن، امام جماعت مسجد و یا مربیان، حتماً آن ها را همراهی کنند و در طی سفر ضمن بیان احادیث و روایات در خصوص اهمیت کار و نیز احترام به پدر و مادر، اذهان آن ها را جهت بهره برداری مناسب از این سفر آماده سازند.

3- حضور امام جماعت مسجد و نمازگزاران طبق یک برنامه از پیش تعیین شده، (اگر همراه با یک دسته گل جهت اهداء به تعدادی از کارگران و صنعت گران باشد بسیار مؤثرتر خواهد بود) در روز کارگر و کارمند (ویژه کارمندان شاغل در محیط کارگری و

ص:261

صنعتی) جهت عرض تبریک و نیز خسته نباشید به آ ن ها. این کار اهالی مسجد، تأثیر بسیار مثبتی بر آن ها خواهد گذاشت و زمینه ساز اُنس آنان با مسجد و نماز خواهد شد و در نهایت آن ها را به سمت مسجد سوق خواهد داد.

4- ایجاد فضای تعامل و هم کاری بین محیط های کارگری و صنعتی با مساجد که در این هم کاری متقابل، مساجد می توانند نسبت به اعزام روحانی مبلغ برای اقامه ی نماز جماعت و امور فرهنگی، عقیدتی و دینی اقدام نمایند و محیط های کارگری نیز نسبت به ارائه موارد پشتیبانی، لجستیک، تاسیساتی و نیز تجهیزات و امکانات و اعزام نیروهای فنی برای بخش های مربوط به مساجد مبادرت ورزند.

5- هماهنگی با مدیریت بخش های کارگری و صنعتی برای برگزاری مراسم و ویژه برنامه ها در مناسبت های مختلف کارگری، مذهبی و ملی جهت تقدیر از کسانی که در این محیط، نقش ارزنده ای در ترویج فرهنگ نماز جماعت ایفا نموده اند و نیز کسانی که در انجام فرایض دینی، بسیار منظم بوده و در امر برگزاری نماز جماعت، مشارکت فعالانه ای دارند.

6- در اختیار گذاشتن فضای مسجد (و یا مدرسه) برای کارهای فرهنگی، دینی، پرورشی و مراسم ویژه کارگری قابل اجرا برای کارخانجات، کارگاه ها و مراکز صنعتی.این امر موجب اُنس کارگران با مساجد خواهد شد.

ص:262

7- هماهنگی با مدیریت محیط های کارگری و صنعتی به خصوص مراکز آموزش فنی وحرفه ای جهت آموزش فنون و حرفه هایی که قابلیت آموزش برای مخاطبان مسجدی به ویژه برای نوجوانان و جوانان را دارد.

8- تشویق و ترغیب نوجوانان و جوانان مسجدی به یادگیری حداقل یک حرفه در محیط کارگاهی، کارگری و صنعتی به خصوص در رشته هایی که مساجد به تخصص این رشته ها نیازمند می باشند.

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط ارتباطات:

1- اصولا برای هرگونه عمل تبلیغی و فرهنگی با هدف افزایش جاذبه و ارتقاء سطح کمّی فعالیت ها و تعداد مخاطبان در محیط ارتباطی، چند سئوال اساسی مطرح است که چنان چه پاسخ های درست، مناسب و کاملی برای آن ها بیابیم؛ در ایجاد ارتباط و پیوند با مخاطبان می تواند بسیار مؤثر واقع شود:

الف- مخاطبین ما چه کسانی هستند؟ (نوع مخاطب و گیرنده)

ب- چرا می خواهیم با آنها ارتباط برقرار کنیم؟ (اهداف، انگیزه ها، آرمان ها)

ج- چه کسی باید ارتباط برقرار کند؟ (پیام رسان و رابط)

د- چه پیام هایی را می خواهیم ارائه دهیم؟ (نوع پیام)

ه- چگونه پیام ها را انتقال دهیم؟ (شیوه ی انتقال و کانال انتقال پیام)

ص:263

و- کجا پیام را ارائه دهیم؟ (محل و مکان)

ز- چه موقع پیام را ارائه دهیم؟ (زمان) (1)

2- هر چند در فرآیند تبلیغ و ارتباط سازنده با نوجوان و جوان می بایست علایق و نیازهای طبیعی و غریزی آن ها را به منزله ی سنگ بنای ارتباط هم دلانه، مطمح نظر قرار داد، «ولی توجه به مصلحت های او و در تداوم نیازهای روان زادی اش می تواند از جهت دهی هوشیارانه و حکیمانه ی مربی و مبلغ خبر دهد؛ زیرا نوجوانان و جوانان در بسیاری از موارد به علت فقدان رشد و پختگی فکری، عاطفی و ضعف بصیرت درونی، نسبت به نیازها و خواست های واقعی خود، نمی توانند بین آن چه که «می خواهند» با آن چه که «باید بخواهند» و یا بین آن چه که مورد نیازشان است با آن چه که مصلحت رشدشان است؛ تمایز خردمندانه ای داشته باشند. مبلغ و مربی ای که عنوان هدایت گرا را داراست، می تواند در

1- 1. پاره ای دیگر از جامعه شناسان و متخصصان علوم ارتباطات عناصر تبلیغ را به گونه ای دیگر نام گذاری و بیان کرده اند: پیام دهنده: فرد یا گروهی که به منظور تأثیرگذاری بر مخاطب اقدام تبلیغی می کند. پیام: مجموعه ای از مضامین که از نمادهای مختلف (کلمه، تصویر، حرکت و ...) تشکیل شده است و پیام دهندگان می کوشند به یاری آن افکاری را که در نظر دارند به ذهن دریافت کنندگان منتقل کنند. رسانه: پیام دهندگان ناگزیر باید از رسانه استفاده کنند؛ یعنی راهی را برای انتقال پیام هایشان به مخاطبان بیابند. (مطبوعات، رادیو، تلویزیون و دیگر رسانه های مکتوب و گفتاری و نمادین). دریافت کننده پیام: فرد یا گروهی که از محتوای پیام آگاه می شود. برخی پیام را مستقیماً از منبع ارتباط دریافت می کنند و در حالی که عده ای دیگر به گونه ای غیر مستقیم؛ یعنی به صورت گزارش های دست دوم از افراد دیگر دریافت می کنند. 2. کریمی عبدالعظیم، راهبردهای روان شناختی تبلیغ، ص 97.

این زمینه بدون شتاب زدگی، فرآیند این جهت دهی را به طور غیرمستقیم آغاز کند».

3- دست یافتن به احساس هویت و یک پارچگی روحی و روانی، تا حدودی به مهارت های شناختی بستگی دارد. «این مهارت ها از طریق درک نیاز نوجوان و جوان و هم دلی و هم حسّی با نیاز و خواسته های او صورت می گیرد. هویت یابی دوره نوجوانی و جوانی بر خلاف دوره کودکی که بر مدار دل مشغولی های فردی و نیازهای درونی متمرکز می شود، بر اساس نیازهای جمعی و ارتباطات بین فردی، در قالب روابط با همسالان، دوستی با جنس مخالف و نیاز به تشکیل خانواده نمود می یابد».(1)

4- در محیط ارتباطی با هدف ترویج و تبلیغ امور معنوی و دینی و نیز زمینه سازی جهت جذب نوجوانان و جوانان به انجام فرایض و مناسک عبادی «فرد پیام دهنده، مضامین و محتوای تبلیغی خود را، نه بر اساس تجربیات و گرایش ها و دل مشغولی های خود، بلکه بر مبنای دریافت ها و نیازهای واقعی مخاطب بنا می گذارد. در این صورت مخاطب، احساس نزدیکی و قرابت بیش تری با گوینده خواهد داشت و همین نزدیکی موجب پذیرش و اعتماد درونی فرد می شود».(2)

1- 1. همان منبع، ص 98.
2- 2. همان منبع، ص 95.

5- بهره گیری از تکنولوژی نوین ارتباطی (IT، ICT، اینترنت، اینترانت و...) می تواند گذر مساجد را از مرحله سنتی به مرحله مدرن و استفاده از تکنولوژی ارتباطی تسهیل سازد. در این میان، استفاده از نوجوانان و جوانان علاقمند به امور ارتباطی و شبکه ای و به کارگیری آنان در فعالیت های مسجد، ضمن بهره مندی از این فنّ روز، مشارکت فعال آنان را نیز به مساجد فراهم خواهیم نمود.

6- پخش زنده و تولید برنامه ها و مراسم اجرایی در مساجد تاریخی و مساجدی که به نحوی در میان عامّه مردم به ویژه نوجوانان و جوانان از جایگاه خاصی برخوردار است، به خصوص اقامه نماز جماعت در اماکن مذهبی و مشهور ایران و جهان اسلام (بارگاه امام رضا، حضرت معصومه (س)، حضرت عبدالعظیم، کربلای معلّا، نجف اشرف، مسجدالنبی، مسجدالحرام و...).

7- معرفی مساجد نمونه، موفق و فعال، از طریق تهیه گزارش تصویری و خبری از اهمّ برنامه ها و فعالیت های آن ها، به خصوص آن قسمت از فعالیت هایی که در ارتباط با نوجوانان و جوانان است و درج و پخش آن در شبکه های مختلف صدا و سیما و جراید که پخش این برنامه ها می تواند به نوعی به الگوپردازی برای دیگر مساجد و جذب مخاطبان منجر شود.

8- راه اندازی سایت اینترنتی برای مخاطبان مسجد، (طراحی، مدیریت و به روز کردن سایت ویژه ی مسجد محل که به نمازگزاران همان مسجد، به ویژه نوجوانان و جوانان سپرده شود) واگذاری

بخش های مختلف سایت به افراد و یا گروه های مختلف، ضمن شکوفایی استعدادها، تجربه مدیریت مشارکتی را در یک فعالیت مسجد برای آن ها به منصه ظهور می رساند.

9- تهیه مجلات و نشریات تخصصی در زمینه موضوعات مختلف مسجد و نماز جماعت برای تبیین و تشریح مبانی فقهی و عقیدتی، انجام مناسک و مراسم عبادی با تکیه بر مفاهیم و مطالبی که در بر گیرنده ی مقتضیات سنی و خواسته های نوجوانان و جوانان باشد (نظرات آنان در تهیه محتویات نشریات مد نظر قرار بگیرد).

10- معرفی روحانیون، مبلغین و مربیان پرورشی موفق و نمونه که در جذب نوجوانان و جوانان به مساجد و نمازخانه های مدارس، موفق بوده اند با هدف اطلاع رسانی علل و دلایل موفقیت های بدست آمده توسط آنان در جذب مخاطب، به عموم مردم، به ویژه الگودهی به مبلغین و مربیان، برای به کارگیری روش های به کار گرفته شده توسط آن ها.

11- تحت پوشش قرار دادن برنامه ها و فعالیت هایی که در ارتباط با نماز و مسجد انجام می گیرد.(سمینار، همایش، کنگره، مراسم و...) به خصوص مراسم جشن تکلیف دانش آموزان از سوی صداوسیما و مطبوعات، با هدف ترویج فرهنگ نماز و مسجد در بین عامه مردم به ویژه نوجوانان و جوانان.

12- «با توجه به این که مسجد خود رسانه ای است که با فرهنگ شنیداری مردم جامعه ما تناسب دارد و امکان ارتباط

حضوری و دو جانبه را فراهم می کند، این خصوصیت موجب می شود تا بتوان مطالب را متناسب با سطح معلومات و انتظارات افرادی که در گفتگو شرکت می کنند ارائه نمود».(1)

13- اعلام خبرهای تازه و مسرّت بخش که به نحوی موجبات خوشایندی مردم به ویژه نمازگزاران را فراهم می سازد، سعی شود با هماهنگی قبلی با مسئولین ذیربط در بین نماز یا قبل و بعد آن، (اخبار به طور خلاصه) به اطلاع عموم رسانیده شود. مخصوصاً خبرهایی که مربوط به امور عام المنفعه هستند.

14- شناخت و ارزیابی درست از چهار عامل اساسی (در محیط ارتباطی): «مخاطبین، رقبا، شرایط محیطی و مسجد» جهت آگاهی به روز و بجا از کلیه انتظارات، قوّت ها و ضعف ها، موانع و منابع، فرصت ها و تهدیدها، امکانات و محدودیت ها و استفاده از آن ها در تنظیم استراتژی، برنامه و اجرای آن ها.(2)

16- دعوت از اعضای شورای شهر یا روستا به مسجد، جهت اطلاع رسانی عملکرد، فعالیت ها و بیلان کار شورا و گفت وشنود با مردم محل و نمازگزاران در مسجد جهت بررسی معضلات و مشکلات و نیز بهره گیری از پیشنهادها، نظرات و راه حل هایی که آن ها در رفع مشکلات ارائه می دهند.

1- 1. (ر.ک: نتایج بیش از 60 طرح تحقیقاتی از واحد تحقیق ستاد مرکزی اقامه نماز کشور)
2- 2. روستا احمد، آسیب شناسی و چگونگی ...، مسجد نقطه وصل، ص 12.

17- مصاحبه با چهره ها و شخصیت های موفق و فعال در حوزه مسجد، شامل ائمه جماعات، مدیران، کارشناسان، نویسندگان، هنرمندان و... جهت معرفی به نسل نوجوان و جوان، مضاف بر این که آثار و عملکرد فعالیت های آنان برای آشنایی بیش تر از حوزه فعالیت آن ها در معرض و رؤیت عموم قرار گیرد.

18- به کارگیری هنرمندان و هنرپیشه ها و چهره های مشهور و جوان پسند سینما، تئاتر و تلویزین در برنامه ها و فیلم هایی که در آن به صورت هدفمند، موضوعاتی چون نماز، مراسم و مناسک عبادی اماکن مذهبی به خصوص مسجد، از محوریت برخوردار است.

19- با هدف کسب آگاهی از بازخورد عملکرد و فعالیت های مسجد و اطلاع از نقاط ضعف و ق_وت برنامه های مسج_د، لازم است در پایان هر سال و به شیوه ای مناسب (جلسه مستقیم با نمازگزاران، ارائه فرم نظرسنجی، ارزیابی کارشناسی و...) ارزیابی صورت پذیرد.

20- تهیه گزارش زنده (مستقیم) و تولیدی از مراسم اقامه نمازجماعت در مساجد و مدارس (به ویژه در مکان هایی که غالب نمازگزاران نوجوان و جوان هستند) و درج و پخش آن از شبکه های مختلف صدا و سیما و در جراید کشور.

21- نصب صندوق پیشنهادات و انتقادات در مسجد با هدف دریافت نظرات از کسانی که بنا به هر دلیلی مایل نیستند مستقیماً

ص:269

موارد را تذکر دهند. به این وسیله از طریق صندوق مطالبشان را به اطلاع مسئولین می رسانند.

22- تهیه ی برنامه های نرم افزاری، نماهنگ، کارتون، فیلم و... به شکل هدفمند و جذاب و با استفاده از مجریان و گویندگان خوش لحن و خوش چهره و پخش آن در خلال برنامه های پر مخاطب صدا و سیما.

23- تبیین جایگاه مسجد و نماز جماعت از طرف امام جماعت و هیأت امنای مسجد به طرق مختلف از جمله: تهیه مطالب و متون مناسب در قالب بروشور، اطلاعیه، نشریه، جزوه، نامه به منازل و... جهت اطلاع رسانی به اهالی محل.

24- پخش اذان با صدای زیبا و لحن خوش، در هنگام اوقات شرعی در مساجد و نمازخانه ها. (در صورتی که فرد مناسب و خوش صدا برای گفتن اذان به صورت حلقومی وجود ندارد، از نوار مؤذّنین مشهور استفاده شود).

25- استفاده و بهره گیری از فضای رسانه های ارتباط جمعی و سمعی و بصری، به خصوص صدا و سیما در ایجاد انگیزه و گرایش نوجوانان و جوانان به سوی مساجد و نماز جماعت تأثیرگذاری عمیقی دارد.(1)

1- 1. «تحقیقات نشان می دهد که صداوسیما بیش ترین تاثیر را در شناساندن فرهنگ مساجد به عهده دارد 54 ٪ پاسخ گویان در این پروژه به این امر پاسخ مثبت داده اند». تحقیق دیگر در خصوص «افزایش ارتقاء جایگاه مسجد» نشان می دهد که از میان 13 گزینه پیشنهادی گزینه «افزایش تبلیغات از طریق رسانه ها» بیش ترین درصد را نسبت به بقیه گزینه ها به خود اختصاص داده است. و با توجه به این نظرسنجی نقش اطلاع رسانی در جذب مخاطب به مسجد مشخص می گردد. (پروژه دین و برنامه سوم توسعه، 1380، معاونت فرهنگی سازمان تبلیغات اسلامی)

26- تهیه تقویم مناسبت های مذهبی و ملی و نصب آن در تابلو اعلانات مسجد و نیز مراسم و برنامه های ویژه به صورت بیل بورد در سر درب مسجد و خیان های اصلی منتهی به مسجد برای اطلاع رسانی به عموم.

27- آموزش عملی احکام مر بوط به نماز و مسجد (وضو، قرائت صحیح نماز، نحوه ی حضور در مسجد و رعایت آداب آن) در قالب فیلم کوتاه، گزارش، نماهنگ، خبر، مستند و... از صدا و سیما و جراید.

28- نصب روزنامه های پرتیراژ و پر مخاطب و جوان پسند در تابلو و بورد اطلاع رسانی مسجد. استفاده از روزنامه های مختلف با موضوعات متنوع می تواند در جذب سلیقه های مختلف، موثر واقع شود.

29- معرفی چهره های برجسته و فعال در حوزه مسجد و نمازجماعت در آیتم های مختلف و در خلال برنامه های پر بیننده، به صورتی جذّاب و متناسب در شبکه های مختلف صدا و سیما.

30- درج متون مناسب و یا اختصاص بخشی از مطالب، در موضوعات مسجد و نمازجماعت در مطبوعات کثیرالانتشار کشور و

ص:271

جراید محلی با هدف ترویج و بسط فرهنگ مسجدی.

31- پخش تصاویر اقامه نمازجماعت توسط علما و شخصیت های برجسته ی روحانی که در میان مردم دارای احترام خاصی هستند از رسانه های بصری (به ویژه صدا و سیما).

32- معرفی و تجلیل از نمازگزارانی (به ویژه نوجوانان و جوانان) که به طور منظم و مرتب در نماز جماعت در مساجد و نمازخانه ها شرکت می کنند.

33- اشاعه و ترویج فرهنگ نماز و مسجد محوری در رسانه های ارتباط جمعی به خصوص صداوسیما که نقشی فراگیر و گسترده تر از بقیه دارد. (1)

34- معرفی مساجد نمونه و اطلاع رسانی از فعالیت های آن با هدف الگودهی به دیگر مساجد در قالب برنامه های هدفمند در رسانه های ارتباط جمعی.

35- انتشار نشریه ویژه مسجد که ضمن اطلاع رسانی اخبار و برنامه های مسجد در آن، به تبیین جایگاه مسجد نیز پرداخته شود.

1- 1. نظرسنجی های انجام شده بیان گر این واقعیت است که افراد کم تر از 18 سال پیش از آن که متاثر از رسانه هایی چون کتاب و مطبوعات علمی و فرهنگی و دینی باشند متأثر از رسانه های تصویری هم چون سینما و تلویزیون هستند. از طرف دیگر، همین نتایج نشان می دهد که جوانان نسل گذشته (دنیای سنتی) بر اساس جایگاه و «پایگاه خانوادگی» و اجتماعی که داشتند از الگوهای خانوادگی تبعیت می کردند؛ اما امروزه، در نسل کنونی (دنیای مدرن) این جایگاه اجتماعی افراد نیست که هویت فرهنگی آن را تشکیل می دهد، بلکه این «مصرف فرهنگی» آن هاست که «جایگاه اجتماعی» آنها را هویت می بخشد.

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط آموزشی و علمی:

1 – در محیط آموزشی و علمی بهترین مربیان و مبلغان کسانی هستند که دارای شرایط زیر باشند:

الف- خوش برخوردند و رفتار مناسبی با مخاطبان دارند.

ب- مدیریت مشارکتی را در برنامه تبلیغی و فرهنگی با مخاطبان ایجاد می کنند. (مسجد یا مدرسه)

ج- مترصد پیشنهادگیری از مخاطبان، برای تقویت و ارتقاء سطح برنامه هستند.

د- برای مخاطبان خود احترام ویژه ای قایل هستند و همانند فرزندان می شمارند.

ه- تمامی رفتار، حرکات و برخورد مخاطبان را به طور غیر محسوس زیر نظر دارند. در صورت وجود اشکال یا ایراد، به شیوه ای دوستانه و در تنهایی برای رفع مشکل، تذکرات لازم را می دهند.

و- همواره در زمان اجرای مراسم، جوّی خوب و نگاهی مثبت ایجاد می کنند.

ز- با به کارگیری جملات و کلماتی شادی آفرین فضایی شادمانه و رغبت انگیز ایجاد می کنند. (به کارگیری طنز و فکاهی و...)

ح- تقویت خودباوری در مخاطبان را در اذهان و رفتار آن ها فراهم می سازند.

ط- از انتقادات سازنده استقبال می کنند.

ص:273

ک- در برنامه ها، مباحث چالشی جهت ایجاد طوفان فکری طرح می کنند. (1)

2- در محیط آموزشی به نوجوان و جوان بیاموزیم که در زندگی خود به خصوص در زمینه اعتقادات دینی و انجام فرایض:

الف- هدف نهایی و دورنمای زندگی را کمال گرایی و خدایی شدن قرار دهند.

ب- برنامه ریزی برای سنجش و ارزیابی روزانه، هفتگی و ماهانه داشته باشند.

ج- در عین حال که دورنمای فکری آنان کمال گرایی است اما در زندگی روزمره، واقع گرا باشند. تا در صورت بروز مشکلات و ناکامی ها، ترس و بحران بر آنان غلبه پیدا نکند.

3- برگزاری دوره های مختلف آموزشی، جلسات هم اندیشی، کارگاه های آموزشی و آموزش غیرمستقیم (ارسال کتب، جزوات، نشریات و متون مناسب کاربردی) برای مدیران، مربیان و معلمان، با هدف ارتقاء سطح دانش و آگاهی های دینی و مذهبی آنان، به خصوص تبیین دقیق مناسک عبادی و نمازجماعت و جایگاه و منزلت مساجد (و با توجه به اینکه نقش اصلی مدارس، تعلیم و

1- 1. امام صادق : دوست ندارم جوانی از شما را ببینم مگر آن که روز او به یکی از دو حالت آغاز گردد: یا دانشمند باشد یا در حال آموختن دانش. و کوتاهی در انجام این وظیفه تضییع جوانی می باشد و این کار گناه است. به خدای محمد سوگند جایگاه گناه کاران در آتش خواهد بود. (چنارانی ، محمدعلی، رفتار امامان شیعه با کودکان و نوجوانان، ص 105)

تربیت است) و بیان این نکته ی مهم که مسجد دارای کارکرد تکمیلی در این زمینه است.

4- علاقمند کردن نوجوانان و جوانان به کتاب و کتاب خوانی صرفاً از راه توجیه و اصرار و یا تشویق های مادی و کلامی بدست نمی آید؛ بلکه باید از دریچه نیاز و خواسته های شخصی آن ها به این مساله پرداخت. یعنی از آن جایی آغاز کنیم که آن ها دوست دارند و به آن جایی هدایت کنیم که به مصلحت آن ها می باشد. این فرآیند از نقطه آغاز تا تداوم و استمرار آن به تناسب خصوصیات و علایق هر جوانی متفاوت می باشد که باید آن را مطمح نظر قرار داد.

5- بیان آیات و روایات و نیز شیوه های رفتاری و عملی پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و ائمه هدی در خصوص دادن اجر و پاداش به نوجوانان و جوانانی که به دنبال علم و دانش هستند. در خلال بیان مطالب فوق، گریزی به نقش ایمان، عقیده و انجام فرایض دینی و مناسک عبادی در تسریع و یادگیری در کسب دانش و... داشته باشند.

6- سعی در برقراری ارتباط مستمر با دانشجویان و دانش آموزانی که به نوعی در جوار مسجد ساکن و یا مشغول به تحصیل می باشند و برگزاری جلسات ویژه با آنان جهت آشنایی بیش تر با وضعیت ایشان و رفع مشکلات احتمالی مالی و... که این امر می تواند زمینه اُنس بیش تر آن ها را با مساجد فراهم سازد.

ص:275

7- راه اندازی مراکز تحقیقاتی و علمی در کنار مساجد فعال و برخوردار (واجد پتانسیل و امکانات مالی و معنوی) برای بررسی و کنکاش علمی جهت اتخاذ شیوه های نوین و روش های بدیع در جذب نوجوانان و جوانان به مساجد جهت اقامه ی نماز جماعت.

8- راه اندازی مرکز پژوهشی جهت آسیب شناسی عملکرد فعالان منابع انسانی مساجد و نیز برنامه ها و فعالیت های انجام شده در حوزه ی مسجد و نمازجماعت همراه با تجزیه و تحلیل و آنالیز داده ها و بازخورد فعالیت ها و ارائه راه کار با هدف بهبود وضعیت موجود.

9- به کارگیری زبان علمی و زبان روز در بیان مطالب و سخنرانی ها (به خصوص در زمانی که اکثر مخاطبان آن نوجوان و جوان می باشند) زیرا استفاده از ادبیات گفتاری ضعیف در گفتمان های سنتی و تکراری برای نسل جوان امروزی جذابیت ندارد.

10- برگزاری سلسله جلسات دوسویه ی علمی با حضور اساتید و مدرسان مراکز آموزشی در مساجد و نیز اجرای جلسات دینی و معارف اسلامی توسط آنان جهت استفاده از توان مراکز حوزه های علمیه در فعالیت های فرهنگی.

11- دعوت از اساتید دانشگاهی، معلمان، دبیران با سابقه و سرشناس و با تجربه و نیز پژوهش گران، محققان، نویسندگان جهت بهره مند شدن از تجربیات آنان در برنامه های مساجد، و به منظور ارتقاء بخشی سطح فعالیت های مسجد.

12- تحت پوشش قرار دادن دانشجویان بی بضاعت محل، به خصوص دانشجویان مسجدی و نیز دانش آموزان مسجدی که در دانشگاه قبول شده اند (تأمین بخشی از هزینه تحصیلی) توسط خیرین محل و با هماهنگی مسجد.

13- در محیط آموزشی جهت به کارگیری از روش های نوین در جذب نوجوانان و جوانان باید از هویت، فرهنگ و ادب ایران بهره گرفته شود و یکی از کارهای آموزشی، استفاده و بازآفرینی آثار کلاسیک ادبیات ایران است.

14- نظرسنجی مستمر به منظور اصلاح اشکالات و تقویت نقاط ضعف با هدف استفاده ی بهینه از برنامه ها و مراسم اجرا شده در مساجد. (بر اساس یافته های نتایج حاصله از نظرسنجی های به عمل آمده در این خصوص)

15- برگزاری جشن ازدواج دانشجویی و احیاناً دانش آموزی (مقطع پیش دانشگاهی) در مساجد از طریق هماهنگی با مراکز ذی ربط (حداقل قرائت خطبه عقد در مسجد و بقیه مراسم در سالن اجتماعات و... باشد).

16- تقویت و غنی سازی کتابخانه مسجد به کتب علمی، کمک آموزشی، کمک درسی و جزوات کنکور و... که این امر می تواند زمینه حضور فعال تر نخبگان فکری نوجوان و جوان را به مساجد فراهم سازد.

17- بسترسازی جهت حضور فعال تر دانشجویان، همراه با ایجاد انگیزه و تشویق غیرمستقیم آنان برای پرداختن بیشتر به امر نماز و مسجد (انجام کارهای مطالعاتی، پژوهشی، پایان نامه، چاپ کتاب و...)

18- دعوت رسمی حضوری (و یا ارسال دعوت نامه) از دانشجویان شاغل و دانشگاه ها و یا خوابگاه های هم جوار جهت شرکت در برنامه های عمومی مسجد، به ویژه اعیاد و جشن های مذهبی و ملی.

19- «شناساندن آرمان ها و آرزوهای بلند ایرانیان که در متون اساطیری و ملی ما نهفته است در قالب برنامه های آموزشی، که این امر می تواند تأثیر مهمی در شکل دهی منش و اخلاقیّات و رفتار نوجوانان و جوانان داشته باشد».(1)

20- گنجاندن مطالب مفید و جذاب در ارتباط با نمازجماعت و مسجد در کتب درسی دانش آموزان مقطع راهنمایی و دبیرستان با هدف آشناسازی با آ ن ها.

21- عضویت نماینده دانشجویان در هیأت امناء مسجد با هدف حضور فعال تر آنان در برنامه ریزی فعالیت های مسجد و برگزاری با شکوه تر نمازجماعت.

22- تجهیز مسجد به شبکه اینترنت و معرفی سایت های علمی

1- 1. امیری نژاد فاطمه، بررسی راه های ...، روزنامه کیهان شماره 18667، ص 10.

و آموزشی با هدف بهره گیری از محیط علمی و آموزشی هدفمند و جهت دار سایت.

23- تشکیل کلاس های تقویتی و کمک درسی و آموزشی برای نوجوانان و جوانان به منظور استفاده بهینه از اوقات فراغت دانش آموزان در مساجد.

24- درخواست از مدیریت مدارس برای معرفی دانش آموزان نخبه و مستعد جهت دعوت از آنان در برنامه های فرهنگی و مراسم مختلف مساجد.

25- تشکیل انجمن های علمی و آموزشی با حضور دانشجویان و دانش آموزان نخبه ی محل در مسجد و کمک فکری و مالی مسجد به آن ها.

26- کمک در انجام کارهای تحقیقاتی و پژوهشی که موضوع آن مسجد و نمازجماعت می باشد و نیز تهیه تحقیقات مشترک با مراکز مرتبط.

27- تشکیل هسته های علمی برای اقشار مختلف به ویژه نوجوانان و جوانان در مقاطع تحصیلی مختلف و دانشگاهی در مسجد.

28- بهره گیری از تکنولوژی و ابزار نوین آموزشی و کمک آموزشی در ترویج و بسط فرهنگ مسجد و اقامه نمازجماعت.

29- ایجاد ارتباط با مراکز آموزشی و پژوهشی هم جوار مسجد به خصوص ارتباط با واحدهای فرهنگی و دانشجویی آن.

30- هماهنگی با آموزش وپرورش و مراکز ساخت مدارس و آموزشی جهت ساخت این مراکز در کنار مساجد.

ص:279

31- شناسایی NGO یا سازمان های مردم نهاد (سمن) موجود در محلات هم جوار مسجد و ارتباط و تعامل با آن ها.

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط تفریحی:

1- استفاده از محیط شاد جشن های محلی و خانوادگی (مراسم جشن تولد، عروسی، ختنه، ترخیص خدمت سربازی، فارغ التحصیلی و...) در جهت تبلیغ مسجد، از طریق حضور امام جماعت، مدیر مسجد و یا هیأت امناء همراه با اهداء هدیه ای مناسب. این حضور و شرکت در مراسم ضمن اینکه بیان گر شریک بودن آن ها در شادی های مردم است خاطره ای خوش را نیز در اذهان خانواده ها ایجاد می نماید و سبب اُنس و اُلفت آن ها با اهالی مسجد و در نهایت جذب به مسجد خواهد شد.

2- غیرمستقیم بودن تربیت دینی و ملحوظ داشتن تنوع و تجاذب در پیکره آن، هر دو از روش های مهم تربیتی نوجوان است. برای جلوگیری از بی نظمی ها باید میان تعلّم و بازی و تفریح نوجوانان و جوانان تعادلی ایجاد کرد و فعالیت های آنان را به رغبت های گوناگون و هدف هایی پا برجا معطوف ساخت و در تحصیل آزادی و استقلال، ایشان را یاری کرد و برای آنان محیطی آمیخته به تفاهم و هم دلی به وجود آورد.(1)

ص:280

1- 1. محمود رخ بخش زمین، روش های ترغیب نوجوانان ...، روزنامه همشهری، شماره 2291، ص 2.

3- هماهنگی با مراکز و مکان های تفریحی هم جوار مسجد، جهت اختصاص سانس ها و اوقات نزدیک به نماز مغرب و عشاء و ظهر و عصر برای نمازگزاران مسجد؛ تا خانواده ها بتوانند، ضمن شرکت فرزندان خود در برنامه های این مراکز (به صورت رایگان و یا با تخفیف قیمت) زمینه تشویق و ترغیب نوجوانان و جوانان را جهت حضور در مسجد فراهم سازند.

4- اجرای یک نمایش نامه ی هدفمند و جهت دار می تواند در تحول فکری و رفتاری نوجوان موثر باشد. اگر در یک نمایش نامه، به خود نوجوان و جوان هم نقش مثبتی در ارتباط با وظایف دینی داده شود و برای اجرای آن چند مرتبه آن نقش را بازی کند، کم کم نقش خود را باور می کند و در نهایت در رفتار خودش آن را پیاده می کند.

5- برگزاری تورهای تفریحی، زیارتی همراه با ارائه برنامه های هدفمند جهت القاء اهمیت مسجد و لزوم توجه ویژه به آن در اذهان شرکت کنندگان.

6- جوان و نوجوان، هم باید بخندد و با طراوت باشد و هم باید به انجام تکالیف خود بپردازد. مراسم مذهبی باید با زمینه شاد طراحی واجرا شود.

7- راه های متنوع دیگری را در این زمینه می توان به کار برد که باید با برنامه ریزی و به صورت مسابقه، اردو، تفریح و سرگرمی طراحی شده باشد.

ص:281

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط هنری:

1- تهیه ی فیلم های مستند از مساجد تاریخی و تاثیرگذار در طول تاریخ اسلام از حیث ساختار هنری و با هدف اطلاع رسانی و آشناسازی عموم مردم به ویژه نوجوانان و جوانان از این آثار بی بدیل هنری (تبیین این مهم که مسجد، نماد، آیینه، سمبل و تابلوی زیبای هنری است که تمامی سبک های مختلف ادوار گذشته هنرمندان مسلمان در آن به نمایش گذاشته شده است).

2- معمولاً مساجد دارای فضاهای مساعد و مناسب برای تمرین کارهای گروهی به ویژه در زمینه های هنری برای انجمن های هنری و گروه های نمایش می باشند. اگر از سوی مسجد، پیشنهاد در اختیار گذاشتن فضای مسجد (سالن، حیاط و...) به گروه های نمایشی و تئاتر ارائه شود این مهم می تواند زمینه جذب این گروه ها را به مسجد فراهم سازد.

3- معرفی نوجوانان و جوانان مسجدی که علاقمند و مستعد برای کارهای هنری هستند به مراکز و دستگاه های فعال در زمینه های هنری (جهت آموزش و یادگیری قالب های مختلف هنری که در فعالیت های مسجد دارای کاربرد می باشند) و به کارگیری آن ها در فعالیت های هنری مسجد.

4- در اختیار گذاشتن سالن مسجد برای نمایش آثار هنری هدفمند و جهت دار، در قالب های گرافیک، هنرهای دستی، عکس، خوش نویسی و...) با هدف جذب علاقمندان به دیدن آثار هنری در

مسجد (زمینه سازی جهت ورود و آشنایی دیگر هنرمندان و دوست داران هنر به مساجد).

5- تهیه ی بلیط (به تعداد نوجوانان و جوانان مسجد) برای فیلم هایی دینی و مذهبی و حتی خانوادگی مثبت و نیز فیلم هایی که مسجد و نماز در آن محوریت دارد. به منظور تشویق و ترغیب آن ها برای آموزش بصری آموزه های دینی و غنی سازی اوقات فراغت آن ها.

6- تهیه متون و نمایش نامه های متناسب نمایشی (در حوزه مسجد و نمازجماعت) برای گروه های مختلف تئاتر و کمک مادی و معنوی در اجرای نمایشنامه های فوق با هدف تبیین آموزه های دینی به ویژه موضوع مسجد و نماز جماعت در قالب هنر نمایش.

7- هماهنگی با مبادی ذی ربط، جهت ساخت فیلم های هدفمندی که زمینه ی ارتقاء معرفت دینی و شناخت نوجوانان و جوانان را نسبت به مفاهیم دینی و جایگاه مناسک و مراسم عبادی تبیین نماید و موجب ترویج فرهنگ مسجد و نماز جماعت شود.

8- اجرای جشنواره های هنری که قابلیت اجرا در محیط مساجد را دارا هستند (به جای این که در مجتمع ها و فرهنگ سراها اجرا شود) حتی المقدور اجرای مراسم افتتاحیه یا اختتامیه ی این جشنواره ها در مساجد باشد.

9- زمینه سازی جهت حضور هنرمندان برجسته ی کشور، منطقه و شهر در مناسبت های مختلف در مساجد و نمازخانه ها با هدف

الگوسازی دینی برای نوجوانان و جوانانی که علاقمند به کارهای هنری هستند.

10- شایسته است هنرمندان متعهد در راه تبیین و تشریح هنر مقدس و دینی که مساجد به عنوان یکی از نمادهای واقعی هنر مقدس محسوب می گردد با هدف افزایش جذب و جلب آن گام عملی بردارند.

11- اتخاذ سازوکاری مناسب، جهت ترغیب، تشویق و کمک مادی و معنوی به تهیه کنندگان، کارگردانان و فیلم نامه نویسان برای تهیه فیلم هایی که موضوع مسجد و نماز در آن از محوریت برخوردار است.

12- بهره گیری از قالب های هنری (خطاطی، طراحی، تصویری، هنرهای تجسمی و...) برای تفهیم و القاء آموزه ها، مفاهیم و فرهنگ مسجد و نماز جماعت.

13- یکی از شیوه های مهم در محیط هنری جهت افزایش جاذبه به ساجد و فرایض دینی، اعتلای هویت ملی ایران به خصوص در محیط هنری می باشد.

14- محوریت قراردادن موضوع مسجد و نماز جماعت در فیلم ها و سریال های تلویزیونی و تبیین جایگاه والای آن ها در قالب های شیوای هنری.

15- تشکیل و تق_ویت انجمن های هن_ری مسجد به منظور استفاده از آن ها در اجرای برنامه ها و فعالیت های مختلف مسجد.

ص:284

16- تجلیل از هنرمندان متعهد و فعال در عرصه ی هنر قدسی در مسجد.

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط امنیتی:

1- دعوت از پرسنل کلانتری ها به ویژه نیروهای سرباز وظیفه (که عمدتاً جوان و از نظر احساسی نیازمند توجه ویژه و بیش تری هستند) در مراسم و برنامه های مسجد به خصوص مراسم جشن و اعیاد اسلامی و ملی.

2- پاک سازی اجتماعی محل، از طریق هم کاری مدیریت مسجد با نیروی انتظامی، هم چنین مع_رفی اف_راد هنج_ارشکن، منحرف و کسانی که برای نوامیس مردم ایجاد مزاحمت می کنند به کلانتری محل.

3- نقش مصالحه گرایانه ی مسجد در برخوردهای اجتماعی و همراه با رویکرد تربیتی و تشویقی و سعی در حل نزاع ها و دعواهایی که جزیی بوده و امکان احاله شدن آن توسط مسجد وجود دارد.

4- برگزاری کلاس های آموزشی دفاع شخصی و ورزش های رزمی برای نمازگزاران مسجد، که این نوع آموزش در میان نوجوانان و جوانان دارای علاقمندان زیادی می باشد.

5- بسیج با برقراری امنیت در محل می تواند در ایجاد نگاه مثبت و احیای

کارکرد نوین امنیتی برای اهالی، نسبت به نقش آفرینی مسجد کمک کند.

6- استفاده از سربازان وظیفه در قالب طرح «سرباز خادم» در مساجد فعّال و بزرگ کشور (حداقل مساجد جامع کشور).

7- آموزش نکات امنیتی و ایمنی برای نمازگزاران و اهالی محل در مسجد به ویژه راه های جلوگیری از سرقت و...

8- ایجاد ارتباط و تعامل پایگاه بسیج مسجد با کلانتری نیروی انتظامی جهت کمک در برقراری امنیت.

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط بهداشتی:

1- در مکان های پر تراکم و تردد (بازار و...) که تعداد استفاده کنندگان از فضای دست شویی برای غیر نمازگزاران زیاد می باشد برای جلوگیری از ایجاد فضای نامطبوع در مسجد لازم است با هم کاری شورای شهر و شهرداری و خیرین در فضای بیرون مسجد، سرویس بهداشتی ساخته شود.

2- به طور هفتگی در یکی از روزهای هفته ترجیحاً پنج شنبه ها برنامه ی نظافت عمومی مسجد صورت گیرد و قبل از برپایی نماز جماعت با استفاده از مواد معطر و خوش بو کننده، فضای شبستان معطر گردد.

3- رعایت آموزه های بهداشتی زیر برای نمازگزاران در هنگام ورود به مسجد جهت افزایش ضریب بهداشتی و زیبایی نمادهای

ظاهری انسانی، با هدف افزایش جذب و جلب مسجد ضروری است:

الف- «ان الله جمیل و یحب الجمال» خداوند زیباست و زیبایی ها را دوست دارد. حال که خداوند خود زیباست و زیبایی را دوست دارد شایسته است در زیبایی خانه او کوشا باشیم وآن چنان که درخور مکان عبادت حق تعالی است نسبت به زیباسازی این مکان مقدس و والا تلاش مضاعف کنیم.

ب- حال که به خانه ی خدای زیبایی ها و مکان مقدّس می رویم چه نیکوست که خود نیز زیبا و تمیز باشیم تا زیبایی خانه ی خدا را دو چندان کنیم (عطرآگین ساختن یکی از طرق رعایت نظافت و بهداشت است).

ج- اگر به دستورات اسلام در خصوص انجام غسل های واجب و مستحب عنایت شود موجب خواهد شد تا نمازگزاران در فواصل کم زمانی، استحمام نمایند که این عاملی خواهد بود برای پاک و عاری شدن انسان از بوی بدن.

د- طبق احکام اسلامی، نشستن اشخاص و افرادی که جنب، حایض و نفساء می باشند در داخل مسجد حرام است پس شایسته است مؤمنینی که این مشکل را دارند به مساجد وارد نشوند (مگر بنا به ضرورت و فقط برای عبور از آن).

ه- در صورت بروز هر نوع بوی غیرطبیعی از بدن و یا لباس (خوردن سیر، بوی بد دهان، بوی لوازم بهداشتی و درمانی، عرق

بدن، عطرها و ادکلن های غیر استاندارد و نامطبوع) از ورود به مسجد خودداری گردد.

و- از بهترین لباس ها و پاکیزه ترین آن ها هنگام اقامه ی نماز در مسجد استفاده نماییم تا از این طریق، هم به زیبایی ظاهری مسجد اضافه شود و هم محیطی جذاب و شاداب و جوان پسند فراهم گردد.

ز- مسجد محل عبادت و دعاست جهت حفظ مقام و منزلت خانه ی خدا، سعی شود از بیتوته کردن و خوابیدن در داخل مسجد خودداری گردد (به جز در موارد مراسم احیاء و سنت حسنه اعتکاف).

ح- حتی المقدور سعی شود با وضو و طهارت ظاهری و باطنی، قدم به خانه خدا بگذاریم و اعمال آماده سازی برای اقامه ی نماز را در منزل انجام داده و بعد به مسجد عزیمت نماییم.

ط- برای احترام و حفظ حقوق دیگر نمازگزاران و نیز شأن و جایگاه رفیع مسجد، جداً از استعمال دخانیات به انحاء مختلف، در این مکان پرهیز گردد.

ی- از آوردن کفش به داخل مسجد (به جهت آلوده بودن آن ها) خودداری گردد و در صورت الزام، از نایلون یا کیسه ی مخصوص استفاده شود.

ص:288

ک- هنگام ابتلا به امراض مسری و واگیردار، جهت جلوگیری از سرایت این بیماری به دیگر نمازگزاران از رفتن به مسجد پرهیز گردد.

ل- جهت جلوگیری از موارد بند (ک) شایسته است نمازگزاران هنگام عزیمت به مسجد به همراه خود دستمال داشته باشند.

م- از انداختن خلط سینه، آب دهان و... چه در شبستان مسجد و چه در صحن و حریم مسجد خودداری گردد.

ن- هنگام عزیمت به مساجد سعی شود مسواک زده شود. زیرا این عمل بوی احتمالی دهان را از بین خواهد برد.

س- از پخش شدن محتویات دهان در هنگام سرفه یا عطسه با گرفتن دستمال جلوی دهان جلوگیری به عمل آید.

ع- هنگام ورود به شبستان مسجد، تطهیر و شست شوی پاها و جوراب ضروری است.

ف- از انجام اعمال مشمئزکننده نظیر فرو کردن انگشت در بینی و حرکات ناخوشایند پرهیز شود.

4- از نهادهای دخیل در امر بهداشت، تقاضای هم کاری و تعامل لازم جهت رسیدگی به امر نظافت و بهداشت مساجد و آموزش دادن به خادمان و کارکنان مسجد به عمل آید.

5- دست شویی های مساجد را باید در نقاطی قرار داد که از نظر فاصله موجب ایجاد مشکل از نظر بهداشتی نشود.

ص:289

6- آموزه های بهداشتی که هیأت امناء و خادمان مساجد با هدف افزایش تنظیف و تعظیم مساجد در محیط بهداشتی آن باید انجام دهند؛ به شرح زیر ذکر شده است. در صورت رعایت دقیق این موارد، می توان شاهد جذب بیش تر نوجوانان و جوانان به مساجد شد. زیرا آنان نسبت به بهداشت و نظافت محیط مسجد دارای حساسیت خاصی بوده و این امر در نوع نگرش آن ها نسبت به حضور و یا عدم حضورشان در مسجد تاثیر گذار می باشد:

الف- هیأت امناء مساجد از شستن و غسل کردن و نماز خواندن بر میت در فضای مساجد جلوگیری به عمل آورند؛ چرا که این عمل باعث خواهد شد تا خاطره ی بدی در ذهن نوجوانان باقی بماند و در آینده همواره از فضای مسجد به خاطر آن گریزان شوند. (به ویژه قشر جوان)

ب- در ایّام جشن ها و عزاداری ها جهت توزیع شربت، چای و آب از لیوان های یک بار مصرف استفاده گردد؛ در صورت استفاده از استکان و نعلبکی و لیوان نسبت به ضد عفونی کردن آن ها اقدام لازم صورت گیرد.

ج- فضایی مناسب جهت کفش داری اختصاص یابد تا از بردن کفش به داخل مسجد جلوگیری بعمل آید. در صورت عدم اختصاص مکان فوق، کیسه و نایلون های مناسب تهیه و در اختیار نمازگزاران قرار گیرد.

ص:290

د- حداقل یکی از اعضاء هیأت امناء مساجد، آموزش لازم را در خصوص بهداشت، پیش گیری و راه های جلوگیری از بروز سوانح و حوادث را گذرانده باشد تا در مواقع ضروری وارد عمل شود.

ه- سعی گردد در کنار وضوخانه مساجد جایگاه ویژه ای جهت شستن پا در نظر گرفته شود، تا نمازگزاران قبل از ورود به مسجد از آن استفاده نمایند.

و- حداقل هفته ای یک بار نظافت کلی مسجد انجام گیرد تا فرش، گلیم، سجاده، پرده ها، کف مسجد و نیز حیاط و سیستم دستشویی، عاری از گرد و غبار و آشغال و آلودگی ها گردد.

ز- صدای بلندگوی مساجد طوری تنظیم گردد، تا هم برای نمازگزاران داخل مسجد و هم برای خانه های اطراف و همسایه های مسجد، ایجاد مزاحمت و آلودگی صوتی ننماید.

ح- در صورت استفاده از وسایل و ظروف اجاره ای یا انباری جهت پذیرایی، حتماً قبل از استفاده، شست شوی کافی انجام شود تا عاری از آلودگی گردند.

ط- حتی الامکان از تجمّع و ورود افراد متکدّی که صحنه نازیبایی را بوجود می آورند، در اطراف یا داخل مسجد جلوگیری بعمل آید.

ی- برگزاری کلاس های بهداشتی برای نمازگزاران، توسط مدرسان بهداشت دانشگاه از طریق هماهنگی هیأت امناء مساجد با آنان.

ص:291

ک- بسته به میزان استفاده از توالت مسجد (عمومی یا اختصاصی)، نسبت به ضد عفونی کردن آن اقدامات لازم صورت گیرد.

ل- هیأت امناء در ساخت مساجد باید مکانی را انتخاب کنند که از نظر آلودگی فیزیکی و آلودگی معنوی به دور باشد.

م- ترتیبی اتخاذ گردد تا از استفاده مشترک از وسایلی چون حوله، لیوان، البسه عزاداری، چادر و مقنعه جلوگیری بعمل آید.

ن- با توجه به رفت و آمد افراد مختلف به داخل مساجد، سازوکاری اتخاذ گردد حداقل روزی یک بار مساجد پاکیزه و تمیز گردند.

س- هیأت امنا، هماهنگی لازم را با شبکه ی بهداشت به عمل آورند تا مأموران بهداشت برای سرکشی به مساجد حضور پیدا کنند.

ع- هیأت امناء اجازه ی جاری شدن حدود، مثل شلاق زدن و... و نیز اعلام اشیاء گم شده را در داخل مسجد ندهند.

ف- نصب ظرف مایع دست شویی و جای صابون و نیز سطل زباله در مکان های مناسب، لازم و ضروری می باشد.

ص- خادمانی که در آبدارخانه ی مساجد مشغول خدمت می باشند، موارد بهداشتی و نظافت را کاملاً رعایت نمایند.

ق- خادمان حتماً باید کارت سلامت بهداشتی را دریافت کرده باشند و نکات بهداشتی را دقیقاً رعایت نمایند.

ص:292

ر- نصب جعبه ی کمک های اولیه در داخل مسجد با تمام لوازم مورد نیاز و مکفی لازم می باشد.

ش- نصب آب سردکن در مساجد برای رعایت بهداشت آب ضروری است.

ت- به خدّام مسجد آموزش حداقلی در حوزه ی بهداشت مسجد داده شود.

7- جهت بیان اهمیت و نقشی که بهداشت و نظافت و زیبایی ظاهری مساجد و نماز خانه ها در جذب مخاطبان به ویژه نوجوانان و جوانان می توانند ایفا نمایند به نتایج پژوهشی که تحت عنوان «دین و برنامه سوم توسعه» در سال 1380 (توسط معاونت فرهنگی سازمان تبلیغات اسلامی) انجام شده است؛ استناد می شود.

نتایج به دست آمده پس از تجزیه و تحلیل آماری، نشان می دهد که اکثر نوجوانان و جوانان، وضعیت ظاهری مساجد (نظافت، ساختمان و امکانات مورد نیاز) را مهم ترین عامل جذب خود به مساجد می دانند. خلاصه و اهمّ نظرات پاسخ گویانی که در این پژوهش مورد سئوال قرار گرفته اند به اختصار در ذیل اشاره می شود:

الف- براساس نتایج احصاء شده از این پژوهش از تعداد 1201 نفر پاسخ گو بیش ترین نسبت یعنی 8/62 ٪ با 754 نفر بهداشت داخل مساجد را برای جذب مخاطب خیلی با اهمیت می دانند.

ب- بر اساس همین پژوهش از میان 1201 نفر از پاسخ گویان

تعداد 8/43 ٪ با 526 نفر از پاسخ گویان موقعیت مکانی (قرار داشتن مسجد در نقاط تمیز و در محیط پاکیزه از نظر فضای طبیعی و اجتماعی) را برای جذب مخاطب با اهمیت توصیف کردند.

ج- بر اساس نتایج تحقیق دیگری از این پژوهش، از میان 1201 نفر از پاسخ گویان تعداد 455 نفر با 9/37 ٪ معماری و زیبایی ظاهری و هنری مساجد را برای جذب مخاطب با اهمیت دانسته اند.

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط اداری:

1- برگزاری مسابقات مختلف فرهنگی، مذهبی و ورزشی از سوی مسجد در مناسبت های مذهبی و ملی با هماهنگی مدیران ادارات هم جوار، بین پرسنل این ادارات. در اثنای انجام این مهم، علاوه بر تحرک جسمی و ذهنی شرکت کنندگان، مراسم گرامی داشت این ایام نیز انجام می گیرد. شایسته است این مسابقات تحت عناوینی چون جام نیمه شعبان، دهه ی فجر، رمضان و... بر گزار شود.

2- هماهنگی با ادارات هم جوار در خصوص اطلاع رسانی به مساجد، در مواقعی که قصد دارند نیروی جدید جذب نمایند و یا خدمات و امکانات خاص عمومی را ارائه کنند. اطلاع رسانی این امور از طریق مسجد می تواند بر جاذبه ی آن به خصوص نزد جوانان بیافزاید.

ص:294

3- برای بازشناسی بیشتر هویت دینی و افزایش نگرش مثبت نوجوانان و جوانان به نهادها و سازمان های دینی، یکی از راه های ضروری آن است که در رفع مشکلات آنان در بهبود عملکرد نهایی دینی و در تأمین سلامت روانی نوجوانان و جوانان کوشش بیش تری بعمل آید.(1)

4- هماهنگی با شهرداری جهت پذیرش این اصل که مسجد به عنوان یک مرکز عمومی خدمت رسانی در حوزه دین، همانند دیگر مراکز عمومی نظیر پایانه های مسافربری، بوستان ها و... نیازمند توجه ویژه است به خصوص در زمینه های خدماتی و بهداشتی.

5- دعوت از مسئولین ادارات جهت حضور در جمع نمازگزاران مسجد با هدف شنیدن نظرات و مشکلات مردم در خصوص این ادارات بخصوص ادارات خدماتی (آب، برق، گاز، تلفن، شهرداری و...)

6- حضور امام جماعت در ادارات هم جوار مسجد در مناسبت های خاص به ویژه روز کارمند جهت آشنایی و ایجاد اُنس و اُلفت با مسئولین و پرسنل آن.

7- هماهنگی با ادارات هم جوار مسجد جهت برگزاری جلسات ویژه ی اخلاق اداری و تکریم ارباب رجوع توسط امام جماعت مسجد برای آن ها.

ص:295

1- 1. امیری نژاد فاطمه، بررسی راه های ...، روزنامه کیهان شماره 18667.

8- هماهنگی با مسئولین ادارات هم جوار مسجد جهت استفاده بهینه از امکانات رفاهی و ورزشی آن ها برای نوجوانان و جوانان محل.

9- هماهنگی با مدیریت ادارات هم جوار مسجد جهت برگزاری ویژه برنامه های اداری و برنامه های درون سازمانی در مسجد.

10- دعوت رسم_ی از پرسنل ادارات هم جوار در مناسبت های خاص همراه با اجرای ویژه برنامه هدفمند برای آن ها.

11- هماهنگی جهت برگزاری مراسم تودیع و معارفه مدیران در مسجد محل.

12- حضور امام جماعت و نمازگزاران محل در مراسم معارفه مدیران جدید.

13- تهیه ی هدیه از سوی مسجد محل برای مدیرانی که تودیع می شوند.

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط شهری:

1- در مورد رابطه ی میان «نمازگزاران در مسجد» و نیز «خواندن نماز» با سطوح مختلف مناطق شهری، نتای_ج نظرسنجی گوی_ای ع_دم معنی داری آن است. به طوری که به رغم وجود تفاوت هایی از حیث نوع و مکان نمازگزاران «خواندن مرتب نمازهای روزانه و نیز خواندن نماز در مسجد» میان پاسخ گویان ساکن در مناطق شهری بالا، متوسط و پایین، این تفاوت

میانگین ها از لحاظ آماری معنی دار نیست. به طور اجمالی نتایج به دست آمده از بررسی وجود رابطه معنی دار یا عدم وجود آن میان متغیرهای سن با نگرش ها و رفتارهای دینی افراد مورد مطالعه، و در مجموع مؤید رشد تمایلات فردگرایانه در عمل و نظر در میان جوان ترها و نیز گروه های سنی جوان تر نسبت به مسن ترها است و به لحاظ عملی کمتر مقید به انجام مناسک مذهبی خود هستند»(1) با توجه به مطالب فوق شایسته است در برنامه ریزی فعالیت های مذهبی و فرهنگی موارد ذکر شده مورد امعان نظر قرار گیرد.

2- امروز تأکید مسئولین بر گسترش بُعد فرهنگی مساجد در فرآیند برنامه های توسعه ای است که به دنبال شکست های متعدد برنامه ها و سیاست ها حاصل شده است. با توجه به دگرگونی چهره ی شهرهای بزرگ با نرخ رشد بالای جوانان آن موفقیت برنامه ریزی ها و سیاست گذاری ها، نیازمند رویکرد همه جانبه و فراگیر به عوامل مختلف به ویژه مولفه های فرهنگی و اجتماعی موجّه در جامعه است. امروز کار در مساجد نیز، نیازمند جهان بینی نسل های جوان است نه راه اندازی پدیده های دو روزه ای که واکنش اقشار مختلف جامعه از جمله نوجوانان و جوانان را در پی دارد. عملکرد مساجد در راستای فعالیت های فرهنگی، صرف نظر از برخی مراکز موفق آن طی چند سال اخیر مؤید آن است که در این

1- 1. اینترنت، روزنامه شرق، سال اول، شماره 2700، سوم خرداد 1383.

راستا شناخت مولفه های فرهنگی اجتماعی تعیین کننده ی ساختارهای جامعه، ضرورتی خاص دارد.

3- در محیط شهری، شهرداری ها نسبت به نظافت و بهداشت عمومی مساجد همانند دیگر اماکن عمومی، اقدام عملی مناسب را انجام دهند. با توجه به این که تعداد بی شماری از مساجد سطح کشور خادم ندارند، (به علت عدم توانایی در پرداخت حقوق خدّام) از نظر نظافت و پاکیزگی، این مساجد وضعیت مناسبی ندارند. از طرفی بر اساس نتایج بدست آمده از پژوهش های انجام شده، بهداشت و وضعیت ظاهری مساجد، نقش بسزایی در جذب مخاطبان دارد. با ملحوظ داشتن این نکته، و با عنایت به اهمیت و جایگاه مسجد در فضای معنوی شهرها، رفع این معضل می تواند حرکتی مثبت در ایجاد جاذبه و ارتقاء کمی مخاطبان مسجد باشد.

4- شورای شهر و شهرداری ها در برنامه ریزی های کلان و خرد، ضمن اینکه می بایست مسجد را در اولویت قرار دهند شایسته است این مکان مقدس را نیز به عنوان یک مکان عمومی در فضای شهری که خدمات دینی ارائه می دهند نگریسته و همانند دیگر مراکز خدماتی و عمومی نسبت به نگه داشت، تجهیز و توسعه آن اقدام نمایند. هم چنان که هزینه ی نیروهای خدماتی و کارکنان اماکن عمومی (پایانه، بوستان، و...) را شهرداری می دهد حقوق خدّام مساجد و کارکنان آن را نیز شهرداری ها می توانند تامین نمایند.

ص:298

5- «آغاز فعالیت این گونه مراکز فرهنگی (مسجد) در تعامل، تقابل یا تأخر فرهنگی، شناخت موقعیت فرهنگی، اجتماعی و این که این جامعه را چه نوع جامعه ای (سنتی، مدرن، در حال گذار، در روند توسعه، نوع خاص جامعه دینی توسعه ای و...) می توان دانست، نیازمند مطالعه جامعه شناختی است. که لازم است قبل از هر فعالیت هدفمند و جهت دار(به ویژه در خصوص مسجد و نماز جماعت) اقدام بایسته صورت پذیرد».(1)

6- محور قرار دادن مسجد در تمام برنامه ریزی ها و فعالیت های شهری و ایجاد نگاه و نگرش ویژه در این خصوص، توسط مسئولین و کارشناسان رده های مختلف مدیریت شهری، (از دیر باز و در ادوار گذشته در ساماندهی سکونت شهری و روستایی طوری برنامه ریزی می شد که مسجد در هسته مرکزی واقع می شد و محور تمام فعالیت ها بود و تمام مراکز خدماتی و امکانات عمومی در جوار مسجد شکل می یافت).

7- شورای شهر نسبت به ایجاد نگاه ویژه در دیگر دستگاه های خدماتی شهری برنامه ریزی مناسب را مدّ نظر قرار داده و طی مصوباتی آن ها را مکلف سازد تا نسبت به ارائه رایگان و یا حداقل هزینه خدمات به مسجد اقدام لازم را انجام دهند.

1- 1. همان منبع.

- روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط ورزشی:

1- معمولاً غالب مساجد دارای فضایی هستند که با اندکی تغییرات و یا تهیه امکانات و تجهیزات جزیی، قابلیت تبدیل شدن به مکانی مناسب برای انجام فعالیت های ورزشی را دارا می شوند. با هدف استفاده ی بهینه از این فضا و نیز زمینه سازی برای ایجاد اُنس نوجوانان و جوانان به مسجد، لازم است اقدام بایسته جهت تهیه مکان ورزشی صورت گیرد و در همین ارتباط، ضروری است ساعات اتمام فعالیت های ورزشی به اذان ختم شود و امام جماعت و مسئولین مسجد نیز به صورت متناوب در بین آن ها حضور پیدا کنند.

2- ایجاد ارتباط و تعامل با مربیان و مسئولین باشگاه های ورزشی که به عنوان لیدر و الگوهای ورزشی ورزش کاران و ورزش دوستان می باشند؛ و درخواست از آن ها برای فضاسازی تبلیغاتی در امر مسجد و نماز و نیز حضور دسته جمعی شاگردان و متربیان کلاس در مناسبت های ویژه و یا هفتگی و ماهیانه در مسجد و نماز جماعت، از دیگر روش هایی است که می تواند در تمهید مقدمات جذب ورزش کاران نوجوان و جوان به مسجد مؤثر واقع شود.

3- تشکیل تیم های ورزشی متعلق به مسجد در رشته های مختلف، تا نوجوانان و جوانان محل، به خصوص افراد نمازگزار از آن ها در محیط های سالم، ورزش کنند. (با عنایت به این که تشکیل تیم ورزشی در تمامی رشته ها توسط مسجد امکان پذیر نمی باشد،

ص:300

شایسته است از طریق نظرسنجی از نوجوانان و جوانان محل و نمازگزاران،آن رشته ای را که دارای بیش ترین طرفدار می باشد برای تشکیل تیم انتخاب نمایند).

4- فضاسازی تبلیغاتی اماکن ورزشی و ورزش گاه ها با متون و جملات مناسب و تأثیرگذار، با بهره گیری از قالب های مختلف هنری، تکنولوژی نوین ارتباطی و تبلیغات روانی، شیوه های کارآمد روان شناختی مخاطبین، جلوه های زیبا و جذاب که حاوی پیام های معنوی در خصوص نماز باشد.

5- هماهنگی با مبادی ذیربط، جهت انجام مراسم اختتامیه ی مسابقات و مراسم اهداء جوایز نفرات برتر در مسجد. (در صورتی که امکان انجام مراسم در شبستان وجود ندارد در حیاط و یا خیابان مقابل مسجد صورت پذیرد).

6- دعوت از ورزش کاران مشهور و متعهد کشوری و یا استانی و محلی، جهت حضور در مسجد و تجلیل از آن ها در مراسم خاص و یا مابین نماز مغرب و عشاء.

7- حضور امام جماعت و مسئولین مسجد در میادین ورزشی و باشگاه های مجاور مسجد و گپ دوستانه با ورزش کاران با هدف تالیف قلوب با آن ها.

8- برگزاری مسابقات ورزشی با عناوینی چون جام مسجد، نماز، نمازگزار، محراب و... به طوری که عنوان مسجد و نماز در آن دارای محوریت باشد.

ص:301

9- هماهنگی با مبادی ذیربط و مسئولین برگزار کننده ی مسابقات مختلف ورزشی برای قرار دادن مسجد به عنوان مکان شروع و یا پایان مسابقات.

10- اولویت قائل شدن در اعزام به مسابقات و انتخاب ورزش کار نمونه و... برای ورزش کارانی که در مسجد و نماز جماعت حضور فعالی دارند.

11- تهیه ی هدیه ویژه از سوی مسجد برای ورزش کاران و تیم های محل که در مسابقات مختلف دارای رتبه شوند.

ص:302

فصل 4 پیوست ها و منابع

اشاره

ص:303

الف- پیوستها

1- پیوست اول نیازها

با توجه به اینکه شناخت دقیق نیاز نوجوان و جوان پیشنیاز و از الزامات اولیه هر برنامهریزی فرهنگی محسوب میگردد. بههمین دلیل مهمترین نیازهای نسل نوجوان و جوان بر اساس مراحل رشد، جهت تبیین بیشتر به شرح ذیل ارائه می شود:(1)

1-1. نیازهای دوره نوجوانی (12 تا 18 سالگی)

- مراقبت جسمی و روحی، رشد استعدادها و کسب مهارت ها.
- نیاز به محیط زندگی آرام، عاطفی و کریمانه.
- نیاز به محبت، احترام و عدالت از سوی والدین و مربیان.
- نیاز به آرامش و امنیت در خانواده، مدرسه و اجتماع.
- تغذیه پر کالری برای رشد بدنی و مغزی.
- ورزش و بازی های فکری به منظور ورزیدگی و رشد استعدادها.
- تفریحات سالم فردی، گروهی برای شادابی و کسب تجربه در زندگی.
- تفرَج و سیاحت و کشف مجهولات (سیر آفاق).

ص:305

1- 1. دبیر خانه شورای عالی جوانان، جایگاه جوانان در پرتو منشور تربیتی نسل جوان، ص 16 تا 18.

- سوادآموزی، تعلیم و تربیت و فراگیری آداب اجتماعی.
- ایمان مذهبی، تمرین عبادات و فراگیری احکام اسلامی.
- تفهیم دین و معنویت به زبان ساده و آسان.
- دوست یابی، تعطّف و موأنست با همسالان.
- الگوپذیری و الگوسازی (همانندسازی).
- تربیت اجتماعی، جامعه پذیری و فراگیری آداب معاشرت.
- تربیت عقلانی و بکارگیری ابتکار عمل و تدبیر در زندگی.
- پرورش حس تعاون، همیاری و مشارکت اجتماعی.
- احساس نیاز به حمایت، هدایت و نظارت مستمر.
- فعالیت های بدنی و مغزی و تعدیل غریزه جنسی تا آستانه ازدواج.
- تفکیک محل بازی، تحصیل و تفرَج و سیاحت دختران و پسران.
- پرورش روحی با سرگرمی های سالم و سازنده (بهداشت روانی).
- یادگیری فنون و صنایع و انتخاب حرفه مطابق ذوق و استعداد فردی.
- آشنایی با احکام شرعی خانواده و حقوق و وظایف متقابل زوجین.
- تغذیه متناسب با تجرَّد و تأهّل برای تعدیل و یا تقویت غریزه جنسی.
- نیاز به ارتباط و اُنس با خداوند و راز و نیاز با معبود یگانه.
- رشد فکری و اعتماد به نفس و اتکای به خود و درخواست یاری از خداوند.
- هنرنمایی، ابراز وجود، خودبرتربینی و خودشکوفایی.
- کار و تحرک و فعالیت جسمی و روحی برای خدمت به خود و جامعه.

1-2. نیازهای دوره جوانی (18 تا 24 سالگی):

- تغذیه پُر کالری برای رشد بدنی و مغزی.
- ورزش و بازی های فکری برای ورزیدگی و رشد استعدادها.
- تفریحات سالم فردی، گروهی برای شادابی و کسب تجربه در زندگی.
- تفرَج و سیاحت و کشف مجهولات (سیر آفاق).
- تربیت عقلانی و بکارگیری ابتکار عمل و تدبیر در زندگی.
- پرورش حس تعاون، همیاری و مشارکت اجتماعی.
- احساس نیاز به حمایت، هدایت و نظارت مستمر.
- تفکیک محل بازی، تحصیل و تفرَج و سیاحت دختران و همسران.
- پرورش روحی با سرگرمی های سالم و سازنده (بهداشت روانی).
- یادگیری فنون و صنایع و انتخاب حرفه مطابق ذوق و استعداد فردی.
- آشنایی با احکام شرعی و حقوق و وظایف متقابل زوجین.
- تغذیه مناسب با تجرّد و تأهّل برای تعدیل و یا تقویت غریزه جنسی.
- دوست یابی، رفاقت، عشق ورزی و موأنست.
- نیاز به ارتباط و اُنس با خداوند و راز و نیاز با معبود یگانه.
- کار و تحرَک و فعالیت جسمی و روحی برای خدمت به خود و جامعه.
- رشد فکری، اعتماد به نفس و اتکای به خود و خداوند.
- خدمت نظام وظیفه و پذیرش نظم و مسئولیت در جامعه.
- میهن دوستی و حفظ محیط زیست و منابع طبیعی.

- ارضای شرعی و منطقی غریزه جنسی (ازدواج).
- پذیرش آگاهانه دین و انجام مناسک عملی و مراعات آداب اسلامی.

ص:307

- تولّی و همبستگی نسبت به نیکان و تبرَا و روی گردانی از بدان.
- اصلاح ناهنجاری ها و نابسامانی های اجتماعی و مبارزه با بی عدالتی.

2- پیوست دوم شناخت ویژگیها:

برای شناخت دقیق مخاطب بهویژه نوجوان و جوان ضروری است، ویژگی آنها دقیقاً شناخته شود. چون این قشر عظیم به عنوان اهداف اصلی در جذب به مسجد و نماز جماعت مطرح میباشند. جهت آشنایی بیشتر با آنان، به طور مفصل ویژگی و خصوصیاتشان به تفکیک به شرح زیر تشریح میگردد:(1)

2-1 ویژگیهای دوران نوجوانی:

1- خودآگاهی و خودمرکزی

2- خودخواهی و خودشیفتگی

3- ماجراجویی و قهرمانگرایی

4- دوستی و موأنست با طبیعت

5- زیباگرایی و زیبادوستی

6- وجد و شور مذهبی و دینی

7- خیالپردازی و افسانهگرایی

8- تنش بین خیال و واقعیت

9- ذهنگرایی و بحران تردید

1- 1. دبیر خانه شورای عالی جوانان، جایگاه جوانان در پرتو منشور تربیتی نسل جوان

10- اعتدال و نسبیتگرایی

11- ایدهآلسازی و آرمانگرایی

12- گرایش به تفکرات انتزاعی

13- احساس تعهد و بشردوستی

14- تساهل و تسامح

15- عشق احساسی و هیجانی

16- شوخ طبعی و بذلهگویی

17- بردباری و شکیبایی

18- بزرگ منشی و رکامت

19- همانندسازی و تقلید از الگوها

20- استقلالخواهی و تشخصطلبی

21- کنجکاوی و حساسیت

22- بحرانهای عصبی و روانی

23- تنازع بین عقل و احساس

24- غلبه تمایلات نفسانی

25- احساسات مخرب

26- طبع متجاوز و غالب

27- خشونتهای بیمورد

28- رقابتهای تهاجمی

29- تمایل به آزادی

30- ستیزهجویی و لجاجت

ص:309

31- بروز خلقیات

32- استهزای دیگران

33- مقابله با ستم و زور

34- مستی و غرور

35- تضاد تمایلات

36- فقدان قاطعیت

37- رفاهطلبی و لذتجویی

38- تفوق و برتریجویی

39- تضاد غریزه و وظیفه

40- شدت غریزه جنسی

41- خودنمایی و شهرتطلبی

42- تغییرات بدنی و جسمی

43- جستجوی هویت

44- تحولات سریع ذهنی

45- تاثیرپذیری شدید

46- دوستی و علاقه افراطی

47- دورنگرایی و انزواطلبی

48- بیثباتی عاطفی (پریشانی)

49- تغییر نگرش و رفتار

50- مسألہ آفرینی مستمر

51- تشنج، هراس و اضطراب

ص:310

52- تعارض با هنجارها

53- هراس از ارزیابی تواناییها.

2-2 ویژگیهای دوران جوانی:

1- استقلال عاطفی نسبت به بزرگسالان

2- روحیه انتقادی و عدم انتقادپذیری

3- احساس فداکاری، گذشت و ایثار

4- روحیه مبارزهجویی و عدالتخواهی

5-ابراز تشخَص و هویت اجتماعی

6- عدم استحکام اراده و تزلزل شخصیت

7- بیثباتی عاطفی، تأثّرپذیری و زودرنجی

8- ماجراجویی، حادثهآفرینی و علاقه به شگفتیها

9- احساس نگرانی و اضطراب نسبت به آینده

10- خشم و کینه ورزی بی دلیل و علت

11- حسادت و رشک به همسالان و رقبا

12- افسردگی و در خود فرو رفتگی مقطعی

13- خیالپردازی افراطی و عاشق پیشگی

14- احساس تنهایی و انزواطلبی

15- احساس یأس در برابر ناکامیهای مقطعی

16- حفظ آراستگی وضع ظاهر

17- ترشح هورمونها و غُدد داخلی

ص:311

18- شهرتطلبی و تمایل به محبوبیت

19- انطباق با بزرگسالان (تقلید)

20- احساس مسئولیت و تکلیف اجتماعی

21- آزادگی، فتَوت و جوانمردی

22- صداقت، صمیمیت و صفا

23- وفاداری نسبت به عهد و پیمان

24- نشاط، شادابی و طراوت

3- پیوست سوم ویژگیهای مبلغ در قرآن کریم:

تبلیغ آموزهها و مفاهیم دینی زمانی اثربخش خواهد بود که مُبلّغ و مجری برنامههای دینی و فرهنگی خود دارای شرایط و ویژگیهایی باشد که در منابع اسلامی به خصوص در قرآن کریم این موارد و تذکرات در قالب آیات آمده است.

اهمّ این شرایط عبارتند از:(1)

1- حُسن خلق: (آل عمران 159)، اسراء 53، قلم 4، گرمرویی، نرمخویی و گشادگی خُلق.

2- تواضع و فروتنی: (فرقان 63، حجر88، شعرا 215، لقمان 18، انعام54)، خفص جناح، نرمی و ملایمت.

3- چهرهای گشاده و باز: (نساء86، لقمان 18، حشر 9) خوش خُلقی، خوشرویی و خوشرفتاری.

1- 1. ر.ک: کریمی عبدالعظیم، کتاب راهبردهای روانشناختی تبلیغ.

4- نرمی در گفتار: (طه 44)، رعایت حال مخاطب، لطافت و ظرافت گفتار.

5- صبر و بردباری: (فرقان63، مزمل10، آل عمران 120، ق 39، حجر 97)، پرهیز از تعصب و تنگنظری.

6- عفو و گذشت: مائده 13، آل عمران 200، نور 22، تغابن 14، اعراف 199)، تغافل و اغماض.

7- پرهیز از خشم و خشونت: و خشم خویش فرو میخورند و از خطای مردم در میگذرند. (عمران134)

8- پرهیز از خودستایی: فلا تزکوا انفسکم هو اعلم بمن اتقی. (نجم 32) خود را پاک بیعیب جلوه ندهید، خدا به پرهیزکاران آگاه است. (نساء 49)

9- پایبندی به عهد و پیمان: (مانده 1)، نحل 91، مومنون 8.

10- پایبندی به شورا و مشورت در کارها: (شورا 38، آل عمران 159)

11- پرهیز از تمسخر و عیبجویی: (حجرات 11)

12- میانهروی در رفتار: واقصد فی مشیک و اغضض من صوتک. (لقمان 19)

13- حُسن استماع: فبشر عبادالذین یستمعون القول فیتبعون احسنه. (زمر 18، توبه 61)

14- صداقت در گفتار و کردار: (احزاب 0، توبه 119، بقره 42)

15- پرهیز از گفتار بدون عمل: (صف 2، بقره 44)

16- آراستگی: ثیابک فطهر (مدثر 4) و الرجز فاهجر؛ (مدثر 5) جامهات را پاکیزهدار و از پلیدی دوری گزین.

ص:313

17- سعهصدر و سهولتقول: رب اشرح لی صدری و یسرلی امری. (طه 28)

18- سادگی در برخورد و دوری از تکلف: و ما انا من التمکلفین؛ و نیستم از آنان که به دروغ چیزی برخودی بندند.

19- بدی را با نیکی پاسخ دادن: و یدرون بالحسنه السیئه؛ و در مقابل بدیهای مردم نیکی میکنند. (رعد 22)، (مومنون 96 و فصلت 34)

20- روش یادآوری و راهنمایی: فذکر انما انت مذکر لست علیهم بمصیطر؛ پس یادآور که تو تنها یاد آورنده هستی و بر آنها تسلطی نداری. (غاشیه 22)

21- بشارت و انذار: (بقره 119، اسراء 105، انعام 48، سبا 8، فتح 8).

ب- منابع و مآخذ

1- آیاتالهی، قرآن کریم.

2- نهجالبلاغه.

3- اینترنت.

4- افروغ، عماد، جداییگزینی فضایی و فقر در محلههای...، پایاننامه، 1376 .

5- امیری نژاد، فاطمه، بررسی راههای...، روزنامه کیهان، ش 18667، 1385 .

6- پروژه مطالعاتی دین و برنامه سوم توسعه، سازمان تبلیغات اسلامی، 1379 .

7- جزوه کمیسیون مسجد، دهمین اجلاس سراسری نماز.

8- چنارانی محمد علی، رفتار امامان شیعه با کودکان، نشر جلیل، مشهد، 1382 .

9- دبیرخانه شورای عالی جوانان، جایگاه جوانان در پرتو منشور تربیتی.

10- دونالد، ای، گریدانوس، مراقبت از نوجوانان، انتشارات رشد.

11- رُخ بخش زمین، محمود، روزنامه همشهری، سه شنبه 22 آذر1379 .

12- سجادی، سید محمد کاظم، میخواهم خوشبخت باشم.

13- فصلنامه مسجد شماره های 17، 89، 77،79، 73، 82، 53، 64 .

14- کتاب درسی جامعه شناسی، سال دوم دبیرستان، 1385 .

15- کتاب درسی مطالعات اجتماعی، سال اول دبیرستان، 1385 .

16-کریمی، عبدالعظیم، راهبردهای روانشناختی تبلیغ، ستاد اقامه نماز، 1381.

17- کی منش، خسرو، 313 روش توسعه و ترویج نماز، 1384 .

18- محمدی ری شهری، میزاالحکمه، جلد پنجم.

19- مسجد نقطه وصل، معاونت فرهنگی سازمان تبلیغات اسلامی، 1376 .

20- موظف رستمی، محمد علی، آیین مسجد، جلد سوم، پرهیب.

21- نریمانی، محمد، کاربرد روانشناسی در خانه و مدرسه، عابد.

22- نوبهار، رحیم، سیمای مسجد، جلد دوم، نوبهار.

23- واعظی، عزت الله، همایش نظام اسلامی و عوامل و موانع جذب به مساجد، مرکز رسیدگی به امور مساجد.

1- هویت جوانان امروز تحت تاثیر کدامیک از عوامل و مؤلفه های زیر نمی باشد؟

الف – خانواده   ب- زیستگاه

ج – دیانت   د – عبادت

2- شخصیت نوجوانان از نظر شکل گیری هویت به ترتیب در سه مرحله شکل می گیرد. کدام مرحله جزؤ مراحل شکل گیری هویت شخصیت نوجوان نمی باشد؟

الف- مرحله بحران هویت   ب- مرحله در خود خزیدن

ج – مرحله بازکاوی ذهن   د – مرحله پایان بحران

3- صاحب نظران....... را به عنوان سنگ بنای هویت دینی تلقی می نمایند.

الف- فرهنگ   ب- تعهد و مسؤولیت

ج- روابط اجتماعی   د – آموزه های دینی

4- مهمترین عنصر تعیین کننده در سرنوشت نوجوانان و جوانان کدام گزینه می باشد؟

الف- صفات وراثتی   ب- جامعه

ج- خانواده   د- آموزش

5- کدامیک از تعاریف زیر در مورد واژه « مسجد » نادرست است؟

الف- اسم مکان از فعل سجد، یسجد

ب- به معنای جایگاه سجده و محل عبادت

ج- اسم زمان و مکان در ثلاثی مجرد مضموم العین مستثنی نمی باشد.

د- مسجد به فتح العين نیز جایز است.

ص:317

6- مرحوم علامه طباطبایی صاحب تفسیر المیزان معنی جامع صلوه را کدامیک از موارد زیر می داند؟

الف- دروازه ورود به بهشت   ب- غذای روح انسان

ج- میل و انعطاف و توجه   د- مایه آرامش انسان

7- از مهمترین دلایل تاسیس مسجد توسط پیامبر صلی الله علیه و آله را می توان کدامیک از موارد زیر برشمرد؟

الف- مکان عبادت مؤمنین   ب- محل آموزش مفاهیم و معارف اسلامی

ج- حضور گسترده و انبوه مؤمنین   د- تمام موارد

8- کدامیک از موارد زیر جزؤ عوامل و موانع جذب نوجوانان و جوانان به مسجد نمی باشند؟

الف- مسجد   ب- خودِ فرد

ج- جامعه   د- گروه همسالان

9- منظور از «خودِ فرد» در این نوشتار کدام گزینه است؟

الف- نوع نگرش فرد   ب- شخصیت فرد

ج- جهان بینی فرد   د- تمام موارد

10- از مهمترین موانع جذب نوجوانان و جوانان به مساجد که از عوامل داخلی مسجد ناشی می شود عبارتند از:

الف- سازمان و جایگاه   ب- مدیریت و تشکیلات

ج- محیط مسجد   د- منابع انسانی

11- عدم توجه به معماری و هنر اصیل اسلامی در ساخت مساجد جزؤ کدامیک از عوامل و موانع جذب نوجوانان و جوانان به مسجد می باشد؟

الف- حوزه نرم افزاری و برنامه ای ب- حوزه منابع انسانی

ج- عوامل بیرونی مسجد   د- حوزه سخت افزاری و فیزیکی

ص:318

12- کدامیک از عوامل زیر به طور غیر مستقیم، موجب عدم بهره مندی نوجوانان از آموزه ها و تعالیم دینی خواهد شد؟

الف- خلاء حضور روحانیون   ب- عدم حضور هیآت اُمناء

ج- عدم حضور ائمه جماعات   د- عدم حضور مبلّغان و مدیران تربیتی و پرورشی

13- کدامیک از عوامل زیر بیشترین نقش را در جذب نوجوانان و جوانان به مساجد دارا می باشند؟

الف- والدین   ب- محیط های فرهنگی

ج- محیط های تفریحی   د- محیط های بهداشتی

14- جنبه بسیار مهم مربوط به تربیت خانوادگی در خصوص جذب فرزندان به مساجد به کدامیک از نقش های زیر بستگی دارد؟

الف- نقش خویشان و فامیل

ب- نقش الگویی و سرمشق دهی خود والدین

ج- نقش ارتباط با افراد نَسبی خانواده

د- نقش ارتباطی با گروه همسالان

15- مراحل تغییرات در افراد از بدو تولد تا مرحله جوانی به ترتیب مراحل، کدام مورد است؟

الف- تغییرات بدنی- رفتاری- عاطفی- مذهبی

ب- تغییرات فیزیولوژیکی- عاطفی- رفتاری- مذهبی

ج- تغییرات بدنی- عاطفی- رفتاری- مذهبی

د- تغییرات فیزیکی- شخصیتی- اخلاقی- اعتقادی

16- آخرین مرحله ی نهادینه سازی اَنس با مسجد و نماز توسط والدین کدام گزینه می باشد؟

الف- هدایت و راهنمایی ب- تشویق و ترغیب

ج- مراقبت و محافظت د- تبیین و تشریح

ص:319

17- کوتاهی کردن در کدامیک از مراحل هشت گانه ی نهادینه سازی اُنس با مساجد و نماز می تواند نتایج سویی در تربیت فرزندان ایجاد کند؟

الف- مرحله تبیین و تشریح   ب- مرحله مراقبت و محافظت

ج- مرحله تشویق و ترغیب   د- مرحله تکلیف

18- کدام گزینه جزؤ راهکارهای تربیت دینی محسوب نمی شود؟

الف- روش تنبیه و مجازات   ب- روش الگویی

ج- روش موعظه و نصیحت   د- روش اجبار

19- برای تربیت دینی و فرهنگ مذهبی نسل نوجوان و جوان 5 مرحله به صورت پلکانی وجود دارد، آخرین پله این مراتب کدام است؟

الف- عادت دینی   ب- خودجوشی دینی

ج- شاکله دینی   د- معرفت دینی

20- یکی از مهمترین موارد مهارت های اجتماعی و دینی که باید در خانواده شکل بگیرد، کدامیک از گزینه های زیر می باشد؟

الف- رعایت حقوق شهروندی

ب- احترام به قوانین راهنمایی و رانندگی

ج- رعایت نوبت در استفاده از دستگاه های خودپرداز

د- پدیده مسجدروی و استقبال از اماکن متبرکه

21- طرح امور انتزاعی مثل فرشته، روح، اجنه، قیامت، معاد،... بهتر است در چه مرحله ای از رشد شناختی فرزندان صورت بگیرد؟

الف- در بدو کودکی   ب- دوران بلوغ

ج- اواخر دوران نوجوانی   د- اواخر دوران کودکی و اوائل دوران نوجوانی

22- کدامیک از ائمه معصومین علیهم السلام مکان خاصی از خانه را برای خواندن نماز اختصاص داده بودند؟

الف- حضرت محمد   ب- حضرت علی

ص:320

ج- حضرت صادق   د- حضرت باقر

23- یکی از روش های غیرمستقیم آموزش نماز به فرزندان می باشد؟

الف- اقامه ی نماز با صدای بلند و قرائت صحیح و صوت زیبا

ب- همراه کردن فرزندان با خود برای اقامه نماز جماعت در مسجد

ج- تشویق مادی فرزندان

د- هماهنگی والدین در انجام فریضه نماز

24- روایت: «ریاض الجنه المساجد» (مساجد باغ های بهشتند) از کیست؟

الف- امام باقر   ب- امام صادق

ج- نبی مکرم اسلام   د- امام علی

25- یکی از راه های عادت دادن فرزندان به اقامه نماز جماعت، کدامیک از موارد زیر می باشد؟

الف- برپایی نماز در خانه به صورت جماعت

ب- بردن فرزندان به مسجد

ج- مصافحه با امام جماعت

د- ترغیب فرزندان به کار گروهی در مسجد

26- در یک نظرسنجی به عمل آمده از دانش آموزان توسط واحد تحقیق ستاد مرکزی اقامه نماز، مهمترین عامل در فراگیری و آموزش نماز را کدامیک از موارد زیر دانسته اند؟

الف- مدرسه   ب- کتاب درسی و دینی

ج- کتاب های نماز   د- خانواده و اقوام درجه یک

27- «المساجد لانها بیوت الله في الارض» (همانا مساجد خانههای خدا در روی زمین هستند)، گویای چه مسأله ای است؟

الف- مالک اصلی مسجد خداوند است   ب- مالکیت جناحی در مساجد

ص:321

ج- نماد وفاق و همبستگی   د- مالکیت شخصی در مساجد

28- « صندوق صلاه » به چه منظور و برای نگهداری چه چیزی در مسجد تعبیه می شود؟

الف- برای نگهداری سجاده و به منظور ایجاد امکانات و تجهیزات بهتر

ب- برای نگهداری سجاده، مهر، تسبیح،... و به منظور جذب مخاطب به مسجد

ج- به منظور حفظ کتاب های ادعیه و قرآن و برای حفظ از آسیب های تخریبی

د- به منظور استفاده نمازگزاران دائمی مسجد و استفاده شخصی نمازگزاران

29- از انواع فعالیت ها و خدماتی که در مساجد ارائه می شود، در نظرسنجی از نوجوانان؛ کدامیک را از مهمترین عوامل جذب آنها به مساجد می دانند؟

الف- گفتمان سیاسی

ب- برگزاری نماز وحدت مدارس در مساجد

ج- وجود امکانات ورزشی در مساجد

د- برگزاری جلسات دعا توسط مداحان اهل بیت علیهم السلام

30- از مهمترین روش های عملی در پیوند دانش آموزان مدارس با نماز جماعت و مساجد، کدامیک از موارد زیرمی باشد؟

الف- ایجاد پیوند و برقراری تعامل و ارتباط بین مسجد و مدرسه

ب- ایجاد هماهنگی و ارتباط برنامه ای بین مسجد و مدرسه

ج- برگزاری مراسم در مناسبت های مختلف توسط طرفین در سطح مساجد و مدارس

د- همکاری متقابل و دوسویه ی مدرسه و مسجد

31- « دهه ی نکوداشت و بهداشت مساجد » چه زمانی است؟

الف- ده روز آخر ماه رجب   ب – ده روز اول ماه رجب

ص:322

ج- ده روز اول ماه شعبان   د- ده روز آخر ماه شعبان

32- هدف مسجد از فراهم ساختن تسهیلات در ایجاد وب سایت و ایمیل برای دانش آموزان فعال و ساعی در برگزاری نماز جماعت چیست؟

الف- افزایش حضور دانش آموزان در فعالیت های مسجد

ب- ایجاد درآمد برای مسجد

ج- جلوگیری از تهاجم فرهنگی بیگانه

د- تشویق دانش آموزان به تحقیق و پژوهش

33- منظور از « زنگ نماز یا زنگ محراب » در این نوشتار چیست؟

الف- زنگی که در محراب مسجد نصب می شود.

ب- زنگ اخباری که نشان دهنده وقت اذان است.

ج- زنگ اقامه نماز جماعت

د- زنگ یادآوری و ایجاد تلنگر معنوی در افکار و اذهان دانش آموزان

34- از علل موفقیت جذب نوجوانان و جوانان در طرح ها و برنامه های فرهنگی و مذهبی کدامیک از گزینه های زیر نمی باشد؟

الف- ارائه راهکارهای عملی برای نوجوانان و جوانان

ب- ایجاد انگیزه و شوق در نوجوانان و جوانان

ج- زمینه سازی جهت ترغیب و تشویق درخور توجه جوانان و نوجوانان

د- در نظر گرفتن سود و پاداش مادی برای انجام عمل عبادی

35- در نظرسنجی بعمل آمده از دانش آموزان، کدامیک از عوامل زیر از مهمترین عوامل جذب آنان به نماز جماعت، حضور در نمازخانه و مساجد مدارس نمی باشد؟

الف- ایجاد رابطه صمیمی بین اولیای مدرسه با دانش آموزان

ب- مشارکت دادن دانش آموزان در مراسم و جلسات مذهبی مدرسه

ص:323

ج- مناسب بودن فضای نمازخانه

د- تأثیر فرهنگ غرب روی دانش آموزان

36- بعد از نهاد خانواده، مدرسه و مسجد، مهمترین عامل جذب و جلب نوجوانان و جوانان به مساجد و نماز جماعت؛ کدامیک از عوامل زیر می باشد؟

الف- محیط ب- فرهنگ ملی

ج- شخصیت فرد د- خوشرویی امام جماعت

37- از مؤثرترین و مهمترین روش های جذب نوجوانان و جوانان در محیط های اجتماعی از جمله مسجد می باشد؟

الف- شرکت دادن خودِ جوانان در ادارۀ امور مساجد

ب- دخالت دادن جوانان در ادارۀ امور مذهبی و فرهنگی خودِشان

ج- ایجاد حس مسوؤلیت پذیری در جوانان

د- هویت بخشی و شخصیت سازی در جوانان

38- کدامیک از موارد زیر از مهمترین عوامل جذب مخاطبان به مسجد می باشد؟

الف- قرار داشتن منزل مسکونی امام جماعت مسجد در همان محل

ب- خوش برخوردی خادم مسجد

ج- برگزاری نمایشگاه محلی در مسجد

د- برپایی مراسم استقبال از زائران در مسجد

39- از محیط های فرعی در جذب و جلب نوجوانان و جوانان به مسجد، کدامیک از بیشترین میزان تأثیرگذاری در جذب آنان به مسجد برخوردار است؟

الف- محیط کار		ب- محیط همسالان

ج- محیط ارتباطات		د- محیط تفریحی

ص:324

40- این دیدگاه از کیست؟ « در دوره نوجوانی و جوانی ارزش های اساسی زندگی به ترتیب اهمیت به صورت قطعی تر و پایدارتر شکل می گیرد و ارزش های حاکم بر فرد، تعیین کننده نوع شخصیت او به شمار می رود.»

الف- شهید مطهری   ب- امام علی

ج- هد فیلد   د- اشپرانگر

41- بهترین وسیله ی برقراری ارتباط با خداوند....... است.

کدام گزینه باید در جای خالی قرار بگیرد؟

الف- توبه   ب- نماز

ج- دعا   د- عدم معصیت و گناه

42- رمز بزرگ تبلیغ در چه چیزی نهفته است؟

الف- تکرار پیام   ب- تعدد پیام

ج- کیفیت پیام   د- رسایی و بلاغت پیام

43- این جمله ی گوهر بار از کیست؟

« هیچ چیز نزد خداوند، محبوب تر از جوان توبه کار نیست. »

الف- امام صادق   ب- حضرت محمد

ج- امام حسین   د- امام علی

44- « ذهنیت شناسی مخاطب » در انجام کار تبلیغی در مسجد به چه معنایی است؟

الف- مخاطب در باره ی ما چگونه می اندیشد

ب- جلب اعتماد مخاطب

ج- لطیف سازی ذهن مخاطب

د- مثبت کردن ذهن مخاطب

ص:325

45- گفته ی: « الکنایه ابلغ من التصریح » گویای چه نوع تبلیغی است؟

الف- تبلیغ هادی و رسانا   ب- تبلیغ نارسانا و عایق

ج- زبان اشاره و نماد   د- تبلیغ هادی و کیفیت انتقال آن

46- از مهمترین عوامل تحکیم و تقویت آثار موعظه و نصیحت حکیمانه در میان جوانان کدام گزینه می باشد؟

الف- تکریم شخصیت جوان

ب- تلطیف عواطف جوان

ج- برقراری روابط مهرآمیز با جوان

د- تقویت نقاط قوت جوان

47- « تولیٰ و همبستگی نسبت به نیکان و تبریٰ و رویگردانی از بدان » از نیازهای مربوط به کدام دوره ی سنی می باشد؟

الف- اوایل دوره نوجوانی   ب- اواخر دوره جوانی

ج- اواخر دوره میانسالی   د- دوره جوانی

48- « تغذیه پرکالری برای رشد بدنی و مغزی » و « تفرّج و سیاحت و کشف مجهولات (سیرآفاق) »، از نیازهای مربوط به کدام دوره ی سنی می باشند؟

الف- دوره نوجوانی   ب- دوره جوانی

ج- دوره نوجوانی و جوانی   د- دوره بزرگسالی

49- ویژگی هایی مانند: « وجد و شور مذهبی و دینی »، « بزرگ منشی و رکامت»، « رفاه طلبی و لذت جویی » مخصوص چه دوره ی سنی در انسان است؟

الف- دوران نوجوانی   ب- دوران جوانی

ج- دوران بلوغ جنسی　　　　د- دوران میانسالی

50- بر اساس آموزه ها و مفاهیم دینی، کدامیک از شرایط زیر جزؤ ویژگی ها و شرایط مبلّغ و مجری برنامه های دینی و فرهنگی نمی باشد؟

الف- حسن خلق　　　　ب- تواضع و فروتنی

ج- حسن استماع　　　　د- عدم بشارت و انذار

ص:326

_ ((پاسخنامه)) _

الف

ب

ج

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

ص:327

_ ((پاسخنامه)) _

الف

ب

ج

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

ص:328

درباره مرکز

بسمه تعالی
هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ
آیا کسانی که میدانند و کسانی که نمیدانند یکسانند ؟
سوره زمر/ 9

مقدمه:
موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال 1385 هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:
موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:
1.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
2.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
3.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...
4.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
5.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
6.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:
1.عمل بر مبنای مجوز های قانونی
2.ارتباط با مراکز هم سو
3.پرهیز از موازی کاری
4.صرفا ارائه محتوای علمی
5.ذکر منابع نشر
بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :
1.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه
2.برگزاری مسابقات کتابخوانی
3.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...
4.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...
5.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com
6.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...
7.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی
8.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...
9.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)
10.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)
11. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در 8 فرمت جهانی:
JAVA.1
ANDROID.2
EPUB.3
CHM.4
PDF.5
HTML.6
CHM.7
GHB.8
و 4 عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :
ANDROID.1
IOS.2

WINDOWS PHONE.3
WINDOWS.4
به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .
درپایان :
از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک 129/34- طبقه اول
وب سایت: www.ghbook.ir
ایمیل: Info@ghbook.ir
تلفن دفتر مرکزی: 03134490125
دفتر تهران: 88318722 ـ 021
بازرگانی و فروش: 09132000109
امور کاربران: 09132000109